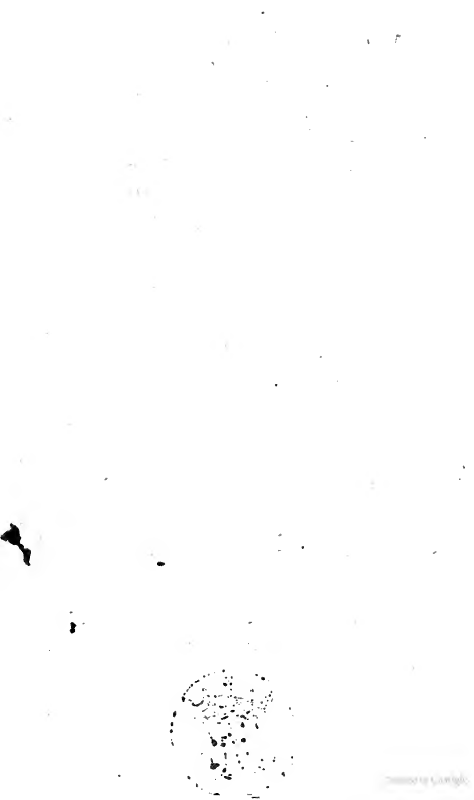

THEATRVM POLITICVM

In quo

Quid agendum sit a Principe, & quid cavendum, *accuratè præscribitur.*

Auctore

AMBROSIO MARLIANO

Papiense Can. Reg. Later. Sac. Theologiæ Professore.

DANTISCI,

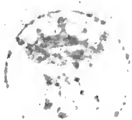
Sump. Georgii Forsteri.

cIↃ IↃC LV.

Eminentiss. ac Reverendiss.

PRINCIPI

ANTONIO

BARBERINO

S. R. E. CARDINALI

AMPLISSIMO,

S^mi^. D. N. URBANI VIII

EX FRATRE NEPOTI.

HEATRUM hoc sacrarum virtutum, quæ optimum Principem tanquam elementa constituunt, Patronum te humiliter deposcit, Eminentissime Princeps, siquidem jam te habuit exemplar, ut experimento probavere Principes potissimum Italiæ, cum quibus de summa rerum ita prudenter supra ætatem egisti, & indies agis, ut omnes in tui amorem, & admirationem rapiantur. Domesticæ quoque Apes, quæ cùm solæ ex animantibus Regem habeant, Regendi

politiam hominibus tradidere, hoc idem suadent, ut ad Apes redeant præcepta Regnandi, quæ ab Apibus processere. Scio quidem, Isidoro teste, Apes ut plurimum pasci rore cœlesti, suavique florum odore apprime delectari, & proinde nil tibi deberi, nisi opus ingenio elaboratum, omnibus numeris absolutum, &, ut nomen tuum Græcè sonat, floridissimum. Verum novi etiam, Fama undique personante, Regiam benignitatem tuam, qua potius animi offerentis benignitatem respicis, quam rem ipsam. Satis enim dedit, qui seipsum donavit. Benigna igitur fronte, ut soles, conatulum hunc meum suscipe, meque ad tuam protectionem, tanquam ad beneficum sidus, prostrato corde, & corpore confugientem, protege, respice, fove. tunc mihi licebit dicere: Ex visu salus.

Ambrosius Marlianus Papiensis Can. Reg. Lateranensis, Sacræ Theologiæ Professor, perpetuam optat felicitatem.

BENI-

BENIGNO LECTORI.

COMMUNI *commodo, quod vel unicum, vel præcipuum Scriptoris ſcopum eſſe debere, nemo dubitat, quomodo inſerviam Theatrum hoc exhibendo, ipſe judex eſto. Certe hoc vel maxime ſtudui, ut ibi virtutum præcepta inſpergerem, unde ad omnes facile poſſent dimanare. Hoc autem proculdubio continget, dum Theatrum hoc meum Principibus ſpectandum proponam, cum eorum exempla apud cæteros vim legis obtineant. Erit fortaſſe, qui cultiorem deſideret ſtylum, ſed hoc mihi propoſitum non permiſit argumentum, utpote qui tantum juvandi ſtudio hunc laborem ſuſcepi. Siquidem non me latet, Principum vitam ſanctis moribus inſtitutam, totum fere orbem ad ipſorum imitationem ſuaviter allicere, ac propemodum impellere, ſic namque canit Claudianus,*

Regis ad exemplum totus componitus orbis.

Bene vale, & conatum hunc meum æqui, bonique conſule.

D. Polycarpus Capellus Casalensis Congregationis Canonicorum Regularium Lateranen. Abbas Generalis. Dilecto Nobis in Christo Patri D. Ambrosio Marliano Papien. Canonico nostro professo, Sacerdoti, ac Concionatori.

VIsa approbatione facta per R. P. D. Angelum Gabrielem Placentinum, & R. P. D. Petrum Franciscum Casalen. Sacræ Theologiæ Professores, & Concionatores, Libri inscripti *Theatrum Politicum*, ex commissione nostra revisi, Tenore præsentium licentiam & facultatem tibi prædicto concedimus, & impartimur, ut ipsum typis mandari, & imprimi facere possis, servatis tamen de jure servandis. In quorum fidem, &c. Datum Papiæ in Canonica nostra S. Petri sub Cœlo aureo, die 2 Februarii 1631.

D. Polycarpus Abbas Generalis.

Loco † sigilli.

Imprimatur, si videbitur Reverendiss. P. Mag. Sacri Pal. Apost.

A. Episc. Bellicastren. Vicesg.

EGo Don Bartholomæus Gavantus Congreg. Clericorum Regularium S. Pauli, & Sacræ Rituum Cong. Consultor, de mandato Reverendiss. P. F. Nicolai Riccardi S. A. P. Magistri, præsens opus, cui titulus, *Theatrum Politicum*, auctore adm. Rev. P. Ambrosio Marliano Canon. Reg. Lateran. Theologo, recensui, & in eo nihil deprehendi Catholicæ Religioni, aut bonis moribus adversans; imo variæ eruditionis plenum est, & à Principibus viris ut legatur, quam dignissimum. In quorum fidem, &c. in Collegio nostro S S. Blasii & Caroli, Romæ, die 18 Decembris 1630.

Don Bartholomæus Gavantus qui supra.

Imprimatur.

Fr. Nicolaus Riccardius Sacri Palatii Apostolici Magister.

Ad

Ad Eminentiss. PRINCIPEM

ANTONIUM BARBERINUM

ANDREÆ BAIANI

DOCT. THEOL.

EPIGRAMMA.

Explicat Ambrosius vario dum flore Theatrum,
Ambrosias quærit, queis sacret, auctor, Apes.
Antoni, sunt, magne, tuæ hæ, quæ cærula supra
Prata volant, cœli & pascua læta petunt,
Curarum cum spina premet minus, hosce per hortos
Lumina florentes pascere blanda feras.
Sic tandem areolis pretium immortale caducis,
Veramque Ambrosiam fundere culta dabis.

In Laudem

AMBROSII MARLIANI

CÆSARIS RASPONI

EPIGRAMMA.

Imperii claras artes, & jura potentum
Regnorum, Ambrosio sparsa lepore refers.
Nominis excelsi splendenti ANTONIUS *umbra*
Hæc tegit, Ambrosium fida tuetur Apis.
Artem regalem, regali ornare patrono,
Ambrosiam & melli jungere nempe decet.

Ad Eminentiss. CARDINALEM

ANTONIUM BARBERINUM

EPIGRAMMA.

Regnandi ô quales liber hic mundo explicat artes?
Rite reget populos, qui finet inde regi.
At tibi nil opus, ANTONI, *his est artibus, ipsas*
Nam Regnandi artes, ipse docere potes.
Hic igitur memoratus eris, ceu forma regentum,
Quod monet hic calamus, præcipis ipse manu.

In Laudem Libri

HEXASTICHON.

DEfossæ antiquum terræ qui credidit aurum,
Thesaurum arcanis condidit in tumulis.
Aureus Ambrosiam sed qui liber afflat, & artem
Regnandi, ingenua providus arte docet;
Divitias non condit iners, sed divite censu
Mentis opes auro nobiliore beat.

AMBROSII MARLIANI

ANAGRAMMA.

Antonius Barberinus.

An non est Urbis jubar?

DISTICHON.

EXultat mundus radiantis lumine Phœbi
Urbis tu jubar es, perpetuumque decus.

THEA-

THEATRUM POLITICUM,

In quo quid agendum sit à Principe, & quid cavendum, accuratè præscribitur.

CAPUT I.

Honestam vivendi rationem sibi præscribat Princeps, & sequetur eum Populus, sicut umbra corpus.

Irtutem suapte natura amabilem, quamvis teneatur unusquisque omni studio complecti, & tale præbere exemplum, ut luceat coram hominibus, hoc tamen præcipua ac singulari ratione exigitur ab eo, quem ad summum dignitatis apicem evexit virtus, comite fortuna. Is enim astringitur arctiori quodam vinculo, utpote inferiorum exemplar: qualis autem superior, tales & inferiores esse solent, ita acclamante sapientissimo Rege, qualis rector civitatis, tales & habitantes in ea. Ecclef. 10.
Quoniam sicut heliotropium Solis cursum imitatur, ita populi instituendę vitę regulam à Principis Plinius lib. 28. cap. 27.
ingenio mutuantur. hinc Poëta tragicus:

Rex velit honesta, nemo non eadem volet.

Primũ mobile, ut tradunt Philosophi, ab orien-

te in occidentem tendens, omnes sphæras violento impetu secum trahit, & modo quodam rapit, ita Princeps in vitium declinans, multos simul ad delictum ducit, rupis ingentis instar, quæ à montis vertice decidens, plurimos secum cadendo pertrahit lapillos. Quapropter omni studio cavendum, ne viri primarii pravo exemplo alios inficiant, quoniam quales Principes in Republica, tales reliqui solent esse cives; & quod magis refert, non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in civitatem; plusque exemplo, quàm peccato nocent. Turpe quidem, non inficior, privatum hominem errare, at in Principe multò magis indecorum. Actio namque Principis cum in aperto ab omnibus conspiciatur, ad illum imitandum excitat subjectos. Ita Plutarchus docet, & quidem pulchre. ait enim, quemadmodum majore dedecore solent esse notæ in facie, quam in reliquo corpore, sic etiam minima quæque Principum errata notantur. ô quam pulchre huic rei facit Isidorus, Crescit delicti cumulus juxta ordinem meritorum, & sæpe quod minoribus ignoscitur, majoribus imputatur. Nonne in Hierusalem plurimi erant cives vitiis addicti? nullum tamen arguit Ioannes, nisi Herodem. Arguebat Herodem Ioannes. Quorsum hoc? quia in ipso tanquam in Rege major culpa notatur. Proinde Plato scribens Dioni Syracusarum Regi recens facto, hoc præcipuum præscripsit observandum, nempe quod ita se haberet tanquam speculum omnibus expositum. Siquidem Princeps solis instar omnium oculos in se convertit, propterea laudabile vivendi institutum amplectatur, quoniam ad ejus exemplum civium mores componuntur, & velut divinus magnes subditos ad se trahit. Notissimus est Claudiani

Cicero lib. 3 de legib.

Isid. lib. 2 de summo bono c. 18.

Plato epist. 4.

diani versiculus, huic rei egregiè deserviens,

In commune jubes si quid, censesve tenendum, Claud. Paneg. 7.
Primus jussa subi, tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre vetat, quod viderit ipsum
Authorem parere sibi. componitur orbis
Regis ad exemplum. nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, quam vita regentis.

Hinc per Ezechielis animalia Principes intelliguntur, per currus, & rotas, populares viri; Sicut enim rotæ non habebant motum proprium, sed ad motum animalium movebantur, ita & subditi fere semper ad motum Principum moventur. Idcirco qui præsunt, longe magis exemplo quam culpa nocent. Proinde Xenophon Cyrum Regem ad bonum regimen inducens, ajebat, præcipuum Principis opus est, sese virum bonum præbere, ac etiam pro virili operam dare, ut qui sub ejus imperio degunt, quam optimi evadant. Populi namque eorum vitam qui præsunt, solent æmulari; si boni fuerint, ad honesta eos ducunt; si mali, ad turpia. Quocirca non liceat Principi, ne latum quidem unguem, à legis præscripto recedere, ne pravo exemplo civitas corrumpatur: hæc est enim Principis conditio, ut quod ipse facit, id aliis præcipere videatur; & hoc est plebis ingenium, ut magis oculis, quam auribus credat, & magis exemplis vivis, quam verbis mortuis excitetur. Hinc Livium Drusum Romanum summis laudibus celebravit antiquitas; is enim cum domum haberet ob fenestrarum multitudinem oculis vicinorum nimis patentem, fabro cuidam murario promittenti quinque talentorum mercede huic incommodo occurrere, respondit, & quidem prudenter, decem potius dabo tibi, si totam domum meam conspicuam effeceris, ut cives omnes

Vellejus Paterculus Rom. hist. lib. ultim.

omnes quemadmodum vitam instituo, cernere queant. voluit quippe vir egregius innuere, eum, qui cæteris præest, illud vivendi institutum sibi præscribere debere, ut sit omnibus tanquam exemplar, à quo cæteri ediscant, & speculum quoddam lucidissimum, in quod Populi inspicientes viam virtutis assequantur. Quorsum Ioannes Apostolus stellarum nomine honestavit Principes? ut sub hoc velamine doceret, quod sicut stellæ in firmamento semper micant, & nunquam patiuntur eclipsim, quod nimis à terra remotæ sint, ejusque umbra ad eas usque nequeat pertingere, ita qui clavum tenet Imperii, vitæ honestate aliis prælucere debet, nec ulla unquam macula licet minima deliquium pati. Cui doctrinæ egregie facit Basilii Imperatoris oraculum ad Leonem filium. Sicut cæteris prælatus es, ut omnibus imperares, ita contende, ut virtute quoque cæteris antecellas; virtus enim omni principatu præstantior est; si autem dignitate reliquis præstas omnibus, virtute autem ab aliis præcelleris, Imperator quidem es, sed in eo, quod minoris excellentiæ est, in eo verò, quod præclariùs est, Imperator non es; imò sub alterius Imperio es. Nec desunt sacrarum litterarum testimonia: dixit enim Dominus ad Moysem, accipe virgas à Principibus tribuum, quem ex his elegero, germinabit virga ejus: germinavit autem virga Aaron, & turgentibus gemmis erumpebant flores, qui foliis dilatatis in amygdalas formati sunt. Quid hinc? hoc nimirum, quod ille solus principatum gerere debet, qui germina virtutis profert; ô quam summa felicitas erat gentium in aureo sæculo degentium, in quo non poterat esse potentior, nisi melior. tunc enim penes sapientes fuit Regnum, quan-

Apocal. cap. 1.

Numer. c. 17.

quando officium erat imperare, non Regnum. At noſtra hac tempeſtate, quod nimis deplorandum eſt, ſtatim, cum quis promotus eſt ad honores,non curat prodeſſe,ſed gloriatur tantum præeſſe, non quærit opus,ſed opes; non libros, ſed libras; non prece, ſed tantùm pretio juvat, & demum præſumit ſe meliorem, quia cernit ſe ſuperiorem. at bonum facit, non gradus, ſed virtus; non dignitas,ſed honeſtas. ſcitè admodum Cyrus, qui dicebat, neminem debere imperare, qui ſubditis non eſſet melior. Pulchre quidem Bernardus ad Eugenium, audi canticum meum minus ſuave, ſed ſalutare; monſtruoſa res, gradus ſummus, & animus infimus; ſedes prima, vita ima; lingua verboſa, manus otioſa; ſermo multus, fructus nullus; vultus gravis, actus levis; caput canum, cor vanum; ingens auctoritas, nutans ſtabilitas. Non ſic, non ſic, ô Principes, ait Ambroſius, ſed ſtudete, ut nomen congruat actioni, & actio reſpondeat nomini. Scio quidem, Principem eſſe hominem,nec ob dignitatem penitus exuere humanitatem,ut prudenter docuit quidam Philoſophus; is enim flentem Imperatorem ob infauſta quædam nuntia, cum à ſenatu, & à magiſtratibus increpari cerneret, in hæc verba prorupit: Sinite plorare, quia dignitas Imperatoris, non impedit illum eſſe hominem; negari tamen non poteſt, pravo Regis exemplo, plurimos perdi. Siquidem hoc in more poſitum eſt apud omnes, ut Principum actiones, aures & oculi populorum ſequantur. Quod quidem divinarum, humanarumque litterarum monimentis, facili negotio comprobatur. Acclamavit Jonas, adhuc quadraginta dies, & Ninive ſubvertetur. Tunc Rex hac voce perculſus ſacco induitur, ſedet in cinere, fundit lachry-

Conſid. lib. 3. cap. 13.

Jonæ 3.

lachrymarum imbres. Quid hinc? omnes illico
Dan.c.5. secuti sunt Regem. Vasa templi prophanavit Rex
Chaldæus, statim post illum, & optimates ejus.
2 Reg.4. arripuit Saul gladium suum, & irruit super eum,
hoc cum vidisset armiger ejus, irruit & ipse super
gladium suum & mortuus est cum eo. tantum valuit Principis exemplum in re omnium acerbissima.
3 Reg. cap. 12. Cum esset Jeroboam idolorum cultor, ejus exemplo plebs edocta idolis incensum adolere
Gen. 18. non dubitavit. Abraham pius in hospites erat, famulum quoque habuit, qui celeriter ad gregem curreret, & vitulum occideret, quem & Sara
2 Reg. cap. 13. uxor libentissime coxit. Absalon impius erat, famulos quoque habuit ejusdem farinæ, qui ad ejus nutum Ammon fratrem domini sui in ipso convi-
Luc.c.16 vio nefarie trucidarent. Dives ille cum Lazaro crudelis erat, omnes etiam aulici impii, quia ne-
Matth.2. mo illi dabat. Turbatur Herodes, mox turbatur omnis Hierosolyma cum illo. Unde Bernardus exclamat, ô misera civitas in qua regnat Herodes, quoniam Herodianæ procul dubio particeps erit malitiæ. Nec desunt testimonia ex humanis lit-
Plutar. in suis moralibus. teris deprompta. Cum Dionysius Platone magistro Philosophiæ operam daret, tota regia pulvere fuit repleta præ turba geometricas pingentium figuras, sed eodem ad sua pocula, & voluptates redeunte, vitæ mollities universos occupa-
Q.Curtius l. 5. de gestis Alexand. vit. Alexander Macedonum Rex, cum interiorem Persidis regionem penetrasset, ventum est ad iter perpetuis obsitum nivibus, ubi solitudines inviæ animos militum deterrebant, & detinebant, tunc Rex ipse equo desiliit, pedesq; per nivem, & concretam glaciem quasi reptans ingredi cœpit, & dolabra glaciem perfringens, viam sibi feliciter aperuit. erubuerunt non sequi primum amici,
dein-

deinde copiarum duces, milites denique omnes. tantæ molis erat egregium Principis exemplum; viso in acie Imperatore animi militum accenduntur. Quid Julii Cæsaris exercitum, ad Cordubam contra Pompejum juniorem perterrefactum, & jam de fuga magis, quam de pugna meditantem, restituit, animavit, & ad bellandum impulit? pudor militum ad Principis exemplum. Cum enim milites omnes audivissent Cæsarem in concione exclamantem, hic dies mihi finis vitæ erit, & militiæ vestræ ultimus, & vidissent, quod his dictis mox arripuit obvii militis clypeum, solus hostes invasit, loco deturbavit, & ducenta circiter tela in se missa partim audacter evitavit, partim scuto excepit, tunc tanto pudore accensi fuere milites; moxque tanto impetu in hostes irruêre, ut Pompejum cum universo exercitu in fugam compulerint, ducesque, capta Corduba, in quam confugerunt, magna ex parte cæsi sunt, & eorum capita ad Cæsarem perlata. En quanti ponderis strenui ducis exemplum. Neronis parricidium laudant centuriones, & tribuni, mox cœpto exemplo proxima Campaniæ municipia, victimis & legationibus lætitiam testantur. En populares viri, quam facile illustrium virorum exemplis inficiuntur.

Livius lib. 2. decade. 1.

Tac. l. 14. annal.

Clodoveus Gallorum Rex, cum fidem publice profiteretur, & ad sanctum convolaret lavacrum, à beato Remigio Episcopo baptizatur, mox ipsius exemplo tria hominum millia baptismum suscepere. Regnante Constantino optimo Principe Christiana fides in dies florebat. At regnante Constantio, quia Catholicę Ecclesiæ fuit hostis acerrimus, etiam populus Arriana labe fere omnis infectus. Sed quid plura? nonne nostris temporibus regnante in Anglia Henrico octavo, tunc fidei defen-

Gregor. Turon. l. 2 hist. Franc.

fensore, totum Regnum in fidei fervore florebat? at ipsomet Annæ Bolenę amore insaniente, & labe hæresis infecto, totum fere Regnum à fide defecit. regnante Maria totum Regnum ad Ecclesiam rediit, at regnante Elisabetha iterum regnare cœpit Calvinismus, & vera exulare religio. En quantum refert, vel bonum, vel malum Principis exemplum; tantum utique, ut etiam corporum notas, motus, ac gestus imitari in dominis subditi gestiant. Hinc Persæ pulchrum existimabant naso adunco esse, quia Cyrus eorum Rex talem habebat. Platonis contractos humeros familiares ejus exprimebant. Aristotelis gibbum discipuli pulchritudinis loco ducebant. ita cecinit Poëta:

Claudum, cum claudo Principe, vulgus erit.

Diodor. Siculus lib. 4. rerum antiquar. cap. 1. Apud Æthiopes habebantur inglorii, qui non imitabantur Principes in corporis etiam defectibus. si quando Rex aliqua corporis parte ex quavis causa debilitabatur, domestici omnes sponte sua eandem partem debilitabant: turpe enim existimabant, Rege claudo non etiam amicos claudos esse. sed quod majoris admirationis est, non solum claudicabant cum claudo, sed mortuo Rege magis intimi & familiares morti se dabant; proinde subjunxit auctor, ferunt quoque consuetudinis esse amicos ultro in Regis morte vita defungi. Ad hanc rem satis apposite facit divini vatis oraculum,

Psal. 54. Vidi iniquitatem, & contradictionem in civitate, die ac nocte circumdabit eam super muros ejus iniquitas. pulchre advertit Augustinus, non in muris lapideis iniquitas, sed in viris qui sunt munimenta civitatum, hoc est in Principibus, qui à Deo constituti sunt propugnacula urbis. Quod autem hæc fuerit divini vatis intentio,

liqui-

liquide constat ex alio ipsius oraculo, ubi vocat Psal. 46.
Principes clypeos civitatum. quoniam dii fortes terræ vehementer elevati sunt. alia lectio habet, quoniam Principes sunt clypei terræ. nec inepte, quia Principes ad protectionem populorum constituti sunt. Cum autem in his appareat iniquitas, & re vera insit, quid mirum, si non defecit in plateis ejus usura, & dolus? qualis enim Rex talis quoque grex. Heu quam perniciosum Principis exemplum, sanguineis lachrymis deplorandum, & gravissimis suppliciis dignum. ita divino oraculo comminante, durissimum judicium fiet his qui præsunt. Hoc probe noverat Rex vere catholicus Ferdinandus: hic enim cum post multa egregia facinora, morti jam proximus esset, ingemiscens dixit, O utinam divinæ Majestati placuisset, me monachum laicum fuisse; nunc enim tam exacte tot Regnorum ratio non esset reddenda. quasi jugiter maneret alta mente repostum Oseæ prophetæ oraculum. Peccata populi comedetis. Quę verba exponens Cyrillus dixit, peccata populi comedetis, hoc est, hostias pro peccatis oblatas, ad religiosos viros dirigens sermonem. Scriptura enim ita loqui solet. Cur non comedistis hostiam pro peccato in loco sancto. in Hebræo est, cur non comedistis peccatum? decet enim ut sacerdotes qui laborant in altari, de altari vivant. Alexander Pontifex hujus nominis primus, hoc dictum intelligit de sacerdotibus, qui precibus suis peccata populi delent. Comedere namque pro consumere multoties in divinis litteris solet accipi, Quia comederunt Jacob, & locum ejus desolaverunt. comederunt, hoc est consumpserunt. Divus Hieronymus sic explicat, peccata populi comedunt, hoc est, ex eis vivunt: dissimulant enim peccata,

Sap. c. 6.

Oseæ c. 4.

Levit. c. 10.

1. q. 1. cap. ipsi sacerdotes.

& laudant, ficque ad eorum quæftum afferuntur hoftiæ, & populum fpoliant ac comedunt; de quibus loquitur fcriptura, Qui devorant plebem meam, ficut efcam panis. quafi dicat, comedendo peccata populi, populum ipfum comedunt. Sic etiam exponit Gregorius, Cur peccata populi comedere dicuntur, nifi quia peccata delinquentium fovent, ne temporalia ftipendia amittant? Sed afferamus explicationem noftro inftituto magis confonam: Peccata populi comedetis, hoc eft, pro peccatis populi pœnas luetis. hoc eodem modo explicandum venit oraculum illud, Si fuftinuero, infernus domus mea eft; fi fceleftos viros impunitos abire permifero. Siquidem, ut ait Agapetus ad Juftinianum Imperatorem, delinquere, & eos qui delinquunt nullo obftaculo occupare, perinde effe reputa; fi enim quifpiam in republica vitam ipfe degat ab omni iniquitate immunem, eos autem fuftineat, qui impure vitam traducunt, malitiæ collega à Deo judicatur. Cui doctrinæ egregie favet Romanus orator, Si quid eft in corpore quod reliquo corpori noceat, id uri, fecarique patimur, ne totum corpus intereat; fic in reipublicæ corpore, ut totum falvum fit, quidquid peftiferum eft, amputetur. dura vox, fed multo illa durior; falvi fint improbi, deleantur honefti. Ad bonum quippe Principem, cui bonum commune tuendum commiffum eft, pertinet, impedire proviribus, ne partes quæ funt propter totum, illud corrumpant, & ideo fi non poteft omnes partes integras fervare, potius debet unam partem amputare, quam finere, ut bonum commune pereat, agricolarum exemplo edoctus, qui ramos amputant & farmenta, quæ officiunt viti; & medicorum, qui amputant membra

Homil. 17 in Euang.

bra putrida, quæ totum corpus inficere possent. princeps namque integritate vitæ conspicuus, ad bonum publicum assidue anhelare debet, gerens pro stemmate illud insigne, nimirum, vas vitreum, in quo lumen inclusum, apposita notula, Intus, quò foris. quod regium plane institutum, ut menti tenacius hæreat, tibi amantissime Princeps hoc insigne appingo, alvearium nempe unà cum apibus, & melle, adjecta inscriptione Virgiliana, Sic vos non vobis. siquidem apes argumentosæ non tam sibi ipsis, quam humano usui mellificant, ita Principes alieno semper & publico bono insudare debent. Quod sane propositum egregio emblemate exprimit, & re ipsa comprobat Barberina Familia, dum in gentilitio stemmate apes pingit mella ferentes, quia semper dulcissima publicæ utilitati mella irrorare pro virili contendit, & in dies magis experimento probat præ lætitia gestiens universa Christi respublica, sub regio Urbani Octavi Pontificatu, qui mente quotidie perpendit, se exactam rationem redditurum pro Christiano grege, si sanctitatis exemplo illum ad meliorem frugem non reducit, quasi vox illa auribus ejus insonet, Sanguinem ejus de manu tua requiro. Hoc stimulo vehementer angebatur Rex David, proinde lachrymarum imbres quotidie ab oculis effundebat. Quoties in mentem redibat iniquitas, quam fecerat, toties exitus aquarum deducebant oculi ejus, nec unquam toto vitæ curriculo lachrymas intermisit, idcirco lachrymas appellabat panes; Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes, dum dicitur mihi quotidie, ubi est Deus tuus? nec abs re vocabat panes. Quoniam sicut inter omnes cibos, nullus est pane frequentior, ita continuus peccatorum

Ezech. c. 3.

Psal. 41.

dolor, cor ejus angebat. bene panes, quia quemadmodum panis reliquos cibos comitatur, ita fletus omnium ejus actionum individuus erat comes. bene ergo panes, quia ficut panis eſt cibus omnibus communis, ita Rex coram omnibus plorabat, quoniam publice deliquit; ut ſi forte aliquis ſecutus ſit errantem, ſequatur & pœnitentem. bene igitur panes. quia licet panis famem avertat, ſitim tamen non extinguit, quin potius accendit. Ut igitur bonus Rex innueret, quod quo magis lachrymabatur, tanto magis in eo accendebatur lachrymarum ſitis, propterea lachrymas appellabat, non aquas, ſed panes, ac ſi diceret, plus ultra, Deum infinitum offendi, ſine fine plorabo, quia dolor de peccatis, nunquam ſatis. quaſi pro ſtemmate haberet Crocodilum, de quo refert Plinius, quod ſemper creſcit, quamdiu vivit, appoſita hac nota, Noſtri ſimulachra doloris.

Amarantho hæc ineſt natura, ut ſi in aquam mittatur, virorem nunquam amittat, & ego, dicebat David, aquarum lachrymis inundatus, dolorem cordis pro offenſa Dei conceptum, non dimittam. quaſi illud academicum pronuncians, At lachrymis mea vita viret. Quocirca lavabo per ſingulas noctes lectum meum, & lachrymis meis ſtratum meum rigabo. prudenter quidem lectum & ſtratum copulavit, quia in his præcipue locis divinum numen offenderat. lectum, en thori alieni violatio. ſtratum regium, en juſtitiæ corruptio. Nam ibi ſententiam mortis contra innocentem Uriam promulgaverat, & manu regia firmaverat. ſicut enim apud multas nationes mos inolevit, ut in eodem loco, ubi deliquit reus, ibi
Gen. 30. delicti pœnas luat. ita David in ſtrato, & lecto, ubi

ubi deliquerat, de seipso vindictam sumebat, & quia in populis jam erat evulgatum delictum, ideo ut pœnitentiæ signum omnibus patefaceret, ubique amarè flebat. Flebat in aula regia. stratum meum rigabo. Flebat in lecto. Lavabo lectum meum. Flebat in mensa. Fuerunt lachrymę panes. Flebat etiam in via. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei. & nunquam finis. Euripidis sententia fuit, quod regi flere non licet: non enim bene cohærent fletus & majestas. cur igitur Rex David plorat? non plorat quod civitatem amiserit, quod in bello superatus fuerit, quod in captivitatem ductus; sed plorabat, quia bonorum spiritualium jacturam fecit. nam gratiam divini numinis amiserat, justitiæ decorem, animam denique suam turpiter fœdavit, & ideo regiæ dignitatis oblitus, lachrymis & fletibus vacabat, nec unquam intermisit toto vitæ curriculo. Quidam orator celebris laudes Ephestionis Alexandri regis amici decantans, hoc unum repetebat, De dilecto nunquam satis. At Rex pœnitens frequentibus suspiriis clamabat, Pro offensa Dei, & pro plebe exemplo meo corrupta, die ac nocte plorabo, & nunquam satis. Siquidem qui clavum tenent, & in excelsa puppi sedent cæteris præfecti, pro commissis populis exactam rationem reddent, pœnasque gravissimas dabunt, nisi ad meliorem frugem illos reducant. Optimos itaque mores summo studio complectatur Princeps, turpes vero radicitus evellat, & idem prorsus facient populi. Nam quales virgas figebat Jacob in canalibus, tales etiam partus edebant oves.

Huc facit apposite quod olim historiarum monimenta tradidere. Legitur, & multi doctores non sanè vulgares affirmant, speciosam quandam **D. Hieron. to. 3. epist.**

& candidam mulierem, prolem edidisse, instar Mauri, nigerrimam, quam calamitatem cum eadem fœmina ad Albertum Magnum retulisset, scire cupiens tanti casus rationem aliquam, Albertus Magnus Mauri imaginem reperit in thalamo, quam mulier in extremo voluptatis æstu fuerat contemplata, dixitque illi, Inveni domina patrem filii tui. Idem prorsus populis contingit, qualia enim vident in Principe, talia pariunt & operantur. Nunquam vel raro in sacris litteris de solis obscuratione fit mentio, quin statim subsequatur lunæ & stellarum obtenebratio. Obscuratus est sol in ortu suo, & luna non splendebit in lumine suo. Sol & luna obtenebrati sunt, stellæ quoque retraxerunt lumen suum. & in fine capitis, Sol convertetur in tenebras, & luna in sanguinem. Nec credat Princeps cum turpiter vivat, vitia sua latere, & proinde pravo exemplo non inficere. aberrat toto cœlo. Fama enim penetrat abditos quosque Principum recessus, secreta quæque rimatur, occultiora introspicit, latebras omnes explorat. non tenebræ, non solitudo obstat, quo minus in vulgus dimanet quidquid egerit Princeps, nam lux principatus omnia reddit conspicua. Hinc veteres Poëtæ veritatẽ finxere temporis & memoriæ filiam, quia licet aliquando lateat, parvo tamen temporis progressu emergit in lucem. Annales Taciti legantur, & omnes propemodum Romanæ aulæ angulos excussos reperiemus. Quid quæso, profuit Tiberio, seu potius Biberio, obscurum & subdolum fingendis virtutibus ingenium? Quid solitudines, ad inauditam, ac inexplebilem libidinem occultandam quæsitæ? Nonne monstrum illud dimotis parietibus, historia nobis ob oculos ponit? O quam pulchre Salustius; Aliis alia

Alvar de planctu Ecclesiæ lib. 1.

Isa. cap. 13.

Ioël cap. 2.

Aulus Gell. Noct. Attic. lib. 12, c. 11

Corn. Tac. lib. 5 annal.

Salust. ad Cæsarem.

alia licentia eſt, qui demiſſi in obſcuro vitam agunt, ſi quid iracundia deliquere, pauci ſciunt, fama, atque fortuna eorum pares ſunt: at qui in excelſo dignitatum culmine degunt, eorum facta cuncti mortales novere.

Principis eſt vitium tanto conſpectius in ſe,
Quanto aliis Princeps eſt mage conſpicuus.

Hoc enim habet magna fortuna, quod nihil tectum, nihilve occultum eſſe patiatur. privatus homo tegere improbitatem poteſt; principantium facta, dictaque omnia, ex edito proſpectanda proponuntur. Quapropter maxime adnitendum, ne duces ſuis ad impietatem fiant, trahantque exemplo in interitum, quos debebant in ſalutem. Hoc autem facile præſtabunt, ſi Juſtitia, Pietate, Clementia, ac cæteris virtutibus comitati incedant, tanquam ſpecula ampliſſimo totius orbis Theatro expoſita. Siquidem domus regia Principis, debet eſſe Dei Templum, Prudentiæ oculus, libra Juſtitiæ, Fortitudinis ſedes, regula Temperantiæ, Honeſtatis exemplar, Charitatis ſplendor, fons Gratiarum, Muſarum chorus, Oratorum, Poëtarumque gymnaſium, Philoſophorum, Theologorumque ſacrarium, Prudentum ſenatus, præmium litteratorum, pauperum menſa, bonorum ſpes, innocentium refugium, omnium miſerorum tutiſſimum præſidium. Marſil. Ficinus lib. 5. epiſt.

Moribus ingenuis ſint aurea ſceptra tenentes,
Moribus ingenuis ſic erit & populus.
Mobilis ad primi motum volvuntur & aſtra,
Si currit corpus, currit & umbra ſimul.

Caput II.

Principi justitia sit comes individua, & diu florebit Regnum ejus.

Egis à latere nunquam recedat Justitia, omnium virtutum Regina, quæ regiam Majestatem foveat, dirigat, illustret, fulgentissimi solis instar. Hic enim universis cœli luminibus dominatur, & præest. Hæc morales virtutes omnes facile antecellit, & subjecti, & objecti, & effectuum dignitate. Subjecti quidem, quoniam in nobilissima animæ potestate collocatur, in voluntate nimirum, quæ præcipit jus suum unicuique tribui. Præclarissima etiam ratione objecti, nam virtus circa difficile versatur. difficilius autem est, hominem esse recte affectum ad alienum bonum, ad quod natura non propendet, quam ad proprium, cui libentissime inclinatur. Præstantissima itidem, si præclaros effectus contemplemur, concordiam siquidem, pacem, & societatem inter homines parit, tuetur, & servat. Quid si dixerim ipso sole longe splendidiorem? non falso id quidem. Sol enim interdiu solum, hæc etiam noctu refulget. Sol oculis tantum corporis, hæc autem oculis mentis. Sol diuturna, & assidua præsentia plurimum obest, & absentia noctu prodest non parum. Justitiæ absentia semper obest, semper prodest præsentia. Pulchre quidem scripsit, qui Principis Justitiam, Regni animam nuncupavit. siquidem recedente anima, corpus statim dissolvitur; exulante justitia, in præceps ruit Regnum. Princeps itaque quasi jus animatum, commune commodum præ oculis

Aegid. de reg. princ. lib. I. c. 2.

oculis habens, sæpius mente revolvat, quod ut profit, non ut præsit, in summo regimine est constitutus. Rex enim propter Regnum, non Regnum propter Regem; sicut non totum propter partes, sed quælibet pars, etiam caput, propter bonum totius condita sunt. Hinc dicebat Plinius junior, Bonus Princeps post omnes est. Sed quomodo Paradoxum istud? Nonne caput præ aliis membris in corpore? qui igitur Princeps præsertim optimus reipublicæ caput optimum, post alios habendum? optime dixit, post omnes, non post singulos, quia & ipse Princeps reipublicę pars est, sed præcipua, singulis comparatus, inter singulos est, at omnibus, hoc est, universo reipublicæ corpori, ut & alia quælibet pars, minor est toto, post omnes simul acceptos, quia & Princeps ad bonum commune creatus est. Porro principes, qui omnia in privatum commodum convertunt, tyranni sunt, non Reges. Unde Bernardus lib. de consideratione ad Eugenium docte & eleganter, ut solet. Dejecti animi sunt Principes, qui subditorum profectum non quærunt, sed quæstum proprium: indecens est enim valde Principi, voluntate pro lege uti, & veluti rationis expertem, non pro ratione, sed pro libito agere. hac enim ratione distinguitur potestas regia à tyrannica, quod regia potestas commune bonum procurat, tyrannica vero privatum commodum. imo lex instituta ad privatum commodum, non dicenda lex, sed iniquitas. siquidem cessante boni communis ratione, cessat & ipsa lex, & vim obligandi non habet. Nam lex est proprium opus publicæ potestatis, at potestas publica de se in bonum publicum ordinata est. Hinc merito laudatur Augustus Cæsar, qui postquam multis ædificiis Romam decorasset, suis

Arist. polit.

Paneg. in Trajan.

D. Tho. in 1. 2. q. 90. a. 2.

familiaribus dixit, Romam lateritiam accepi, marmoream relinquo. Proinde huic optimo Principi apprime convenit illud adagium, Dignus eſt obeliſco. erat autem obeliſcus columna pyramide minor, Soli ſacra, quæ nulli erigebatur apud Ægyptios, niſi ei, cujus vita veluti quidam ſolis ſplendor, omnibus poſſet prodeſſe, etiam non poſcentibus. Siquidem ille tenet juſti Imperii clavum, qui nemini nocet, omnibus prodeſt, publico bono ſemper addictus, ſupremi Principis exemplo, qui produxit creaturas ex nihilo, non ut inde bonum reciperet, ſed ut eis bonitatem, quam habebat, influeret; adeo ut finis productionis creaturarum, non ſit neceſſitas indigentiæ, ſed abundantia divinæ bonitatis, quam Deus creando communicat: non enim Deus agit propter deſiderium boni & finis, ut alia agentia, ſed propter amorem. nam deſiderium propriè eſt rei non habitæ, at Deus agit propter amorem boni & finis quem habet, & vult aliis communicare. Hoc igitur eſt proprium Principis munus, publicis commodis inhiare: ut enim ſapientes affirmant, alienum bonum eſt juſtitia. Proinde Adrianus Imperator, veri Principis ſimulachrum, frequenter in ſenatu dicere ſolebat, ſe ita geſturum principatum, ut ſciret rem populi eſſe, non ſuam privatam. Vox planè aurea, & res multo magis, cum præſtatur. Hoc egregie teſtatum reliquit Pelopidas Imperator, nam in expeditionem proficiſcenti, cum uxor ingemiſcens ſæpius exclamaret, ut propriam vitam tueretur, ſibique conſuleret, Aliorum eſt reſpondit, vitam propriam tueri, at Imperatoris, ex ſuis incommodis omnia reipublicæ parare commoda. Huc appoſitè facit inſigne illud academicum, nimirum, Apis ex floribus mel conficiens,

Ægid. 2. d. 1. par. 2.

Florianus Nannius Epiſc. Scal. in ſua Cat. arg.

ficiens, aliorum utilitati consulens, apposita notula, Sic vos non vobis. Quocirca bonus Princeps communis commodi gratia, tanquam verus pater, omnibus prospicit, nullum despicit, neminem respicit, sed unicuique quod suum est, fideliter tribuit, ut feliciter expressit doctissimus ille academicus, qui lucidissimum speculum appendens, brevem hanc sententiam apposuit, Cunctis æque fidum: Supremi Regis exemplo, qui reddit omnibus secundum opera sua. nec dicas quæso, quomodo jus suum unicuique tribuit, si ob temporalem, immo momentaneum lapsum perpetuas exigit pœnas? quomodo observatur illud, secundum mensuram delicti erit etiam plagarum modus? delictum enim est temporale, punitio autem delicti æterna. modica delectatione committitur, & pœna sine fine infligitur? hanc enim difficultatem egregie explicat Augustinus, In retributione, ait, justitiæ, non semper consideratur æqualitas temporis inter culpam & pœnam. nam & in civili republica pro brevissima adulterii culpa, capite plectitur adulter, & sic perpetuò privatur viventium societate. D. Gregorius aliter exponit & quidem optime. Conveniens est, inquit, ut qui in suo æterno peccavit contra Deum, in æterno Dei puniatur. dicitur autem aliquem in suo æterno peccasse non solum secundum actus continuationem in tota hominis vita durantis, sed quia hoc ipso quod finem in peccato constituit, voluntatem habet in æternum peccandi. nam voluissent iniqui, ait Gregorius, sine fine vivere, ut potuissent sine fine peccare. ostendunt quippe, quod in peccatis semper vivere cupiunt, qui nunquam desinunt peccare, dum vivunt. ad magnam ergo judicantis justitiam pertinet, ut nunquam careant sup-

Aug. lib. 21 de civ. Dei cap. 2.

Greg. lib. 4 dial. c. 44.

D. Tho. lib. 3 cont. gen. c. 44.

ſupplicio, qui dum viverent, nunquam voluerunt carere peccato. Divus Thomas Gregorii explicat expoſitionem, Apud divinum judicium, ait, voluntas pro facto reputatur. qui autem propter temporale bonum averſus eſt ab ultimo fine, qui in æternum poſſidetur, præpoſuit illius fruitionem fruitioni ultimi finis. ex quo colligitur, quod multo magis voluiſſet in æternum illo bono temporali frui. mortaliter itaque peccans, ſic puniri debet, ac ſi æternaliter peccaſſet. Et merito quidem, pœna infinita punitur peccator, quia culpa fuit infinita. in peccato quippe duo conſiderantur, averſio à bono incommutabili, & converſio ad bonum commutabile. ratione averſionis, peccatum eſt infinitum, quia privat bono infinito. Juſtus itaque Deus, qui ad neutram partem deflectit, ſed pro meritis retribuit: proinde medium ſemper locum elegit, ut oſtendat Principes, utpote judices populi, in medio debere conſiſtere, ad extrema non declinantes. Siquidem Juſtitia inter virtutes morales eſt veluti terra inter elementa. hæc enim, ut placet Philoſophis, æque librata in medio propriis conſiſtit ponderibus. Sola quippe elementorum eſt immobilis, & cardo virtutum omnium eſt juſtitia, quę in medio virtutis locum occupans, ad neutram partem declinat, & eſt tanti ponderis inter alias virtutes morales, ut primum locum obtineat. Unde interrogatus Ageſilaus Rex, utra eſſet perfectior, juſtitia, an fortitudo? reſpondit. Si omnes eſſemus juſti, fortitudine non eſſet opus, nam ubi viget juſtitia, nunquam opus eſt viro forti: at ubi eſt fortitudo, ibi opus eſt juſti viri præſidio. juſtitia enim eſt neceſſaria in omni tempore, in omni loco, & in omnibus hominibus; at fortitudo eſt neceſſaria tantum in bello & ad tuen-

dam

dam justitiam. Quod & facile conjici potest, ex ipsomet nomine Principis, qua enim de causa dicitur Princeps à capite? quia sicuti ex capitis partibus per universum corpus nervi omnes, & sensus distribuuntur, ita ex Principe per universum Imperium æquo jure justitia administratur. Cavendum est Principi, ne major sit pœna quam culpa, neve ex eisdem causis alii plectantur, alii vero impune dimittantur: nihil enim iniquius tulit Populus Romanus, quam ab Imperatore Domitiano in eodem crimine deprehensos, pauperes capitali supplicio damnari, divites autem pecunia mulctari & patrimoniis exutos absolvi. Hinc satis exploratum; nec amicorum, nec parentum, nec nobilitatis personam accipi debere, ubi justitię ratio habenda est. Sane ut sol non alius est pauperi, alius diviti, sed omnibus communis, ita Principes personam spectare non debent, sed causam. Nonne eadem trutina aurum ponderatur & plumbum? Sic eadem æquitate, parvis & magnis justitia administranda est. Hoc perbelle insinuavit Philosophus, cum Principem centro comparavit, quoniam sicut centrum est punctum in medio globi existens, à quo lineæ ad circumferentiam ducuntur æquales, ita Princeps medium locum tenet in administratione justitiæ ad neutram partem deflectens. prima enim pars æquitatis, est æqualitas. Quorsum Ægyptii cupressum statuebant pro symbolo justitiæ? quoniam hæc arbor à radice ad fastigium recto surgit stipite, æquales ramos æquo ordine protendens, ita ut alius alium non excedat, sed pari æqualitate consurgant, ita Princeps boni & æqui custos, à semita æquitatis non declinans, jus suum unicuique tribuit, utpote, qui neminem respiciens, ab omni affectu omnino est alienus.

Nam

Nam ficuti & lingua omni fapore eft deftituta, quò fenfum habeat faporis univerfi, & acies oculorum expers eft omnium colorum, quò poffit colores omnes difcernere; ita plane Princeps, ut queat de aliorum vitiis, & affectibus judicare, debet odio, amore, atque omni animi perturbatione carere. Quatuor fiquidem animi perturbationibus judicium pervertitur, amore, timore, odio, & fpe. Præ timore, Pilatus humani generis Salvatorem damnavit. primo enim agni innocentiam agnofcens, eruere cupiebat de luporum faucibus, poftquam tamen in aure ei inftillatum fuit

Joan.29. verbum illud, Si hunc dimittis, non es amicus Cæfaris; ac fi dicerent, à præfectura cades. audito hoc verbo timuit, & mox turpiter pronuntiavit, Accipite eum vos & fecundum legem veftram judicate. Prę amore, uxor Tlepolimi Helenam ob viri zelotypiam juffit fufpendi. Proinde antiqui pingebant amorem puerum, & oculis captum, ut fignificarent locum judicio non effe, ubi amor mentem occupat. Unde non inepte quidam ait, Amantes amentibus, ut nominum fimilitudine, ita re ipfa affines effe. Hinc Publius mimus dictitabat, amare & fapere vix Deo conceditur; idcirco nunquam debet fieri judicium in confpectu ob-

Arift. 2. ethic. jecti delectabilis. Præ odio, Medea filios ex Jafone fufceptos interfecit. Præ fpe denique & cupiditate Pigmaleon Rex Tyri Sicheum fororis fuæ Didonis maritum occidit, ut auro ejus potiretur.

Amian. Marc. l. 14. Præclare Alexander Magnus in gyro rationis fe continebat, is enim urgenti matri, ut occideret quendam infontem, & dictitanti fe per novem menfes portaffe prægnantem, ita refpondit prudenter, & pie, Aliam parens optima pofce mercedem, hominis enim falus beneficio nullo compen-

pensatur. O verba sane aurea, æternis sæculis commendanda. En bonus Princeps, qui nec materno affectu ab honesto deflecti potuit, in hoc regem se potius quam filium præstitit. Nec minus egregium facinus, quod der Ataxerxe Xerxis filio veteres produnt historiæ. Cum enim quidam ex optimatibus Regni peteret ab ipso quoddam minus justum, sentiretque Rex hoc facere sollicitatum triginta Daricorum millibus, statim Quæstori ærarii sui mandavit, ut Daricorum triginta millia ad se referret, ea protinus dedit, dicens, Accipe, nam cum hæc tibi dedero, non ero pauperior; injustior quidem futurus, si illa quæ tu petebas, fecissem. En Rex æquitatis amans, neç amicum contristavit, nec à justo deflexit, precibus illectus, quasi referens Periclis oraculum, qui ab amico rogatus, ait, Oportet me amicis accommodare, sed usque ad aras. hoc est, amici causa minime violandam religionem. Nec amicus ille dicendus est, qui te ab honestate, divinaque amicitia sejungit, nec justæ humanæ leges sine divina, quia terrenum Regnum quod cælesti non fulcitur, non regnum, sed publicum latrocinium jure nominatur. amicus Socrates, amicus Plato, sed magis amica veritas, vetus est adagium, quo docemur, nullum hominem tam charum nobis esse debere, ut in illius gratiam veritas ullo supprimatur modo. Ad hanc rem pulchre facit Tullianum illud oraculum: Hæc igitur prima lex in amicitia sanciatur, ut nec rogemus res turpes, nec rogati faciamus. Hinc celebratur. Vitellii Imperatoria sententia, plane aurea. Cum enim amicus injustę petitioni importune insisteret, nec orando exoraret, abiens indignabundus dixit, ecquid tua prodest amicitia, si non facis quod rogo? cui Imperator, Et mihi quid tua, si.

Aul.Gel. lib. 1. Noct. Attic. c. 3.

si propter te aliquid contra honestum facturus sum? exuit homo personam amici, qui induit personam judicis. Princeps namque neque pro justis orandus, neque pro injustis exorandus. Fredericus Imperator cum Ladislaum Hungariæ & Bohemiæ regem educaret, non defuerunt, qui perdendum suaderent puerum, cujus vita ingentes molestias Cæsari, mors regnum & opes allatura esset. ad quos ille, Ergo me, inquit, opulentum magis regem, quam pium & justum cupitis? at ego justitiam, bonumque nomen divitiis cunctis antepono. An silentio involvam aureum magni Themistoclis dictum? non ita plane nec rationi consonum. Simonidi petenti ut injustam causam diceret, prudenter respondit, Neque tu bonus Poëta fueris, si præter musicæ modulos caneres, neque ego Princeps bonus, si contra leges pronuntiem. Ita prorsus sentiebat Antiochus, tertius Asiæ Rex, qui omnibus regni sui civitatibus scripsit, si quid in litteris, quæ ejus nomine scriberentur, esset, quod legibus adversum videretur, crederent, se inscio ejusmodi epistolas scriptas esse, & idcirco iis non obtemperarent. Egregie se gessit Trajanus Imperator, fertur enim dixisse, Imperatorem esse debere juris atque justitiæ cultorem, cujus ipse adeo studiosus fuit, ut cum Præfecto prætorii gladium traderet, quo accingi moris est Imperatorem, in conspectu omnium illum stringens, nudatumque tenens, talia verba tanto Principe digna dixerit: Cape ferrum hoc, si recte imperium gessero, pro me; si aliter, contra me utere. Simile quoddam legitur de Regibus Ægyptiorum: nam magistratibus præcipiebant, illos juramento devincientes, ne quid gererent contra leges, etiamsi ab ipsismet regibus mandaretur, hoc

Æneas Silvius lib. 3 in res gestas Alphonsi.

Fulgos. l.6, c.4.

Niceph. 3. hist. eccles. cap. 23.

Plut. in Apoph. Roman.

hoc monimento monentes,quod ſecundum leges omnino vivere volebant ; licet legibus non eſſent adſtricti. Non enim Rex imperando plus poteſt ; quam jus & ratio,cum nihil aliud ſit Regis authoritas, quam loquens juſtitia, & lex animata. Quid de Cleone dicemus? is ut primum Rempublicam attingere deſtinavit, vocatis amicis omnibus, ſolvere ſe velle dixit amicitiæ vincula, ſubdiditque rationem,quia ſolent amicitiæ recta ſubvertere: homines enim Rempublicam adminiſtrantes, utpote affectu quodam occupati, non raro deducuntur à via recti officii. videantur annales Anglici, & ſtatim ſe offeret memorabile exemplum Henrici Quinti Anglorum Regis, is enim ſuos omnes, quibus cum vivente patre diſſolute vixerat, ad ſe vocatos, & quibuſdam muneribus affectos,ſic à ſe ablegavit,ut ſub pœna capitis interdiceret, ne unquam, niſi mores in melius mutarent,ad aulam regiam accederent,ne eorum corrupta familiaritate, vel ipſe corrumperetur, vel judicium, & juſtitiam ſæpe corrumperet. perit namque omne judicium, cum res tranſit in affectum.Pro tuenda juſtitia afferamus in medium Ariſtidis reſponſum. Themiſtocles advocato populo in concionem, magnum aliquid in animo ſe habere,ajebat, quod Rempublicam concerneret, efferre tamen id nolle, priuſquam alicui id communicaſſet, quem populus deligeret. delectus eſt Ariſtides. re Ariſtidi per Themiſtoclem communicata, conſcendens ſuggeſtum Philoſophus, ut quid eſſet, populo referret;ait,Themiſtoclis conſilio nihil reipublicæ Athenienſi utilius,ſed eodem nihil injuſtius. hoc audito, tacere eum populus jubet, nec vel auribus excipere conſilium maxime utile voluerunt, quod ab honeſto, & recto

Sotus de juſtit. & jure l. 4. q. 4. a. 7.

Plut. in polit.

Plut. in vita Ariſtidis.

discreparet. En surgent Ethnici in judicio, & nostros politicos condemnabunt. Sed quid pluribus? nonne personam fratris accipere noluerunt ipsi Ethnici, ut candorem justitiæ colerent? Timoleon Corinthius, ubi fratrem, quo tyrannide abstineret, monitis atque precibus monere, ac persuadere nequivit, his subinde navavit operam, qui illum interemerunt, non fratris odio, sed reipublicæ & justitiæ amore. Non tamen in ferenda sententia cursu feratur præcipiti, sed gravi maturitate procedat, ne facti aliquando pœniteat, ad pœnitendum autem properat, qui cito judicat. Hinc Cæsar consuevit dicere, omnia cavenda, prævidendaque, ne quandoque dicendum sit, Non putaram, quo nihil turpius ab Imperatoribus dici potest. Quot Principes ira perciti, ea efficiunt, quorum deinde pœnitentia ducti, ut infecta essent, magni emerent? Nonne Alexandet Magnus ira insaniens, Clitum peremit paternæ militiæ, ac suæ fidissimum, ac tutissimum custodem? Nonne etiam ira commotus Dionysius Syracusanus dilectum pusionem, & in deliciis habitum, pugione transegit? quorum tamen utrumque adeo facti pœnituit, ut vix à seipso manus abstinuerit? Proinde Vespasianus Princeps laudatissimus pro insigni gestavit Delphinum anchoræ alligatum, adjuncto elogio, Festina lente, ac si dixisset illud Sallustii, Antequam incipias, consulto, ubi consulueris, mature facto opus est. Quod pulchre insinuarunt antiqui sapientes sub quadam eleganti Justitiæ pictura, fingebant justitiæ currum à duabus mulieribus trahi, quarum altera fractum ensem manu gestabat, altera vero conto innitebatur. Quid quæso, perfractum ensem, eumque retusum, qui nec cito, nec facile secat? Quid

Mut. in Polit.

Quid per mulierem conto innixam, quæ lento gradu vix movetur ad gressum? tarditatem planè in dandis suppliciis, & magnam in deliberando maturitatem indicabant; non enim credendum est omnibus quæ audimus, siquidem certiora sunt quæ videmus; veteri adagio teste, Melior est testis unus oculatus, quam decem auriti. hinc pulchre Poëta.

Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus. Horat. de arte poëtica.

Non raro tamen decipit & visus, & non modo hebetiores, sed acutissimos quosque, quod uno hoc exemplo patebit. De pictura certamen aliquando fuit inter Zeuxim, & Parrhasium, Zeuxis itaque pictas à se uvas in scenam detulit, veris adeo similes, ut ad eas aves advolarent. Parrhasius autem pictum protulit linteum, tenuissimo velo contectum, illud tamen finxit adeo simile, ut omnino verum videretur. Tum Zeuxis judicio avium elatior, rogavit, ut amoto velo picturam ostenderet, subrisit Parrhasius, qua ex re errorem suum intellexit Zeuxis, ingenuoque pudore suffusus, victori cessit dicens, Heri aves ego decepi, tu me hodie, licet artificem. Non itaque omnia credenda quæ audimus, sed quæ videmus, & vix quidem, quando etiam visu decipimur. Nonne, ut tradunt Philosophi, stellæ sunt majores tota terra? & tamen oculis nostris videntur rotula qualibet minores. Unde hoc? quia inter objectum & potentiam non est debita distantia. Cum videmus baculum, cujus medietas in aqua, & medietas in aëre, nonne judicamus illum fractum, & obliquum? & tamen re vera integer est, & rectus. Unde hoc? quoniam oculus videt rem per diversa media; videt enim

unam partem baculi per medium aëreum, & alteram per medium aqueum, & ideo male judicat, quod baculus sit confractus. nonne glacies videtur cryſtallum? tamen re vera non eſt. nonne putamus littora recedere, & navem quieſcere? quieſcunt tamen littora, & movetur navis. In Iride nonne judicant oculi veriſſimos eſſe colores? non ſunt tamen niſi lumen reflexum. Non ſunt ergo temere judicanda, quæ non videntur, imo nec omnia quæ videntur; ſæpe enim fallitur & viſus: proinde judex non facile credat, ſed prius optime diſcutiat, quia probationes debent eſſe luce meridiana clariores. Cujus aureæ doctrinæ præclarum habemus in ſacris litteris monimentum, Clamor Sodomorum venit ad me de terra. Quid facies ô Domine? deſcendam, & videbo, utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint, an non? Nunquid Deum omniſcientem aliquid latere poteſt? minime quidem. Cur igitur mittit Angelos, qui prius ſummam rei exacte explorent, antequam civitates evertat? ut doceantur Principes, ait Philo, ne de abſentibus rebus, iiſque incertis, temere ſententiam proferant, niſi prius introſpecto negotio, cuncta ſedulo perluſtrent. Vidit Moyſes rubum qui ardebat, non tamen conſumebatur: at hoc non ſatis eſſe duxit, ſed propius acceſſit, ut rem melius diſcuteret. Vadam, & videbo viſionem hanc magnam, quare rubus ardeat, & non comburatur. Quid hinc colligendum, ô Princeps? quando de re aliqua judicandum eſt, adhibe prius oculos, quam linguam, & propius accede, ut rectius examines. cui alluſit Seneca in Medea,

Gen. 29. Philo l. de conf. ling. Exod. 3.

Qui ſtatuit aliquid parte inaudita altera,
Æquum licet ſtatuerit, haud æquus fuit.

Nar-

Narrat Fulgosius, quod cum duo nobiles coram Ferdinando quarto, Rege Castellæ & Legionis, de proditione accusarentur, Rex precipiti judicio jussit eos præcipitari de altissima rupe: illi tamen sese innocentes asserebant. quare cum humanum deesset auxilium, ad divinum confugerunt, & propter injustam mortem Regem citarunt, ut intra triginta dies coram summo compareret tribunali, rationem de iniqua morte redditurus. adveniente igitur die citationis, cum Rex esset apud civitatem Gienensem post somnum meridianum, repertus est mortuus. Quid hinc? ex hoc monimento colligere debent Principes, non cæco casu, nec opinionis temeritate duci debere, sed vero judicio judicare. Quamobrem Alexander Rex prudentissimus, cum in causis capitalibus sederet judex, accusatori aurem unam occludebat; rogatus autem, cur id faceret? Servo, ait, alteram integram reo. hoc quippe boni Principis munus est, ad neutram partem deflectere. dixit aliquando adversarius Cæsari, ecquis nocens esse poterit, si negare sufficit? tunc Cæsar, & quis innocens erit, si accusare sufficit? Hinc Robertus Princeps invictus, quia intelligebat nihil esse ita accommodatum ad conciliandos populorum animos, sicut æqualitas, pro insigni gerebat hirundinem, quæ pullis in nido æqualiter distribuit escam. apposita nota, Concordia regnorum. hoc autem nunquam continget, nisi Princeps jus suum unicuique tribuat, re prius mature discussa. Unde ad hoc innuendum existimat Seneca, inventam fuisse à Poëtis fabulam, qua fingebant, Jovem universum deorum senatum consulere solitum, cum de plectendis hominibus ageretur: cum autem de miserendo, neminem nisi se solum ad-

Fulgos. lib. 1. c. 6.

adhibere. quo ſane apologo admonentur Principes, ne in pœnis infligendis præcipites ruant; ſed ſano adhibito conſilio delinquentes puniant. Quam appoſite convenit Principi hac maturitate procedenti cognomen illud, quod impoſitum fuit cuidam Duci Muricæ nomine, qui cognominatus fuit remora ſalutaris, ſumpta metaphora à piſce, de quo tradunt naturæ indagatores, quod licet quantitate molis ſit parvulus, tantæ tamen eſt virtutis, ut navim velis, remiſque volantem, diu ſiſtere faciat. Ratio autem ob quam honorifico illo nomine ducem illum appellarunt, hæc fuit, quod cum miſſus eſſet à Rege in civitatem Guido ad juvenes omnes eunuchos reddendos; ſtatuerat enim Rex, nimio furore percitus, gentem illam penitus extinguere, ipſe quam potuit moram in itinere traxit, ut ſufficiens eis ſuppeteret tempus ad placandum Regem, & ſententiæ revocationem obtinendam. Quod quia ſucceſſit ex votis, idcirco ſalutarem remoram illum ſalutabant, utpote, qui ſua mora eorum vitæ, & ſalutis cauſa extitiſſet. Quorſum Senatus Romanus inſtituit, ut ſecuribus, quæ præferebantur magiſtratibus, virgarum alligarentur faſces? nimirum, ut dum ſolverentur, ſpatium cogitandi daretur magiſtratui, ne iratus ea fieri imperaret, quorum poſtea fruſtra pœniteret. Quam maturitatem apprime conſulebat Athenodorus philoſophus; cum enim ab Auguſto poſtulaſſet, ut ſenectutis cauſa ſibi liceret ad domum propriam ſe conferre, annuit Auguſtus, rogans in poſtremo congreſſu, ut aliquod ſcitu dignum apud illum deponeret, tunc philoſophus ait; ô Cæſar, cum fueris iratus, nihil prius dicas, vel agas, quam Græcum alphabetum recitaveris. mox Cæſar philo-

Pier. Valer. l. 30. Plin. l. 31 c. 1.

Plut. in apoph. Roman.

losophi dexteram apprehendens, Adhuc, inquit, te præsente mihi opus est, totumque etiam annum apud se detinuit, aureum illud documentum observans, quippe qui intelligeret, maximum iræ remedium dilationem esse. Proinde Ambrosius sanctarum legum observantissimus antistes, Theodosio Imperatori præcepit, ut ante trigesimum diem nullus damnaretur ad mortem. Noverat enim vir sanctus, quantum judiciis obsit præpropera festinatio. Deinde illum objurgavit his verbis, Quoniam furori judicium tuum commisisti, & non ratio sententiam protulit, sed iracundia, scribe legem, quæ decreta furoris evacuet, & triginta diebus sententia necis in litteris maneat, judicium rationis expectet, quibus transactis diebus, ira jam cessante, ratio causam judicans, quid sit justum, disponat. quam admonitionem libenti animo suscepit Imperator, & legem scribi jussit, propriaque manu regia confirmavit. Quocirca mos apud Romanos inolevit, isque laudabilis, ut Judices ferendo sententiam sederent, adeo ut jure esset cautum, sententiam à Judice stando, non sedendo prolatam, nullius fere momenti esse, ea propter statutum arbitror, ut externa corporis quies pacatum judicis animum præ se ferret, pariterque indicaret, quod maturo, non præcipiti consilio ad ferendam sententiam duceretur. Hoc sane laudabile institutum si observasset Philippus Macedonum Rex, utique non fuisset opus mutare judicium; is enim cum Machetæ causam, pro tribunali sedens perperam judicasset, exclamaretque Macheta, & se provocare diceret, iratus admodum Rex ait, Ad quem provocas? ad te ipsum, inquit, cum attentius audieris, tunc quidem Philippus quasi indignatus surrexit, &

Sen. l. 3. de ira c. 12.

Theod. l. 5 hist. ecclesi.

Aul.Gel. l.7.c.1.

judicium distulit. Cæterum cum causam melius examinasset, intelligeretque Machetæ factam injuriam, judicata quidem non rescidit, sed pecuniam, qua damnatus fuerat, ipse persolvit, ut regia Majestas neminem læderet, jusque suum unicuique daret. Noverat quippe egregius Princeps, quam bene Principi conveniat Justitia, sine qua, neque Reges regnant, neque potentes justa decernunt. propterea Rex David illam sibi ne-
Psal. 71. cessariam comitem advertens, exclamabat, Deus judicium tuum Regi da, & justitiam tuam filio Regis. Justitia namque in Principe debet esse accidens inseparabile, & individua comes; si enim Princeps non est justus, nec Princeps jure dicendus. hinc Saul duobus tantum annis regnasse dicitur, cum tamen quadraginta annis regnaverit: quia in reliquo tempore, cum non fuerit justus, nec inter Reges numerandus. quod divini oraculi testimonio facile comprobatur: nam Matthæus dicit, multi Prophetæ & Reges voluerunt videre quæ vos videtis. Lucas vero, multi Prophetæ & justi. Quorsum hoc? quia non est Rex, qui non sit justus. Huc accedit apposite, quod de Ranutio Farnesio duce præstantissimo tradunt scriptores; matronæ enim cuidam importunius postulanti, pro filii flagitiosi libertate, & querenti quod orando non exoraret, objectanti etiam, Octavii Ducis clementiam, ita respondit, Octavius avus meus profitebatur se ducem gratiarum, Alexander pater meus ducem bellorum, ego autem profiteor me Justitiæ ducem. regium plane responsum, quasi quoddam oraculum ex arcanis philosophiæ penetralibus depromptum. princeps enim, si Philosopho credimus, est quidam publicus justitiæ minister.

Quo-

Quomodo autem Justitia rite administrari debeat, dialogus iste miro artificio elaboratus, usquequaque declarabit.

Quæ Dea? justitia. ecquid torvo lumine? Flecti
Nescia sum, lachrymis, vel prece, vel pretio.
Quod genus? à superis. ex quo genitore? modo. qua
Matre? Fide. nutrix quæ tua? pauperies.
Quis gremio infantem fovit? prudentia. quonam
Freta Duce agnoscis crimina? judicio.
Cur gladium tua dextra gerit? cur læva bilancem?
Ponderat hæc causas, percutit illa reos.
Aurium aperta tibi cur altera, & altera clausa?
Hæc surda injustis, panditur illa bonis.
Paupere cur semper cultu? justissimus esse
Qui cupit, exiguas semper habebit opes.

Justitiam itaque veram regnorum custodiam, non inficior, colere debent Principes omni studio, sed illam mansuetudine, clementia, ac prudenti examinatione moderari, ne populis transeat in odium, & de illis non decantetur, quod de Dracone legislatore; huic enim, quia leges omnes instituit sub pœna capitali, dictum fuit, nec sine probro; Iste scripsit leges sanguine. Proinde Salomon Rex sapientissimus, Principi consulens dicebat, Noli esse nimium justus, sed clementiam comitem individuam adhibe. asperum quippe ac nimis grave esset, omnia ad calculos revocare. Rex apum sine aculeo est, ait Seneca, Divus autem Basilius aculeum in Rege ponit, sed illo non utitur ad vindictam: quoniam præcipua pars Principis, est juvare, non nocere. sint ergo Principes apiani, non vespasiani, melliferi agminis Imperatorem æmulentur, non vespas, quæ non nisi ad nocendum exercere norunt aculeum. Vis ergo ô Princeps justè & feliciter Republicam

Ecclef. c. 7.

Arist. l. 3. de hist. animal. c. 16.

Hom. 8. in exam.

cam adminiſtrare? obſerva diligenter mandatum, quod dedit prudens pater Icaro filio ceratis pennis volaturo,

Inter utrumque vola, medio tutiſſimus ibis.

Hoc autem non præſtabis, niſi virtutibus moralibus tanquam ſororibus, honorifice ſtipatus procedas, iſtæ namque mutuis nexibus inter ſe colligatæ, nullo unquam tempore debent disjungi. quippe, quod una ſine aliis perfecta eſſe nequit, quin manca omnino langueſcit. ita ſentit Ambroſius, Connexæ ſibi ſunt, & concatenatæ virtutes. ita ſcribit Hieronymus, Virtutes morales ita ſibi cohærent, ut qui unam habuerit, omnes habeat, & qui una caruerit, cunctis careat. ita confirmat Auguſtinus, Virtutes quæ in animo noſtro ſunt, nullo modo ſeparantur ab invicem. ita concludit Gregorius, Una virtus ſine aliis, aut nulla eſt, aut imperfecta eſt. ita denique Clemens Alexandrinus, Virtus, quia ejus uſus multiplex, multis nominibus nuncupatur. eo nimirum modo quo drachma, ſi detur nauclero, dicitur naulum, ſi publicano vectigal, ſi pro re empta, pretium, ſi operario, merces appellatur, ita virtus, ut ad varios ſenſus adhibetur, modo juſtitia, modo prudentia, modo aliis nominibus vocatur; dum enim conſiderat, quid ſit agendum, vel non, prudentiæ nomen ſortitur, dum moderatur cupiditares, temperantiæ, dum in perferendis rebus verſatur, fortitudinis, dum æqualitatem conſtituit, in his quæ ſunt ad alterum, juſtitiæ. Hinc Plato teſtatus eſt, virtutes omnes mutua invicem amicitia vinciri. Quid fortitudo ſine prudentia? temeritas. Quid prudentia ſine juſtitia? calliditas. Quid temperantia ſine fortitudine? ignavia. Quid juſtitia ſine tem-

Amb. l. 5 in Luc.
Hieron. ſuper Iſa. c. 1.
Aug. l. 6 de Trin. c. 4.
Clem. Alexan. ſtrom. 1.
Ariſt. 6 Ethic.

temperantia? crudelitas. Verum est enim illud Ennii adagium longo usu comprobatum, Summum jus, summa injuria. Et præcipue quidem cum summa legum auctoritas, non in omnes æquo jure animadvertat. Tunc enim non leges, sed aranearum telas appellabat Anacharsis, quas muscæ grandiores evolando perfringunt, at minus validæ irretiuntur inclusæ. De qua re eleganter Poëta.

Dat veniam corvis, vexat censura columbas. Juven. Satyr. 7.

Hoc porro iniquum regimen, ipsene Regnum dixerim? non ita profecto. Remota enim Justitia, dicebat Augustinus, quid sunt Regna, nisi aperta latrocinia? Huc facit ad amussim, quod olim Alexandro Magno, totius orbis imperium sitienti, respondit pirata comprehensus. Siquidem cum Rex hominem interrogasset, Dic homo perditissime, quo scelere impulsus, mare habes infestum? ille intrepidus ait, eodem, quo tu orbem terræ, sed quia exiguo navigio ipse hoc facio, latro vocor, quia tu magna classe, Imperator. August. de civ. Dei l. 4. c. 4. Marc. Tull. l. 3. de rep.

Imperii quicumque sacras moderaris habenas,
Jus cunctis tribuas conditione pari.
Sic populis charus, fama super æthera clarus,
Sic verus Princeps, nomine, reque simul.

C A-

Caput III.

Firmamentum Regni Clementia Principis.

Prover. c. 30.

Isericordia, & veritas custodiunt Regem, & roboratur clementia thronus ejus. Divinum hoc sane oraculum apprime noverat Severus Imperator. Nam cum Memmia ejus uxor, animadverteret Severum non esse, ut nomẽ præ se ferebat, ac proinde objiceret, quod nimia facilitate regalem auctoritatem minueret, protulit dignam tanto viro sententiam: Imo, ait, regiam potestatem, & securiorem, & diuturniorem reddo. Pulchre quidem, & sapienter. Quoniam non sufficit Principi regna parere, sed summa debet adhiberi diligentia, ut parta serventur diu. Hoc autem non præstabitur, nisi justitia duce, & comite clementia. Proinde Augustum Cæsarem valde admiratum fuisse, refert Plutarchus, quod Alexander trigesimum secundum agens annum, post devictam Asiam, & Europam, subjectum prope orbem terrarum, dixisset, Quid in reliquo vitæ meæ cursu faciendum sit, nescio, cum jam nullum Regnum superfit acquirendum. hanc sententiam improbavit Cæsar his verbis, Majus opus est, ô Alexander, partum gubernare imperium, quàm magnum acquisivisse.

Plut. in apoph. Rom.

Non minor est virtus, quàm quærere, parta tueri.

Hoc autem fuit præsidio clementiæ, quæ populorum animos in amorem Principis modo incredibili accendit. Proinde antiqui amorem pinxerunt armatum, & dormientem, ut significarent, tuto

tuto dormire posse dilectum, cum ad ejus custodiam amor assistit. Huc optime facit Antigoni regis responsum; hic enim interrogatus, quid causæ esset, quod cum initio regni durior fuisset, senex deinde factus, ita placide regnum gubernaret? Prius, inquit, opus erat Regno, nunc gloria & benevolentia. quibus verbis sapienter admodum indicavit, quod quamvis regnum armorum vi soleat sæpius comparari, non diu tamen conservetur, nisi animi mansuetudine, morum facilitate, & civium benevolentia. siquidem nihil ad mortalium animos vinciendos magis accommodatum, quam clementia. Auream hanc regnandi institutionem iterum comprobavit. Cum enim amici suaderent, ut si Athenas caperet, validis illam præsidiis communiret, egregie respondit, Ego fui semper in hac sententia, ut crederem nullum esse Regni præsidium firmius benevolentia. Hæc est tutissima Regum custodia, dicebat Isocrates, quæ non turribus, non propugnaculis, non armis continetur, sed amicorum præsidiis, & amore populorum: quibus quidem opibus regna, & imperia, non modo servantur, verum in dies late propagantur. Pulchre Sallustius ad Cæsarem, Qui benignitate ac clementia imperium temperavere, his candida, & læta omnia fuere. Quoniam non exercitus, neque thesauri præsidia Regni sunt, sed amici; quos neque armis cogere, neque auro parare queas, officio, ac fide præstantur. Hac vivendi ratione tutus in Regno Princeps, tunc enim non erit opus construere in altum editas arces, non in excelsum arduos colles emunire, non latera montium abscindere, non se multiplicibus muris, turribusque sepire, salvum Regem in aperto clemen-

Sen. l. 1 de clem.

mentia præſtabit. Verum enim eſt inexpugnabile munimentum amor civium. Quid pulchrius, quam vivere optantibus cunctis? Quid optabilius, quam ſi paululum valetudo titubaverit, non ſpem hominum excitari, ſed metum? at contra, quid miſerius, quam ita vivere, ut neminem videas, qui te ſalvum velit? Nulla re Imperium pluribus firmabit præſidiis Princeps, quam ſi ſe præſtabit Principem, hoc eſt, Dei vices gerentem, eſt autem mitis Deus, mitem quoque decet eſſe Principem. Ad hanc rem appoſite faciunt aurea verba oratoris Demoſthenis ad Alexandrum Regem, Nulla de virtutibus tuis, licet multæ ſint, vel glorioſior miſericordia, vel admirabilior clementia, nec per aliud propius ad Deos accedere potes, quam ſi ſalutem conferas hominibus, vel dando, ſi eguerint, vel parcendo, ſi deliquerint, vel indulgendo, ſi ſupplicaverint. Cum enim vincamur à Diis omni in munere, ſola clementia eſt, quæ Deos nobis reddit æquales. Tale conſilium dedit apud Claudianum Theodoſius Honorio filio,

Sis pius imprimis, nam cum vincamur in omni
Munere, ſola Deos æquat clementia nobis.

Hinc Philippus Macedo dicere ſolebat, Oportere Regem ſemper meminiſſe ſe hominem eſſe, & per clementiam ſimilem ſe Deo fieri. Siquidem clementiæ nomen Deo maxime convenire, divina paſſim oracula teſtantur. Martinus Doyza Hiſpanus refert, quod Veſpaſiani Imperatoris tempore, Romæ in Senatu diſceptatum fuit, Quis Deorum eſſet optimus? Et quonam nomine foret nuncupandus? cenſebant aliqui eum potentem eſſe nominandum, quod ejus virtus & potentia cuncta perfringat. Alii verò putarunt nomen

men divitiarum ei tribuendum, quod pecuniæ obediant omnia: nonnulli Deum ſcientiarum appellari debere affirmabant, quod norit omnia, & quem nullum lateat ſecretum. Porro nullum horum apte convenire viſum eſt, atque ideo in varias ſententias diſtracti, ancipites Senatores hærebant. Conferebant enim ad invicem, ſi Deus potentiæ, armorum, bellorumque debet appellari, quem Deum timidi & puſilli habebunt? ſi Deum divitiarum, inopes & egeni ad quem confugiant, Deum non habebunt. Si Deum ſcientiarum, Oratores & Philoſophi felices erunt, non vero ignari & rudes. Cum itaque hærerent anxii, ecce mox adſtantem viderunt juvenem, qui Dei, quem cæteri adorarent, imaginem collo ſuſpenſam gerebat, quam unicuique demonſtravit. Pictus autem erat quidam, extenſis brachiis, in cujus dextera legebatur, Promitto, in ſiniſtra, Expecto. latus quoque apertum habebat, adeo ut pateret, cui inſcriptum erat, Remitto. circum latus veluti elogium inſculptum erat, Deo clementiæ. Hanc cum Senatores imaginem conſideraſſent, cœperunt ſinguli exclamare, hanc veram Dei imaginem eſſe, quem adorare vellent, firmiterque aſſerebant nullum alium Deum ſe agnoſcere velle, quam qui probis felicitatem promitteret, improbos ad pœnitentiam expectaret, cuique nomen foret, Deus clementiæ, nomen divinitati maxime proprium, quodque omnes ad ſe ſine ullo diſcrimine alliciat. En clementia, nomen Dei proprium, quod & vobis convenit, ô Principes, quia Dei vicem gerentes eſtis, & divinitatis imagines. Hinc Philippus Macedonum Rex clementiam appellabat gloriæ ſuæ theatrum. Clementia enim hominibus eſt neceſſaria, maxime

me autem decora Imperatoribus. Proinde doctissimus Aristoteles inter multas institutiones, quas Alexandro Regi præscripsit observandas, hanc unam præcipue tradidit, Pateat omnibus clementia majestatis tuæ. Hinc Reges antiquitus ungebantur, ut hac observatione admonerentur, quod lenes, pii, ac clementes essent futuri. Debet quidem Princeps omni studio incumbere, ut populus ad rectam rationis formam instituatur, sed leniter ac leviter, non mordendo, sed ursæ instar lambendo. Hæc enim, ut ait Plinius, parit catulos informes, quos postea linguæ linctu conformat, & paulatim figurat. Decreverunt olim Athenienses in Areopago, ut civitatis dominium alicui deorum committeretur, qui eam protegeret. contendunt Neptunus & Minerva, quis potiatur dominio? tandem statuêre Athenienses, adhibito prius consilio, ei dominium concedendum, qui insigne aliquod prodigium patraret. Extemplo Neptunus tridente aquas percutiens, duos equos repente prodire fecit. inauditum sane prodigium. At Minerva benignitatis amans, virga leviter humum tangit, & ecce ramus surgit virentis olivæ. hoc autem non tanta admiratione dignum censebat vulgus, re tamen apud sapientes maturius discussa, longe præstantius fuit judicatum. Equi enim quid portendunt? bella utique & seditiones. Oliva vero præ se fert clementiam. Non mirum igitur si præclarum illius civitatis dominium omnium votis, & vocibus soli Minervæ fuit dedicatum. Quorsum autem hic apologus? ut ediscant Principes imperii clavum sustinentes, magis studere benignitati, quam severitati, & magis clementiæ, quam sævitiæ, quo Imperium firmiores agat radices, æternitatique deman-

mandetur. Hinc in sacris litteris monarcha principum omnium, habet stellas in manu, gladium in ore, quia supplicia comminatur verbis, beneficia autem reipsa confert, idcirco de ejus manibus dicitur, manus ejus tornatiles, virtus enim omnium rerum effectrix tornatilis est propter summam in benefaciendo celeritatem. Qui enim tuto & diu regnare appetit, summo studio niti debet, ut clementia, non armis stipatus regnet. Quotidiano namque experimento compertum habemus, quod Principes qui nimio tumore elati, quasi super cardines cæli perambulantes, inaccessibiles se exhibent, tantum abest, ut à subditis amentur, quod etiam capitali ab omnibus habentur odio. Quot enim sunt, hac nostra tempestate, Principes, qui propter nimiam eorum inhumanitatem, subditorum animos adeo perturbant, ut, eis debitum honorem præstare recusent, & cùm præstant, inviti tamen ac reluctantes. Porro qui se humanos subditis exhibent, illorum animos facile conciliant, divino oraculo ita attestante, Fili in mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligeris. Loca munita, aggeres, valla, arces, tutum faciunt Principem, sed non omnino. Hæc siquidem proditionibus, & arte, possunt alterius dominio subdi, aut armorum vi dissipari, at hominum corda ingenui amoris vinculo colligata, nullatenus possunt everti. hæc est custodia invincibilis, amor populi erga Principem. hoc est inexpugnabile munimentum, munimento non egere. Longe valentior amor ad obtinendum quod velis, quam timor, nulla major ad amorem invitatio, quam prævenire amando. amore Imperia durant, subvertuntur terrore; amore nectuntur, secantur metu.

Eccl. 23.

solus amor ex invalido, validum imperium statuit. Peragit quandoque tranquilla potestas, quod violenta nequit, mandataque fortius urget imperiosa quies, quam acris nimium, & sæva auctoritas. Imperia enim crudelia magis acerba, quam diuturna sunt, & Princeps ad sævitiam natus, nunquam & nusquam tutus erit, semper autem, & ubique in metu. Illa, illa potentia tuta est, quæ viribus suis modum imponit, & cum punitione opus est, non tamen cum omni rigore, supremi Judicis exemplo, qui, cum posset de rigore justitiæ, peccatorem ad nihilum redigere, illi relinquit esse, quod bonum & pulchrum est: ita intelligitur illud axioma Theologicum, Deus punit citra condignum. Ideo dicitur Dominus, quasi do minus. Apologum huic instituto satis accommodatum affert Plutarchus, ait enim, Inter solem & ventum aquilonem non parvam ortam fuisse contentionem, quis prius altero viatorem vestibus expoliare posset. cœpit aquilo pedestrem viatorem vehementer impetere, ut fere galerus è capite, & pallium ex humeris decideret, quanto tamen ipse acrius flabat, tanto viator diligentius galerum capiti, & pallium scapulis aptabat, unde non ventus aquilo de viatore, sed viator de aquilone victor evasit. Sol vero potentiam suam ostentans, cœpit ardentes radios viatori immittere, quibus ille adeo cœpit incalescere, ut ad deponendum pallium cogeretur, deinde invalescente solis calore, & illum acrius premente, exteriori tunica se expoliavit, atque hoc modo Phœbus de aquilone triumphavit. Quid hinc? hoc nimirum, quod facilius vincuntur, & vinciuntur hominum ingenia clementiæ, & beneficiorum calore, quam nimiæ severitatis violentia.

Valer. l. 4. c. 1.

Plut. in apoph.

Quod

Quod egregie comprobatur Augusti Cæsaris testimonio. Hic, cum jam quadragesimum excessisset annum, delatum est ad illum, Lucium Cinnam adolescentem nobilem, ac magni Pompeji nepotem, sed hominem turbulentum, insidias illi struere. dictum est, ubi, quando, & quomodo aggredi vellet, dictabatur proscriptionis sententia, sed Augustô interim varias edente voces, ingressa Livia uxor, Fac, inquit, quod medici solent, qui, ubi usitata remedia non prosunt, tentant contraria, severitate nihil adhuc profecisti, ignosce, Cinna deprehensus vitæ tuæ nocere non potest, famæ prodesse potest. Protinus Imperator Liviæ consilium secutus, Cinnam accersi jubet, tum demissis omnibus è cubiculo, sic eum allocutus est, Hoc Cinna primum abs te peto, ne me loquentem interpelles, dabitur & tibi loquendi tempus. hic, commemoratis pluribus in Cinnam beneficiis, enixe rogavit, quare putarit ipsum occidendum? sed perturbato Cinna, sic finiit objurgationem, Vitam tibi Cinna iterum do, prius hosti, nunc insidiatori, ac parricidæ. ex hodierno die inter nos incipiat amicitia. Contendamus utrum ego meliore fide vitam tibi dederim, an tu mihi debeas. Posthæc ultro detulit consulatum, questus quod non auderet petere. vis exitum? Cinnam habuit perpetuo amicissimum, & solus illi fuit hæres. Porro ex tanta clementia quem fructum cepit Augustus? non solum mens Cinnæ omnino mutata, sed omnes postea in eum conspirationes ita compressæ sunt, ut nemo unquam ejus vitæ deinceps insidiari ausus fuerit. Noverat quippe optimus Princeps, non paucas ex nimio rigore seditiones excitari, excitatas autem sedari clementiæ beneficio. Pro-

inde Isaias propheta sedulis votis expostulabat hanc sane regiam dominandi institutionem, Emitte agnum Domine dominatorem terræ. non petit leonem, qui dilaniet; non taurum qui percutiat; non elephantem qui terreat, nec cervum qui fugiat: sed petit agnum, qui clementer imperet. Cur quæso, propheta non petit leonem, qui fortissimus animalium, & petit agnum ad omnia trepidantem? ut innuat quod qui constituendus est Rex terræ, debet habere clementiam agni. Hinc alia littera legit, Emitte ducem. quoniam qui feliciter, & diu regnare appetit, populos regere debet, non leonis sævitia, sed mansuetudine agni. Non enim Principi ideo datur potentia, ut damnum inferat, sed salutem; non ut destruat, sed ut construat; non ut obsit, sed ut profit, ut de apum Rege tradunt naturæ indagatores, qui licet habeat aculeum, non tamen ad vindictam. Huic rei satis apposite facit quod refert Plutarchus, Unus ex primariis, ait, laudavit Philippi potentiam, quia magnam urbem Olyntum solo æquavit: at quidam philosophus hoc audiens dixit, atqui non potuit tam bellam struere. Unde longe digniori encomio celebrandus Augustus Cæsar qui postquam superbis ædificiis Romam decorasset, dixit, Romam lateritiam accepi, marmoream relinquo. Magnanimi quippe Principis partes sunt, prodesse, non obesse; juvare, non perdere. hinc Juppiter quasi juvans pater. Athenis consilium contra Alcibiadis honorem, & fortunam convocatum fuit. ut autem id cum majori omnium assensu fieret, convocarunt etiam sacerdotes omnes, & virgines Vestales: interrogatæ autem de opinione, & sententia, una earum respondit, Ad nos supplicatio pertinet, non

Isa. 26.

exe-

execratio. Quorſum è Davidica turri pendebant clypei, arma ad defenſionem, non ad offenſam ſpectantia? quia Princeps verè pius, in ſalutem, non in perniciem potentia uti debet, & tamquam pater vitia quidem corrigere, at ſubditos ſervare, veluti alter Alco, qui cum eſſet peritiſſimus ſagittarum jaculator, & videret ingentem colubrum, corpus filii ſui cingentem undequaque cum magno vitæ illius diſcrimine, paterna pietate commotus arcum tetendit, impulſumque ſagittæ tam ſingulari arte temperavit, ut colubrum transfigens, filium indemnem omnino reliquerit. quod factum. admiratus Manilius dixit, Mirabile fuit hoc opus, ſed ars erat eſſe patrem. ita Principes mittant ſagittas ſuas, quibus vitia diſſipent, ſubditos autem tanquam filios, ſi fieri poteſt, non perdant. ita ſe gerebat Rex David, proindè dicebat, Perfecto odio oderam illos, hoc eſt, vitia, non naturam perſequebar. Unde Auguſtinus ajebat; Oderam in eis iniquitates eorum, diligebam conditionem tuam; hoc enim eſt perfecto odio odiſſe, ut nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas. cui doctrinæ ſubſcribens Gregorius dicebat: Quid eſt inimicos Dei perfecto odio odiſſe? quod facti ſunt diligere, & quod faciunt increpare. Pſ. 138.

Non tamen credas in Principe ſolam clementiam deſiderari, quia etiam ſuo loco in adminiſtranda juſtitia ſeveritate opus eſt. ſic docuere optimi quique politici, & ita nimirum vivendum eſt Principi, ut nec ſeveritas amorem diminuat, nec facilitas auctoritatem. Siquidem tam omnibus ignoſcere crudelitas eſt, quàm nulli. Acutè olim Frontonius Conſul in Nervam jam ſenem & enervem nimis indulgentem, Malum quidem eſt Prin- Senec. lib. 1 de clem. c. 2. Fulgoſ. li. 2, c. 2.

Principem habere, ſub quo nihil liceat, ſed longè pejus, ſub quo omnia omnibus liceant. Scitè admodum Lactantius, Princeps qui commovetur intempeſtiva lenitate, vel ſæpius quam eſt neceſſe, vel etiam ſemper ignoſcit, is planè & illorum vitam perdit, quorum audaciam nutrit ad facinora majora, & ſibi ipſi nunquam deficientem moleſtiarum materiam ſubminiſtrat. Nam qui mitior eſt, dum paucorum tolerat ſocordiam, multorum adverſus imperium invitat inſaniam. Hinc laudatur tertius Otho Imperator, hic enim, cum vicennalis adoleſcentiæ vix adhuc exceſſiſſet ætatem, inter inſignia multa quæ geſſit, tribus regni proceribus Rempublicam perturbantibus oculos eruit, Rodulpho, Raimundo, & Arimundo, quo facto ita omnium aliena diripientium viſcera tremefecit, ita totum Regnum in pacis tranquillitate compoſuit, ut nemo deinceps juris proprii terminos per inſolentiam tranſilire auderet, unde communi voce proclamabatur, In evulſione ſex oculorum unum pacatum eſt regnum. ſiquidem enervato rigore juſtitiæ, ſtatus evertitur diſciplinæ, & dum ultoriæ ſeveritatis cenſura reprimitur, temeraria delinquendi licentia relaxatur: inordinata ſanè pietas nutrit impietatem, & timida manus medici, vulnus auget ægroti. Proinde ſolebat dicere Cato ſenior, Mallem mihi pro collato beneficio gratiam non haberi, quam pro maleficio perpetrato culpam non expiari ſupplicio. Hujus ſententiæ fuit Antiſthenes, rogatus enim, quæ res portenderet civitatibus exitium? Quando, inquit, non eſt bonorum ac malorum diſcrimen; ſentiens eam Rempublicam non poſſe conſiſtere, ubi nec eſſet honos virtuti, nec improbis pœna. Noverant quippe ſapientes viri, ſpem impunitatis magnam ille-

Lact. li. de ira c. 18.

Petr. Dam. Card. li. 7. epiſt.

Laërt. li. 6. c. 11.

Senec. lib. 1. de clem.

illecebram esse peccandi, & nihil in republica perniciosius esse impunitate, qua sontes ad deteriora semper invitantur. satis apposite pertinet ad Principem illud insigne Academicum, ciconia nimirum serpentes deglutiens, adjecta inscriptione, Conficere est animus. Quid quæso per serpentes? sicarios, sanguini inhiantes. hos debet Princeps omni conatu de terra viventium radicitus evellere, hæc verba pro stemmate gerens, Dabis improbe pœnas. siquidem illud regimen præclarum censetur apud veros politicos, ubi insontibus præmium, at sontibus pœna. Hinc Democritus consuevit dicere, & quidem prudenter, Duo esse in sinu justitiæ Numina, quæ cuncta gubernant, pœna nempe, & præmium; si enim crimina impunita, quis securas noctes habebit? quis innocuos dies? Quorsum in admirabili Transfigurationis mysterio, supremus Monarcha voluit inter Moysem & Heliam constitutus videri; ut colligant Principes, quorum exemplar Christus, inter Moysem mansuetum, & Heliam severum debere collocari, ne vel nimia mansuetudine languescant, vel nimia severitate excandescant, sed lenitatem cum majestate conjungant, ne regendi frangatur auctoritas: nam familiaritatem matrem esse contemptus, commune testatur adagium. Nemini itaque se tam familiarem exhibeat Princeps, quin possit, si opus fuerit, sine periculo succensere, aut sine rerum mutatione: deterrimi namque consilii est, amicos ad parem usque potentiam efferre. Ama tanquam osurus, oderis tanquam amaturus. Pulchrè admodum Tragicus.

Nulli te facias nimis sodalem,
Gaudebis minus, & minus dolebis.

Nec erit absonum, imò valdè consonum, si proferamus

feramus aurea quædam verba, quæ Lupus Abbas Ferrariensis scripsit ad Carolum Calvum Imperatoris Ludovici filium, Pro regno optimè administrando inter cætera hoc sit aureum documentum, Videte, ne vos cuilibet ita subjiciatis, ut ad ejus arbitrium omnia faciatis. Cur enim regium nomen prætenditis, si regnare nescitis? certè non expedit vobis, & populo, ut aliquem vobis æquetis, nedum præponatis. non admittantur ergo à vobis in supremo culmine primarii, ne gloriam vestram ipsi inter se partiantur, & meliorem amorem alienent à vobis. Tandem, ut omnia uno verbo perstringamus, In summa rei administranda oraculum Solonis præ oculis tenendum, Ne quid nimis. Nam sicut nimia severitas nunquam prodest, sic nimia indulgentia sæpenumero obest. Quod egregiè nostris temporibus observavit Henricus hujus nominis quartus Rex Galliæ, qui pro insigni regio suscepit malum granatum, nec penitus acre, nec dulce omnino, apposito hoc brevi titulo. Subacre. quo insinuare volebat, Principes in excelso regimine sedentes, partim mansuetudine & dulcedine, partim justitia & rigore uti debere. Egregium planè insigne, Leo sedens, regiam majestatem præ se ferens, apposita notula, Metuenda voluptas. in omni imperatorio munere ita se gerat, ut & amabilem, & formidabilem se præbeat. unde Gregorius, sit amor, sed non emolliens, sit rigor sed non exasperans, sit zelus, sed non immoderatè severus, sit pietas, sed non plusquam expediat parcens. pulcrè docet Seneca, pœnam si tutò potes, donabis; sin minus, temperabis, Monarchæ cælestis exemplo, qui nunquam admittit misericordiam sine justitia comite, misericors Dominus, & justus.

Crinitus li. 1. hon. disp. c. 3.

De

De Tamberlano Scytharum Imperatore insignem historiam narrat Petrus Crinitus, Dux iste, ait, toto orbe celebris, ut majorem hostibus metum incuteret, triplici tentorio in bellis uti consuevit, ita tamen ut in unoquoque dispar color appareret, quo animi quoque mutatio intelligeretur. Prima igitur die tentorium exponebat, albo colore. Ex colore tentorii belli conditiones insinuebat, cum quibus ad certamen descendisset. prima itaque die tentorium colore albo explicabat, ut ostenderet, quod civitati nullam injuriam esset illaturus, modo sponte se traderet; at si alteram diem hostis expectasset, tunc coloris rubei tentorium educebat, quasi ad sanguinis effusionem vocaret. Quod si ad triduum res protraheretur, per colorem atrum, atra omnia futura portendebat, & extremam cunctis perniciem prænuntiabat. Quid hinc colligere debet Princeps? clementiam in regimine adhibendam, sed cum severitate conjunctam. Cujus etiam instituti normam manifestè præscribunt oracula divina: nam in Deuteronomio habentur hæc verba, Si quando accesseris ad inpugnandam civitatem, offeres ei primum pacem; si susceperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea est, salvabitur, & serviet tibi sub tributo; si autem fœdus inire noluerit, & ceperit contra te bellum, oppugnabis eam. Hoc itidem apud Romanos in more positum erat. Legati enim Romanorum ad Athenienses profecti, aurea hæc verba proferebant, Aut pacem, aut bellum eligite, mors & vita in manibus vestris sita est. Hanc regendi institutionem observabat Philippus Macedonum Rex. Nam filium Alexandrum frequenter admonere solebat, ut cum Macedoni-

Pet. Crinitus li. 1. c. 1. de hon. disc.

Deut. 10.

bus comiter haberet consuetudinem, quia intelligebat, nulla re melius constabiliri imperium, quàm civium benevolentia, ita tamen ut scelera suppliciis coërceantur. Regibus enim eatenus temperanda est humanitas erga cives, ut interim regiam tueantur auctoritatem. quoniam immodica benignitas sæpe contemptum parit. Qui enim videri volunt nimium civiles, fiunt viles, & nimia conversatio gignit contemptum, raritas autem conciliat rebus admirationem. Legantur oracula divina, & videbimus Deum diversimodè armatum; modò enim gestat gladium in femore, Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime; modò mucronem in ore, Ex ore ejus exibat gladius ex utraque parte acutus; modò gladium in manu, Gladium suum vibravit. Quid diversa hæc armorum gestatio designat? Varios Dei puniendi modos. arma quippe lateri accincta gerit, ut delinquenti metum incutiat, seque illi reddat formidabilem. in ore, ut minas intentet, at, ubi verba non proficiunt, ad verbera deveniendum, proinde in manu ensem, ut percutiat. ita planè se gerat Princeps, verbis prius mulceat, at si populus non resipiscit, ad pœnas prodeat. Mirabilis visio Danielis, Facies ejus sicut facies fulguris, oculi ejus ut lampas ardens, brachia ejus, & quæ deorsum sunt usque ad pedes, quasi species æris candentis, & ecce vir indutus lineis, & renes ejus accincti auro obrizo. Quidnam hæc sibi volunt? Facies fulgure, oculi flamma, brachia ære armantur, & tamen lineo vestitur. Quid linea vestis cum armis? thorace opus est in bello, non lineo amictu. Quid zona aurea cum vultu fulminante? En justitia & misericordia

Dan. 10.

dia simul, quibus orbis totus sustinetur. Duobus polis universam totius mundi machinam inniti dixerunt philosophi, quorum alterum arcticum, alterum antarcticum appellarunt, ita Theologi in duos polos, ut ita dicam, divisere divinæ essentiæ operationes, quorum unum misericordiam, justitiam alterum nuncuparunt, ita canente divino Vate; Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine. Hoc idem insinuare voluit dilectus, dum narrat se vidisse Angelum ponentem unum pedem supra mare, alterum super terram. omnium Patrum consensu, Angelus ille est Filius Dei, gemini pedes, misericordia & judicium. Proinde de eo dicitur, Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Licet in Deo sint quatuor attributa æqualia, potentia, sapientia, misericordia, & justitia; misericordia tamen primarium locum obtinet, Miserationes ejus super omnia opera ejus. Quod etiam indicare voluit Paulus, cum Deo hoc attributum quasi præcipuum tradit, dicens, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis. ac si diceret, quemadmodum Princeps variis decoratus insignibus, nobiliora sibi solet adscribere, ita Deus inter varia divinitatis attributa, illud pro stemmate sibi assumit, quod suæ maximè convenit majestati, misericordiam nimirum, nunquam tamen sine justitia comite. Clementia quidem proprium opus Dei, sed quando & ratio, & tempus expostulant, severitatem induit. Hinc in arca testamenti erant duo simul, virga, & manna, virga correctionis, & manna dulcedinis; virga propter malos, manna propter bonos, quo pertinet illud, Descendi in hortum nucum, ut viderem poma

Ps. 100.

1 Cor. 1.

Cant. 6.

ma convallium. Per hortum figuratur Ecclesia, in qua sunt nuces, hoc est, mali, ad quos colligendos & excutiendos, opus est virga. sunt etiam poma, id est, boni, qui non percussione virgæ, sed levi manu carpendi sunt. Virga itaque sit in manu Principis, sed egrediatur de radice Jesse, hoc est amoris. Ab ore, & manu Principis debet quidem egredi virga justitiæ, sed de radice amoris. Discipulus Elisei, admovit baculum, sed nihil profecit; at Eliseus suavi spiritu, & tantum oscitando, viduæ filium ad vitam revocavit. Giezi posuit baculum super faciem pueri, sed non surrexit puer; Eliseus os suum super os ejus. quid hinc? calefacta est caro pueri. Ecce quem terroris virga suscitare non valuit, per amoris spiritum puer ad vitam redit. Quoniam non in spiritu Dominus, non in commotione Dominus, non in igne Dominus; sit sibilus auræ tenuis, ibi Dominus. Cur olim Deus adversus Moysen adeò indignatus, ut terram promissionis ingredi prohibuerit? Quid commiserat sanctus ille propheta, ut tam rigidè à Domino puniretur? Dixerat Dominus, Loquere ad petram, & illa dabit aquas: at Moyses bis virga percussit silicem, & egressæ sunt aquæ. Indignatus Dominus dixit, Non introduces hos populos in terram quam ego dabo eis. sed quod, nam peccatum fuit? Augustinus ait, arguitur Moyses voce divina, quod ejus fides ad aquam de petra eliciendam titubaverit; ideo dixit, Quia non credidisti mihi. Lyranus credit, non dubitasse Moysem de Dei potentia, sed non credidit tam rebelli populo aquas Deum daturum. Alii dicunt Moysen peccasse, quia petram percussit, non verò ad eam locutus est, ut Dominus

Margin notes: Galielmus Peraldus lib. 4. — 4. Reg. 4. — Isa. c. 2. — 4. Reg. 4. — Petr. Dam. ep. 12. c. 28. — Num. 20. — Lib. 16. contra Faustum super nu. 26.

nus præcepit, & sic verbum illud, non credidisti mihi, intelligendum est, non obedisti mihi. Ego autem si meam licet proferre sententiam, dicerem, Dominum indignatum esse, quia Moyses conatus est assequi virga, quod solo verbo poterat efficere. Hoc sanè monimento erudiens, Principes non debere uti virga, & yerberibus, cum possunt verbis, & monitis æquè bene præstare, Herculis invicti consilium sequentes. hic enim contendebat hydræ caput abscindere, sed uno capite abscisso pullulabant septem, juxta illud, Uno avulso non deficit alter, nec unquam negotium perficere valuit, donec assumpto igne abscisso capiti applicaret. Quid hinc? quod gladio rigoris non potes, amoris igne perficies. Vidit olim propheta Cherubinum, qui hinc humanam, illinc leoninam faciem habebat. en Principis conditio; debet enim instar Cherubini, faciem hominis habere, ad clementiam erga subditos demonstrandam; aliquando leonis, quo justitiæ amatores se ostendant ad improborum delicta digno supplicio plectenda. Hinc Ægyptiorum Reges sceptrum gestabant, cujus summitati caput ciconiæ, clementiæ symbolum; extremitati caput equi marini, pro nota justitiæ adjunctum erat. Quorsum hoc? ut Principes intelligant, quod licet mansuetudine insignes esse debeant, justi tamen rigoris non debent oblivisci, mente sæpius revolventes, se Dei vice fungi. At Deus summa quidem clementia cuncta moderatur, non tamen absque justitia. Licet enim Deus voluntate antecedente omnes homines ordinet ad gloriam; voluntate tamen consequente illos tantum vult salvos esse, qui vivunt ex præscripto Legis: ita Princeps debet quidem omnes subditos incolumes

Ezech. c. 1.

Pier. Valer. li. 9.

D. Th. 1. p. q. 21. a. 4.

ser-

ſervare, non autem omnino omnes, ſed tantùm rectè viventes. ſatis appoſitè huc ſpectat, quod de Caſſio produnt hiſtoriæ. is, poſtquam unà cum ſociis conjuratis Cæſarem interfecit, quod patriam libertatem proditum iret, cæde peracta, nummos ſignavit viola & gladio inter ramos olivarum interpoſito. Quid hoc inſigne portendebat? viola Rempublicam, gladius juſtitiam, oliva clementiam deſignabat, quibus ipſa, veluti vinculo quodam continebatur, adeo, ut qui ſine his dominari vellet, non Rex, aut Conſul, ſed tyrannus & prædo foret dicendus, utraque enim virtus ad Reipublicæ adminiſtrationem in primis neceſſaria eſt. Siquidem pura juſtitia, non comite clementia, mera crudelitas eſt; ſola clementia, altera ſocia deſtituta, parum, aut nihil proficit ad regimen. cui quadrat nota academica, Altera non ſufficit. Non tamen pro qualibet re levi juſtitia à Principe exercenda, ne ſi-
Gen. c. 40. milis judicetur Pharaoni Regi non minus inſipienti, quàm crudeli, de quo referunt peritiſſimi Hebræorum Rabbini, quod piſtorem & pincernam in carcerem conjecit, quia ille panem unico, eoque minutiſſimo terræ grano coxit, iſte vero in vini calice ciniphem ſibi propinaverat. ſanè ſi pro rebus nullius ferè ponderis in populos ita deſæviunt Principes, & pœnarum illos fulmine feriunt aſſiduè, quis poterit diu æquo animo ſuſtinere? oporteret eos fulminum copia Jove locupletiores eſſe, nec ſatis eſſet. Hinc eleganter Poëta.

Si, quoties peccant homines, ſua fulmina mittat
Juppiter, exiguo tempore inermis erit.

Ecquiſnam Regum tutus evaderet, ſi ſtatim delicta potentium illatis è cælo fulminibus Deus perderet? Placatur ille omnipotens, & uno gemitu

gemitu placatur, & homo homini implacabilis erit?

Sis pius, ô Princeps; nam, si clementia regnat,
Fælix, atque diu regia sceptra feres.
Non tamen in pœnis languescat summa Potestas,
Ne nimis indulgens, Regia virga cadat.

Caput IV.

Potius amari quam timeri studeat Princeps, & gloriosè dilatabitur Regnum ejus.

AMOR populorum custodia tuta Regnorum. Adagium sanè aureum, experimento probatum. Quod apprime intelligebat Octavius Augustus Imperator, proinde nihil magis timebat, quàm quod vehementer à populis timeretur. Noverat quippe egregius Princeps, quod malus custos civitatis metus, at benevolentia custodia fidelis ad perpetuitatem. Quocirca imperii clavum sustinentes, fugiant, tanquam detestabilem Regni perniciem, vocem illam tyrannicam, quam frequenter jactare solebat Cæsar cognomento Caligula, Oderint, dum metuant. totis autem viribus complectantur aurea illa verba, seu potius oracula ex ore Romani oratoris prolata, nempe, Laudari, diligi, coli, gloriosum est; at metui & odio haberi, invidiosum, detestabile, non diuturnum: quippe, quod amore populorum septum esse oportet Principem, non opulentía, aut armis. Optimum sanè Catonis senioris consilium, admonebat enim frequenter, ut qui potentes essent, parcè uterentur sua potestate, quò semper uti possent, sentiens potentiam cle- Plut. in Apoh. Rom.

mentia

mentia fieri diuturnam, sævitia brevem. cui convenit Senecæ Tragici dictum.

Qui vult amari, languida regnet manu,
Iniqua imperia non retinentur diu.

Perinde ac si diceret, nullà contra hostes arx firmior, quàm populi erga Principem benevolentia. Siquidem ad incolumitatem imperii, nec aptius quidquam, quàm eum diligi, nec alienum magis, quam timeri. Nulla est enim tanta vis Imperii, quæ premente metu possit esse diuturna: quia quem metuunt populi oderunt, & quem quisque odit, periisse expetit.

Cic. 2 de offic.

Justitia & charitas validæ sunt Principis arces,
Nulla tyrannorum vis diuturna fuit.

Ad hanc rem pulchrè Tragicus,

Qui sceptra duro sævus imperio regit
Timet, timentes, metus in authorem redit.

Aureum planè documentum, & quidem multo sale aspersum Alexandro Magno oblatum. Cum enim ad Alexandrum ducerentur nonnulli captivi insignes, natu majorem interrogavit Rex, Quidnam agendo diu tutus in Regno foret? Si nemini, respondit, te formidandum tradideris. quo audito Alexander eos dimitti jussit, & multis muneribus affectos quàm maximè laudavit. Opportunè huc facit, Agasiclis Lacedæmoniorum Regis testimonium. Cùm quidam ab eo sciscitaretur, quo pacto posset aliquis tutò imperare? hæc aurea verba deprompsit, quasi ex Aristotelis fonte potarit, Si imperet suis quemadmodum pater imperat liberis. Egregium plane insigne, nimirum, vitis parvula, quæ tenaci vinculo adhæret trunco, & truncus brachiis illam excipit, & amanter sustinet, adjecta nota, Vix nata sustentor. En Princeps vere politicus, qui plebem sibi

ſibi commiſſam debet fulcire, fovere, & clementiæ brachiis benignè complecti. Pulchra ſanè reſponſio. Ecquis unquam poterat plura dicere majore compendio? Hinc namque regium dominium diſtinguitur à tyrannico. Tyrannus quippe, ſævitia & feritate cordibus ſubditorum odioſum ingenerat metum. At Rex amore populos regit, verbis favet, ac beneficiis fovet. Tyrannus efferata immanitate regnum debilitat, & uſque ad interitum proſternit. At Rex clementia, & moderata juſtitia quaſi quibuſdam anchoris Regnum corroborat. tyrannus proprium commodum reſpicit, præterea nihil. Rex populis tanquam filiis proſpicit, conſulit, invigilat. tyrannus ſanguini inhians ad pœnas infligendas curſu fertur præcipiti. Porrò Rex ad ſupplicia procedit invitus, & gemens, ut pulchre monet Poëta:

Ariſt. l. 8 de motibus c. 10.

Sit piger ad pœnas Princeps, ad præmia velox,
Et doleat quoties cogitur eſſe ferox.

Ovid. lib. 1 de Ponto.

Sic Neronem aliquando feciſſe, refert Seneca, initio Regni ſui non ſine magna admiratione. Cùm enim de ſupplicio cujuſdam capite damnati, ut ex more ſubſcriberet, moneretur, ſuſpirans exclamavit, Utinam litteras neſcirem! Vox quidem generoſa fuit parſimoniam ſanguinis promittens, ſi ex animo prodiiſſet. de quo Trajanus ſolebat dicere, ut refert Sextus Aurelius, procul diſtare cunctos Principes à Neronis quinquennio. Hac pia regendi inſtitutione florebat Pericles. hic enim in extremo vitæ termino dicebat gaudens, Nemo mea opera pullatus unquam inceſſit. O quam bene Alphonſus Rex Neapolis, admirantibus enim & quærentibus, cur erga omnes etiam malos ita lenis eſſet? ſic reſpondit, Bonos juſtitia conciliat, malos clementia. Quid de Conſtantino verè Magno?

Sen. de Clem. lib. 2 c. 1.

Cùm ad ultionem aliqui familiares illum concitarent, contra eos qui ſtatuam ejus lapidibus appetiiſſent, dicerentque, Faciem Imperatoris à ſceleſtis hominibus fœdè vulneratam. tùm ille manu faciem, & caput palpans, Ego verò, inquit, & os & caput ſana mihi perſentio. Quid plura? nonne Adrianus eo ipſo die quo ad Imperium aſſumptus, cùm in quendam incidiſſet olim ſibi infenſum, Evaſiſti, inquit, quia factus ſum Imperator. In ſumma enim poteſtate imminutam ille ſibi nocendi facultatem animo planè imperatorio cenſuit, quam viliſſimus quiſpiam totam pleno impetu ad ultionem effudiſſet. Hanc regiam virtutem reſcripto egregiè probarunt Theodoſius, Arcadius, Honorius, cujus reſcripti hæc erat formula: Si opprobrium ex levitate proceſſerit, negligendum; ſi ex furore, & inſania, condolendum; ſi ab injuria, remittendum. Hæc eſt aurea regendi ratio, quam frequenter docebat Divus Bernardus ad Principes terræ ſcribens, Erudimini, qui judicatis terram, diſcite vos ſubditorum patres eſſe debere, non dominos. ſtudete magis amari, quàm metui. & ſi interdum ſeveritate opus eſt, paterna ſit, non tyrannica. exhibeatis vos matres fovendo, patres corripiendo. manſueſcite, feritatem ponite, ſuſpendite verbera, producite ubera, pectora lacte pingueſcant, non elatione turgeant. Patris tandem officio fungimini, & tunc Regnum veſtrum benedictionibus redundabit. Quid pater pro filiis? anxius eſt ſemper, ut nihil eis ad bene, beateque vivendum deſit, unus pro omnibus excubat, ratione cum illis agit, non poteſtate, mavult eos emendare, quàm punire. ita Rex quaſi pater communis ſuis civibus indulgere debet, medici prudentis inſtar,

Bern. ſuper Cant. ſerm. 23.

ſtar, qui oleum potius adhibere ſolet quàm ferrum. Nec niſi tentatis omnibus ad ſectionem deſcendit,non enim minus turpia ſunt Principi multa ſupplicia, quàm medico plurima funera. Non eſt ſemper accepta poteſtate utendum, ſed in tempore ea diſſimulanda, multa quidem tolerando, in quæ ſtatim animadvertere non expedit,Chriſti veſtigia ſequendo, qui abſcondit ſe & exivit de templo. Perdere illos poterat, noluit. ſed expectavit, ut ipſi reſipiſcerent, quibus deinde miſericordiam præſtaret. Ad rem ſatis egregiè accommodatur, quod Ariſtoteles docuit de recto Principe;,ſit in ultione gravipes, in beneficio delphinus. Inſignis eſt velocitate delphinus, illud verò animal quod gravipedem vocamus, ita tardo incedit greſſu, ut teſtudinis tarditatem ſuperet. per diem enim integrum gradiens,unius palmi ſpatium conficit; ita ſanè ſe habeant Principes, in benefaciendo veloces, in puniendo lenti, divinam inſtitutionem pro viribus imitantes. Ecce ego ſtridebo ſuper eos ſicut ſtridere ſolet plauſtrum fœno onuſtum; hoc eſt Dei ingenium, ad puniendum pergit contracto ac brevi paſſu, ad juvandum ita expeditis greſſibus properat, ut cervorum velocitatem longè ſuperet. Hæc eſt virtus regia, quæ ad pietatem prona: at illa improba poteſtas, quæ valet ad nocendum. Hinc apes illum ſibi in regem conſtituunt, qui ſit inter cæteros manſuetudine clarior, nec aculeum habet;vel ſi habet, non ad vindictam. Utinam non pudeat Principes ab exiguis animantibus trahere mores. Rex apum ſine feritate in medio ac tutiſſimo loco quieſcit, amico grege ſtipatus, nec tibi ô Princeps, erit opus armato exercitu, qui latera undique cuſtodiat, ſi ætatem agas clementiæ clypeo circumſeptus. Proinde

Plin. de animal. lib. 10.

Amos c. 2.

Cæsarem primum Romanorum Imperatorem laudavit antiquitas, quod detectas conjurationes non ultra arguit, quam ut edicto ostenderet sibi notas. hujus etiam Imperio dejectæ Pompei statuæ, restitutæ. Litteræ in scriniis repertæ, igni traditæ. poterat intus cognoscere conspiratores, noluit. Nec minori elogio dignus Vespasianus, qui monitus, ut ab insidiis Metii caveret, consulem fecit, Erit, inquit, tanti beneficii aliquando memor. Augustus post Liviæ monita, dixit, Ego judico plus clementia, quàm sævitia proficere. Dignum æternis præconiis illud Rudolphi Imperatoris oraculum; Severum, & immitem fuisse, me aliquando pœnituit; lenem ac placabilem, nunquam. Egregium sanè apophthegma Alphonsi Aragonum Regis, Malo multos mea clementia servare, quàm paucos mea sævitia perdere. Temperanda itaque clementiâ justitia est, ita præscribit optimum quoque regimen. sed ita, ut primum locum obtineat clementia, si fortunatum, si firmum, si diuturnum volumus Imperium. Certiora enim ab amore, quàm à terrore obsequia nascuntur. misera quippe veneratio, quæ metu paratur. Quorsum Lacedæmonii priusquam ad bellum moverentur, victimas amori immolabant? cur non potius Marti bellorum duci? credebant victoriam in bello magis subditorum affectu, quàm ab armorum robore dependere. ô quam eleganter olim Claudianus,

Plin. lib. 8. epist.

Alexan. ab Alex. lib. 4. c. 7.

Non sic excubiæ, nec circumstantia tela
Quàm tutatur amor, peragit tranquilla potestas
Quod violenta nequit, mandataque fortius urget
Imperiosa quies.

Hanc regnandi institutionem probè noverat Philippus Macedonum Rex; is enim cum audisset aliquan-

aliquando Pithiam pugnatorem quendam ſtrenuum, à ſe prorſus alienatum, quod filias tres inops vix aleret, nec à Rege adjuvaretur, hortantibus quibuſdam, ut eum è medio tolleret, Dicite quæſo, inquit, ſi partem corporis ægram habeam, abſcindendamne, an curandam ſuadebitis? ſanè curandam. Pithiam itaque tam præclaris donis ornatum à ſe demiſit, ut ſumma fide Philippum deinceps coluerit. En glorioſus clementiæ fructus, qui Principem apud omnes amabilem reddit. Nam ſicut hoſtes armis, ita ſubditi beneficio vincuntur, & vinciuntur. Beneficiis quippe qui afficitur, compedibus quibuſdam adſtringitur, qui non ferri retinent naturam, ſed obſequii & obligationis. Quid enim aliud eſt Principis donum, niſi veluti quoddam ſervitutis vinculum? Nam beneficium accipere, libertatem vendere eſt. Toto cælo aberrat, qui exiſtimat, tutum eſſe ibi Principem, ubi nihil à Principe tutum eſt. Multos metuat oportet, quem metuunt multi. Securitas ſecuritate mûtua fovetur, & amore conciliatur amor. magnes amoris amor. ita ſcribit Auguſtinus. Dogma naturæ eſt, ut amatus ames. Ita teſtatur Nazianzenus. Oſtendam tibi potiſſimum remedium, ut ameris, ama. ita docet Seneca. Si vis amari, ama. notum eſt proverbium apud omnes receptum. Hinc eſt quod variæ amoris etymologiæ à probatiſſimis authoribus circumferuntur. omnes tamen in hoc conveniunt, quod amor amorem pariat, & mutuo quodam nexu amantes liget ad invicem. Plato exiſtimabat hoc nomen deduci à verbo quodam, quod ſignat furari, eò quod amantis cor deprædetur, & in poteſtatem alterius traducat. Alii deducunt à verbo quod importat ſequi, quod amans rem amatam vehementer ſequatur.

Seneca de Benef.

tur. Alii deducunt ex verbo, quod fortitudinem designat, ut innuat amorem super omnia fortem esse, Omnia vincit amor. Alii dicunt amorem trahere originem à verbo quod significat dicere; amor enim dicaces & eloquentes facit. Alii verò, & bene à verbo quod significat vincire, eò quod amantes vinciat, & in vincula trahat, & amatos quoque ad amandum alliciat. Scio quidem varias esse circa amoris causam doctorum opiniones.

2,2.q.28 a. 2. Angelicus doctor arbitratur causam amoris effectivam esse bonum, quoniam omnis amor ex bono gignitur, & in bonum tendit, nec aliquid diligitur, nisi in quantum habet rationem boni.

De div. nomin. c.4. Dionysius Areopagita sentit præcipuam causam amoris esse pulchrum, nam pulchrum idem est cum bono sola ratione differens.

Augustinus opinatur cognitionem esse causam amoris, nam voluntas non potest ferri nisi in bonum cognitum, proinde dicebat, Invisa amare possumus, incognita nequaquam.

Platonici volunt similitudinem esse causam amoris: omne enim simile diligit sibi simile. hinc Academici, Dissimilium infida societas. ea namque similitudo quæ inducit te, ut ames me, ipsa eadem inducit me, ad tui amorem.

Sed meo judicio sententia Philosophi moralis omnibus votis est complectenda, & nostro instituto magis consona; ipse enim asserit veram & propriam causam amoris, esse amorem. Si vis amari, ama. Huc pulchre facit apologus Porphyrii Græco idiomate conscriptus, à Celio Calcagnino in Latinum redactus. Quo tempore Venus Cupidinem peperit, venustus erat puer, & forma insignis, nec tantillum à matre pulcherrima degene-

degenerabat. Cæterum semper erat statura pusillus. anxia igitur eam ob rem, & inops consilii mater, affligebatur non parum, nec minus Gratiæ infantis nutrices; itaque oraculum Apollinis adeuntes orabant supplices, ut ad insolitam calamitatem remedium aliquod inveniret; at Apollo hujusmodi habuit responsum, Potest quidem, ô Venus, amor solus nasci, at crescere solus non potest. quod si cupis, ut adolescat, Anterotis opera opus est, hoc est mutui amoris, qui reciproca benevolentia respondeat, eritque conditio fratrum talis, ut alter alteri mutuetur incrementum, si se mutuò intueantur, æquali propagine germinabunt. Porrò si alter deficiat, ambos pariter deficere oportebit. Hoc usa consilio Venus Anterotem parit, quo vix in lucem edito, statim Cupido adolescere cœpit, & jam procero corpore incedere, sed cum huic sorti obnoxius sit, multis plerumque conflictatur ærumnis; nam interdum pullulat, interdum deflorescit, rursus augetur, ita tamen, ut nunquam non præsentia fratris indigeat; quem si grandescere animadverterit, longè grandior ipse effici contendit; si verò pusillum esse deprehenderit, sæpe vel invitus elanguet. Sed quid hinc? egregiè utique docemur, nulla alia ratione amorem conciliari, & alios ad nostri amorem pellicere, quam si nos diligentes diligamus, & amantes redamemus. sic & divinæ docent Scripturæ, Ego diligentes me diligo. Pulchre quoque Martialis, Martialis lib. 6. epigram.

Vt præstem Pyladen, aliquis mihi præstet Orestem,
Hoc non fit verbis, Marce, ut ameris, ama.

Tunc siquidem stabilis, tunc diuturna Potestas Principis, quando mutuo amore prosequitur populos, tanquam pater filios, quando communi com-

modo consulit, quando sermone est affabilis, accessu facilis, vultu amabilis, quem populi ad commune auxilium natum prædicant, quem excubare pro salute singulorum quotidie experiuntur. quo procedente non tanquam aliquod noxium animal è cubili prosiliret, diffugiunt, sed tanquam ad clarum, ac beneficum sydus certatim confugiunt. hic ab omnibus amatur, defenditur, colitur; hic tutus in Regno nullis præsidiis eget, solus potest incedere in qualibet urbis parte, sine ullo prorsus timore, etiamsi nullus sequatur comes, nullus ad latus gladius. Tunc enim populi vicissim pro salute tanti Principis mucronibus se objiciunt, corpora sponte offerunt, & ad necem, incurrentibus periculis libenti animo se opponunt. At ubi animadvertunt Principem sævitiæ deditum, truci aspectu minitantem, sanguine gaudentem, sono catenarum delectantem, necibus inhiantem, & tandem ferina rabie agitatum, execrabile illud verbum jactantem, Oderint dum metuant; mox populorum animi concitantur, seditiones parantur, pullulant odia, nullibi quies, utrinque timores. Quoniam qui se metui volunt, & ipsi metuant necesse est. nec mirum, si ingenia principantium præcipuè improborum, prona sint ad formidinem; percurrendo enim historias passim inveniunt plurimorum Regum tragicos, ac miserabiles exitus. alios namque vident nudos & catenis vinctos ante victoris triumphum duci, alios tanquam feras cavea inclusos, ossa à mensa projecta corrodere, alios denique superbo ac barbaro Principi equum conscensuro, pro scabello subservire. Et quis non horreret, audiens Reges, & Imperatores à vilissimis hominibus, quin & à suismet militibus trucidatos? Legantur annales.

&

& videbimus suorum gladiis cecidisse Cæsarem, Neronem, Claudium, Heliogabalum, Galbam, Caligulam, Vitellium; ferro autem suo, Catonem, Brutum, Antonium, Othonem, & alios propè innumeros, quos omnes enumerare supervacaneum esset. omnino illud Curtii verissimum est; Nihil tam firmum; cui periculum non sit, etiam ab invalido. Huc facit opportunè, quod nostræ tempestatis scriptor insignis refert. Princeps quidam Italus, ait, cum gravi tyrannide suos premeret, jugumque intolerabile civibus imponeret, illi tyrannidem detestantes, quo eum ad benignitatem excitarent, Legatum miserunt virum rebus gerendis idoneum, summique ingenii arte medicum, qui diserta & gravi oratione civium calamitatem exponeret. hic mox ut in Principis conspectum venit, sertum è basilica herba contextum eidem obtulit dicens, non alia de causa se à populo legatum, quam ut herbam illam, verum reipublicæ afflictæ symbolum, Principi offerret. Princeps igitur cùm ænigmaticam legationem non intelligeret, Legatus sic exposuit. Huic herbæ subditos tuos persimiles crede, quæ cum leviter tractatur, suavem & jucundum sanè emittit odorem; si premitur, & violenter avellitur, non modo malè olet, sed scorpios etiam, & viperas progignit. ita prorsus subditi tui; si enim placidè habeas, tibi omnem exhibebunt fidelitatem, sicque amorem, & gloriam apud omnes consequêris; si verò crudeliter opprimas, præterquam quod perperam de te sentient, & obloquentur, conspirationes viperis deteriores, in caput tuum excogitabunt. ô præclaram planè Legationem! Ecquid unquam poterat prudentius afferri? hinc discant Principes non sævos, & inexorabiles,

Curt. lib. 7.

rabiles, sed mites & humanos, subditis se exhibere, memores illius adagii per omnium ora decantati, Ab alio expectes, alteri quod feceris. Quid est enim, ait Boëthius Romanus, quod quisquam in alium possit facere, quod sustinere ab alio ipse non possit? Nonne accepimus Busiridem necare hospites solitum? ab Hercule hospite, & ipsum fuisse mactatum legimus. Regulus plures Pœnorum bello captos in vincula conjecerat, mox & ipse victorum catenis manus proprias præbuit invitus. In prima Isthmi fronte locus est, ubi Sinis latro curvatis ad terram diversarum arborum ramis, ad eos quos pugnando vicisset arctis utrinque vinculis alligabat, ut cum in suam naturam arbores rediissent, miserabilem in modum illi distraherentur. Eodem ipse postea supplicii genere à Theseo affectus est. Cùm ad Hercei Jovis aram Neoptolemus Priamum jugulasset, ipsi postea accidit, ut ad Apollinis Delphici aram interimeretur. Impius Achab & ejus uxor Regina Jezabel interfecerunt Nabot injustè, sed in eodem loco in quo linxerunt canes viri innocentis sanguinem, linxerunt etiam sanguinem Achab. Pharao tyrannus impius suffocabat in aquis Hebræos, ipse pariter in mari rubro obrutus aquis, cum curribus suis interiit. Adonibezech dixit: Septuaginta Reges amputatis manuum ac pedum summitatibus, colligebant sub mensa mea ciborum reliquias; sed sicut feci, ita reddidit mihi Deus. Iason multos de patria sua expulerat, peregrè & ipse periit, & qui insepultos multos abjecerat, ipse quoque & illamentatus, & insepultus abjicitur, sepultura neque peregrina usus, neque patrio sepulchro participans. Herodias illa saltatrix, quæ ab impio Herode caput Joannis Baptistæ petiit amputari, & amputatum accepit,

Boëth. de consol. Phil. l. 2 prosa 6.
Plut. tom. 1 opusc.
Pausan. lib. 2.
Pausan. lib. 4.
3 Reg. 22.
Exod. c. 1.
Jud. c. 1.
Lib. 2 Machab. c. 5.
Niceph. lib. 1. c. 20 hist. ecclef.

cepit, postea fluvium quendam glacie constrictum pedes transiens, glacie rupta demergitur capite tenus, quod glacie statim à reliquo corpore resectum, talem ei vitæ finem dedit, qualem crudelis in alio expetiverat. De Duce Annibale historiarum produnt monimenta, quod tanta strage apud Cannas Romanum exercitum affecerat, ut equestrium annulorum tres modios cum dimidio Carthaginem miserit, at ipsemet coactus est venenum haurire, quod secum in annulo gestabat. Eutropius Arcadii Imperatoris cubicularius auctor legis fuit, nè quis ad ecclesiam confugeret alicujus criminis convictus, si autem confugisset, vi extraheretur: sed non longo temporis spatio interjecto, cùm Imperatorem ipsemet offendisset, ad ecclesiam supplex confugit, sed inde extractus capitale tulit supplicium, iniquæ legis æquam ferans pœnam. De quo, jure potest dici, Patere legem, quam tu ipse tuleris. Malum consilium consultori pessimum. Eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis. Apud Ludovicum XI, Francorum Regem, Episcopus quidam Verodunensis inventor fuit, carceres quosdam & cancellos ferreos, aspectu terribiles, horrore ac tenebris plenos, clausuris autem munitissimos construendi, sed ipse primus in eos conjectus fuit, & quatuordecim illic annis jacuit. Trasilus qui Busiridi tyranno persuasit, hospite immolato placandos esse Deos, immolatus statim ipse, quia hospes erat. Perillus qui taurum æneum fabricavit, in quo subjecto igne, qui poneretur, vocem bovinam ederet, ut Phalaridi Siculo tyranno crudelissimo obsequium præstaret, eodem jubente & cogente tyranno, primus ipse omnium, ut canit Claudianus, sensit opus, docuitque suum mugire juvencum. Thomas Cromvellus Henrico octavo Angliæ

Lucius Florus lib. 2.

Niceph. lib. 13. c. 4.

Philip. Comineus hist. suæ c. 126.

Ovid de trist. lib. 5.

Angliæ regi, cui à consiliis erat, author fuit, ut legem ferret, qua caveretur; ne quisquam læsæ majestatis suspectus, aut delatus, ad colloquium Regis admitteretur, nisi causa prius in Senatu regio cognita: at ipse paulò post omnium primus, hujus legis rigorem sensit, & omni ad Regem, cui carissimus erat, aditu interdicto, capitalem sententiam accepit, & subiit. ecce quod incidit in foveam, quam fecit. Ioannes Andreas Genevæ homo primarius, ut aliquod spretæ Catholicæ religionis specimen daret, Senatui Genevensi author fuisse narratur, ut quæ in ara maxima extaret tabula marmorea, ad carnificinam deinceps adhiberetur. placuit perditis hominibus execrandum consilium, verum non multò pòst decretum ea de re factum, in consultoris caput recidit; nam sceleris convictus primus lapidem sacrum impurissimo sanguine cruentavit. Verissimum itaque adagium longo usu comprobatum, Ab alio expectes, alteri quod feceris. Hinc est quod tyranni sanguinem sitientes jugi timore percutiuntur, trepidant ad omnia, pallent semper, semper pavent. de quibus Job vaticinatur, Sonitus terroris semper in auribus illorum, & cùm pax sit, semper insidias suspicantur. Hoc stimulo torquebatur Caïnus, qui Deo interroganti, cur concidit vultus tuus? respondit; Omnis qui viderit me, occîdet me. ita mali Principes jugi timore affliguntur ob conscientiam malefactorum, quæ semper illos torquet. Quoniam, ut verbis utar Labentii equitis Romani, Necesse est, ut multos timeat, quem multi timent. Hanc verò doctrinam, ut omnibus pateat, multorum exemplis comprobare operæ pretium duco. Dionysium tyrannum proponamus in primis, cujus assiduum timorem quis ignorat? adeò dire angebatur

Iob. c. 5.

Toll. lib. 5. de offic.

batur Rex impius, torquente conſcientia, ut candente carbone ſibi adureret capillum, ne collum, ac guttur tonſori committeret, & allocuturus populum, cum ſingulos quoſque formidaret, ex alta turri concionaretur. Sed quid? nonne Valerius Maximus de hujus tyranni anxio timore loquens, ſcriptum reliquit, quod præ nimia formidine, proprios etiam filios expaveſcebat? imò ut ſecurius dormiret, ligneum pontem, quo tranſitus erat ad aulam regiam, nocturno tempore amoveri præcipiebat? Quid de Clearcho Pontico tyranno? nonne, ut quieſceret, in arcam ſe abdebat? Argivus Ariſtodemus, teſte Plutarcho, in cœnaculum habebat portam penſilem, ſupra quam lectum locaverat. in eo autem dormiturus, utebatur ſcala qua lectulum conſcenderet, quam poſtea mater cum aſcendiſſet, mox auferebat, mane demum ut deſcenderet, afferebat. An ſilentio comprimam, quod de Alexandro Phereo tradunt ſcriptores? is non audebat ingredi uxoris cubiculum, quin prius unus de ſatellitibus diſtricto gladio ante iret. De Maſſiniſſa refert Valerius, quod quia timeri, non amari ſtudebat, proinde anxius, & tremens ſalutem ſuam non hominum, ſed canum cuſtodia vallavit. O longe feliciores Principes, qui Regni præſidia, non in timore, & ferro, ſed in populorum benevolentia, & in divini numinis præſidio firmant; his enim omnia cooperantur in bonum, & diu, & feliciter cuncta ſuccedunt ex votis. Quod facili negotio comprobabitur, ſi volumus memoriam refricare temporum. Conſtantinus Imperator, quia ſemper Chriſtianam coluit religionem, ad eam amplificandam acri ſtudio incubuit, ejuſque ſplendorem ad ſummum perducere laboravit. proinde rerum omnium

Tull. lib. 2 de offic.

Val. Max. lib. ult.

Hiſtor. eccl. lib. 2.

omnium moderator. Deus tantis illum terrenis
implevit muneribus, quanta optare nullus unquam
Aug. de civ. Dei lib. 5. c. 25. auderet. Nam diu feliciterque imperavit, universum orbem Romanum unus Augustus tenuit, ac
defendit, in administrandis bellis gloriosus, in tyrannis opprimendis invictus, & grandævus sene-
Aug. de civ. Dei lib. 5. c. 26. ctute defunctus, filios imperantes reliquit. Theodosius Imperator strenuè ac fortiter pugnando,
quot hostes prostravit? quot victorias obtinuit?
quot triumphos celebravit? hoc autem an copiarum viribus? an ducis peritia? an Imperii auctoritate? non ita quidem. sed quia clementissimus,
proinde amore populorum circumseptus, & quia
piissimus, proinde divino præsidio stipatus. Hinc
tela hostium, sic jubente Deo, in ipsos retor-
Fulgos. lib. 2. quebantur ad eorum exitium. Pro cujus rei elogio cecinit Claudianus,

Te propter gelidis aquilo de monte procellis
Obruit adversas acies, revolutaque tela
Vertit in authores, & turbine repulit ictus.
O nimium dilecte Deo, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Quid de Carolo Magno Francorum Rege? is
cùm bellum gereret adversus Saxones, quia oculi
ejus erant ad Dominum, affuit ei cœlitus auxilium.
Baron. in annal. an. Christi 773. Siquidem cum fanum vellet destruere, & oporteret ibi per triduum commorari, dum ingenti aquæ
penuria laboraret, statim media die cuncto exercitu quiescente, apparuit ei torrens aquas salubres
ebulliens, ut exercitus, & jumenta abunde reficerentur, & tamdiu aqua ebulliit, donec fanum funditus eversum. Pro tam ingenti beneficio, divino
Numini plurimæ gratiæ peractæ, ac omnia benedictionibus repleta. Sed quis unquam Trajano
& potentior, & felicior? cur autem tam feliciter

citer omnia? quia in tractando Imperii clavo fuit ei clementia comes semper individua. quod ex hoc conjici potest, ut plura id genus omittamus, Is enim amicis aliquando incusantibus, quod parum memor imperatoriæ majestatis, nimium esset omnibus expositus, prudenter & aptè respondit, Talem præstabo Imperatorem privatis, qualem optarem ipse privatus. aureum oraculum tanto Imperatore dignum. Alphonsus Aragoniæ Rex feliciter & ipse regnavit, quoniam omnibus prodesse, nulli obesse studuit. Is admonitus, ne nimia lenitas exiret in contemptum, & ex contemptu pernicies; Magis, inquit, cavendum, ne severitas pariat invidiam, unde longè majus exitii periculum. O præclaros Principes, dignos sanè, ut omnibus sæculis divinis laudibus celebrentur. Sed quid de Regibus Galliæ, qui olim in toto Orbe victores floruere? quorum egregia facinora Homeri præconio dignissima, in omnem posteritatem personabunt? quorum nomina immortalitati consecranda, apud omnes gentes gloriosè prædicantur? Cur quæso tot victorias adepti? tot triumphos consecuti? tot coronis decorati? quia pietatis amatores, Apostolicæ Sedis propugnatores, Ecclesiastici principatus ditatores; adeò ut inter Reges sacro fonte renatos Christianissimum nomen meritò obtinuerint. Clodoveus in provinciis Gallicanis, nonne Christianæ fidei semina mandavit? Childebertus Arrianorum insecutor acerrimus, nonne Arrianam pestem è suis finibus exterminavit? Carolus re & cognomento Magnus, nonne nequissimum Saracenorum gregem prælio fortiter devastavit? nonne Saxones sævos veræ religionis hostes, tandiu armis fatigavit, donec perdomitis eorum cervicibus, fidem denuò amplecterentur?

Pipinus

Pipinus nonne Hunnorum Regem Romani Imperii fines longe lateque vastantem profligavit? Astulphum etiam, Summum Pontificem acriter infectantem, nonne penitus debilitavit? Pontificémque in pristinam dignitatem restituit? Ludovicus Pius Apostolicæ Sedis amplitudinem, perditorum nequitia deturbatam, nonne ad pristinum dignitatis splendorem erexit? Quid de illa penè incredibili Regum Galliæ liberalitate proferam? qua Ecclesiasticam hierarchiam ditaverunt, ditatam auxerunt, auctam sempiternis monimentis ornaverunt, ornatam victricibus armis defenderunt. nonne ipsi Romanæ Ecclesiæ largiti sunt Ducatum Spoletanum, Ravenatum Exarchiam, ac unicum toto orbe Pontificatus quondam domicilium Avenionem. Unde experimento comprobatum est, inclytam Galliæ Regum virtutem Romanæ Ecclesiæ fuisse secundis temporibus ornamento, turbulentis & asperioribus præsidio. Proinde sub divinis auspiciis floruere, & semper florebunt Lilia. Si enim Deus pugnat pro eis, quis contra eos? pugnabit autem & quidem dextera potenti, ut protegat assiduè Christianæ fidei protectores, inter quos insignem locum obtinet Ludovicus **XIII**, Galliarum nunc Rex dignissimus; is namque tertium ante annum Bearniam Galliarum provinciam victor ingressus, cum sibi ab iis populis Umbella auro gemmisque contexta fuisset oblata, statim rejecit, eamque addixit Eucharisticæ hostiæ triumphali pompa eas per urbes circumferendæ. Quo in facinore quis non videt modestiam, & pietatem pari victoria regio in pectore triumphare? An loquendum de florentissimis Hispaniarum Regibus? Percurre annales, & illos videbis unius orbis monarchas, tot victoriis coro-

coronatos, tot coronis ornatos, tot triumphis decoratos; sed quia omnes penè innumeros enumerare nimis longum esset, nec sermo explicaret, ad Philippum Regem nostrum Augustum, & semper invictum convertamus sermonem, & dicamus adinvicem, cur ad hunc Principem potentissimum tot Regnorum coronæ devolutæ sunt, numero plures, quàm sint ejus anni? quia susceptum Catholicæ fideï patrocinium inviolata religione semper complexus est; quia ad Ecclesiæ tutelam natus, & ad Catholicæ sedis robur de cælo datus, omnia quæ in eo sunt auxilia, pro Ecclesiæ salute nunquam prætermisit; quia in summis angustiis Ecclesiasticam hierarchiam, tanquam alter Gedeon eximia pietate, & invicta virtute sublevavit; quia hierarchas suo semper præsidio munivit, & Apostolicam Sedem singulari quadam observantia veneratus est. Hunc igitur militantis Ecclesiæ clypeum imitamini, ô Principes, & hujus præstantissimi Regis exemplo, etiam usque ad sanguinem ecclesiasticam observate libertatem. Hac enim, regnorum jurisdictio non infirmatur, sed confirmatur; Principatus dignitas, non dejicitur, sed erigitur. Imperii amplitudo non coarctatur; sed dilatatur; splendor Regius non obscuratur, sed illustratur. Et unde Austriaca familia ad tantum potentiæ culmen pervenit, ut ejus Imperio sol numquam occidat? Rudolphum clarissimum virum memoria repetite, & responsio in promptu erit. Ejus enim religioso, & jam omnibus noto facinori, cum sacerdoti occurrit in venatione sacram hostiam ad ægrotum ferenti, tam ampla Monarchiæ moles prædictione promissa, & ejus posteris unà cum religione commissa est.

Bene sit tibi, ô Rudolphe, & stemmati tuo; vi-

vent, vincent, & regnabunt, qui à te descendunt Reges, quamdiu fidem Catholicam tuebuntur; quia benedictio Domini firmat domos divina Numina colentium.

Videamus modò, si lubet, miserabiles exitus potentium, qui humano sanguini inhiantes, & Deum post terga habentes, sævitiam pro voluptate, & libidinem pro lege sibi præscribebant, qui intrarunt ut vulpes, regnarunt ut lupi, occubuerunt ut canes. Prodeat primo loco Sextus Nero Imperator impius, qui sibi illo die datum Imperium dictitabat, quo matrem jussit necari. quæ ut vidit Centurionem jussu tyranni ferrum in mortem distringentem, protinus ventrem manu ostendens, cum ejulatu, & lachrymis exclamavit; Hunc percute, hic est ferro fodiendus qui portentum illud genuit. defuncta Agrippina, ad visendum interfectæ cadaver accurrit Nero, attrectavit, alia vituperavit, laudavit alia, sitique interim oborta bibit; parricidio matris junxit amitæ necem; sed nec populo, aut mœnibus patriæ pepercit. Verè in hoc scelesto, improbissimoque viro, tanquam in suo domicilio crudelitas ad suas vires ostentandas consedisse, suumque vexillum sustulisse videtur. Belluæ feritatem audivimus, respiciamus modò finem. Post occisum Claudium patrem, post interfectam Agrippinam matrem, post Britannicum fratrem veneno necatum, post Octaviam uxorem turpiter abdicatam, post Senecam præceptorem de medio sublatum, post innumera flagitia perpetrata, tandem omnibus & odio, & despectui habitus, rebus jam desperatis, cum fuisset hostis judicatus à Senatu, ne ab hostibus trucidaretur, adigens ipse jugulo ferrum, extremum clausit diem, tam horrendum sævitiæ

Tac. l. 13 annal.

sævitiæ portentum trigesimo secundo ætatis suæ anno.

Caligulæ feritatem ad cædes nati quis non perhorrescat? impius iste tyrannus humano sanguini adeò inhiabat, ut aliquando dicere auderet; Utinam Populus Romanus unicam cervicem haberet, ut uno ictu omnes simul perderem: omnibus infensus, quid mirum si & omnibus invisus turpiter occubuit perditissimus homo. In Tiberii principatu quam latè grassata crudelitas, quandoquidem cum his redibatur in gratiam, quorum cædes maturabatur; cùm enim custodias recognosceret, rogatus, ut supplicium maturaret, respondit, Nondum tecum redii in gratiam; humanitatis officium ducens, si damnatum citò occidisset. Ipsemet audivit quendam ex reis nomine Servilium sibi mortem consciviffe, priusquam esset damnatus, protinus exclamavit, Servilius me evasit; adeò leve supplicium esse judicabat mortem. Quid si dixerim in principatu Tiberii sub pœna capitali interdictum, mortuos deflere? ô ferreum tunc sæculum, quando ipsæ matres accusabantur, quod filios ultimo supplicio affectos cum ejulatu deflerent, & convictæ jussu Senatus necabantur. ô quam miserum est lædi ab illo, de quo queri non est tutum. Horrendum dictu! Ecquis crederet? sed percurre annales, & videbis abominationes majores. Quis unquam barbarus, aut Scytha viperino sanguine cretus, adeò crudelis, qui imperaverit silentium his, in quos animadverti volebat; iste Impius eò sævitiæ devenit, ut juberet os inserta spongia includi, ne vocis emittendæ haberet facultatem. Cui unquam morituro non est relictum, quò gemeret? timuit ne liberiorem vocem extremus dolor mitteret. ne quid audiret, quod nollet.

Fulgos. lib. 9, c. 11.

Corn. Tac. li. 5. annal.

Sen. li. 3. de ira.

nollet. Sciebat autem innumerabilia esse, quæ objicere illi nemo auderet, nisi periturus; sed audiamus aliam immanitatem prorsus incredibilem, veram tamen. Cùm vellet quidam tyrannus, nomine Thyrsus, omnem viam præcludere ad fovendam conjurationem contra se initam, publico edicto cavit, ne quisquam nec publicè, nec privatim colloqui auderet, æquè tulit populus duram legem, loquelam tamen supplebant nutus, quibus internos animi conceptus quoquo modo exprimebant. hoc autem cum ad tyranni notitiam devenisset, mox signa, & nutus eis interdixit. Porro cives molestissimè ferinam hanc rabiem ferentes, cœperunt plerique publico foro tristes singultus profusis etiam lachrymis emittere, calamitatem Patriæ amare flentes. Hoc ad Principem illico relatum fuit. Ipse verò magis periculosam sibi judicans, lachrymarum quam verborum conjurationem, & timens, ne vehementius fletibus, quam vocibus animi contra ipsum incitarentur, multis ipse militibus stipatus, ad forum perrexit, ejulatus, & lachrymas prohibere contendens, ut non solum linguam constringeret, sed etiam oculis à natura tributam libertatem eriperet. At res non cessit ex votis, quia non ipse, sed lachrymantium fletus prævaluerunt. Siquidem repentè veluti leones summa rabie insurgentes, illum dilaniarunt, interfecerunt, trucidarunt. Eandem penè fortunæ mutationem expertus est Amasis Ægyptionum Rex, cum enim plerosque ex suis extremo supplicio affecisset, alios fortunis spoliasset, imperium ejus aliquantò toleratum est, Actisanes tamen Æthiopum Rex, vix in eum armis & potentia irrupit, & ecce statim odia occulta erupere, cumque multi ab eo descivissent, Regno tandem pulsus est.

Etrav. de var. hist. li. 4.

Diodor. ib. 4.

En

En miserabiles exitus Imperatorum sævientium, qui magis timeri, quàm amari appetunt, quorum colla propria virtute calcat Deus ad terram usque prosternens: sic divino attestante oraculo: Sedes ducum superborum destruxit Dominus, & sedere fecit mites pro eis. Philippum Macedonum Regem ante oculos vestros proponite, ô Principes, & feliciter vobis omnia contingent; hic enim cum maledictis à Nicanore Macedone laceraretur, atque idcirco urgeretur ab amicis, ut in illum animadverteret, non solum non annuit Rex, sed ubi accepit Nicanorem magna inopia laborare, dono ei pecuniam misit; qua accepta, statim ex petulanti, & maledico, factus est Regis studiosus, & indefessus ejus gloriæ buccinator; tunc mirantibus, inquit Rex; Nonne videtis in manu nostra esse, ut quæ velimus à populo de nobis audiamus? Non est populi in Principem difficilis amor, modò adsit clementiæ umbra. Verum est enim vetus illud adagium; Ut hamo pisces, sic beneficio capiuntur homines. Noverat siquidem optimus Princeps, non paucas ex nimio rigore excitari seditiones. Quoniam quemadmodum arbores ferè omnes præcisæ, plurimis ramis repullulant, & multorum satorum genera, ut densiora resurgant, præscinduntur, ita regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollendo præsentes. nam liberi eorum qui interfecti sunt, & amici in locum singulorum succedunt. Discite à Fabio Maximo, Duce prudentissimo, & res vestræ componentur felicius; hic in tolerandis adversis hominum moribus feliciter populo imperavit; asserebat enim, eum qui aliis imperaret, non verbis, aut verberibus sævire debere; sed tolerando, & mulcendo hominum corda in suam

Eccles. c. 10.

ſuam ſententiam adducere. Abſurdum quippe & à ratione prorſus alienum, feras belluas à nobis, cibo & blanditiis reddi manſuetiores, homines verò morum aſperitate, & metu, ad noſtri amorem compelli. Quod divini oraculi teſtimonio comprobatur. Nam Dominus benedicens Noë ejuſque filiis, hiſce verbis uſus eſt, Creſcite, multiplicamini, replete terram, & terror veſter ſit ſuper cuncta animalia terræ. Gregorius allegoricum hujus loci ſenſum enodans dixit: Deum non aliam ob cauſam hæc verba locutum, quam ut oſtenderet terrorem & ſeveritatem nobis non eſſe, niſi ad animalia domanda exhibendam; verum ad homines regendos, lenitatem deſiderari cum majeſtate conjunctam. Decet quidem timeri Cæſarem, at plus diligi, quoniam ita natura comparatum eſt, ut homo non vinculis, ſed amore trahatur; taurus funibus ligatur, catenis leo, at amore homo. libere enim agit, proinde ejus voluntas in actibus internis nequit cogi, neque trahitur niſi amore mutuo & mutuis obſequiis. Hinc Thales unus ex ſeptem ſapientibus interrogatus, quodnam rariſſimum rerum omnium foret? reſpondit; tyrannus ſenex, quia iniqua & violenta imperia, non retinentur diu. Nunquam enim & nullibi tuta crudelitas, & quò magis ſecura ſibi videtur, eò magis præcipitio proxima eſt. Quis enim ignorat longo uſu & experimento probatum, illos, qui rerum potentia confidentes, terræ cæloque minantur, quaſi nullius egentes, omnia contemnentes, temere regentes, perperam judicantes, tandem & ſemetipſos, & Regnum in præcipitium traxiſſe, extremumque diem infeliciter clauſiſſe? ſic ed Phäëthonte ſcribit eleganter anonymus quidam, ſed egregius Poëta.

Gen. c. 59

Greg. in paſtor. p. 1. c. 6.

Auſus

Ausus in æthereos juvenis conscendere currus,
Igneaque audaci sumere lora manu,
Oblitus pariterque sui, metæque paternæ,
Quos mundo sparsit, ignibus ipse perit.

Temperatus timor cohibet animos, non inficior, sed velim habeas persuasum, ô Princeps, quod assiduus, improbus, & extrema admovens in audaciam jacentes excitat, & omnia experiri suadet. Ultima namque desperatio vomeres & ligones in enses vertit, odia parat, ad sanguinem invitat, & nihil crudelius timore, cùm induit odium; nullaque sitis implacabilior, metu excitata. Quisquis enim vitam suam contempsit, tuæ Dominus est. Siquidem patientia sæpius læsa fit furor, & tunc acerrima virtus, quam ultima necessitas impellit.

Sen. li. 1 de clem.

Sen. li. 4 epistol.

Augusti pietas Regnum firmavit, & auxit.
Funditus evertit improbitate Nero.
Si cupis, ô Princeps, in Regno tutus amari,
Dilige. sic namque conciliatur amor.
Hoc est præsidium, hæc Regni custodia tuta
Solus amor populi, non timor, atque metus.

Caput V.

Principum status laboribus, ac periculis obnoxius, proinde invigilandum.

UANTIS laboribus, ac curis circumscripta sit Principantium vita, adamussim expressit Dionysius tyrannus; is enim cum audiret quemdam nomine Damoclem, ad cælum usque extollere ejus opes immensas, ædium regiarum magnificentiam, rerum omnium abundantiam, acclamaretque, nullum

Macrob. li.1.c.16. Dionysio beatiorem. Tunc, ait Rex, Vis ô Damocles, fortunam experiri meam, illamque degustare? illico annuit ille, & se cupere dixit quàm maxime. mox jussit Rex collocari hominem in aureo lecto, abacosque complures ornavit argento, auroque cælato, ad mensam deinde eximia forma pueros delectos jussit circumsistere, eosque ad nutum illius intuentes, diligenter ministrare: aderant unguenta, incendebantur odores, exquisitissimis epulis mensæ extruebantur. Tunc Damocles præ lætitia gestiens, fortunatum se prædicabat; sed in hoc medio apparatu, fulgentem gladium è laqueari seta equina appensum demitti imperavit, ut impenderet illius beatuli cervicibus; itaque mox in alium mutatus, nec pulchros illos amplius Cic. li.5. Tusculan. qu. aspiciebat, nec plenum artis argentum considerabat, non amplius manum porrigebat ad mensam, jam ipsæ defluebant coronæ, odores non fragrabant, & tandem profusis lachrymis exoravit tyrannum, ut abire liceret, quod jam beatus nollet esse, feliciorem judicans Damoclis fortunam. Quippe quod cerneret omnia periculis plena, & in Regnis administrandis, plus fellis quàm mellis inesse. ô egregiam historiam ve- Brus.in lib. 3.c. 13. ritatis plenam! Ita planè sentiebat Saturninus vir ingenuus; nam hortantibus amicis, ut Imperium susciperet, ait, Nescitis, ô milites, quantum mali sit imperare; gladii cervicibus imminent, hastæ undique & spicula, ipsi quoque custodes timentur, ipsi comites formidantur; non cibus pro voluntate, non iter pro auctoritate, non bella pro judicio, non arma pro studio. aurea planè verba Hieronis Siciliæ tyranni. Potus ac somnos non aliter quam insidias caveo, timeo cele-

celebritatem omnium, timeo solitudinem, timeo incustoditos aditus, timeo ipsos custodes, neque inermes illos habere velim circa latus, neque armatis confido. Quid plura? varia Principum incommoda, & pericula vulgo incognita, experimento probat, qui imperat. Hoc optimè noverat Julianus Cæsar, qui cum initio Imperii sui, Gallico tumultu premeretur, dicere solebat, nihil se amplius assecutum esse propter Cæsaris dignitatem, nisi quod occupatus viveret. Antigonus itidem Rex Macedonum, cùm de majestate regia incidisset sermo, dixit filio heredi, an ignoras fili, regiam nostram potestatem nihil aliud esse, quàm splendidam servitutem? Ecquid cordatius unquam dici poterat? Nam Princeps non minus observire cogitur populo, quam populus Principi, nisi quod Princeps id facit cum dignitate, alioqui re vera mutua servitus est. Siquidem Rex, qui propriè rex est, non suam, sed populi utilitatem quærit, proinde minister & servus dicendus est, & hoc ad litteram significat illud euangelicum; Qui voluerit inter vos primus fieri, erit omnium servus. Hinc summus Pontifex servus servorum Dei se nominat. Adeo ut si ulla est servitus in politico principatu, magis propriè servus dici debeat, qui præest, quam qui subjectus est. Huc aptè accedit Senecæ moralis auctoritas; is enim alloquens Neronem, sic ait; Possum ego in qualibet urbis parte incedere solus, sine timore, quamvis nullus sequatur comes, nullus ad latus gladius, tibi in tua pace armato vivendum est, turba militum ubique te obsidet, & quocunque descendis magnus apparatus sequitur, hoc autem quid est? Nonne summæ magnitudinis servitus est? oblatum fuit olim, narrant divinæ hi-

Ælian. lib. 2 d. var. hist.

Matt. 20.

Aug. lib. 1 de civ. Dei, cap. 14.

Sen. li. 1. de clem.

næ historiæ, cuidam viro insigni Regium diadema. Legationis autem verba sunt hæc: Vestimentum tibi est, Princeps esto noster; ille verò renuit dicens: Non sum medicus, & in domo mea non est panis, neque vestimentum, nolite constituere me Principem populi. Loco illius, non sum medicus, verterunt Septuaginta, Non ero Princeps. Pagninus legit; Non ero dominus: alia littera; Non ero ligatus. & quidem optime. Nam Princeps re vera servit vinculo cujusdam splendidæ servitutis ligatus. Hinc antiquitus loco coronæ regiæ, vittam capiti Regis circumdatam apponebant; bonus enim Princeps servus est publicus, nec ad ipsum summa defertur potestas, ut delitiis diffluat, sed ut pro omnibus vigilet, considerans regiam coronam crebris curarum aculeis esse cuspidatam, & regiam purpuram quasi rosam spinoso satellitio circumvallatam. Hanc miseram Principum servitutem deridebat Plato, quandoquidem videns Dionysium multis septum custodibus, joci gratia dicebat: Quidnam mali fecisti, ut à tam multis necesse habeas custodiri? Quid mirum si tot Principes prudentia, & probitate insignes, ut tam grave servitutis jugum devitarent, vitamque beatiorem traducerent, sponte imperio se abdicavere? non desunt monimenta ex historiis deprompta. Pericles inter Græcos multis nominibus celebrandus, cùm Atheniensibus imperaret, humanorum fluctuum inconstantiam considerans, & ingentes curas, quibus premitur Imperator, Atheniensium ducatum contempsit, & quasi de quodam naufragio evasisset, ad portum solitudinis se contulit, in remota & exigua domuncula vitam quietam ducens, in cujus primo limine hoc distichon inscribi jussit,

Isa. c. 3.

Policratus li. 4. c. 4.

Inveni

Inveni portum, spes, & fortuna valete,
Nil mihi vobiscum, ludite nunc alios.

Scitè admodum quidam Aulicus cùm sero tandem sapiens ab aulæ tempestatibus, ad privatæ & proinde tranquillæ vitæ portum se recepisset, septimo pòst anno moriturus sepulchro inscribi voluit hoc epitaphium,

Hic jacet septuagenarius, qui septem vixit annos.

Diocletianus Romanorum Imperator mente volutans regni fastigia, nihil aliud esse, nisi pretiosa quædam pericula, aureos compedes, splendidas infelicitates, catenas adamantinas ad certam ruinam trahentes, post plurimas res præclarè gestas, post multas victorias adeptas, post superbum illud Romæ ædificium peractum, quod thermas appellavit, ultronëus, & nullo cogente, imperio se abdicavit, & ad parvam villulam circa Solonam Liburniæ civitatem se contulit, ubi à mundi tumultu separatus, lætus aliquandiu vixit. Quin etiam dicere solebat, Nunquam solem tam jucundum & splendidum intuitum fuisse, quam post Imperii abdicationem. imò adjiciebat, quod Imperatori condolendum, agricolæ verò invidendum foret; sed quid pluribus immoror? Cùm aliquando Romani Legatos misissent, ut ei denuo imperii coronam afferrent, invenissentque eum in hortulo suo lactucas colligentem, nequaquam se eam accepturum respondit; quippe quod volebat ille lactucis cum tranquillitate vesci, quas ipsemet plantaverat; ac si diceret, hoc vivendi genus optandum, nempe, urbium tumultus vitare, curas curiæ aliis linquere, nemorum umbras amare, pratis virentibus gaudere, paucis servis; sed multis comitatum libris, nunc querula in ripa sedere, nunc tenero in gramine quiescere. pulchre & appositè tragicus.

Stet quicunque volet potens
Aulæ culmine lubrico,
Me dulcis ſaturet quies,
Obſcuro poſitus loco,
Leni perfruar otio.

Quod & Ovidius eleganter docuit,

Ovid. de triſtib. lib. 3.

Vſibus edocto ſi quidquam credis amico,
Vive tibi, & longè nomina magna fuge.

Hoc idem Seneca ſcribens Lucilio; Vaco mi Lucili, vaco, & ubicumque ſum, meus ſum; rebus enim non me trado, ſed commodo; magnam potentiam ambit inexpers, ſed odit expertus.

Divus Auguſtus, cujus Imperium verè auguſtum, enixè quietem ſibi precabatur, vacationem à Republica inſtanter petebat omnis ejus ſermo ad hoc ſemper revolutus erat, ut ſibi pararet otium, hinc labores ſuos etiamſi falſo, dulci tamen oblectabat ſolatio, aliquando ſe victurum ſibi. tanta res viſa eſt otium, ut illam, qui uſu non poterat, cogitatione præſumeret. Res ſane miranda. Qui omnia videbat ex ſe uno pendentia, qui omnibus gentibus fortunam dabat, qui alios voti compotes facere poterat, illum diem lætiſſimum putabat, quo magnitudinem ſuam exueret. Expertus quippe erat egregius Imperator, quantum illa bona per omnes terras fulgentia, ſudoris exprimerent, proinde otium optabat, in cujus ſpe, & cogitatione labores ejus reſidebant. Ad rem noſtram perbelle facit, quod de Veſpaſiano ſpectatæ probitatis viro, produnt hiſtoriæ. is cum eſſet in obſidione Hieroſolymitana, & increbuiſſet rumor, Neronem fuiſſe occiſum, & Galbam interfectum, tunc viri primarii veteris militiæ elegerunt Veſpaſianum, rogantes, ut ſuſciperet Imperium. ille verò refugiebat, indignum ſe exiſtimans.

Senec. de brev. vitæ, c. 5.

Ægeſippus lib. 4.

mans. Instabant illi, renuebat ipse. Tandem ipsum reluctantem gladiis armati circumsistunt, mortem etiam minantes. In angustia positus, animadvertens vir egregius sibi ingens discrimen imminere, si diutius resisteret, at grave periculum si reciperet, cessit tandem potius imponentibus, quam accepit voluntarius. Urgebant milites, suadebant duces, curam potius, quàm honorem induit. De hoc præstantissimo Principe, memorandum illud, refert Valerius, Quo tempore militum applausu traditum fuit diadema, prius quàm capiti imponeret, diu manibus retentum consideravit, & protinus emisso suspirio dixit: ô nobilem magis, quàm felicem pannum, quem si quis penitus agnosceret, ne humi quidem jacentem dignaretur tollere. Val. lib. 7. c. 2.

Si scires quanti plenum est diadema pericli,
Malles Sisiphii ponderis esse reus.

Vide an sit felix imperandi genus, in ipso nomine felicitatis syllaba fel propinat. Quocirca Otho Romanorum Imperator sæpe ad suos dicere solebat, Nescitis amici, quid sit Romanum gubernare Imperium, mihi credite jam experto, qui jam mori malo, quàm imperare. Pompa quidem admiranda, & magnifica majestas; sed cruciatus, quibus angitur Princeps, acerbissimi. Foris tantum lustramus, non introspicimus. Voluptates videmus foris apparentes, sed non angustias intus latentes, dæmonis fraude decepti, qui ostendit regna mundi, sed non vepres & spinas quibus torquentur Reges, & hoc in momento, ut ambientes fallat. Apelles tam singulari arte pinxit Bucephalum, ut alium equum ad hinnitum concitaret; Zeuxis uvas tam simili forma figuravit, ut aves certatim advolarent; Parrhasius linteum in tabella tam mira artis peritia formavit, ut verum prorsus appa- Bruson. li. 3. cap. 13. Volaterran. lib. 10. Ælian. lib. 4.

appareret; ita honores mundi decipiunt incautos, quia videntur veri, fucati tamen ſunt. Orator Græcus Iſocrates dictitabat de urbe Athenienſi, Pulchra quidem viſu, & ad ambulandum amœna, ad habitandum verò periculis expoſita. Demetrius quoque Lacedæmonum Rex non ignarus, quid ſit Principis perſonam ſuſtinere, ſæpius dicebat; Si quis noſſet, quam grave foret ſceptrum manibus tractare, & quæ in regum tentoriis curæ, anxietates, & pericula verſentur, vix eſſet in mundo aliquis, qui Regnum ambiret, Imperium acciperet, & à terra diadema ſuſtolleret. Hinc notatur illius ſtultitia, qui dixit, Villam emi, & vado videre illam. Quid ſtolidius quam emere non viſam? Si dignitatibus inhiantes, mundi villam viderent, priuſquam emerent, non illam profectò tantis periculis emerent, ſed cum Demoſthene dicerent; Non emo tanti pœnitere. Ad rem egregiè facit, quod de Paulo Æmilio legitur apud Plutarchum. Nobilis Romanus nuntium remiſerat uxori, ſed amicis divortium diſſuadentibus, quærentibuſque nonne caſta? nonne formoſa? prolato calceo, mox, inquit, Nonne ornatus? nonne pulcher? at nemo veſtrûm novit, ubi pedem meum urgeat. Ego quidem ſentio. rident principantes, & ſæpe, ſed non verum riſum; gaudent, ſed non germanum gaudium; non hercle magis, quàm hi qui capitis damnati in carcere attinentur, & talis interdum, aut teſſeris fallere ſe conantur, nec fallunt; manet enim impreſſus imminentis ſupplicii terror, nec tollit ſe unquam ab oculis imago luridæ mortis. jactant felicitatem foris, ſed intus torquentur cruciatibus. At quomodo felix qui timere non deſinit? Num potentem cenſes, & felicem, qui ſatellite latus ambit, qui quos terret, ipſe plus metuit?

Aul. Gel. lib. 1. noct. attic. c. 8.

Plut. in vita P. Æmil. tom. 1.

Lipſius lib. 2 de conſt. c. 14.

Boëthius li. 3 proſa. 5.

tuit? Recte Aulus Gellius, Multis eget, qui multa habet. at quæso quæ potestas, quæ omnium curam gerit, & omnium ope indiget? quæ præest omnibus, & omnes timet? quæ quo in loco eminentiori, tanto in periculo majori versatur? Recumbunt quidem in purpureo strato, non tamen placidè quiescunt, quoniam assiduis timoribus anguntur. ut eleganter Tragicus,

Aurea rumpunt tecta quietem,
Vigilesque trahit purpura noctes.
Pectora pauper secura gerit,
Tenet è patula pocula fago,
Sed non trepida tenet ipsa manu.
Carpit felices, vigilesque cibos,
Sed non stricto respicit ense.

Qui ad coronam Regiam auro, & gemmis rutilantem lumina convertit, ad pauca respiciens, facilè beatos Principes pronuntiabit, porro qui curas assiduas, quibus tanguntur, qui pericula, quibus urgentur, qui onera, quibus premuntur, proculdubio inveniet miseros gigantes gemere sub aquis. Quid est autem gigantes gemere sub aquis? nisi quia potentes hujus sæculi gemunt, & tremunt sub regimine dignitatum, & sæpe sub onere succumbunt. Unde Martialis, Greg. li. 17. c. 11. Job. cap. 20.

Quæris onus magnum, magnum dum quæris honorem.

Hinc est, quod Isaïas loquens de Principe dicebat: Factus est principatus super humerum ejus. ut nimirum intelligatur, quantum ponderis sustineant, qui præsunt. Proinde Regi fuit appositus armus ad manducand[um]: Comede, quia de industria servatum est tibi. Siquidem qui regnum administrat, quasi Atlas suis mundum sustinet humeris, sub quo pondere gemit, nec rarò deprimitur. Ecquid mirum, si pauci Principes bene imperant, Isa. c. 9. 1 Reg. c. 9.

cum

cum bene regere, hoc eſt, rectè agere, ſit multi ponderis, & exacti laboris. Eſt enim magnum quoddam, in ſumma fortuna non abripi licentiæ ventis, & in mari illo undoſo curſum rectum ſemper tenere. O quam multis, & quam ſæpe contingit, quod olim evenit Imperatori Galbæ, qui omnium judicio dignus imperio, niſi imperaſſet. hoc idem de aliis multis, qui poſt multos exantlatos labores, adepti denique Imperium, oſtendunt eo ſe minores. nec temere à Pittaco dictum, Magiſtratus oſtendit virum. Quocirca non inepte mimus ille Claudii Neronis dictitare conſueverat, bonorum Principum facies in unius annuli pala facilè inſcribi poſſe, ſentiens magnum quidem numerum Imperatorum eſſe, ſed perpaucos bonos. At unde quæſo, tanta bonorum raritas, & virtutis inopia, ut verum ſit dicere.

(Corn. Tac. lib. 1. hiſt.)

Rara avis in terris, nigroque ſimillima cygno
Vir bonus, & ſapiens, qualem vix repperit ullum
Millibus è multis hominum conſultus Apollo.

Unde tanta virtutum penuria, cùm virtutes ſint nobis ſecundum inclinationem naturalem, ut optimè docet Angelicus doctor? Pro reſponſione plurimæ rationes ſolent adduci ex ſacris Theologis excerptæ, quarum prima hæc eſt, quoniam bona ſenſibilia ſunt magis nota nobis, & magis nos movent, & alliciunt. Altera ratio eſt, quoniam hæc bona ſenſibilia afferunt ſecum præmium ſuum, nimirum voluptatem: bona verò honeſta promittunt in futurum; tertia cau[illegible] eſt, quia voluptas carnis nobiſcum creſcit, nob[illegible]m alitur. propterea difficile eſt iſtum affectum à nobis avellere; addamus, & ſit quarta ratio, quoniam gerimus bellum contra hoſtes fortiſſimos, de quo bello dicit Paulus; Non eſt nobis colluctatio adverſus carnem & ſan-

(D. Th. 1. 2. q. 63. a. 1.)

ſanguinem, ſed adverſus principatus & poteſtates. Ac demum fortiſſima cauſa eſt, quia virtus conſiſtit in medio; medium verò, & ſcopum attingere, paucorum eſt; aberrare autem à ſcopo, multorum. Quam rationem pulchre inſinuavit David, qui inquirens cauſam, unde tanta malorum colluvies, dixit, In circuitu impii ambulant. ac ſi diceret, cuique facillimum eſt circulum, & circumferentiam attingere; medium verò, difficile eſt, & paucorum; at virtus conſiſtit in medio. Hinc eſt, quod pauciſſimi viam rectam percurrunt, & multi, præcipuè potentiores, ab æquitatis tramite declinant. Proinde cognita virium humanarum exiguitate, & graviſſima rerum gerendarum mole, ad auxilium divinum tanquam ad tutiſſimum aſylum confugere debet Princeps, ut virtutem bene regendi conferat, Salomonis ſapientiſſimi Regis veſtigia ſequens, qui in ipſo primordio Regni cognita ſui parvitate, pro tanto regimine, ſic oravit 3 Reg.
ad Dominum; Domine Deus tu regnare feciſti c. 3.
ſervum tuum pro David patre meo, ego autem ſum puer parvulus, ignorans egreſſum & introitum meum, & ſervus tuus in medio eſt populi, quem elegiſti, populi infiniti, qui numerari non poteſt. dabis igitur cor docile ſervo tuo, ut populum tuum judicare poſſit, & diſcernere inter bonum & malum. De Adriano, Pontifice optimo, referunt ſacri annales, quod aſſiduis precibus & lachrymis exorabat Dominum, ut dexteram apponeret, quò tam grave onus, tamque infelicem felicitatem ferre poſſet; is enim nihil ſibi infelicius in vita duxit, quam quod imperaret. Urbanus Septimus quoties lineam veſtem ſuperinduebat, ad purpuratos Principes converſus, hæc aurea verba depromebat, En tunica levis,

tanti tamen ponderis. Gregorius Magnus cathedram Pontificiam appellabat ſpinoſam, ſupremumque illud faſtigium, acutiſſimis uſquequaque conſertum aculeis. Hinc eſt, quod tot heroës præclariſſimi, ſponte dignitates oblatas recuſarunt. Cæleſtinus ad ſupremam apud mortales dignitatem aſſumptus, nonne ſponte lætior depoſuit, quàm quilibet alius ſuſcepiſſet? Divus Ambroſius quem lapidem non movit, ut Epiſcopatum Mediolanenſem refugeret? Superiorem locum in domo Dei non ambiebat Auguſtinus. Quas latebras non quæſivit Gregorius, ut ſummi Pontificatus apicem declinaret? Quid? nonne legitur apud eccleſiaſticæ hiſtoriæ Scriptores, quod cum beatus Amonius ad regimen populi traheretur invitus, aurem ſiniſtram radicitus ferè ſibi ſecuit, dicens; Lex divina neminem præciſa aure permittit fieri ſacerdotem. Reverſi ſunt itaque populi ad Timotheum tunc temporis Patriarcham, qui Amonium non ſolum ſi auribus mutilatus, verum etiam ſi naribus truncatus eſſet, propter ſanctitatem ipſius cenſuit promovendum. Revertentibus autem illis, & iterum trahentibus virum Dei, atque cogentibus; Linguam, inquit, meam, propter quam vobis placeo, ſi me ulterius cogitis, propriis dentibus amputabo; & ſic tandem ſibi relictus eſt. Nec ſilentio involvendum, quod narrat Petrus Bleſenſis de Galfrido, viro doctrina & ſanctitate inſigni; hic electus in Epiſcopum Tornacenſem electioni nullatenus acquievit, qui poſtea defunctus, & apparens cuidam fratri inquirenti, quomodo ei eſſet? reſpondit; Revelavit mihi Trinitas ſancta, quod ſi ſuſcepiſſem Epiſcopatum, fuiſſem de numero reproborum. Sed quid pluribus immoror? Carolus Quintus Auſtriacus noſtra ætate,

Niceph. lib. 11. c. 37.

Pet. Bleſenſis epiſt. 103.

ætate, cum rerum in imperio præclarè gestarum gloria penè omnes mortales superasset, seipso major tunc extitit, cum amplissimis Regnis & Imperio se abdicavit,&c, non sine lachrymis, dixit: Miseret me, Proceres; filii carissimi Philippi, cujus humeris tam grave onus imponitur, quod dum gesturus est, vita ei in summis laboribus, & molestiis est transigenda. Non latebat hos viros sanctitate præclaros, quam magna secum trahat pericula, sublimis loci dignitas, quam sanè frustra premit invidia, cum potius miseratio debeatur.

Quorsum totius mundi monarcha in cruce pendens inclinavit caput? Et inclinato capite emisit spiritum. Divus Athanasius ita exponit, Cum mors, inquit, sit effectus peccati, & Salvator omnis peccati esset expers, non audebat mors illum invadere, ipse tamen quia mori cupiebat, nutu capitis, illam accersivit, ut veniret. verba Athanasii sunt hæc: Impletis omnibus quæ pati debuerat, sola mors adhuc restabat, atque hæc quidem sibi metuens, appropinquare non audebat, ideo Christus inclinato capite, eam vocavit: nam antequam caput inclinasset, propius accedere verebatur. Augustinus rationem adducens, ait, Christum Dominum inclinasse caput, ad osculum nobis præbendum. Verba Augustini ex ardenti divini amoris pharetra deprompta, sunt hæc, Inspicite vulnera pendentis; sanguinem morientis, pretium redimentis, caput habet inclinatum ad osculandum, cor apertum ad diligendum, brachia extensa ad amplexandum, totum corpus expositum ad redimendum. Chrysostomus docet; Christum inclinato capite tradidisse spiritum, ut non necessitate, sed voluntate, se mori ostenderet. quantum voluit; vixit; quando voluit, tradidit

Ioan. c. 19. D. Athan. li. 4 ad Antioch.

August. lib. de Virgine.

Chrysost. hom. 104.

ſpiritum. Alii morientes primò emittunt ſpiritum, deinde caput inclinant: in Chriſto autem contra accidit, quoniam prius caput inclinavit, poſtea ſpiritum emiſit. cum igitur libere caput inclinaverit, utique inclinavit quando voluit, unde mortuus eſt, non quando inimici voluerunt, ſed quandò ipſe voluit; proinde ſapienter ait Matthæus; emiſit ſpiritum; non amiſit: quod enim emittitur, voluntarium eſt; quod amittitur, neceſſarium. Aliæ quamplures ſunt Patrum explicationes, ſed brevitati

Mallon. 20. ſtudens, unam tantùm Danielis Mallonii adhibebo, utpote præſenti inſtituto magis appoſitam. Supra caput, ait, titulum habebat Chriſtus, quo Rex dicebatur, ut igitur oſtenderet, ſe Regnum temporale non ambire, caput avertit, & inclinavit, ut nos doceret, regios honores fugiendos, tanquam ſcopulos periculis plenos, & plurimo fêlle

Coaruvias in emblem. refertos. Proinde ſapienter ille, qui coronam Imperialem ſuper ſimeto pinxit, adjuncta hac nota. Tollat te, qui te non novit; qui enim maturè perpendit, illam ſpinis undique circundatam reperiet. Quod divinarum litterarum teſtimonio facilè

Judic. c. 9. comprobatur. In libro Judicum legimus, quod cum arbores omnes ad Regem eligendum conveniſſent, neque vitis, neque oliva, neque ficus dignitatem regiam acceptare voluerunt, quod nativam quandam dulcedinem haberent, ſola ramnus ſpinis onerata, oblatum honorem ſuſcepit, dicens: Venite, & ſub umbra mea requieſcite. Quid hinc? ut diſcant Principes, dignitates Regias

Exod. c. 3. tribulis & ſpinis ſociari. Cùm Deus Moyſem decreviſſet Ducem populi ſui conſtituere, in medio ignis & rubi apparuit. Quorſum hoc? ad inſinuandum dignitates omnes ſpinis, & igne circundari. Populus Hebræus Chriſtum Regem conſtituere optabant,

optabant, at ipſe ſecedens in montem, ſe eis ſubduxit, cùm verò ſpinis coronaretur, lætus ſedit, & Regem ſe appellari permiſit. Quid hoc? ut innueret, Coronam ſpineam dignitati regali debere conjungi. Rex Saul in angu- 2 Reg. c. 3.
ſtia poſitus, dixit armigero; Sta ſuper me, interfice me, quia tenent me anguſtiæ. Hebræus legit; quia tenent me coronæ; quaſi anguſtia, & corona ſint idem. Hoc apprime intelligebat Veſpaſianus Imperator, qui rogatus à medicis, ut pro ſalute recuperanda tantillum ab audientiis abſtineret; An neſcitis, inquit, Imperatorem ſtantem mori oportere? De Tiberio nonne produnt hiſtoriæ, Oratorem quendam in exordio ſermonis proclamantem, inter ſacras occupationes tuas, mox correxiſſe his verbis, O quam aptius diceres: inter laborioſas occupationes. Alexander Severus arguit Alexandrum Magnum dicentem, ſe velle poſt adeptam monarchiam in pace vitam tranſigere. Falleris Alexander, quia in Regno non eſt quies, ſed aſſiduus & improbus labor. Philippus Rex Macedo, rogatus à vetula quadam, ut illam audiret, & dixiſſet, tunc temporis non habere otium, mox intulit mulier; Noli ergo regnare. En regia dignitas curis plena, quietis vacua, ſpinis undique circumſepta. Hinc Alphonſus Aragoniæ Rex dicebat: Principem eſſe jumentis deterioris conditionis; nam iſta dum capiunt cibum, non vexantur, at nos etiam inter pocula. Cui rei appoſitè facit adagium illud, Nec ad aures quidem ſcalpendas otium eſt. Huc ſpectat Salvatoris noſtri oraculum; Neſcitis quid petatis. Petitis & appetitis præfecturam, & vocatis ſedem? quaſi in prælatione requies? Quis enim tam mentis inops,

 qui

qui cum ex longo itinere fuerit defatigatus, ad requiem captandam graviſſimum onus humeris ſuis ſuperimponat? non minori ſtultitia notandus, qui cum vitæ hujus laboribus gravatus fuerit, onus prælationis ſupra dorſum ſuum imponit, exiſtimans in ipſo onere tranquillam mentis quietem ſitam eſſe. Stultus planè nauta, qui relicto portu, in altum vela facit, tranquillitatem quærens; tutò quippe calcantur plana, pericula in edito ſunt; nulla præcipitia in vallibus timenda; in excelſo ſunt.

In brevibus nunquam ſeſe probat Æolus undis,
Nec capit anguſtus Boreæ certamina collis.

Quapropter dicebat Phocion Athenienſis, multò ſatius eſſe humi cubantem, quieto animo eſſe, quàm perturbatum, in purpureo lecto; ſicut enim arbores in montis cacumine poſitæ, procellis ac ventorum flatibus ſunt ſubjectæ, ita homines in dignitatum faſtigio conſtituti, curarum ventis concutiuntur. Nonne legiſtis Horatianum illud?

Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus, & celſæ graviore lapſu
Decidunt turres, feriuntque ſummos
Fulmina montes.

4 Reg. 2. Huc appoſitè facit, quod olim Eliſeo dictum fuit; Optima habitatio, ſed terra ſterilis, & aquæ peſſimæ. Foris purpura, ſceptrum, thronus, en optima habitatio; ſed aquæ peſſimæ & terra ſterilis, quia omnia periculis plena, & ubique luctus, & mortis imago. Hoc fortaſſe volebat innuere dux ille egregius, qui pro ſtemmate gerebat pharetram ſagittis vacuam; cum inſcriptione, Hærent ſub corde ſagittæ. hoc eſt, intus dolor, intus angor, intus ſpinæ & timores. Proinde apud Romanos hoc erat in more poſitum, ut triumphum agentes

Sambucus in emblem.

agentes, tintinnabula, & verbera ante pompam triumphi gestarent; insinuare volentes eam felicitatem non esse doloris expertem. Quocirca verum scopum videntur attigisse, qui diadema regium spinosum vocitarunt; spina enim cuspidem habet adeò exiguam, ut visu foris vix percipi queat; at intus vehementer pungit. In culmine dignitatis aliquis foris emicat radius honoris, non inficior, at tantis tamen adversantium molibus obruitur, ut tam modica mella, tanto felle emi non debeant. Radius aliquis splendet gloriæ, sed tantis illa venenis intingitur, ut nemo prudens tanto natantia toxico fercula amaverit. Imperare magnum & dulce videtur, sed tanto absinthio miscentur hæc dulcia, ut caruisse dulcius sit. magnitudinis comes veneratio, sed tantis invidentium jaculis undequaque pungitur, ut insaniæ quoddam genus sit, Imperium amare. Quod probè intelligebat Bias Prienensis: nam appellatus à Crœso Rege irrisoriè, & minaciter; respondit: I, ô Crœse, cæpas ede. ac si diceret: ô miser, quid intumescis? nescis te hoc ipso, quod Rex es, ob infinitas Regnorum infelicitates, ab omnibus atque inprimis à te ipso complorandum? Cæpas qui edunt, lachrymantur; qui regunt, si bene sapiunt, lachrymas eliciunt. Unde non ab re exclamabat Gregorius Nazianzenus, vitam principantium considerans, tot laboribus & curis obnoxiam; Re vera mihi videtur ars artium, & disciplina disciplinarum regere hominem, qui inter omnes animantes, & moribus varius, & voluntate diversus, & quod periculosius est, infensus semper eis, qui sibi præsunt, qui die noctuque insidias meditatur, fraudes molitur, novisque rebus studet. Leo in leonem non sævit, nec pardus in pardum, sed

Philo li. de Prob. libertate.

Franc. Sen. de Regno, & repub. li. I.

ſed quælibet animalia in ſuo genere congregantur, ipſaque dimicant communibus viribus contra diſſimilia; homini verò inſidiæ ſemper, & ab homine plurima mala, adeò ut ſolus ex omnibus animalibus in ſuo genere tutus eſſe non poſſit. Verum ſanè eſt illud Ariſtotelis oraculum, ut optimum animalium eſt homo, cùm ratione regitur, ita deterrimum, cùm rationi non obſequitur. Tunc enim rabies hominis omnium ferarum excedit ſævitiam. Nam feræ beneficiis aliquando manſueſcunt, at homines, ſunt leopardis crudeliores, quibus cùm benefeceris, pejores fiunt. Quod ex oraculis divinis non erit difficile comprobare. Daniel Propheta cùm ad ſatraparum petitionem, in lacum leonum conjectus eſſet, Darius Rex credens mitiores eſſe leones, quàm ſuos, ingenti ſaxo locum munivit, regioque ſigillo obſignavit. Sed quid agis ô Rex? virum ſanctum leonibus objicis, & ab hominibus caves? Nunquid homo crudelior leone? ita plane. Proinde prudenter egit, ſciebat namque Rex nullum animal homine crudelius, qui nec agnatis parcit, modo appetitui ſatisfaciat, & optatum finem conſequatur; homo homini lupus, dixit quiſpiam, ſed multò aptius dixiſſet; homo homini homo. Huc ſpectat appoſitè inſignis locus ille Danielis, ubi volens Deus oſtendere Regi Chaldæo ſupplicii ſignum, quo eum affecturus erat, manum hominis ſcribentis immiſit. Scripſit autem mortis ſuæ ſententiam, & Regni ad Perſas tranſlationem ſub ænigmate, Manè, Thecel, Phares. Quid? ad inſinuandam mortis ſententiam manus hominis oſtenditur lenis, & levis? nonne magis opportunum, manum leonis, aut urſi porrigere, ut ſub his ferarum manibus majorem incuteret timorem? manum hominis oſtendit, quoniam non eſt manus

Ariſt. lib. 1 pol. c. 22.

Dan. c. 6.

Dan. c. 5.

ſuper

ſuper manum hominis irati, nec ulla rabies ita formidanda, ſicut hominis ad ſævitiam propenſi. mirabile dictu. Vir bellator egregius, qui non in præliorum æſtu, non inter pugnæ clangores, non in urſorum aprorumque venatione palluerat, ad ſolum manus humanæ conſpectum expaveſcens, & exanguis in terram concidit. Hoc apprime intelligebat Sereniſſimus David. Proinde, cùm Deus trium plagarum optionem illi dediſſet, peſtem nimirum, famem, & bellum; peſtem potius elegit, dicens, Coarctor nimis, ſed melius eſt mihi, quod incidam in manus Domini, quoniam multæ ſunt miſericordiæ ejus. Sciebat quidem Rex, ſatius eſſe in Dei, quàm in hominum manus incidere. Hinc fit, ut magna res ſit, & periculoſa, hominibus imperare, cùm homo ſit in cuſtodem & rectorem ſuum ingratiſſimus. Vetus eſt enim adagium, Lupum auribus tenet, qui imperium agit. Propterea mille præconiis ad cœlum extollendus, qui cum aliis imperat, meminerit ſe Principem eſſe, & ideo invidiæ, calumniiſque multorum obnoxium, in quem cives omnes ora obvertunt, linguaſque in Principes ſic vibrant, ut trilingues ſerpentes eſſe videantur, & in ipſos omnia invidiæ ſpicula dirigunt, tanquam ſagittarii in ſcopum intendentes. Jure quidem Princeps poteſt exclamare, Poſitus ſum, quaſi ſignum ad ſagittam. In maximis enim rebus adminiſtrandis, difficillimum factu omnino eſt, omnibus placere poſſe. nec Jupiter quidem omnibus placet, ait adagium. Siquidem cùm tot ſint ſententiæ, quot ſunt capita, quid eſt difficilius, quàm multis placere? cùm vix duos invenias, quibus idem placeat. Fieri non poteſt, publica agentem omnibus placere.

2 Reg. 24.

Persius satyra 5. *Mille hominum species, & rerum discolor usus,*
Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.

Princeps itaque qui aliis imperat, sibi metuat, multos timeat, ab omnibus caveat, neminem negligat, sibique persuadeat, non ad commoda & delitias, sed ad labores & pericula, ad summa fastigia elevatum esse. Hinc Joannes de supremo Rege loquens, divinis monimentis tradit, nomen ejus regium scriptum in femore, Rex regum, & Dominus dominantium. Sed cur in femore titulum regium habebat inscriptum? Nonne aptius esset in fronte, vel in pectore? jure quidem in femore, unde gladius pendet, ut ostendatur, quod quando Rex ad Regni apicem conscendit, tunc ad prælia se accingit; imò tot periculis anguntur imperantes, tanta curarum mole opprimuntur, ut nonnulli talem vitam sibi acerbam & odiosam putaverint. Julii Cæsaris testimonium proferam; is enim amicis obsecrantibus, ut in quodam imminenti periculo satellitum præsidio corpus suum tueretur, & ultrò ad eam rem operam suam pollicentibus, id omnino recusavit, affirmans, multò satius esse semel mori, quàm jugi timore, assiduaque animi anxietate torqueri.

Apoc. c. 19.

Regia quàm diræ lacerent diademata curæ,
Appenso gladio barbarus ille docet.
Elogiis multis meritò tollendus ad astra
Qui pro lactucis, aurea serta dedit.

C A-

CAPUT VI.

Vigilantia Principis populorum salus.

UORSUM apud Ægyptios pro symbolo vigilantiæ, leo animalium imperator? quia populis invigilare, præcipuum Regis munus. Leo enim Græcè, Rex Latinè dicitur. & jure quidem. Nam leo quieti non multum vacat, & si aliquando dormit, oculis tamen apertis. proinde in templorum foribus solent frequenter insculpi. ut pulchre & eleganter describit Alciatus in suis Emblematibus,

Arist. l. de somno & vig.

Est leo, sed custos, oculis quia dormit apertis,
Templorum idcirco ponitur ante fores.

Ita quoque Princeps pro summa rei ritè administranda semper invigilare debet. Quod præclaro divinæ Scripturæ testimonio perspicuè declaratur; Vitam enim Principis diem appellare consuevit, nulla noctis habita mentione. ita præscribitur in regum annalibus, Nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Juda? Deum immortalem, quid hoc? Nonne & Principibus noctes concedendæ? an ipsis solis interdicitur, post laboriosas occupationes optata quiete frui? Cur ergo dierum & non noctium mentionem facit? Divina Scriptura nomine dierum comprehendit & noctem & diem simul; duplex namque est acceptio diei, ut egregiè scribit Florianus Nannius ex Canonico Regulari ad Episcopatum assumptus. una est, secundum quam dicimus diem naturalem, qui habet viginti quatuor

Florianus Bonon. cat. arg. in Gen.

tuor horas, sic sumitur illud Gen. 1, Factum est vespere & mane dies unus; altera est secundùm quam dicimus diem artificialem, tempus nimirum, quo sol nostrum hemisphærium illuminat, & hoc modo sumitur, quando dicitur; Tenebras appellavit noctem, & lucem diem. Ego autem dicerem, si licet proferre quod sentio, nullam noctis mentionem factam fuisse in annalibus Regum, ut detur intelligi, quod Regis vita non quieti, aut somno, sed vigilantiæ & labori debet esse mancipata. Pulchre Poëta,

Excubias grus sola gerit, pars cætera dormit
Tuta, nec infido sperat ab hoste dolos.
Grus notat hæc Regem vigilantem pro grege, qui si
Dormiat, incautum vastat ovile lupus.

Hinc doctus Homerus eleganter cecinit.

Non decet integram noctem dormire regentem
Imperio populos, & agentem pectore curas.

Vigilantiam in Principe maximè necessariam, præclaro exemplo docuit Alexander Magnus. Hic enim cùm ad quiescendum se componeret, ne à somno deciperetur, extento brachio extra cubile dormiebat manu tenens globum quendam argenteum supposita ænea pelvi, eo consilio, ut cùm nervorum rigorem sopor laxasset, lapsæ pilæ tinnitus somnum abrumperet, & ejus sonitu excitaretur. Sciebat namque vir egregius, Principi proprium, & præcipuum munus, invigilare. Quippe quod in corpore politico cordis gerat vices. Unde populus optimo jure illud sibi posset accommodare; Ego dormio, & cor meum vigilat. Juliani Imperatoris cognomento Apostatæ, mira laudatur vigilantia; scribit enim Amianus, quod noctes dividebat ad officia tripartita, quietis, publicæ rei, & Musarum. Idem fecit Alexander, sed multò hic fortius. ille namque

Amian. Marcell. lib. 16. Cant. c. 5.

namque ænea concha ſuppoſita, brachio extra lectum portento, pilam tenebat argenteam, cujus lapſu evigilabat: hic verò abſque inſtrumento, quoties voluit, evigilavit, & nocte dimidiata exurgebat. Noverat enim vir iſte, hoc ſolo titulo laudandus, quod ſicuti corpori ſomno torpenti, aſſiduo motu cor aſſiſtit, ita Princeps, ut communi commodo conſulat, non modò diurnas, ſed nocturnas & perpetuas excubias agere debet: En Princeps cor populi, quo dormiente, vigilat; quo quieſcente, ſollicitat; quo otiante, laborat; adeò ut omnium domos illius vigilantia defendat; omnium otium illius labor, omnium delitias illius induſtria, omnium vacationem illius occupatio, & denique omnium actiones illius aſpectus, quaſi ſtruthio, qui ova aſpiciendo fovet, ſuoque intuitu fœtum ab ovis haurit; quæ ſi intueri deſinat, inania prorſus efficiuntur, & vacua; cui appoſitè illud academicum, Ex viſu ſalus. Nam ſicuti ſtruthio non incubando, ſed intuendo animat ova, ita Principis oculi ad virtutes populum inſtruunt. hinc illius laudatur reſponſum multo ſale aſperſum. Cùm enim Rex interrogaſſet alendis equis præfectum, quodnam redderet equum pinguem, & celeriter? Oculus domini, reſpondit. ſentiens equum optimè curari, ſi dominus frequenter adſit. ita planè Principum aſpectus, ſubditis ne pereant, perquàm neceſſarius. Huc ſpectant verba illa, Manè ſurgamus ad vineas, videamus ſi vinea noſtra floruit; quia qui vineæ præpoſitus eſt, ſummo manè debet ſurgere, ſomno non indulgens, ſæpius mente revolvens, paſtorem eſſe gregi, quod anima corpori. Hinc in Actis Apoſtolorum habemus, plurimos infirmos umbra Petri ſanatos. Quorſum hoc? ut inde manifeſtum fieret, quantum, vel ſola paſtoris umbra, Eccleſiæ

Sen. lib. de conſil. c. 26.

Cant. 7.

Act. Apoſt. c. 5.

clesiæ adferat emolumenti. Cur Salvator noster Matth. c. 8. permisit ipso in navi dormiente, tempestatem insurgere, ita ut navis operiretur fluctibus, ipso autem experrecto mox sedari? ut discant pastores, Apoc. c. 1. ipsis letargo oppressis, tempestates in Ecclesia exoriri, easdem tamen sopiri, cùm vigilias agunt super gregem. Quid est quòd Ioannes scribit, se vidisse Angelum in medio candelabrorum aureorum? ut doceret pastores in medio Ecclesiarum Conc. Trid. de reform. sess. 6. c. 1. semper hærere; ut Concilii Tridentini Patres apertissimo canone decrevere; sciebant enim ex pastoris absentia plurima damna evenire gregi. Luna inter planetas minima quidem, sed quia non procul distat, magis influit. Præsules quamvis minus docti, sæpius tamen visitantes gregem, ovibus suis utiliores sunt, quàm eruditi doctores in aulis versantes, procul ab ovibus errantes. Quare in sacris litteris Præsules appellantur nomine salis? Sal non condit nisi præsens, & ex Matth. c. 5. Prælati præsentia multa commoda eveniunt Ecclesiæ, ex absentia plurima emergunt mala. Et quæ mala non acciderunt, dum Moyses ab universa populi multitudine fuit separatus? statim filii Israël vitulos aureos conflare, eisdem victimas immolare, & proni omnes adorare cœperunt, quamvis etiam Aaronem virum summa integritate ornatum præsentem haberent, nullo sermone explicari potest, quot damna in pastorum absentia contingere soleant, etiam vigilantissimis vicepastoribus constitutis. Damasus Romanus Pontifex, de pastoribus sermonem habens, qui substitutis vicegerentibus ab ecclesiis suis absunt, scitè admodum scripsit, *Isti videntur mihi similes matronis, quæ statim ut pariunt, infantes suos nutricibus exponunt educandos, ut suam citius*

tius valeant explere libidinem. at istorum culpa, quot mala emergunt, animæ negliguntur, oves pereunt, morbi crescunt, schismata prodeunt, ecclesiæ destruuntur, sacerdotes vitiantur, & tandem innumera mala proveniunt. Non ita, non ita, docuit cælestis pastor, nam ipse ovem perditam diligenter quæsivit, ipse invenit, ipse propriis humeris reportavit, nosque id ipsum facere perdocuit. hinc est, quod præfecturam administrantes, solent in manibus annulos gestare, ut innuant, se in munere obeundo tanquam sponsos fideles esse debere. Ob quatuor præcipue causas annuli aurei solent deferri; primò ad decorem, & nobilitatis insigne; sic Divus Jacobus ait: Si introierit in conventum vestrum vir aureum annulum habens in veste candida, introierit autem & pauper in habitu sordido, intenditis in eum, qui indutus est veste præclara. secundò ob regiam magnificentiam, sic in libro Macchabæorum Antiochus Rex cum morti proximus esset, vocavit Philippum unum de amicis suis, præposuit illum super universum regnum, dedit ei diadema, stolam suam, & annulum. Deferuntur insuper annuli ad contestandam insignem sapientiam, proinde inolevit usus, ut doctoratus laurea insigniti, annulum in digitis deferant aureum. demum deferuntur ad fidelitatem protestandam, sic deferri solent à sponsis, pro mutua fide servanda: apposito titulo, Hos junxit amor. Hancque ob causam traduntur Episcopis in eorum consecratione, quando Ecclesiis desponsantur, quasi dicat Romana sedes, Sicut sponsi munus est, uxorem non dimittere, ita Prælatus animarum sponsus nunquam abesse debet, sed fideliter adesse, præesse, & prodesse. Idcirco Divus Petrus Apostolorum Princeps hortans pastores ad vigilantiam,

Jac. c. 2.

lantiam, dicebat: Facti forma gregis, pascite qui in vobis est gregem Dei. quid hinc? ut doceret, quod sicut materia sine forma nequit consistere, ita nec grex absque ductore. imò Doctor Angelicus unà cum pluribus, hisque probatissimis viris, arbitratur Deum non posse facere etiam de potentia absoluta, ut materia sit sine omni forma. ratio est, quoniam nihil implicans contradictionem subest divinæ potentiæ, at materiam esse sine omni forma actualiter in rerum natura, implicat contradictio-
D. Tho. quodlib. 3. a. 1. nem. Nam omne quod est actu, vel est ipse actus, vel est potentia participans actum. esse actum repugnat rationi materiæ, quæ secundùm propriam rationem, est ens in potentia. participare actum repugnat materiæ sine forma, quoniam actus participatus à materia, nihil aliud est quàm forma.

Scio tamen Doctorem Subtilem opinari, Deum posse facere materiam sine omni forma, hac autem ratione nititur: si mediante forma Deus conservat materiam in esse, quare non poterit conservare sine illa? Stante Philosophorum placito, quidquid potest Deus mediante causa secunda, potest & immediatè, sine illa. Magis tamen placet opinio D. Thomæ, utpote veritati, & præsenti instituto magis consona; illa autem propositio, quam
Flor. Nam. in sua cat. arg. pro se adducit Subtilis, non est vera, nisi in genere causæ efficientis, fallit verò in genere causæ materialis & formalis; non enim potest facere album, sine albedine, nec animal sine corpore; & ratio in promptu est, quonian materia & forma sunt intrinsecæ rebus, ideo ab ipsis excludi non possunt; at agens semper est extrinsecum, propter quod virtute divina à causalitate rei, absque contradictione excludi potest. Cùm itaque juxta opinionem Divi Thomæ communiter receptam, materia

non

non ſubſiſtat ſine forma, & prælatus ſit forma gregis, neceſſe eſt, ut dicamus, gregem non poſſe ſubſiſtere ſine paſtoris præſentia. Proinde dicebat Apoſtolus; Attendite vobis & univerſo gregi, in quo Spiritus ſanctus poſuit vos regere Eccleſiam Dei. Hoc autem implere nequaquam poſſunt, inquit ſacrum Concilium, ſi greges ſibi commiſſos deſerant, & eorum curæ non incumbant. Hinc per os Salomonis Dominus dixit: Agnoſce vultum pecoris tui. at quomodo cognoſcet paſtor gregem ſuum, niſi oculis ſuis cernat? ſuis autem oculis cernere nequit, niſi præſens ſit. Et ideo Divus Athanaſius comparat paſtorem animæ, gregem corpori: Sciant, inquit, paſtorem eſſe gregi, quod anima corpori, at quis ignorat corpus diſſolvi ſine anima comite? ita ſine paſtoris præſentia diſſipabitur ovis. Nec objicias Salvatoris oraculum; Si vos perſecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam. Quoniam egregiè nodum ſolvit Auguſtinus in ſuis epiſtolis, dicens: Fas eſt aliquando Epiſcopis fugere, & deſerere gregem, quando ipſe Epiſcopus perſonaliter à perſecutoribus quæritur: tunc enim non fugit mercenarii more, ſed ſibi conſulens fugit, commiſſâ aliis Eccleſiâ, in quos perſecutoris rabies non fremit. Porrò in perſecutione non perſonali ſimpliciter, ſed omnium ovium communiter, non debent lupis oves relinquere paſtores, ne periclitentur, religionis causâ, & totum ruat ovile. Pulchre Ariſtoteles in Metaphyſicis, abſentia naucleri cauſa eſt periclitationis navis. ſic in re noſtra dicendum, Abſentia paſtoris cauſa eſt, ſine qua non, perditionis gregis. Prudens enim nauclerus, ad clavum ſedens, futuras tempeſtates prævidet, & ne obruant, providet. Sic Ulyſſes, atque Argus, Regum ſymbola

2 Tim. 4.

Prov. 27.

priscis fuere, quorum ille multiscius ab Homero appellatur, hic verò multioculus figuratur. Cur Deus pastores in duces populorum antiquitus præficiebat? Moyses enim tunc dux populi cooptatus, quando pascebat gregem in deserto. Jacob non prius ad summi regiminis apicem evectus fuit, quàm in munere pastorali jamdiu insudaverit, ipso attestante, Die noctuque æstu urgebar & gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis. David tunc in Regem constitutus, cùm patris sui gregem custodiebat. Sed quid? nonne Plato ille divinus more Homerico loquens; Regem in optima politia dominantem, vocabat humani generis pastorem? cur autem pastorum nomen ad magnos reges translatum? ut omnibus esset exploratum, tales erga populos debere esse Reges, quales pastores erga greges. Pastor gregem pascit, nec ab illo discedit, Rex populum sublevare debet, & præsens adesse. Cura pastoralis die noctuque in custodiendis gregibus intenta, & vita Principis ad vigilandum, non ad quiescendum instituta. Quod optimè noverat Augustus, proinde equite Romano defuncto, cùm res illius auctioni subjicerentur, ut ex pecunia creditoribus satisfieret: compertum enim fuit, tantum habuisse æris alieni, ut summam ducenties nummûm excederet, tunc Augustus jussit emi culcitram illius cubicularem, & cunctis mirantibus, hanc rationem reddidit, habenda est ad somnum conciliandum culcitra illa, in qua ille tanto ære alieno obstrictus, somnum capere potuit. Nam Augustus ob ingentes curas, maximam noctis partem sæpe ducebat insomnem. Cur Homerus Agamemnonem, cùm cæteri dormiant, constituit vigilantem? sic enim canebat.

Gen c. 31.

Macrob. lib. 2 Saturn. c. 4.

At

At reliqui Danaûm proceres noctem usque per omnem
Dormibant, placido correpti membra sopore:
At non Atridem pastorem Agamemnona plebis
Somnus habet dulcis, versantem pectore multa.

Quia Principatus tunc bonis omnibus abundat, cum inops est otii. Cæsaris accedit authoritas, cui nulla hora fuit labore & studio vacua; quique, adeò tenax fuit temporis, ut duobus pluribusve scribis epistolas alienissimi argumenti eodem tempore frequenter dictaret. Nec minus fuit vigilantiæ studiosus Pericles clarissimus Athenarum Princeps. Is enim quoties vestem prætextatam magistratui propriam induebat, eam aspiciens, his verbis seipsum alloquebatur, Attende tibi Pericles, liberis imperas, Græcis imperas, Atheniensibus imperas. Liberi sunt, proinde non mancipiorum more regendi sunt. Græci sunt, turbulenti, seditiosi, reluctantes. Athenienses sunt, omnium mortalium ingratissimi. Quapropter tibi prospice, ne capiti tuo periculum accedat. Noverat quippe vir egregius, respublicas summa vigilantia tractandas, & ideo ad eas minime accedendum, quasi otii fallendi gratiâ, ac si legisset Platonem, cujus aurea verba sunt hæc: Principes, qui noctu vigilant in civitatibus, malis civibus sunt formidabiles pariter & hostibus. Huc spectat opportunè, quod Ricardus Brixius memoriæ prodidit. Fabius Cunctator, inter Romanos Duces maximus, ut ostenderet, quas virtutum dotes in bono, ac strenuo duce requireret, in annulo suo gemmam gestavit, cui hæc præcipue insculpta erant: Caput equi, facies hominis barbati, caput galli, & pedes gruis. Hæc simul annexa, Chimæram quandam constituere videntur; at si bene discutiantur, ex istis simul collectis, plurimarum virtutum consurgit

Plutarc. in politica.

Plato li. 7 de legib.

hieroglyphicum, Imperatori mirificè conveniens. Caput equinum, ſtrenuitatem innuit; vultus barbatus, prudentiam deſignat; caput galli, & pedes gruis, vigilantiam inſinuant in populis regendis adhibendam. Cui ſententiæ ſubſcribit divinus Plato, Marſilio Ficino interprete, his verbis, Somnus multus, nec corporibus, nec animis, neque rebus gerendis conducit. nemo quidem dum dormit, alicujus pretii eſt, non magis, quàm ſi non viveret; quare quicumque vivere, & ſapere cupit maximè, longo tempore vigilet, ſola ſanitatis commoditate ſervata. Ad hanc verò, non multo opus eſt ſomno ſi bene aſſueveris. Conſentit & Ovidius hoc carmine.

Infelix, tota quicumque quieſcere nocte
Suſtinet, & ſomnos præmia magna vocat.
Stulte quid eſt ſomnus, gelidæ niſi mortis imago?
Longa quieſcendi tempora fata dabunt.

Plutarchus in libello adverſus ducem imperitum, narrat, quoddam non indignum memoratu, huic rei valde accommodatum; nimirum Regi Perſarum hunc fuiſſe morem, ut ſemper unum quempiam haberet cubicularium, cui hoc munus erat demandatum, ut mane regium thalamum ingreſſus, his verbis illum excitaret, Surge Rex, ſomnum ab oculis excute, negotia populi cura. Perinde ac ſi dixiſſet, maximè Principibus convenit vigilantia, utpote, qui tantam negotiorum molem ſuſtinent humeris. Unde Virgilius Æneam ducem aliis dormientibus vigilantem facit, & fingit cogitabundum,

At pius Æneas per noctem plurima volvens.

Qui præeſt, debet aſſiduè orare, cum Eliſeo, Oro, ut fiat in me duplex ſpiritus tuus, duplici namque ſpiritu indiget, qui ſibi, & aliis invigilare debet. De Epaminonda Thebanorum duce, nonne produnt

dunt historiæ, facinus insigne huic rei valde appositum? Cùm Thebani cives festis quibusdam diebus, licentius voluptatibus fruerentur; ille solus vigil, ac sobrius arma lustrabat, & urbis obambulabat mœnia. rogatus cur id faceret? respondit, Se vigilare, quò reliquis liceret dormire. Rem planè notatu dignam, observat magnus Theologus Robertus Olchot, nimirum, cur Christus in tristi passionis nocte, cùm Petrum in horto somno sepultum cerneret, & ad eum excitandum accederet, honorabile illud Petri nomen subticuit, quod illi imposuerat, dum Ecclesiæ caput constitueret, & alio nomine compellavit? Simon dormis? Quia Principis & custodis Matth. nomine indignus est, qui somno indulget. Quod c. 14. non ignorans Philippus Macedonum Rex, seipsum excusavit, quasi censurâ esset dignus, quod tempore pugnæ, somno vacasset, experrectus enim, Tutò, inquit, dormivi. nam vigilavit Antipater; subindicans, non esse regium indulgere somno, in bello præsertim, sed tamen interdum absq; periculo fieri, si Rex habeat fidum, ac vigilantem Præfectum; ita cum laude amici suam excusavit somnolentiam, simulque docuit præfecturam administrantes vigilantes esse debere, & fideles. Sunt enim sorores, quæ mutuis amplexibus se prosequuntur. Hinc pro insigni, canis & anser. adjuncta nota, Neuter solus. Siquidem vigilantia, & fidelitas debent esse comites individuæ, quarum una sine altera parum, ambæ simul plurimum prosunt; altera non sufficit. Interrogatus olim Iphicrates Plut. in Atheniensium dux, cur tempore pacis excubias apoph. ageret, aciem explicaret, arma expediret, & mili- Regum. tes paratos haberet, non secus, ac si hostis à tergo instaret, & res in summo discrimine versaretur;

respondit, Quia timeo ne obruar incautus, & tunc dicere cogar, Non putabam, quæ vox solet esse imprudentis, non hominis cordati, & publicæ salutis curam gerentis. Hinc divina oracula sceptrum Regium appellabant virgam, virgam vigilantem. Quid vides Hieremia? ait Dominus. Virgam vigilantem ego video, respondit Vates. Ubi advertendum, quod textus Hebræus legit; virgam amygdalinam ego video. Sed cur virgam, præcipuè amygdalinam? quia, ut scribit Procopius, cervicali dormientis supposita, quamprimum somnum abrumpit. At quid virga somni inimica? symbolum præsulis, qui semper invigilare debet pro communi populi salute. Hac ducti ratione Ægyptii ad exprimendum Principem, sceptrum quoddam pingebant, oculum apertum desuper habens, quod & virgam vigilantem appellabant. Sed quorsum hoc? ut vigilantiam Principis, nunquam deficientem insinuarent, quem oporteret esse Argum, centum oculos habentem; & hoc fortasse non sufficeret, de quo eleganter Poëta,

Hierem. c. I.

Centum luminibus cinctum caput Argus habebat,
Inde suis vicibus capiebant bina quietem,
Cætera servabant, atque in statione manebant.
Constiterat quocunque loco spectabat ad Io,
Ante oculos Io, quamvis aversus habebat.

Ovid. li. I. Metam.

Sed quare Argus à Junone ad custodiam constitutus? quia omni ex parte oculatus. Cur Draco adhibitus est custos pomis Hesperidum, & aureo velleri apud Colchos? quia solus inter cætera animalia non dormit, assidueque vigilat, ita Princeps, quoniam custos populi à Deo destinatus est, proinde plenus oculis, die noctuque invigilare debet. Cujus præclarum insigne apud Ægyptios, Oculus in sceptro.

Excu-

Excubat assiduè pastor, custodia tuta,
Omnia prospiciens, ut bene pascat oves.
Quid faciet Princeps, orbem qui Atlantis ad instar
Sustinet, ut felix aurea sceptra regat?
Invigilet populis, vigili vigilantior Argo,
Pascua grata paret, gaudia vera ferat.

CAPUT VII.

Anima regiminis, silentium Principis.

UREUM sanè oraculum, aureis litteris præ foribus inscribendum, Fieri quid debeat, cum multis tractato; quid facturus sis, cum paucissimis, vel potius ipse tecum. Quod enim intendis facere, paucorum fideï committendum. Siquidem, nihil est difficilius, quàm secreta tegere silentio, tanta est linguæ volubilis incontinentia, Sapiente sic acclamante, Omnis labor hominis in ore ejus. Quod bene advertens Philippides comicus Poëta, interpellatus à Lysimacho Rege, ut aliquid peteret; ô Rex, ait, Aliud à te non peto, nisi ut reconditi consilii tui nunquam me facias conscium. Proinde non omnibus passim animi nostri arcana aperienda sunt.

Veget. de re milit. lib. 3.

Eccl. c. 6.

Quod semel emittis, nunquam est revocabile verbum.
Cur, ubi, cui, quando, quidve loquare, vide.

Arbores, quarum radices sunt nudæ, citò arescunt, ac pereünt; is quoque nescit vivere, cujus cor temere omnibus patet. Prudentis Imperii regula præcipua, est silentium, quo qui destituitur, tanquam nauclerus gubernaculo destitutus, vento, ac fluctibus ludibrium fiet, & qui non servata opportunitate totum spiritum profert, facilè deci-

pietur, imò turpiter corruet: nescit enim diu regnare, qui nescit res gerendas silentio involvere. Quanti autem ponderis sit, consilia recondita
Valer. li. 2, c. 1. silentio premere, Romanorum testimonio apprime comprobatur. Siquidem cautum erat apud illos, ne ullus Senator arcana consilia Patrum enunciaret. quam legem ita exactè observabant, ut non unum, sed neminem audisse crederes, quod tam multorum auribus fuerat commissum. Hoc idem apud Persas magna cum laude observabatur. Cùm enim Alexander, quam regionem Darius petiisset, omni cura vestigaret, nunquam tamen explorare potuit, more quodam Persarum,
Q. Curtius li. 4. arcana Regum mirâ celantium fide. non metus, non spes elicit vocem, qua prodantur occulta. Lingua apud eos gravius castigatur, quam ullum probrum; ob hanc causam Alexander omnium, quæ apud hostem agebantur, ignarus. Hoc ipsum apud Ægyptios docuit olim Harpocratis imago, quæ digito labiis impresso, silentii fidem commendabat. sed quid? Nonne etiam apud Philosophos magna fuit semper silentii veneratio? Simonides, cùm servaret modestiam silendo, potius, quam dicendo, interrogatus cur id faceret? Nunquam, ait, tacuisse me pœnituit, pœnituit sæpe esse locutum. Solon ex sapientibus unus inter alios tacens, interrogatus, an id faceret ex stultitia, an ex sermonis inopia? respondit; At stultus tacere non potest: imò quidam voce liberiori dixit; Hic, vel stultus, vel mutus est; cui Philosophus respondit, & quidem acutè, Non utique mutus sum, cùm loquar; nec stultus, cùm tacuerim, quia stultus tacere non potest. Socrates quærenti, quomodo quis hominibus placere posset? Si gesserit, inquit, optima, & locutus fuerit pauca.

Zeno

Zeno dictitare solebat, Cur binas habemus aures, & os unicum? ut plurima audiamus, loquamur paucissima. Eloquii Romani pater Catonem suum laudibus extollens, hoc illi in primis adscripsit elogium: Nunquam verbum emisit, quod emissum doleret. Pythagoras nunquam adduci potuit, ut pisces comederet, quod naturâ muti essent, & proinde silentii symbolum, quod divinum quoddam esse arbitrabatur, tanti faciebat venerandam silentii majestatem. Periander discipulum monens dicebat, Audito multa, loquere pauca. Quod sedulò observabat Thomas Aquinas, qui mente multa volvebat, ex ore pauca promebat; non ut canalis, qui statim reddit, quod accipit, sed instar conchæ, quæ nihil effundit, nisi plena fuerit: hinc cum à sodalibus bos mutus vocaretur, Albertus Magnus ejus tunc magister, rem tacitus considerans, dixit: Bos iste mutus, talem mox edet mugitum, ut ipsius sonum totus admiraturus sit mundus. Sed quid pluribus immoramur? Nonne apud præstantissimos etiam Principes magna semper fuit silentii observatio? Tiberius Cæsar, cùm aliquando apud eum quispiam percunctaretur, quid causæ esset, quod sua consilia non committeret iis, quibus tutò fidere poterat, respondit; Aut nulli, aut paucis cognitum debet esse consilium Principis. Hoc etiam probè novit Metellus Macedonicus; is enim Tribuno percunctanti, quid postero die esset facturus? tunc ille, Si ipsam vestem scirem mentis meæ consciam, eam continuò cremarem: quippe, qui sciret Principis munus esse, plurima cogitare, summa operari, minimum autem loqui. Antigonus Rex Macedonum Philippo filio multis præsentibus percunctanti, Quando castra move-

Sur. lib. vit. tom. 2.

Bruson. lib. 6, c. 10.

movebimus? Quid, inquit Rex; num metuis, ne solus tubam non audias? innuere volens, consilia Principum silentio tegenda. Perinde ac si diceret Rex prudentissimus, res magnæ, ô fili, sustineri non possunt ab eo, cui tacere grave est. Non enim secreta Regni detegenda, nisi prout ratio temporis expostulat: divino sic attestante oraculo, Tempus loquendi, tempus tacendi. Propterea Isocrates cuidam loquaculo erudiri volenti, sic respondit; Libenter operam dabo, sed duplicem mercedem mihi dari posco, alteram, ut loqui; alteram, ut tacere discas. Innuebat quippe Philosophus, non minoris esse artis, bene tacere, quam bene loqui. Hinc regia Ranutii Farnesii ducis Pythagoricum Gymnasium vocitabatur; quia in ejus aula cuncta sub silentio servabantur. hoc idem quoque servatur in curia supremi Regis. Quis unquam hominum novit qua hora moriturus? ratio divini status sic exigit, ne ignavia torpeamus. diceret forte lascivus, Fruamur voluptatibus usque ad tempus præscriptum, deinceps resipiscam. at nescit homo finem suum, ut simus semper parati. Quis unquam novit certitudine fideï, cui non potest subesse falsum, se in gratia Dei constitutum? Nescit homo utrum amore vel odio dignus sit, sed omnia in futurum reservantur incerta. hoc arcanum sacro silentio tegit divina Majestas, quia sic exigit ordo status, ne turpiter deficiamus, sed fortiter pugnando proficiamus, & per bona opera certam faciamus vocationem nostram. Silentium quippe, est rerum gerendarum clavis aurea, in Regni præsertim administratione, & potissimum in re militari; omnis enim error emendationem recipit; sed error, qui in bello committitur, emendationem non suscipit; sed errorem Martis statim sequitur

Q. Curtius li. 4.

Brußon. li. 6, c. 6.

Eccl. c. 9.

Val. Max. de discipl. milit.

ſequitur pœnitentia. Quocirca Rex David orabat: Pone Domine cuſtodiam ori meo: ſubinde divino auxilio fretus ſtatuit ori frena injicere, ut omnem viam vitiis præcludat; Dixi cuſtodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. hîc autem non erit abſonum referre ex Caſſiodoro, ſequentem hanc hiſtoriam ſanè egregiam. Pambus cum ſine litteris eſſet, acceſſit ad quendam, ut ediſceret pſalmorum expoſitionem. qui cum audiſſet verſum illum; Dixi cuſtodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea: ad ſecundam lectionem accedere noluit, dicens; Si hoc opere implere potuero, hic verſus tantummodo mihi ſufficiet; cumque doctór quæreret, cur per ſex menſes ad ſe minimè veniſſet, reſpondit; quia verſum illum adhuc opere non implevi. Poſtea verò, cùm multos ſupervixiſſet annos, à quodam rogatus, an verſum didiciſſet? Quadraginta, & novem, inquit, annis vix eum implere valui, tantæ molis eſt lubricam linguam cohibere. non tamen Principem facimus, tamquam aliquem Harpocratem, neque ut terminum, in hortis figimus, ſed tantum ſuademus, opportuno tempore loquendum. Proinde David non ſilentium ſibi indixit perpetuum, ſed cuſtodiam, ut ſapienter docuit Poëta moralis,

Pſal. 38. Caſſiodor. trip. hiſt. li. 8. c. 1. Ambr. lib. 1 de offic. c. 2.

Proximus ille Deo, qui ſcit ratione tacere.

Idcirco Theophraſtus, cùm vidiſſet quendam in convivio nunquam loquentem, dixit: Si ſtultus es, rem facis ſapientem; ſi ſapiens, ſtultam, quia tempore, & loco loquendum. Prudenter tamen, ne lingua animum præcurrat, ſed cogitandum prius, quid loquaris, quam lingua prorumpat in verba, ex quibus plerumque plurima emergunt mala. Hinc fit, ut nihil Principis dignitati ſit magis conſenta-

sentaneum, quàm silentium opportuno tempore servatum,

Eximia est virtus, præstare silentia rebus:
At contrà, gravis est culpa, tacenda loqui.

Henricus Farnes. li. 1 de simulac. reip. Proinde antiqui, templum consilii subterraneum esse voluerunt, ut docerent consilia, & arcana Principum, terra obrui, ac sepeliri debere, donec effectum sortiantur. Quorsum enim Aquila apud Romanos, aut Crocodilus apud Ægyptios, Principis hieroglyphicum constituebatur? nimirum, ut docerent, rem prorsus regiam esse silentium, atque agendo, non dicendo, administrari Imperium: illa namque sola inter alites volat sine clangore, hic autem lingua, & voce destituitur; ita Princeps, ac si esset elinguis, nunquam debet Regni secreta detegere, nisi prout ratio dictat, & temporis opportunitas postulaverit. Proinde Plinius duas linguæ venas tribuit, quarum una in cerebrum tendit; altera ad cor deflectit. Quid hinc? ut ostenderet, nil aliud esse loquendum, quàm, quod cor sentiat, neque semper loquendum; sed solum cùm ratio verba postulat, ne sermones nostri temere prolati, insipientiam redoleant. Siquidem frequenti experimento compertum est, flumina ibi majori silentio profluere, ubi profundiores sinus habent; ubi autem magno fragore, quasi se præcipitantes aquæ defluunt, minor ibi adest aquarum copia, & profunditas; ita prorsus, ubi adest silentii majestas, ibi cordati sensus latet ubertas; sic acclamante sapientissimo Rege: Prov. c. 20. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est. Cui appositè accedit vetus illud adagium, apud omnes celebratissimum,

Verbum prius ad limam, quàm ad linguam,

In Principe præsertim, quem & aures, & oculi omnium

omnium ſemper ſequuntur,& inſequuntur; imò in quem ſolum, tanquam in ſolem, ſolent populi ora convertere, non ut præclara geſta aſpicientes elogiis extollant, ſed ut nebeculam, licèt leviſſimam, in eo inſpicientes,deſpiciant. ſic habet inſigne academicum, addita nota, Niſi cùm defecerit, non habet inſpectorem.

Vis regnare diu? digito compeſce labellum.
Hoc prudentis opus. qui tacet, ille ſapit.
In rebus magnis, magna eſt doctrina Tacere,
Sermo tuus tecum, ſic age, tutus eris.

CAPUT VIII.

Continentia Principis, felicitas Regni.

ULLUM Imperium durabile, ubi regnat Principis intemperantia. Hinc Romanum Imperium exhauſtum eſt Nerone imperante, cujus gula omnia devoravit, maculavit avaritia, fregit ignavia, luxuria cum ſuperbia exanimavit. Quod optimè intelligebat Cato,vir ille inſignis.Proinde orans in Senatu verba hæc planè aurea,quaſi oracula deprompſit,Nolite exiſtimare majores noſtros, armis rempublicam ex parva magnam feciſſe; ſi enim ita eſſet, multò pulchriorem nos haberemus, quippe, quod armorum & equorum copia major nobis, quam illis, ſed alia fuere, quæ illos magnos fecerunt, quæ tamen nobis nulla ſunt; domi induſtria, foris juſtum imperium, animus in conſulendo liber, & potiſſimùm non delicto, neque libidini obnoxius. Eapropter Anacharſis inter barbaros natus, quale malum hoc eſſet,mente revolvens,ſtatuis,ac ima-

Policra. lib.6. c. 12.

Aug. de civi. Dei. lib.5, c. 12.

imaginibus illius inscripsit, Linguæ, ventri, pudendis temperandum. hoc est enim maximum Imperium, imperare sibi; hic est verus principantium triumphus, carnis illecebras expugnare, quas qui contemnit, heroicam animi virtutem demonstrat. Hoc probè noverat Rex ille inclytus, qui gigantes devicerat, leoni ora discerpserat, fortissimos hostium duces subjugaverat, qui tot triumphorum genere insignis erat, ad unius tamen mulieris intuitum prosternitur. Proinde rubore suffusus, quoties recordabatur, toties infinitis gemitibus omnia replebat, inclamando, Cur timebo in die mala? iniquitas calcanëi mei circumdabit me. Scio quidem hujus loci varias esse Patrum explicationes; porrò illam tantum proferam, quæ nostro facit instituto. Quid, quæso, intelligit vates Regius per iniquitatem calcanëi? voluptates habitas cum Bersabea; quam iniquitatem calcaneum appellat, nec ineptè; quia secundùm medicorum placita, vena quædam à calce prodit, quæ libidinis fomitem excitat. Hinc Poëtæ finxerunt Achillem strenuum ducem, in sortilegis aquis in calce fuisse vulneratum, hoc commento innuentes, eum qui cæteris in rebus, fortissimum se præbuerat, à sola sortilega, sensus voluptate fuisse prostratum. Fuit quidem Græcus miles providæ matris auxilio aquis stygiis intinctus, quæ membra obdurantes, contra omnia pericula muniebant, sed talum non tetigit aqua, & in talo, à Paride telo occiditur. En strenuus miles invictus ad omnia, libidinis ictibus succubuit, quia amore Polyxenæ inglorius occubuit, quoniam licèt hostes millies superasset, seipsum tamen superare non valuit. Porrò, hoc est verum triumphandi

phandi genus. Quod quidem nec paganos, latuit, siquidem Alexander Macedo oblectationis gratiâ à philosophis inquirens, quodnam maximum esset in rerum natura? varias à variis expositiones accepit, primus dixit, montem Olympum cætera omnia, quæ in mundo sunt, magnitudine superare: secundus autem asserebat aquam esse, cui virtutem ignis extinguendi potestas data esset: tertius verò arbitrabatur solem esse, qui radiis totum orbem illustrat. sed hi omnes à veritate aberrarunt; quartus autem meo judicio scopum attigit, dicens; Nihil in orbe majus animo magna contemnente, & carnis illecebras conculcante. Propterea Diogenes Alexandro se orbis Dominum venditanti, audacter respondit; Nequaquam, ô Alexander, es dominus, sed servorum meorum es servus: illis enim cupiditatibus, quibus ego impero, tu mancipium es. ecquid turpius, quàm fœdæ libidinis mancipium fieri? numquid ille princeps dicendus est, cui leges imponit impudica mulier? numquid ille dominus, qui imperanti mulieri nihil negare potest? numquid ille est liber? cui mulier turpiter imperat? poscit illa? dandum est; vocat? veniendum; ejicit? abeundum; minatur? extimescendum: istum ego non modò servum, sed etiam nequissimum servum appellandum puto, licèt clarissimâ familiâ prognatus sit; bonus etiamsi serviat, liber est; malus etiamsi regnet, servus est, nec unius hominis; sed quod gravius est, tot dominorum, quot vitiorum. Imperare itaque sibi, maximum imperium est. Nec dissimile, quod eidem Regi scripsit Bracmanus quidam; Quid tibi prodest totius orbis dominum fieri, cùm infimæ rei interim servias? inimicos externos subvertis, ut internos foveas. Pulchre Poëta.

Laërt. lib. 6.

Aug. li. 4 de Civit. Dei.

Q. Curtius in vita Alex.

Fortior

Fortior est qui se, quàm qui fortissima vincit
Mœnia, nec virtus altius ire potest.

Multò enim gloriosius est Principi, seipsum vincere, quàm hostes superare, eo quod illud semper sit virtutis, hoc sæpe fortunæ. Hinc dicebat sapientissimus ille inter Reges; Melior est vir patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Fortior David, inquit Chrysostomus, dum à cæde Saul abstinuit, quàm cùm gigantem prostravit; quia tunc seipsum victorem gigantis vicit. ô quàm egregiè sacer ille Vates,

Prov. 16.

Qui se volet esse potentem,
Animos domet ille feroces,
Ne victa libidine colla
Fœdis submittat habenis:
Etenim licèt Indica longè
Tellus tua jura tremiscat,
Et serviat ultima Thule,
Tamen atras pellere curas,
Miserasque fugare querelas
Non posse, potentia non est.

Boëth. de consolat. li. 2, metro 5.

Hinc Carolo Quinto Imperatori semper invicto insigne elogium fuit adscriptum, litteris aureis inscriptum. Cujus memoria semper erit in benedictione,

Hostem, teque simul superas, sed major in ipso
Est te vincendo laus, minor in hoste tuo.
Namque quod ingentes populos evertis, & urbes,
Non hæc debetur gloria tota tibi.
Sors & miles habent, tormentaque bellica partem,
Et partem virtus, consiliumque tuum.
Hoste sed evicto, quod te quoque vincis & iram,
Non est communis gloria, tota tua est.

Princeps enim qui diu & feliciter regnare exoptat, debet instar Ulyssis, Sirenarum voces negligere,

gere, hoc est cupiditatum spernere voluptates: ille malo navis adhærebat, iste rationi debet esse alligatus, & ita sapienter se gerat, ut nullo Circeo poculo possit deformari, possit verò eo deformatos, non tam arte, quàm exemplo vitæ, ad pristinam formam revocare. Quod quidem feliciter eveniet, si Epicteti philosophi doctrinam verè auream corde retineat, dignam profectò, quæ omnibus parietibus inscribatur; duobus autem verbis comprehenditur, Sustine, & abstine. quorum altero monemur, ut adversa fortiter toleremus; altero, ut ab illicitis temperemus voluptatibus. Proinde dicebat Aristot. Considerandæ sunt voluptates, non advenientes, sed abeuntes; si enim cum labore honesti quidpiam egeris, abit labor, honestum manet; si cum voluptate turpe feceris quidpiam, quod suave est, abit; quod turpe est, manet. Adeò execranda Venerea voluptas, ut quidam doctores, coitus fœditatem considerantes, posuerint, quod in statu innocentiæ non fuisset generatio per coitum. Unde Gregorius Nissenus in libro de homine scribit, quod in paradiso fuisset multiplicatum genus humanum, sicut multiplicati sunt Angeli absque concubitu, per operationem divinæ virtutis. at pace tanti viri; nullo modo potest sustineri hæc positio, quia Deus ante peccatum fecit masculum & fœminam, nihil autem est frustra in operibus Dei; ergo etiamsi homo non peccasset, adhuc fuisset coitus, ad quem distinctio sexuum ordinatur. Pro majori autem explicatione, duo sunt in coitu consideranda; actus nempe generationis, & hic fuisset in statu innocentiæ, & quædam deformitas immoderatæ concupiscentiæ, porrò hæc in statu innocentiæ non fuisset, quando vires inferiores omnino rationi subdebantur. Unde

D. Tho. 1 p. q. 98, a. 2.

Florianus Nan. Bon. cat. arg. in Gen.

Aug. lib. 14 de civ. Dei.

Augustinus; Absit ut suspicemur, non potuisse prolem fieri sine libidinis morbo, sed eo voluntatis nutu moverentur illa membra, quo cætera, & sine ardore, cum tranquillitate animæ & corporis.

Prov. 29. O quam turpe Venereis cupiditatibus inservire! Quid enim fœda carnis voluptas, nisi ignis quidam, usque ad perditionem devorans, & omnia eradicans genimina? hoc est secundùm Hieronymum, omnia bona devorans. Et quid non devorat insana libido? devorat bona fortunæ, quia qui nutrit scortum, perdit substantiam. ita cecinit Poëta,

Dives eram dudum, fecerunt me tria nudum.
Alea, Vina, Venus, tribus his sum factus egenus.

Aul. Gell. li. 1, c. 8. Omnibus titulis laudandus Demosthenes Græciæ primarius orator; hic enim cum ad Laïdem meretricem accessisset, & illa pro exiguo corporis usu mille drachmas Atticas postulasset, immenso hoc pretio deterritus philosophus, ait; Non emo tanti pœnitere. Ad hanc rem apprime facit, quod refert Athenæus, ait enim, Phrinem, insigne illud

Athenæus lib. 5, c. 11. Græciæ scortum, tantas opes sui corporis evulgatione comparasse, ut civitatis Thebanæ muros jam ab Alexandro Magno dirutos, propriis sumptibus restaurare potuerit, quod à magistratu, ut sibi liceret, postulavit, modo hæc nota marmoreis tabulis inscriberetur, Alexander destruxit, Phrine meretrix extruxit. O rem planè portentosam, ac penè incredibilem! Sed quot domos illam voraginem oportuit evertisse, quot familias expilasse, quot patrimonia exhausisse, tantas ut opes coacervaret, quo tantum ausa fuerit moliri? sed quid? nonne de

Laërt. lib. 6. eadem scribit Plutarchus, eò impudentiæ devenisse, ut in templo Apollinis Delphici, statuam Veneris ex auro solido dedicare non erubuerit? hac addita inscriptione, Ex Græcorum intemperantia. O quam

quam rectè scopum attigit secundus philosophus, qui interrogatus, quid esset mulier? Impudica præsertim, respondit, est naufragium viri, tempestas domûs, quietis impedimentum, vitæ captivitas, damnum amabile, amor odibilis, hostis insatiabilis, pugna indeficiens, Nec ineptè, qui dixit mulierem melle esse molliorem, sed quò nitentior, eò nocentior; dum te fovet, sibi favet; dum tangit, tingit; dum ridet, rodit, ac radit; non est virgo, nec virago, sed vorago, quæ vires vorat; corpus carpit; aurum haurit, & amando mandit. Devorat quoque bonum famæ, quod infelici experimento comprobavit Salomon, cui decantatum fuit; Dedisti maculam in gloria tua. Hinc Regius vates enixè orabat; Amputa opprobrium meum. quid per opprobrium? utique vitium carnis intelligit Augustinus. Proinde dicunt Theologi, & est doctrina communiter recepta, quod peccata carnalia, licèt sint minoris culpæ, sunt tamen majoris infamiæ; minoris quidem culpæ, ratione motivi, quia quantò major impulsus, tantò minus delinquit peccator, at peccata carnalia habent majorem impulsum propter concupiscentiam carnis nobis innatam; majoris autem infamiæ, quia versantur circa illas delectationes, quæ sunt communes, & nobis & brutis. Hinc peccatum hominis reparabile, non autem Angeli, quoniam peccatum hominis à fragilitate naturæ habuit ortum; peccatum verò Angeli ex pura malitia processit; peccatum enim, quod urgente motivo committitur, dignius est veniâ, quàm illud, quod nulla ad id causa impellente; & hujus rationem adducit Incognitus explanans verba Psalm. 77, Recordatus est quia caro sunt. Peccatum, inquit, quanto majori fit fragilitate, tanto magis est remissibile, quia minus habet rationem voluntarii;

Maximus sermon. 39.

D. Tho. 1. 2. q. 73.

 nam

nam occasiones sunt aliquæ tam urgentes, quæ licèt usum liberi arbitrii omnino non tollant, valde tamen sollicitant, & licèt non cogant, fortiter tamen inclinant. Porrò peccata quæ sic committuntur minoris sunt culpæ, quàm illa, quæ nulla occasione fiunt, quia minus habent malitiæ. Et huc facit appositè illud Eccles. 25, Tres species odit anima mea, pauperem superbum, divitem mendacem, senem fatuum; hæc namque nullam habent occasionem impellentem. quam quæso occasionem habet pauper superbiendi? quam dives mentiendi? quam senex insaniendi? Devorat etiam bonum propriæ salutis, quia qui fornicatur in corpus suum peccat. Siquidem capiti dolorem infert, oculos debilitat, nervos enervat, ac demum totum hominem exsiccat, exhaurit, ac penitus absumit. Unde Hippocrates medicorum princeps, voluptatem carnis appellabat, parvum morbum comitialem. Et cui non exploratum axioma illud Aristotelicum? Omne finitum per ablationem finiti, tandem finitur. Quare columba exiguo tempore vivit? quia rei Venereæ addicta, & ideo Veneri dicata, hinc dicitur columba, quasi colens lumbos. Pulchre Pythagoras, cùm enim interrogaretur, quando congrediendum esset cum fœmina? Quando, inquit, voles teipso fieri debilior. sed quid? devorat etiam bonum mentis, quia fornicatio, & ebrietas auferunt cor. Hinc Plato divinus scriptum reliquit, nomen Venus, ex duabus vocibus componi, quarum prima apud Græcos significat, sine; altera mentem, quasi vellet innuere, Venerem sine mente, ab effectu nimirum, quia aufert mentem, cor, & judicium. Et quomodo hoc vinculo irretitus, poterit Imperii habenas ritè moderari, cùm sit rationis præsidio destitutus?

Greg. li 4. moral. c. 9.

Oseæ c. 4.

Ad

Ad hanc rem facit statua illa Veneris, testudinem pede prementis. sed cur testudinem, non aliud animal premit? quia testudo inter animalia, sola corde caret. Quid est ergo Venerem habere sub pedibus testudinem? insinuare volebat antiquitas, amantes sub signo Veneris militantes, amentes omnino & excordes esse. Propterea dicebat Philosophus, Venus furatur intellectum sapientis. Adam primus parens, nonne perfectus fuit in statu innocentiæ? ad Evæ tamen verbulum concidit misellus. Fortissimus Sampson, Dalila mulier illum fregit. David strenuus miles, qui leones prosternebat, unica mulier Bersabea, illum emasculat, & penitus enervat. Sed quis sapientior Salomone? aspectus fœminarum illum dementavit. Tria sunt præcipuè, quæ mentis aciem obtundunt, & arcem omnino evertunt. Ambitio, avaritia, voluptas. Sed nihil ita obruit rationis usum, quàm rei Venereæ abusus; proinde, non possum venire, dicebat quidam huic vitio addictus: cui appositè consonat Vatis oraculum; Non dabunt cogitationes suas, ut revertantur ad Dominum, quia spiritus fornicationum in medio eorum, & Dominum non cognoverunt. Hinc pictores Cupidinem effinxerunt cæcum, ab effectu, quia facit hominem cæcum, & ex amante reddit amentem. Quocirca optimo jure vitium carnis comparatur igni. Ignis est usque ad perditionem devorans, nam sicut ex igne fumus egreditur oculos excæcans, ita ex hoc vitio exeunt fœditates rationem obscurantes, quo fit, ut amans periculum non videat. Proinde Rex David amore Bersabeæ insaniens, cùm se corde & mente spoliatum animadverteret, conversus ad Dominum, enixè orabat, dicens: Cor mundum crea in me Deus:

Aristot. de somno & vig.

Arist. 7. Ethic.

Oseæ c. 5.

Job. c. 31.

& jure quidem divinum alloquens Numen, protulit hanc vocem. Siquidem creare soli Deo competit, & adeò propriè, ut non possit actus creationis creaturæ communicari. Verùm si habebat cor, cur dicit crea? Hujus loci varias invenio doctorum explicationes. Divus Basilius explicans verba illa Isaïæ: Ego Dominus creans malum, ait, tunc Deus malum creat, quando convertit illud in bonum, prout fecit in primi parentis peccato, ex eo occasionem sumens mittendi Filium: unde Ecclesia culpam illam appellat felicem. O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere redemptorem: quando ergo David orabat; Cor mundum crea in me Deus, postulabat, ut impurum cor suum dignaretur convertere in cor purum; sic enim convertebat malum in bonum. Secunda explicatio vim facit in verbo creare, quod in rigore Theologico, est aliquid de nihilo producere. Cum igitur ex una parte peccatum sit nihil, & ex alia, peccans ad nihilum convertatur; hinc est, quod David bonæ Philosophiæ, & Theologiæ non ignarus, existimabat justificationem esse quandam spiritualem creationem; in qua, sicut in illa, invenitur nihil, hoc est peccatum, quod velut terminus à quo expelli debet, & terminus ad quem, qui est puritas cordis, introduci: ideo sapienter dixit; Crea in me Deus. Sic namque postulabat expulsionem peccati, & introductionem gratiæ mundantis cor. Tertia explicatio docet, Davidem insinuasse, quod sicut in creatione, nihil præsupponitur, cui jure justitiæ debeatur, id quod creatur; ita ex parte cordis, cùm Spiritus sanctus illud per primam gratiam purificat, nihil præsupponitur; quantumcumque contritum sit, cui jure justitiæ, primæ gratiæ infusio debita sit, aliàs gratia non esset gratia. Vel dicamus,

Isa.c. 45.

camus, & est quarta expositio præsenti instituto valde consentanea, quod David quærebat cor suum, at non inveniebat, quia Bersabeæ pulchritudo rapuerat; ideo dicit, Cor mundum crea; perinde ac si dixisset, cor meum discessit à me, & ad illam se transtulit, peto Domine restitutionem cordis. Et prudenter quidem, quia insana libido aufert cor, rationis usum pervertit, & totum hominem dementat. Sed quid plura? non solum fœtidus iste ignis mentem amentem reddit, sed devorat etiam ipsum lumen fidëi. Ad memoriam revocetur Henricus octavus Angliæ Rex, is ob res præclarè gestas pro fidëi Catholicæ dignitate, & gladio, & calamo, à Leone decimo Summo Pontifice, insigni titulo defensoris fideï decoratus fuit: at postmodum, insano Annæ Bolenæ amore turpiter insaniens, à fide catholica, quod turpius est, defecit, & proh dolor, Romanæ Ecclesiæ acerrimus hostis, & vixit, & mortuus est. Siquidem à fœda libidine, ad hæresis labem facilis est transitus, sic divino acclamante oraculo, Visum est Spiritui Sancto, & nobis, ut abstineatis à fornicatione, & idololatria. Cur quæso fornicatio idololatriæ conglutinatur, non mendacium? non homicidium? ut docerent Apostoli, quod ab insana libidine ad amissionem fidëi nimis facilis patet aditus. Caveant itaque Principes ab hoc igne devorante, quandoquidem præter innumera damna, quæ longum nimis esset recensere, bono etiam regimini adversatur. Pulchrum sanè dictum Romani oratoris huic instituto non absonum; nam cùm Terentiam repudiasset, & suam Hirtius sororem in uxorem illi obtulisset, Divo Hieronymo referente, ita respondit: Non possum simul & philosophiæ, & uxori vacare. Hujus Philosophi respon- Hieron. li. 1. epi.

responsum usurpans, dicam & ego; Non potest Princeps insanæ libidini simul, & bono regimini diu & feliciter vacare. Proinde Dionysius quamvis ad violentiam, & tyrannidem natus, cùm audisset à proprio filio Syracusanæ mulieri vim fuisse illatam, his verbis eum increpavit, Unquamne vidisti me talia agentem? cui filius, Non quidem; sed tu Regis filius non fuisti. mox adjecit Dionysius, Neque tu, huic sceleri incumbens, filios tuos habebis Reges; & divinans dixit. Siquidem parvo interjecto tempore, post Dionysii mortem, pulsus Regno, nec ipse, nec filii Regno potiti sunt. En pernicies ignis devorantis. Scipio major ab antiquis in cælum usque attollitur, hoc præcipuè titulo, quia continentiæ addictus fuit; quippe qui nunquam captivas mulieres ad se perduci permiserit, & cùm semel casu adduceretur quædam virgo admirabilis formæ, eam honestè, integréque custodiri jussit. at cùm paulò pòst comperisset, eam desponsatam esse, statim integram, & penitus intactam sponso restituit, cujus rei fama ita hostium corda sollicitavit, ut ultro, & libenter in partes Romanorum concesserint, & quod armis Scipio assequi nequiverat, continentiæ rumore assecutus est. Alexander Magnus admirandis præconiis celebratur ob res præclarè gestas, sed præsertim Continentiæ nomine: Siquidem victo Dario, prælioque fractis Persis, uxor, & mater Persarum Regis ipsæ quoque captivæ fuerunt; uxor autem tam elegantis formæ erat, ut ei in tota Asia nulla posset comparari. in primo flore juventæ erat Alexander, Rex potentissimus, sub nullius potestate constitutus, adeò tamen fuit continentiæ studiosus, ut rogatus illam videre, nunquam adduci potuerit; imò constanter negarit, dicens: Com-

Fulgos. li. 7. c. 3.

Valer. Max. lib. 4.

Veget. lib. 2.

Plut. in vita Alex.

Committendum non esse, ut qui viros vicisset, à mulieribus vinceretur. quasi magis timeret mollem prospectum, quàm bene instructas & armatas acies. Nec enim Principi minus præclarum est, cupiditatibus, quàm hominibus imperare: nam imperare sibi, maximum Imperium est. Optimè noverat Alexander, incomparabilis formæ esse mulierem. fama ad Regem jam pervenerat, quæ in tota Asia celebris vagabatur, Leonatum tamen ejus familiarem misit ad Reginam consolandi gratiâ, atque ut mente voluit abstinere, ita nec oculis continentiam propriam voluit denigrare. Non multò pòst Eunuchus transfugit, quem enixè rogavit Darius, an uxoris pudicitiam violasset Alexander? deos testes invocans respondit: castè, sanctéque habitam esse Reginam. Tunc Darius capite velato diu flevit, deinde ad cælum manus tendens; Dii patrii, inquit, primùm mihi stabilite Regnum; deinde si de me jam transactum est, precor, ne quis potius Asiæ Rex sit, quàm iste tam justus hostis, & misericors victor. En continentiæ gratia, quàm magnus apud omnes conciliatur amor.

Plutarchus de eodem Alexandro dignam Alexandro refert historiam. Cùm milites mulierem quandam melioris formæ quàm famæ ad Principem de nocte adduxissent, ut cum Rege cubaret, & ille venientis strepitu, & motu excitatus, quia jam tertia noctis vigilia præterierat, rogasset, ubinam tamdiu hæsisset? illaque respondisset; expectavi, inquit, ô Rex, donec maritus somno sepultus sterteret, ne me exurgentem inaudiret; hoc audito, suos Rex advocat; jubetque mulierem, unde eam duxerant, reduci, dicens, Ergone me adulterum existimatis? & alterius me thorum

violare velle? apage, nihil enim eſt quod magis abhorream. Audiant quæſo Principes, & diſcant ex hoc Ethnico, in gyro continentiæ contineri.

Veget. lib. 2 de continentia Alex.

De eodem refert Vegetius, quod cùm obtenta quadam victoria denuntiaretur ei fœminam omnium pulcherrimam eſſe captam, mox præcepit, ut nemo ante ipſius oculos audeat illam adducere, ne captivæ ſuæ fieret ipſe captivus.

D. Hieron. lib. 1 ad Heliodor.

Nec minus memorabile, quod de Cyro refert Hieronymus; ipſe enim nunquam adduci potuit, ut Reginam Pantheam bello captam, ſummæ venuſtatis fœminam intueretur.

Nec Macedone minor Africanus, qui Hiſpanicas puellas nec conſpicere voluit, ne ab illis expugnaretur, quarum parentes armata dextera imperio ſubegerat, non timuit virile, non hoſtile ferrum, oculos timuit debilioris ſexus: & prudenter quidem, quia in hoc mari fœmineo, qui omnes ſcopulos, licet parvulos timet, & fugit tuto navigio navigat, ut pulchre, & luculenter cecinit ille,

Quid facies, facies Veneris cùm veneris ante?
Ne ſedeas, ſed eas, ne pereas per eas.

Hoc eſt enim potiſſimum remedium, Fuga. Sic docet Paulus veteranus, & ſtrenuus miles, Fugite fornicationem. ſed ſtatim, ut allidamus parvulos ad petram; quia periculum eſt in mora, in aliis luctis ſtrenuè pugnandum, & fortiter obſiſtendum; at in hoc genere pugnæ, unicum genus victoriæ, Parthica fuga eſt. Hanc viam regiam calcarunt ſtrenui milites Chriſti. Hieronymus ſaxo tundebat pectus, vel ad ſanguinem. Benedictus carnis illecebras vicit, inter ſpinas & vepres nudum corpus volutando. Franciſcus, ut ignem extingueret, in glaciem ſe projecit. Thomas, quia cella incluſus, fugam arripere nequibat, impudicam

titione

titione fugavit, & sic igne extinxit ignem. Nec minus gloriosum victoriæ genus à Nicephoro refertur. Decius, persecutor Ecclesiæ, quendam juvenili ætate florentem in amœnissimos hortulos, tarda ad mortem supplicia conquirens, & animas cupiens jugulare, non corpora, præcepit abduci, ibi inter lilia candentia, & rubentes rosas super lectum plumis extructum resupinari, & ne inde se posset excutere, blandis serico nexibus irretitum relinqui: quo, cùm recedentibus cunctis, meretrix speciosa venisset, cœpit impudicis blanditiis attrectare, ut corpore in libidinem concitato, sic victrix impudica evaderet. Quid ageret miles Christi, & quò se verteret, nesciebat. Quem tormenta non vicerant, de voluptate dubitabat. Tandem cælitus inspiratus, præcisam morsu linguam in osculantis se faciem expuit, ac sic libidinis sensum succedens doloris magnitudo superavit. Durum certamen, sed gloriosum victoriæ genus, quod non ferro, sed fuga comparatur. Omnibus exploratum Divi Augustini oraculum, Inter omnia Christianorum certamina, duriora sunt prælia castitatis, ubi continua pugna, & rara victoria. vis habere victoriam? apprehende fugam. hinc Joseph castissimus quomodo victor evasit? relicto pallio aufugit. Doctrinam hanc auream apprime novit adolescens ille, de quo tradit Ambrosius libro de pœnitentia. Sæpius decreverat impudicæ mulieris amplexus declinare, sed quoties in illam incidebat, toties turpiter ruebat; tandem, fuga duce, resipuit, & victoriam obtinuit. Reversus ad patrios lares, jam mutatus in virum alterum, cùm casu illi obviam venisset mulier, dixissetque, Sum illa, statim respondit generosus miles, Si tu es illa, ego non sum ille. Hinc dicebat, & docebat Socrates,

Nicephor. histor. eccl. lib. 7. c. 13.

Ambros. lib. de pœnit.

crates, voluptates carnis, non aliter, quàm Sirenas esse prætereundas, more Ulyssis, qui cerâ obturatis auribus præternavigavit. In hac pugna non contendendum, sed fugiendum, more Parthorum; isti enim equis insidentes fugiunt, insequentes tamen à tergo sagittis conficiunt. Sunt quædam vitia, quibus obviam strenuè eundum est, quæ ad certamen provocare possumus, & per contrarios actus debellare; at carnis pugna, potius fugienda, quàm provocanda. Ex hac re colligitur nodi illius explicatio, Melior est iniquitas viri, quàm mulier benefaciens. Exponunt enim doctores, quantum ad consortium. testis est Hieronymus, cujus oraculum est, Cum mulieribus habitare, & de mulieribus non cogitare, majus est quàm mortuos suscitare. Hinc est, quod humani generis acerrimus hostis, cupiens à fidëi firmitate Petrum dejicere, quia militari industria non profecit? ad mulierem confugit, cujus armis nihil fortius ad cordis humani arcem expugnandam. Quod Petrus Blesensis pulchre advertit, oracula Jobi exponens. Quærit enim, quare diabolus cum Jobum spoliasset omnibus, solam uxorem reliquit? acutè respondit, hoc non fuit ad solatium viri, sed ad majorem casus impulsum, ut nempe per fœminam vinceret, quem per flagella non poterat; & quod verberibus nequiverat, hoc verbis mulieris præstaret. hoc idem Gregorius de hac re agens, Hoc fuit antiqui serpentis consilium, ut quoniam non poterat in arcem omnibus virtutibus munitam aliqua ex parte irrumpere, neque mœnia, hoc est, incredibilem animi celsitudinem attingere, quasi artis bellicæ peritus, uxoris vocem, veluti scalam quandam adhibuit, per quam ascendens, rationis arcem occupare posset. Ex quo sequitur quanto

Bonav. lib. de puritate consc. c. 14.

quanto ſtudio invigilandum, ut carnis victoriam conſequamur, quod neutiquam fiet, niſi fugæ præſidio. Quoniam licèt, inſtar vini, ingrediatur blandè, in fine tamen mordebit, ut coluber. Proinde non ineptè comparatur igni, ſiquidem, ſicut modica ſcintilla non ſtatim extincta, magnum parit incendium; ita tentatio adveniens, niſi ſtatim repellatur, inextinguibile in anima parit detrimentum; primo in limine parvulus lapis videtur, at ſi negligitur, in montem magnum conſurgit. Invigilet ergo Princeps, & tanquam alter Ulyſſes infida Sirenarum blandimenta effugiat; tunc enim evitabit multa Regni incommoda. Nihil enim populis gratius eſſe poteſt, quàm Principis Continentia, & nihil optabilius mulierum honeſtate. Quod egregio Virginii Romani teſtimonio comprobatur. hic licèt infimo genere natus, filiam cujus Appius Claudius decemvir, poteſtatis viribus fretus, ſtuprum expetebat, in forum deductam, occîdit, maluitque eſſe filiæ interfector, quàm corruptæ pater. Hoc idem ferè contigit Pontio Eufidiano equiti Romano. is namque cùm filiam, operâ cujuſdam pædagogi caſtitatem amiſiſſe comperiſſet, ſceleſtum ſervum honoris proditorem, ultimis ſuppliciis affecit; deinde propriam etiam filiam jugulavit. maluit caro pignori exequias celebrare, quàm nuptias maculâ inhoneſtatis deturpare. Siquidem à mundi primordiis ad noſtra uſque tempora invaluit apud omne hujuſmodi opinio, ut familiæ decus, & ſanguinis ornamentum, in muliebri ſexu eſſet collocatum. Quid mirum igitur, ſi aliquoties legimus populos in Principum necem conſpiraſſe, ab illoque defeciſſe, ob violatam mulierum pudicitiam? Quis ignorat avaritiam & luxuriam peſtes eſſe, quæ multoties

magna

magna Imperia everterunt? Nonne raptus Helenæ Trojanorum ruinæ, Hectoris mortis, & totius populi calamitatis causa fuit? Vis Lucretiæ illata, quantum exitium attulerit, passim docent historici. Dina vi rapta, quot tumultus excitarit, quas neces pepererit, quanti mali causa fuerit, nullus est qui ambigat. Adsit itaque Potestati Continentia comes, & tutum erit Principis Imperium.

Sit procul à vobis, Regni qui sceptra tenetis,
Mente carens, fallax, blandula, vana Venus.
Corpus enim carpit, vires vorat ista vorago,
Enervat nervos impia, dira lues,
Obscurat famam, mentem quoque reddit inertem,
Destruit Imperium, construit exitium.

Caput IX.

Ministros habeat Princeps integritate, & scientia ornatos. Et memoria illius in benedictione erit.

Optimum sanè Regiminis institutum, si Princeps in summa rerum administranda viros illos præficiat, qui rationis moderamine uti sciant, ac velint, qui ex legis præscripto, sententias ferant, qui denique non solùm crimine, sed etiam criminis suspicione vacent; tales enim Principes existimantur, quales sunt, qui illorum vices gerunt. Hinc Vespasianus Imperator avaritiæ labe notabatur, quia rapacissimos quosque ad amplissimos magistratus promovebat, ut locupletiores deinde factos, emungere, atque exhaurire posset. Proinde versum erat

erat in proverbium, Vespasianus amicis pro spongiis utitur, quippe qui siccos madefaceret, turgidos postea exprimeret. de quo luculenter Alciatus,

Exprimit humentes, quos jam madefecerat ante
Spongiolas, cupidi Principis arcta manus.
Provehit ad summum fures, quos deinde coërcet,
Vertat ut in fiscum, quæ male parta, suum.

Et profectò, ut ingenuè fatear, cùm magistratibus præficiuntur homines avari, & imperiti, qui officia capessentes, ad auream messem se ire jactant, qui leges pro aranearum telis habentes, divites, & præpotentes, licèt criminosos, impune abire sinunt; insontes autem, quia pauperes, vel indicta causa condemnant, qui per imperitiam jura omnia conturbant, sanctiones pervertunt, populos funditus evertunt, & demum qui, non quod lex sentit, sed quod mens cupit, non ut hoc libeat, quod licet, sed ut liceat, quod libet, non inclinant animum ad justitiam, sed justitiam ab animo declinant, & bene declinant, quasi plumbum ad profundam usque voraginem. Superbi enim declinant in nominativo, de quibus Vates regius, vocaverunt nomina sua in terris suis. Parentes declinant in genitivo, divitias coacervantes per fas & nefas, ut potentes relinquant filios, dicentes cum matrona Hebræa; in me sit ista maledictio. Veneri servientes declinant in dativo, quia muneribus virgines corrumpunt; detractores & invidi, in accusativo, quia famam denigrantes injustè accusant; declinant in vocativo tyranni, quia temere audent se vocare deos, ut Domitianus; mali demum ministri declinant in ablativo, quia perperam judicantes, bona pauperum diripiunt; tunc verè Majestas Principis obscuratur, & nomen ejus redditur inglorium; verissimum est enim illud Tragici dictum,

Valer. Max. lib. 8.

Qui

Qui non vetat peccare, cùm possit, jubet.

Cui aptissimè accommodatur illud Socratis apud Xenophontem, Si noceat equus, plerumque in sessorem crimen rejicimus. Quare cùm apud omnes satis compertum sit, plurimos Reges, quamvis integræ, & sanæ mentis, ab iniquis tamen ministris multoties & deceptos, & obscuratos fuisse; ideo operæ pretium duco, ut illorum exempla tibi proponas, quibus summa rei infeliciter cessit, quò illorum periculis cautior evadas. sic docet vetus adagium, Optimum est, aliena insania frui. ita Plautus; Feliciter sapit, qui alieno periculo sapit. & pulchrè Poëta,

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Corn. Tac. lib. 1 hist. In primis Galbam, & Tiberium ante oculos constitue, quorum unus sapientiæ fama clarissimus, miserandum tamen exitum sortitus est; hoc autem ex quo fonte prodiit? ex ministrorum avaritia, & luxu. Propterea seditiones in illum sæpius excitatæ, illius amissæ provinciæ, & illius penè obscuratum nomen. Ex quibus satis apertè monentur Principes, ne ingenio ministrorum cuncta venalia afferentium, temere credant. nulla siquidem capitalior pestis, in summa rerum administranda, quàm venale judicium; non enim potest Respublica diu consistere, in qua fas est, jus nundinari. Quod probè noverat Alexander Severus, qui honores juris & gladii nunquam vendi passus est, dicens, Qui emit, ut vendat, necesse est. Alter verò, nimirum Tiberius, nonne à Sejano, quem unicè dilexerat, & cui totum se committebat, turpiter & iniquè deceptus est? quandoquidem, lucris inhians, & imperandi libidine incensus, propinquos tantum, quamvis improbos, extollebat honoribus cumulando, cæteros quosque, licèt virtute insi-

Bruson. li. 4, c. 5.

insignes, negligendo, deprimebat. Verba Taciti mores mali ministri exprimentia, sunt hæc. Sejani propinqui & affines honoribus augebantur, ut quisque Sejano intimus; ita ad Cæsaris amicitiam validus. Contrà, quibus esset infensus, metu, ac sordibus conflictabantur. Tu itaque, ô Princeps, cum istis non vis falli? interrumpe honores, nec patiaris potentes in magistratibus senescere. habeasque pro constanti, magnam Principatus custodiam esse, si magna imperia diuturna esse non sinas. Siquidem longiora imperia multos attollunt, & ad res novandas impellunt. hoc viriliter præsta, ita infaustum Tiberii exitum effugies, cui mos erat plerosque usque ad finem vitæ, in summis rerum habere, & inter paucos coërcebat, quæ pluribus patêre debebant. De ipso enim produnt historiæ, quod erat in negotiis morosus nimis, vix aut nunquam mutabat administratores, & quærentibus causam, hoc erat responsum, Parco plebeculæ, quoniam, cùm ministri intelligunt, ad modicum tempus se habere procurationem, emungunt populum usque ad sanguinem, & tantò acrius dominantur, quantò brevius; & qui recentes veniunt, dissipant quidquid inveniunt. Qui enim administrationi præsunt, pecuniæ cupiditate alliciuntur, porrò si diutius in magistratu versentur, segniores fiunt ad quæstum. Quam regendi rationem, ut fortius comprobaret, satis apto utebatur apologo, Jacebat quidam, inquit, ulceribus plenus, nec amovebat muscas. alter superveniens, putans quod has dimitteret ex imbecillitate, statim abegit eas. ad quem ille, Malè egisti viator, quia muscæ quas amovisti, sanguine jam erant repletæ, & me vexabant parcius; quæ autem supervenient, acrius

Corn. Tac. li. 5.

Liv. li. 4.

Tac. li. 1. annal.

Niceph. li. 1 eccles-hist. c. 17.

pungent. Ita ministri provinciarum, recenter instituti, acrius in subditos desæviunt. Quod autem hæc regiminis institutio sit Principibus valde periculosa, unus Sejanus edoceat, qui diuturnis, ac non interruptis honoribus elatus, Drusum unicum Tiberii filium veneno extinxit, parumque abfuit, quin ipsum Tiberium vita & imperio privaret. auctoritas quippe suprema ex Principis bonitate collata, corrumpit sæpenumero, & arrogantes facit hominum mentes, ita ut de facili agant contra justitiam. testis sit Aman, de cujus arrogantia, & impietate, satis superque liquet. Vix ab Assuero Rege sublimatus fuit, & constitutus secundus à Rege, ut ipsemet Rex testabatur his verbis, Aman filius Adamathi, animo & gente Macedo, alienusque à Persarum sanguine, & pietatem nostram sua crudelitate commaculans, peregrinus à nobis susceptus est, & tantam in se expertus humanitatem, ut pater noster vocaretur, & adoraretur ab omnibus post Regem secundus, qui in tantum arrogantiæ tumorem sublevatus est, ut Regno nos privare niteretur, & spiritu. Nec parum facit ad rem nostram Cæsaris exemplum, cujus diuturnum & continuum Imperium, Romanæ reipublicæ libertatem abstulit. Ipse verò idem Cæsar experimento edoctus, ex bello Africano in urbem reversus, lege postmodum cavit, ne Prætores ultra annum, Consules verò ultra biennium continarent Imperium: quippe qui ad memoriam revocabat, se non alia re magis, quàm Imperio continuando, dominandi cupiditate incensum fuisse. Ejusdem sententiæ fuit etiam Mamercus dictator, qui asserebat magnam Reipublicæ custodiam esse, honores interrumpere, & prudenter quidem. Nam sicut arbores,

Corn. Tac. lib. 4.

Hist. c. 19.

arbores, quæ diu humi inhæserunt, altasque radices egerunt, ægre admodum evelluntur, ita prorsus accidit ei, qui diutius imperavit, in quo honos altè radices fixerat, cùm enim aufertur administratio summa, tunc & cor ipsum aufertur è pectore. hinc tumultus, hinc seditiones, hinc pericula. Quomodo igitur tot incommodis occurres? si venale ingenium suspectum semper habebis, & neminem permittes in magnis imperiis consenescere. Siquidem ob humani ingenii inconstantiam non omnibus omnino, nec omni tempore fidendum. Quis enim ignorat frequenti experimento jam apud omnes compertum, aliquos integre, sanctéque provincias administrasse; non multo autem pòst, omnem pudorem exuentes, ad omne scelus turpiter esse prolapsos? quod L. Vitellii, & T. Junii testimonio perspicuè declaratur. Ille regendis provinciis prisca & insigni virtute egit: at regressus, & formidine C. Cæsaris, & familiaritate Claudii, turpe in servitium mutatus, exemplar apud posteros adulatorii dedecoris relinquitur, cesseruntque prima postremis, & bona juventæ flagitiosa senectus obliteravit. Hic autem pro consulatu Galliam Narbonensem, severè, integreque rexit; mox Galbæ amicitiâ in abruptum tractus, audax, callidus, & ad omnia vitiorum genera paratissimus evasit. Hinc alieno exemplo discant Principes, & diligenter caveant, ne nimiâ alicujus fiduciâ imperii partem alteri concedant, sed ita viris etiam egregiis exequenda committant, ut clavum ipsi teneant, nec à gubernaculo manum dimittant. Siquidem grave periculum est, ad nimiam potentiam subditos evehere, ut bene testatur antiquitas sub Cæsare, Augusto, Tiberio, Caligula, Do-

Tac. li. 1. hist.

Domitiano, in quorum capita familiarium primi solâ purpurâ inferiores surrexerunt. Nec minister in magna potentia se extollat, quoniam magnam potentiam magna etiam sequuntur præcipitia. Pulchre in hac re Stoicus, Segetem nimia sternit ubertas, onere franguntur rami. idem quoque contingit animis, quos immoderata felicitas rumpit. potentia ergo utatur, tanquam aliena veste, qua paulò pòst exuendus est, ne si quando fortuna mutaverit fidem, risum pro commiseratione referat. Exempla te moneant Sejani sub Tiberio, Severiani sub Severo, Asiatici liberti sub Vitellio, Theodori sub Isaëcio, Lentuli Getulici sub Caligula, Domitii Corbulonis sub Claudio, Parmenionis sub Alexandro. Sit igitur hæc summa rei, nec minister potentiâ intumescat, nec Princeps ad nimiam potentiam assumat, nec passim omnes ad magistratus promoveat, nisi quorum fidem multis in rebus probaverit, & tunc ex millibus eligat. Zeuxis inter pictores clarissimi exemplo, is enim Agrigentinis facturus tabulam in templo Junonis Laciniæ dicandam, ingenii sui viribus minimè confisus, penicillum inconsideratè non arripuit, sed eximiæ formæ virgines prius per totam civitatem inspexit, & ex quinque pulchrioribus; quas elegerat, quod in quaque laudatissimum fuit, pictura expressit: ita sanè Princeps non omnes inconsultò ad officia adsciscat, sed æquo prius perpendat judicio, qua præclara animi dote sit ornatus, qui aulæ regiæ dignus sit adscribi. illos tamen ita promovebit, ut frena semper Imperii manu ipse teneat, nec gubernaculi sui clavum alteri committat, ne imperare incipiat, qui subesse debebat. nescit enim parêre elata potentia. Superbire homines quandoque solent,

Tac. li. 2. annal.

etiam

etiam annua designatione. quid si honorem per longum tempus agitent? Credas mihi, nihil tam utile reipublicæ, quàm brevem potestatem tradere, ubi magna. Sejanus ad summam dignitatem evectus, invadere factionibus Imperium tentavit. Cleander cùm domus Imperatoriæ servitio esset traditus, & cum ipso Commodo accrevisset, ad tantum honoris fastigium provectus est, ut & corporis custodiam, & cubiculi curam, præterea militum præfecturam solus obtineret: sed magnitudo rerum ad Imperii spem illum instigabat. Inter præcipua mandata, quæ Octavianus dedit moriens Tiberio, erat, ut multorum consiliis uteretur, rempublicam non uni tantum traderet. Non vis itaque, ô Princeps, ministrorum incuriâ, seu potius perfidiâ decipi? ipsemet ad tribunalia interdum descendas, ipsemet miseris hominibus patulas aures præbeas, ipsemet causas exactè cognoscas. Nam sæpe inauditi, atque indefensi, licet innocentes pereunt. In Ranutium Farnesium Ducem prudentissimum mentis oculos converte, hinc hauries regiam veri Regiminis rationem. hic enim, non ut Caligula pronuntianti, canentive tragœdo gestum, vocemve accommodabat, sed Reipublicæ lyram ad pacem, & civium concordiam temperabat. Non cum Domitiano, muscas; sed sicarios, latrones, viros nefarios captabat, ut in ejus ditione, ne musca quidem, quæ alienum raperet, reperiretur. Non cum Nerone, libratis funambulonum spectaculis vacabat, sed utramque justitiæ lancem æquilibrabat. Non cum Vespasiano, scurrili mimorum dicacitate capiebatur, sed sapientissimorum responsa exquirebat, & studiosè observabat. Non cum Cæsare, lusoriis chartis operam navabat,

Tac.l.5.

Herodot.li. 1.

fed fupplices miferorum libellos manu verfabat. Intelligebat enim quod quamvis præfectos fubftituerit, quorum humeris univerfam negotiorum molem imponeret, non propterea penitus curâ vacabat. Ad Principem namque fpectat, quid agant delegati, interdum inveftigare, rationes examinare, omnia explorare, ne populi fine caufa pœnas luant. Id fecifle conftat Hebræorum ducem, qui licèt collegas ad regimen affumpferat, ipfe tamen præeffe, & fumma cum auctoritate præfidere voluit. fic divina narrat hiftoria, Moyfes autem conftituit Sapientes, qui judicarent plebem Domini omni tempore; quidquid autem gravius erat, referebant ad eum. Hoc itidem erat egregium, & fanè regium inftitutum Augufti Cæfaris, Trajani, Adriani, Severi, Philippi, Alexandri, ad quos facilis patebat acceffus. Proinde apud omnes gentes honorabile nomen eorum. Hos igitur imitare, hos tibi magiftros conftitue: fed inftar omnium fit tibi tanquam lucidiffimum fpeculum Rudolphus Auftriacus Imperator. hic fatellites fuos, à quibus tenuiores homines, aditum Principis cupientes, rejiciebantur, & ipfe rejecit, dicens; Per Deum, finite homines ad me venire, non enim ideo Imperator fum, ut in arcula includar. & prudenter quidem: Nam qui exiftimant morum facilitatem obfcurare Imperii majeftatem, & propterea miferis hominibus ad fuas aures aditum præcludunt, nec veri, nec jufti Principes ullo unquam jure dicendi funt.

Equidem non me latet, arduum prorfus, & Principi nimis durum, omnibus caufis aures accommodare. Quippe nec majeftati confonum, debet enim folis, & imbris inftar, latêre aliquando, & aliquando etiam confpectui fe tradere. Siquidem

quidem majestati major ex longinquo reverentia. Lacides accersitus ab Attalo Rege, respondit, Imagines eminus esse spectandas: innuens assiduam, arctamque familiaritatem sæpe minuere virtutis admirationem. Continuus namque aspectus magnos homines minus verendos ipsa satietate facit. Ad hanc rem apposite facit, quod scribit Paradinus, ait enim cives quosdam Mediolanenses, qui in necem Sfortiæ Ducis conspiraverant, ita vultum ejus & auctoritatem formidasse, ut aliquoties rem aggressi, sola vultus majestate perculsi, à cœpto desisterent, sicut spiculator ad Marium occidendum missus, constanti ejus vultu perterritus, re infecta rediit. curarunt igitur imaginem ducis ad vivum in tabella depingi, ad hanc imaginem pugionibus suis confodiendam, & deformandam, ubi se per aliquot dies exercuissent, tandem ad ducem ipsum in ipso templo publicè occidendum, intrepidi accesserunt, & audacissimè occiderunt. ecce quod aliquando debet latère Princeps, ne majestatis veneratio minuatur, hominibus namque omne ignotum semper pro magnifico est. Quærit Rupertus Abbas, cur erat antiquitus tanta difficultas adeundi Regem? ut patet de Rege Assuero, qui sæpe per spatium triginta dierum non se exhibebat, respondit; hoc venerat ex nimia ventositate miseræ vanitatis, ne vilior fieret ex usu publicæ visionis. modus tamen servandus est, ne Calistrati sequamur præceptum, qui Principes consulebat, ne populis se præberent faciles, quasi essent res quædam, quæ non solùm usu, sed & visu consumerentur. Quid igitur? graviora ipse tractet, minora ministris committat, sapientibuc tamen & timentibus Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint avaritiam. Proinde apud The-

Tac. lib. 1 annal. Laërt, li. 4 c. 8. Livius li. 15.

Rupert. abbas li. 8 de victore verbi c. 10.

l. observandum de offic. Præsid. Exodi 18.

banos statua Judicis erat expressa sine manibus. ut insinuarent judicem à muneribus alienum esse debere. capitur enim, si capit. Ad quam rem facit egregiè M. Curii testimonium, qui contra jus neque capere, neque capi unquam potuit: propterea legatos Samnitum cum suis pecuniis remisit, inquiens, Malo dominari aurum habentibus, quam auro; nam qui capitur auro, non est sui juris, sed aurum largientis. hinc Alcamenes à quodam rogatus, cur à Messeniis oblata munera recusasset? Quoniam, inquit, si recepissem, cum legibus pacem habere non poteram. ô mentem Imperio dignam, quæ obvio ingentique lucro legum auctoritatem antepofuit.

Egregius Ovidii apologus huic rei concinnè accommodatur. Fingit Atalantam Iasii Regis filiam, cum singulari corporis velocitate præstaret, cursus certamen proposuisse, in quo victus mortis pœnam, victor verò conjugii sui præmium obtineret. Pluribus jam devictis, Hippomenes tandem ad certamen venit, qui ut eam superaret, hac admirabili usus est industria; dum enim cursu certarent, mala quædam aurea extra curriculum tractim projiciebat: ipsa autem Atalanta auri cupiditate illecta, extra curriculum prósiliens, cursumque interrumpens, ad colligenda mala se inclinabat; interim præcurrens Hippomenes, hoc adhibito strategemate, victoriam certaminis reportavit. Quid hinc? Ex hoc commento non difficile est intelligere, muneribus fortissima quæque facilè expugnari; nec eum difficilè capi, qui paratus est ad capiendum. Quod probè noverat Lysander vir ille clarissimus; cùm enim tyrannus quidam Siciliæ, pretiosas vestes cum donis aureis filiabus ejus misisset, noluit pater, ut munus acciperent, quod

Bruson. li. 3. c. 33.

quod illarum honori indubiè insidiaretur, dicens; Nolite capere, ne capiamini. Obsidebat aliquando Philippus Macedo castrum quoddam ingenio loci adeò munitum, ut nullus omnino pateret accessus. Tunc Rex percunctatus, An asellus pecunia onustus, illuc quiret accedere? respondentibus exploratoribus, quod sic. tum ait, Vicimus ergo. ut ostenderet aurum nonnulla conficere, quæ vix aliis viribus effici possint. Hinc pecuniæ dicuntur opes, quia ferunt opem, & facultates à facilitate, quòd omnia ex difficillimis reddat facillima. Nihil enim tam munitum, quod pecunia expugnari non possit, cùm argentëus gladius omnia penetret. Hæc autem sacra fames à ministrorum mentibus procul esse debet, ne justitiam venalem habentes, proditores appellentur, ita enim lege sancitum est. Judex qui justitiam vendit, proditor dicitur & proceditur contra ipsum, tanquam contra reum, qui commisit crimen læsæ majestatis. & hoc citra injuriam. Quoniam judex iniquus ad reipublicæ perniciem natus, ultimi supplicii pœnas meretur luere. ut prudenter egit Cambyses Rex Persarum, is enim judicem pecunia corruptum, decoriari jussit, & pellem è corpore detractam sellæ judiciariæ apposuit, in eaque filium ejus judicaturum sedere mandavit, ut novo supplicii genere perculsus, æqua lance judicaret. super quam sedem, hoc distichon jussit inscribi,

Tiraq. l. si unquam c. de revocat.don.

Val. Max. lib.6. Amian. lib.25.

Herod. lib. 5.

Sit tibi lucerna, pellis, sedesque paterna,
A manibus reseces munus, ab aure preces.

Nec minus præclarè se gessit Artaxerxes Rex itidem Persarum: is enim plurimis regni sui magistratibus auro corruptis pellem detrahi jussit, eamque per tribunalia suspendi, ut qui ad eandem dignitatem promoverentur, rigido hoc supplicio

Diodor. Siculus c.15.

perterriti, ab iisdem flagitiis abstinerent, sed suum unicuique jus administarent. Utinam nostrorum temporum judices ante oculos haberent hoc exemplum: non enim ita facilè à tramite justitiæ declinarent, Pharisæis omnino similes, qui Christi pauperis causam agentes, unanimi consensu inclamant, Expedit, ut moriatur. Porrò cum de Lazaro divite tractant, consilia ineunt, cogitaverunt, ut Lazarum interficerent. divitum supplicia protrahuntur, pauperes statim neci traduntur. hoc autem quàm sit turpe nefas, declarat Dominus per regium prophetam, Devorant plebem meam sicut escam panis. En justitia, telis aranearum comparata. En justitia, virga quidem, sed non æquitatis. En justitia, cingulum lumborum. hinc enim inclinatur ad potentiæ timorem, illinc ad pecuniæ pondus. En justitia, statua illa multiformis, in qua caput aureum non comminuitur, lutei pedes dissipantur. ita fecit impius Saul, proinde percussus à
2 Reg. c. 15. Deo. Vade, jussit Dominus, percute Amalech, & demolire universa ejus. Instruit Rex exercitum, regionem vastat, sed pepercit universis, quæ pulchra erat; quidquid autem vile fuit, hoc demolitus est. En judex, facies peccatorum sumens, contra quos clamabat Salomon, Pondus & pondus, mensura & mensura, utrumque abominabile apud Deum. hinc emergit malorum congeries, quam describit Oseas Propheta, Non est veritas, non est misericordia, non est scientia in terra, maledictum, mendacium, homicidium, furtum, adulterium inundaverunt. sed, quæso, unde tot mala? sanguis sanguinem tetigit. Cur Regna evertuntur? cur bona reipublicæ dissipantur? cur tot civitates exterminantur? cur solo æquantur? quia æquitatis invertitur ordo. Siquidem judices sanguini

guini tantum, & auro inhiantes, non quod jus exigit, hoc decernunt, sed quò cupiditas impellit, eò deflectunt. Sicut enim imposita humeris onera deprimunt, & ad terram flectunt etiam validissimos, ita animi licèt erecti, munerum pondere incurvantur, mollescunt duri, liquescunt solidi, subsidunt robore pleni, reliquisque invicti vitiis, auro victi jacent. hinc Poëta,

Auro pulsa fides, auro venalia jura,
Aurum Rex sequitur, mox sine lege pudor.

Proinde Athenienses, ut huic incommodo occurrerent, apud illos cautum erat, ut judices in tenebris causas agerent, quò ad causam, non ad personam respicerent, ne muneribus illecti, perperam judicarent. Apud Thebanos, in loco ubi congregabatur magistratus, pingebantur Senatores, & in medio eorum Princeps, senatores sine manibus, princeps sine oculis; sine manibus, ne munera acciperent; sine oculis, ne personam respiceret. Lacedæmonii non solùm oculos claudebant, sed & aures: volebant enim, ut per schedulas peterent, ne coram judicibus loquentes, eos fletibus, efficacique modo dicendi emulcerent. Hunc modum videntur probare divinæ Scripturæ, Non secundùm visionem oculorum judicabit, nec secundùm auditum aurium arguet, sed judicabit in justitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ. Quandoquidem, qui munera diligit, muneribus oppletus, veluti Cerberus, objecta offa latrare desistit. de quo Sapiens, Quasi mutus in ore, lectio Græca habet, Quasi frenum in ore. Et apud Athenienses versum erat in proverbium, Bos in lingua, appellabant autem bovem quandam monetam, in qua imago bovis erat picta. Porrò quando judex adversus divitem facinorosum, non audebat senten-

Alex. ab Alex. dierum genial. c. 5.

Pineda in Job c. 9.

Isa. 11.

sententiam proferre, mox populus inclamabat, Bos in lingua. Quod Demostheni celeberrimo Græciæ oratori accidisse refert Aulus Gellius. Is enim pecuniis corruptus, ne diceret contra legatos, qui Mileto publicæ rei causâ venerant Athenas, lana circa collum advoluta, ad populum prodiit, dixitque se anginam pati, propterea contra Miletos loqui non quire, tum è populo unus clamitavit, Non anginam, sed argentanginam pati, quoniam argenti mole suffocatus, orationem contra habere non poterat.

Aul. Gell. li. 11. c. 9. Bruson. li. 1, c. 1.

Quid non argento, quid non corrumpitur auro?
Qui majora dabit munera, victor erit.

Utinam judices hujus sæculi ad verba Phocionis mentis aciem dirigerent, proculdubio à tramite justitiæ, ne latum quidem unguem discederent. Alexander Macedonum Rex, centum talenta dono miserat Phocioni. is verò percunctatus est eos, qui pecuniam adferebant, Quid ita? cum essent Athenienses permulti, sibi uni illa mitteret Alexander? illis respondentibus, Quoniam unum te judicat virum & honestum, & bonum. Ergo, inquit, sinat Alexander me talem & haberi, & esse. Insinuavit vir prudens illos, qui rempublicam administrant, & tamen à capiendis muneribus non abstinent, nec bonos esse viros, nec tales debere existimari. Et quidem prudenter. Quoniam sic cautum est in sacrarum litterarum monimentis, Judices & magistratus constitues in omnibus portis tuis, ut judicent populum recto judicio, nec in alteram partem declinent. Declinabit autem judex, si munera inhianter accipiat, qui enim capit, capitur, & rigidi canis instar objecto cibo mansuescit, & ad potentis nutum contra jus animum flectit, & ab æquitate declinat. Non sic Joannes,

Stob. serm. 35.

Deut. c. 16.

qui

qui ob aureum dicendi flumen, os aureum nuncupatur. Huic enim Eudoxia Imperatrix Arcadii conjux, per suos nuntios minas, & terrores intentavit, eò quod ejus iniquis cupiditatibus strenuè se opposuerat: at responsum est ei à suis, quos miserat legatis, Frustra illum hominem terres, qui nihil, nisi peccatum timet; & mortem potius subibit, quàm à semita justitiæ recedat. Non sic Ambrosius Ecclesiasticæ disciplinæ propugnator acerrimus. Cùm enim Ruffinus magister militum, Theodosium Imperatorem de censura valdè sollicitum hortaretur, ut bono animo esset, & promitteret, se curaturum, ut Episcopus Ambrosius etiam sua sponte vincula ei laxaret; respondit Theodosius, Novi ego constantiam Ambrosii, qui nullo regiæ majestatis timore divinam legem transgredietur; qui potius deficiet, quàm non efficiet, cujus mens in sanctis propositis semper immota manet. Non sic sanctus Thomas Cantuariensis Episcopus, cùm enim legibus regiis omnino injustis, animo infracto se opponeret, Gillebertus Londinensis Episcopus ad eum scripsit, ut mollius ageret cum Rege, sapienter respondit; Clavum teneo, & ad somnum me vocas? tales esse opportet Præfecturam gerentes, ut nihil formidantes, viam Dei in veritate doceant, oraculi divini memores: Noli fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne fortè extimescas faciem potentis. Sanctus Ludovicus Rex Gallorum, nonne hoc persuasum semper habuit ab ineunte ætate, potius mori velle, quàm contra legem æquitatis agere? Sed ne quis perfectionem Sanctorum, hoc loco excipiat, testimonium Ethnici proferamus, & faciem nostram operiat confusio. nonne Aristoteles sæpius dictitabat? Melius est mori, quàm aliquid

Theodor. li. 5. hist. eccles. c. 18.

Eccl. 7.

Sur. in vita ejus.

Arist. li. 3 ethic.

quid agere contra bonum virtutis. Papinianus Jureconsultus mori maluit, quàm jubente Antonio Caracalla Imperatore, parricidium ejus de occiso fratre Geta defendere; audacter enim respondit; Non tam facilè parricidium excusari posse, quàm fieri.

Verùm graviora negotia, ut revertamur, unde digressi sumus, quæ debent à Principe tractari, non illa existimo, quæ ad nobilium causas duntaxat pertinent; minimè quidem. illa majora duco, & gravioris ponderis, quæ cæteri administri vix attingere consuescunt; imò obducunt supercilia, contrahunt frontem, dicunt non habere otium. Causæ nempe viduarum, pupillorum, & infimæ sortis hominum, quas minores judices despiciunt, gravissimæ meo judicio censendæ sunt, & catholico Principe dignæ, ne jure conqueratur Dominus, Pupillo non judicant, & causa viduæ non ingreditur ad illos. pulchrè Poëta,

Isa. c. 1.

Curia pauperibus clausa est, dat census honores,
Census amicitias, pauper ubique jacet.

Quod quidem de plerisque nostri temporis potest decantari, qui nulla ratione ad opus exeunt, nisi sint auri & splendore, & sonitu excitati. Quod eleganter expressit Poëta,

Aurea nunc verè sunt secula, plurimus auro
Venit honos: auro conciliatur amor.
Ipse licèt venias Musis comitatus Homere,
Si nihil attuleris, ibis Homere foras.

Innoc. de mis. hom. lib. 6. c. 39.

Huic rei convenit non ineptè, quod refert Innocentius Pontifex, de quodam philosopho, qui cùm in vili vestimento Principis aulam adiisset, & diu pulsans, & rogans, non fuisset admissus, mutavit habitum, mox ad primam vocem patuit aditus; ille verò ad Principem accedens, pallium quod

quod gestabat frequenter osculabatur. at mirante Principe, cur ita faceret? respondit philosophus, Honorantem me honoro, quia quod virtus non potuit, vestis obtinuit, quasi diceret,

Si modò me spernis, mutata veste redibo,
Quod mihi non dederis, vestibus ipse dabis.

Sed unde hoc malum? ex malis ministris, lucro tantum inhiantibus, de quibus idem Pontifex egregiè loquitur, Mali ministri non attendunt merita causarum, sed pecuniarum; non quod ratio dictat, sed quod voluntas affectat; non respiciunt jura, sed munera; non justitiam, sed pecuniam. nec mirum. habent enim linguam, manus, & animos venales. tales profectò non erant, quos instituit Josaphat Rex sapientissimus; is enim creans judices pro servanda Imperii integritate, hanc concionem habebat, Videte quid facitis? Non enim hominis exercetis judicium, sed Domini. Et quodcunque judicaveritis, in vos redundabit, Sit timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite. Tales requirit Dominus quos ad magistratus assumere statuit: Provide, ait Moysi, de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint avaritiam. Ex eis constitue Tribunos & Centuriones. tales exquirebat David, & solos admittebat, Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabit, & munera super innocentem non accipiens. Tales ex millibus eligebat Alexander Severus, præsides enim provinciarum quos verè laudabiles comperit, in itineribus semper secum in vehiculo habuit, & muneribus ornavit, dicens: Fures à republica pellendos, ac pauperandos; porrò integros, & insignes viros esse redimendos atque ditandos. Tales ambibat Philippus Macedonum Rex, fideles nimi-

Innoc. de miser. hom. lib. 2. c. 39.

2 Paral. c. 19.

Exod. c. 16.

Ps. 100.

Lamprid. in vita Alex. Sev.

nimirum, de quibus nulla suspicio corruptelæ, qui non auro ducuntur, sed jure; non cupiditate, sed veritate; qui non pro commodis privatis, sed ob salutem Regni, & Principis ornamentum laborant, more canis venatici, qui aggreditur, & firmat leporem, non tamen occîdit, sed domino servat. apposita nota, Non edendi, sed vincendi cupidus. In admittendis ministris, ita erat studiosus Rex Macedo, ut quos aliqua labe notatos comperiebat, statim ab aula regia eliminabat. Hinc est, quod cùm quendam ex Antipatri amicis, in numerum judicum adscripsisset, ubi primum cognovit, illum tingere capillos, mox submovit eum, dicens: Qui in capillis fidus non esset, in rebus gerendis non est dignus, cui fides adhibeatur. Chius quidam senex in Lacedæmonem pervenit, quem cùm senectutis suæ puderet, canos tinctura oblitterare conabatur, progressus igitur in publicum, de rebus, quarum gratia venerat, concionem habuit; tunc surgens Archidamus dixit: Quid ille rectum diceret, qui mendacium non in anima solum, sed in capite quoque circumfert! Vis nosse, ô Princeps, quisnam minister in aula regia sit admittendus? Consule Justinianum Imperatorem, qui luculenter illum describit his verbis, Minister debet esse à cupiditate adeò sepositus, ut quæratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat; si autem accipiat, non auro, sed juri incumbat, quoniam gloria magistratus non residet in thesauris congestis, sed in rebus præclarè gestis. ut re ipsa declaravit. Titi Labieni miles magnanimus; huic enim cùm Labienus multum auri ex præda Gallica donasset, miles aurum ad pedes Labieni abjecit, & paulò deinceps, idem argenteis armillis donatus, lætus omnino abiit. contempsit aurum

Lege 30. C. de episc.

miles,

miles, honores amplexus eſt. & jure quidem. quoniam cupiditas habendi, animum proſternit, & rationis judicium pervertit. ut probè noverat Scipio Æmilianus. Narrat Valerius quod cùm duo Conſules contenderent in Senatu, quis de duobus, quorum alter nihil habebat, alteri nihil ſatis, in Hiſpaniam mitteretur? tunc ait Scipio Æmilianus, omnibus ejus ſententiam expectantibus, Neuter horum mihi placet. alter, quia nihil habet; alter verò, quia nihil ſatis. æquè malum Imperii miniſtrum judicans, inopiam, & avaritiam. Quando enim Præfectus egenus eſt, multa extorquet, ut ditetur; quando verò avarus, multa rapit, ut os avaritiæ impleatur; at nunquam dicit, ſufficit. At tales à magiſtratibus explodendi, utpote Reipublicæ proditores. quos Paulus vocat idololatras. Avaritia idolorum ſervitus. Hujus autem rationem reddit D. Thomas, dicens: tunc eſſe idololatriam, cum honor ſoli Deo debitus, creaturis tribuitur. At honor duobus modis refertur in Deum, quando in eo ultimum finem ſtatuimus, & quando in eo totam ſpem, & fiduciam noſtram ponimus. qui ſecus facit, idololatriæ culpandus eſt: at avarus eò inſaniæ redigitur, ut creaturam pro Deo habeat, in eaque ultimum finem ponat, & totam ſpem conſtituat. Qui ergo avaritiæ ſervit, pro idololatra habendus, proinde ab officiis, & dignitatibus eliminandus. Et quomodo erga Principem fidelis, qui Deo eſt infidelis? Deum autem negat, qui avaritiæ inhians, juſtitiam venalem habet, & jura divina conculcat. Non enim homini plures ultimi fines eſſe poſſunt. tales ergo miniſtri ab aulis regiis arceantur, ne totam Rempublicam turpiter inficiant. Ad hanc rem appoſitè facit, quod David de corruptis

Epheſ. c. 5.

D. Tho. 2 p. q. 1. a. 3.

ministris justitiam venalem habentibus, dicebat.
Psal. 70. Quoniam non cognovi litteraturam, introibo in potentias Domini. Sed quid audio, ô sanctè Vates? numquid solis ignaris cœli patebit aditus? Hieronymus legit, Quoniam non cognovi negotiationem. hoc est, quia scientiam meam venalem non habui, ut plerique judices, qui non ad justitiam, sed tantùm ad quæstum oculos convertentes, leges pro libito intorquent. O venale hominum genus! prudenter ille, Vidi morbum incurabilem, ad quem curandum non invenitur medicus; sed nunquam inveni causam adeò deperditam, ad quam tuendam non inveniatur advocatus. Pulchre & luculenter Bernardus; Aliqui, ait, scire volunt, ut sciant, & hæc curiositas est; alii qui ut sciantur, & hæc vanitas est; aliqui, ut ædificentur, & hæc prudentia est; aliqui ut ædificent, & hæc charitas est; aliqui verò, ut scientiam vendant, & hic turpis quæstus est. Verùm hujusmodi judices, non introibunt in potentias Domini? imò perpetuis suppliciis tradentur sine fine cruciandi, ut pulchre sub velamine ostendit Ioannes; nam recensens numerosam multitudinem Prædestinatorum, refert ex qualibet tribu duodecim millia fuisse signatos, & cum singulas referret; solam tribum Dan silentio involvit; nullum enim ex hac tribu signari vidit, ad salutem. Quid hinc? Dan idem significat, quod judex, quod oraculi divini testimonio liquet; dicit enim Sacer textus; Dan judicabit populum suum. & statim subditur: Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita. Judex qui quasi coluber tortuosus est, pro libito leges intorquens, & quasi cerastes insidias parans, justitiæ rectitudinem non observat. talis equidem inter electorum numerum

Bernar. in Cant. serm. 36.

Apoc. c. 2.

Gen. c. 49.

rum ſupputandus non eſt, & in potentias Domini non introibit.

Princeps itaque omni ſtudio laboret, omnes nervos intendat, pro viribus enitatur, ut miſerorum querelis aſſiſtat, cauſis judicandis interſit, ſententias recto examine ponderet, Regis Euangelici veſtigiis inhærens, qui voluit ipſemet rationem ponere cum ſervis ſuis, quod ſummæ prudentiæ adſcribendum eſt. noluit Rex ſapiens vices ſuas aliis committere, ſed ipſe debitores ſuos audivit, rationes trutinavit, exactè omnia exploravit, & rebus regni miro ingenio providit. ita ſe gerebat Aſſuerus, potens ille Perſarum Monarcha, juſſit ſibi afferri annales priorum temporum, quæ illo præſente legerentur; ſolus enim Principis oculus Regni negotia, ut ſua, rectè judicat, cæterorum oculi ſuſpecti ſunt. Proinde cùm ſit cuſtos juſtitiæ, & ad ipſum ſpectet ſumma rerum, cauſis miſerorum incumbat, ne illi exprobretur, Noli ergo regnare. Nam ſupplicantis orationem non admittere, rationem amittere eſt. Verùm quoniam ob ingentem negotiorum molem, quibus premitur, & ſæpe opprimitur Princeps, omnibus cauſis intereſſe nequit, videat ſaltem, provideat, inquirat, ne miniſtrorum incuriâ, ſeu potius culpâ, ſanguis pauperum deglutiatur, & recta imperandi inſtitutio corruat. Quod quidem facilè continget, niſi legum ſanctarum obſervatio opere compleatur. Quid enim prodeſt novas condere, & coacervare leges, ſi nunquam ad actum exercitum reducuntur? ſcitè admodum ſcripſit ille Politicus; Corruptiſſima Reſpublica, plurimæ leges. nam experimento compertum habemus, plurimis legibus non inſtrui civitates, ſed deſtrui. ſanè ut miles multiplici, eaque gravi armatura oneratus, ad pugnam

Arist. 5. ethic.

Tac. lib. 4 annal.

pugnam ineptus efficitur, & ab hostibus facilè capitur, ita profectò miseri cives multitudine sanctionum obruti, & quid agant, & quomodo se gerant, omnino ignorant, magisque spem abjiciunt, quàm concipiant observandarum legum. Huc spectat, quod Thucydides apud Stobeum refert, Arcesilaum dixisse; Ubi plurimæ leges conduntur, facili negotio contemnuntur, eò quòd cives variis, ac propemodum innumeris onerati legibus, graviter confunduntur. Sicut cibus confertim ingestus,non nutrit, sed onerat,nec densa pluvia terram irrigat, sed inundat; nec clavorum numerus tabulæ leviter insertus, sed unus aut alter clavus fortiter impactus, crebrisque ictibus incussus, fabricæ compingendæ accommodatus est; ita non legum multitudo, quæ obruit, sed paucarum executio, quæ proficit, in Republica instituenda est. Isocrates in Areopago dicere solebat; Non sunt legibus porticus implendæ, sed civium animi justitia, & virtute imbuendi. Homines enim rectè instituti, paucis legibus diriguntur, improbi verò, omnes leges facilè aspernantur. Paucæ itaque leges condantur, sed exactè observentur. Hanc sanè egregiam regnandi institutionem apprime noverat Philosophus ille apud Thebanos insignis. Cùm enim Thebani Lacedæmoniorum legibus inviderent, eorumque Rempublicam agnoscerent florentissimam, philosophum quendam Phitonem nomine, ad Lacedæmones destinarunt, qui leges eorum attentius consideraret, & quod in illis erat admirabilius, diligenter observaret, & patriæ deinde communicaret. Cùm igitur per multos dies commoratus fuisset, singulaque seriò contemplatus, Thebas tandem reversus est, mox omnes ad audienda mirabilia, aures accommodant. At ille

Senatum

Senatum ingressus, compedes, catenas, equuleos, plurimaque id genus, instrumenta coram illis proposuit, quo facto, nullo habito verbo, Senatu egressus, statim se proripuit. Verum Thebani facti hujus novitatem demirati, enixè postulant, ut rationem legationis reddat, & quidnam sibi velint instrumenta illa, protinus aperiat. Tunc Philosophus hac ad eos oratione usus est, Misistis me Thebani cives clarissimi in Lacedæmoniam, ut leges, instituta, & quidquid Respublica illa laudabile haberet, ad vos transferrem; ego autem utilius esse duxi, justitiæ instrumenta vobis afferre; non enim legibus, sed executione legum indigemus. Quid prodest tot leges coacervare, si legum transgressores nullas pœnas luunt? Quorsum tot virgæ, si nec rectæ, nec vigilantes sunt? hinc in dies pullulant impia facinora, quoniam nimia indulgentia homines reddit ad vitia proniores. Nullus unquam Orator posset oratione complecti, quantum ponderis habeat suppliciorum meditatio, etiam apud magnates. divina auctoritate hoc probatur. Nam cùm filii Israël fornicarentur cum filiabus Moab, & ab eisdem ad deorum cultum invitarentur, tunc Deus ad iracundiam provocatus, mox præcepit Moysi, ut de tam nefario flagitio vindictam sumeret, dicens: Tolle cunctos Principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis. Quid hinc? Visa hac gravi animadversione, tantus omnes invasit timor, ut deinceps in idem peccatum nullus legatur relapsus. Verum est enim quod per omnium ora decantatur, Pœna unius, metus multorum. Cedrenus celebris historicus insigne quoddam refert memoratu dignum, huic rei valdè appositum. Cùm pauperes sub Mauritio Imperatore à potentibus opprimerentur,

nec Imperator monitis, & rescriptis proficeret, querelisque undique premeretur, convocatis aliquando in curiam potentibus, orationem ad eos habuit; cujus ea conclusio fuit, Quodsi præceptis suis parêre nollent, sed suis obsequi cupiditatibus, alium sibi suo arbitrio deligerent Imperatorem. Ego enim, inquit, contumacibus, injustis, & aliena violantibus imperare nolo. Tunc quidam procerum, libertate dicendi sumpta, ita Imperatorem alloquitur, Constitue me coram omnibus præfectum urbis, mandaque ne cujusquam rationem potiorem justitia habeam, utque mihi te de rebus necessariis monituro semper aditus pateat, recipio me effecturum intra mensem, ne ulla sit vel illata in urbe, vel accepta injuria. quodsi quis proferat culpam, quam mihi indicatam non punierim, capite me plecti jubeto. Pergratum id Imperatori fuit, eumque præfectum urbis constituit. Is ergo cum mane pro tribunali sederet, & quædam vidua quereretur, se à magistratu quodam omnibus suis facultatibus spoliatam, mittit eam cum sigillo ad magistrum illum, jubetque eum ad dicendam causam venire: at cùm eandem viduam malè mulctatam remisisset, mittit Præfectus ad eum de cursoribus unum, sed hunc quoque verbis delusum demittit. Interim dum Præfectus in circo sederet, magister ab Imperatore ad convivium vocatur, eodem se Præfectus quoque confert, aitque Imperatori, Si in eo Imperator persistis, quod mihi mandasti, ne cui eorum, qui pauperes concutiunt, parcam, scito me promissis satisfacturum; sin eos, tu pœnitentiâ ductus, amicos potius habeas, & conviviis adhibeas, scias me quoque detrectare ea, quæ in me recepi. Imperatore respondente, ut seipsum

potius

potius solio detraheret, si sontem talis criminis sciret. Præfectus illico magistrum vi abripuit, & in curiam cum eo abiit. ibi diligenter utriusque sermone considerato; cùm haud levibus injuriis ab eo affectam mulierem comperisset, verberibus impositis, homini caput rasit, asinoque nudum impositum, per mediam urbem velut in triumpho duxit; & omnes ejus opes mulieri addixit. hoc exemplo reliquos ita in viam redegit, ut ubique summa in pace viveretur, atque intra trigesimum diem, neque actor ullus esset, neque reus injuriarum. Tunc Præfectus Imperatori significat, se promissa implevisse, & Imperator in publicum progressus, cùm nulla querela audiretur, patritia dignitate eum ornat, & per omnem ejus vitam Præfectum Urbis esse jubet. Utinam Principes talibus ministris uterentur, qui justè judicarent, non utique tot flagitia impune emergerent. Hæc est vera regnandi institutio. Proinde Solon interrogatus, quodnam esset inclytum, & excellens regnum? illud esse, respondit, in quo bonis præmia proponebantur; improbi verò pœna, ac supplicio afficiebantur sine ullo personarum delectu.

Princeps itaque qui diu & feliciter principatum administrare exoptat, ministros in primis exquirat probata integritate insignes, non aurum sitientes; isti enim non clientelis, sed clitellis onerandi sunt, cùm magis latrocinium, quàm patrocinium exerceant. Ministrorum autem incorrupta justitia honoribus, ac beneficiis fovenda. Siquidem hæc sola est firmamentum Imperii, pax populorum, impunitas innocentium, horror impiorum, bonorum omnium fundamentum, qua duce, ac comite, quasi quodam pabulo, ars

omnis imperandi nutritur, roboratur, longè latéque propagatur.

Eligat insignes Princeps probitate ministros,
Quales elegit, instituitque David.
Non quos sacra fames invasit turpiter auri,
Sed sint custodes, integritate, fide.

CAPUT X.

In arduis rebus peragendis, optimos Consiliarios, tanquam Regni Custodes. exquirat Princeps: & dilatabitur Regnum ejus.

UI Consilium appellavit veri Principatus baculum, sine quo Respublica diu nequit consistere, meo quidem judicio, sapienter admodum locutus est. Siquidem cum Princeps solus, non possit omnia scire, multorum consilio utatur oportet: ex tot enim sapientibus, qui per omne ævum floruerunt, nemo adhuc post homines natos inventus est, qui se omnia scire profiteretur, & qui prudentum virorum consilio non indigeret. Proinde cum Præsides in summo dignitatis fastigio constituti, non valeant singula prospicere, cuncta investigare, & tandem in uno homine non possint singula absoluta esse, propterea non ex omni parte perfecti; nam Cæsar notatur ambitionis, Alexander temulentiæ, Pyrrhus iracundiæ, Annibal perfidiæ, Fabius tarditatis, idcirco plurimis consiliis indigent, sed amicorum, qui fideliter consulant, & quod ipse solus nescit, ipsi perficiant. Quod eleganti sanè exemplo probavit Zeuxis, pictor ille insignis, cùm simulachrum

Thom. in 1.2.q. 14.

Arist. in 3. ethic. c. 3.

lachrum Helenæ pingeret, ex variis namque puellis perfectam imaginem delineavit, non satis esse ducens unius exemplar. sic prorsus contingit in regimine principatus, nam alium justitia, alium fortitudo, alium prudentia commendatum efficit; unus autem qui virtutes omnes complectatur, & cui nihil desit, nondum (ut arbitror) inventus est. hinc Aristoteles refert, Herculem inter duos & septuaginta liberos, fœminam unam genuisse, quia nullus quamvis præclaris dotibus insignis, valet perfectè omnia absolvere. Siquidem in hac terrestri plaga, in qua omnia coagmentantur ex actu & potentia, vel, ut more Pythagorico loquar, ex pari & impari, ex dextro & sinistro, ex masculo & fœmina, nihil potest esse ex omni parte absolutum; non aurum sine fæce, non argentum sine scoria, non vinum sine flocibus, non rosa sine spinis. Cùm itaque stipantur Principes, quasi custodia tuta, consiliariis multis, hisque & eruditione, & integritate ornatis, tunc, qui pridie duos tantùm oculos, binas manus, ac pedes habebant, & proinde non omnia attingere poterant, coactis, quasi in unum cœtum, multorum oculis, ac manibus, universa commodius, & clarius lustrare, & contrectare possunt. Sic enim in unum collati, quasi unum hominem præstant, qui multiplici ingenio pollet, qui oculis pluribus cernit, qui operatur manibus multis, & qui pedibus penè infinitis graditur. Quod quidem insigni emblemate mutuum auxilium adumbrante, descripsit Alciatus inter Jurisconsultos clarissimus.

Arist. de hist. animal. lib. 7, c. 6.

Loripedem sublatum humeris fert lumine captus,
Et socii hæc oculis munera retribuit.
Quo caret alteruter, concors sic præstat uterque,
Mutuat hic oculos, mutuat ille pedes.

Dum cæcus, & claudus, inquit Alciatus, ad ripam cujusdam fluminis simul essent, ad alteram transferri cupientes, unusquisque autem solus nequiret; claudus enim pedibus, cæcus verò oculis carebat, ita sibi invicem ingeniosè subvenerunt, cæcus claudum humeris imposuit, at claudus cæco viam demonstrabat, sicque mutuis auxiliis ad optatam fluminis ripam pervenerunt. quibus satis apposité quadrat nota, Neuter solus. Quorsum gemina membra in nobis Deus esse voluit? binas aures, totidem oculos, manus, pedes? nimirum, ut alter alterum juvaret, cùm res postulasset. quam mutuam opem docent etiam bruta in gruibus, cervis, & aliis ferè omnibus. Grues quidem, sic turmatim volant, cùm novas ædes transmarinas petunt, ut sibi mutuò innitantur, sed ita, ut quæ prima agmen ducit, ubi defatigari incipit, eò quòd nulli innixa fuerit, ad extremam redeat, cui tantisper incumbat, donec omnibus id successivè facientibus, iterum prima fiat. hoc idem observatur in cervis, ut luculenter exprimit academicus Intentus, habens pro insigni cervos quamplures flumen transvadare contendentes, apposita hac nota, Per mutua nixi. si enim Augustino credimus, quando ratione pabuli aliquod flumen transmeare coguntur, solo naturæ ductu, alter alterius onus portat, quia unus super alium, caput reclinat; ille verò qui quasi dux omnes alios præit, cùm defatigatus fuerit, ad posteriorem se confert, & super ipsum caput inclinat, & sic vicissim sibi auxilium subministrantes omnes gregatim feliciter transeunt, adeò ut mutuus amor sit illis, loco navis; quasi rationis præsidio utantur, sed re vera non ratione, sed instinctu naturæ moventur. Verùm licèt animalia bruta, ratione & prudentia

dentia non utantur, habent tamen operum suorum ducem & rectorem ipsum Deum naturæ authorem; ideoque non est mirum, si quædam conficiunt tam miro artificio elaborata, ut hirundines nidos, araneæ telas, formicæ horrea, apes favos mellis, ducuntur enim ab intelligentia non errante, hinc apud philosophos circumfertur tritum illud axioma, Opus naturæ, opus intelligentiæ. hoc idem ferè accidit in summa rerum administranda, in qua, quia vident plus oculi quam oculus; consilii ope opus est. ita consulente sapientissimo Vate: Ubi multa consilia, ibi salus. Proinde Plutarchus in Philosophia morali nulli secundus, Trajano suadebat, ut in negotiis socios adhiberet. Cùm enim Princeps gravia pertractet, proprios humeros consulere debet, quid ferre valeant, pro comperto habens, magna negotia magnis egere adjutoribus. manus manum lavat, inquit adagium. Ad Dei conditionem prope accederet, qui nullo indigeret, sibique sufficiens esset. Nam experimento compertum est, nullam provinciam omnibus sibi necessariis abundare, sed in hac aurum, & argentum; in alia vinum & oleum. In Oriente cœlo benignius influente, gignuntur margaritæ, at in Occidente metalla; Arabia phœnicem, Ægyptus crocodilum, Africa leones producit. Sol inter astra cœli, nonne primum locum obtinet? at non potest vel unicum folium producere, nisi terræ & aquæ auxilio interveniente, nec terra ex suis visceribus aurum profert, nec mare è sinu suo gemmas educet, nisi Solis comite virtute. bene Academicus, Non sufficit alter.

Prov.c. 24.

Corn. Tac.lib. 1. annal.

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi,
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni,
Nascuntur steriles saxosis montibus orni,

Littora

Littora myrtetis lætissima, denique apertos
Bacchus amat colles, aquilonem & frigora taxi.

Sed quare hoc? ut una provincia indigeat alterâ, & mutuo convictu jungatur. In gratuitis simi-
1 Cor.2. le quid factum cernimus; noluit enim Deus, ut aliquis sibi sufficeret, sed alterius indigeret ope,
Eccl.c.2. idcirco dona sua divisit. Alii quidem datur sermo sapientiæ, alii scientiæ, alii gratia sanitatum, alii operatio virtutum. hinc Apostolos binos mittebat, ut ostenderet, quod nemo sibi sufficit, sed fratris indiget auxilio; Frater enim sic dicitur, quasi ferens alterum. Sapientissimi Regis testimonio, Frater adjutus à fratre, quasi turris firma. Quod experimento probavit Moyses dux præstantissimus, sic narrat sacer textus, Venit Ietro socer Moysis in desertum, ut Moysem viseret, quem videns tota die occupari, in omnium litibus audiendis, ait ei; Non bonam rem facis, stulto labore consumeris, ultra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere, sed audi verba mea,
Exod. c. 18. & erit Dominus tecum. Esto tu populo in his, quæ ad Deum pertinent, provide autem de plebe, viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, qui oderint avaritiam, & qui judicent populum in omni tempore. si hoc feceris, implebis præceptum Dei. quibus auditis fecit Moyses
August. de doct. Christiana lib.1. omnia quæ illi suggesserat. Hoc exemplum expendens Augustinus admirabatur dicens: Loquebatur Deus quotidie facie ad faciem cum Moyse, sicut loqui solet amicus ad amicum, eumque monebat de minimis rebus, qua ergo ratione non ei dedit consilium hoc, quod Ietro dedit? proculdubio ostendere voluit Deus, neminem ipsi adeò familiarem esse, ut ope alterius hominis non indigeat. Utinam Principes Christiani, quando singulis

gulis vires non sufficiunt, sibi invicem opem ferrent, ut animo concordi, juratos Christiani nominis hostes funditus delerent, & radicitus evellerent, aut saltem illorum conatus eluderent, & tot animas captivas ab impio detestandi Mahometis jugo extraherent. Nonne miseri quotidiano experimento probamus, quod ex dissidiis Christianorum, quasi spectatorem agens, suam non parùm ditionem auget? quod Georgius Sabinus graphicè expressit hoc Hexasticho,

Mutua discordes faciebant prælia turdi,
Acris & alitibus pugna duobus erat.
Vidit, ut amborum prædo certamina nisus,
Vnguibus, & rostro dilaniavit aves.
Sic modò, dum faciunt discordes prælia Reges,
Turcius Europæ diripit hostis opes.

Hoc idemmet alter poëta, temporum nostrorum calamitatem deplorans, eleganter cecinit,

Gallia cui paret, cui paret Betica tellus
Jam conferre manum Marte furente parant,
Jamque animis, & jam concurrunt fortibus armis,
Turbidus ut jam jam sanguine Sabis eat.
Et tamen amborum cervicibus imminet hostis
Thracius in pharetris acer, & acer equis.
Qui majus nil mente petit, nil voce precatur,
Quàm semel ut pugnent hi duo Marte pari.
Sperat enim nostris confractis viribus omnem
Europam parvo posse labore premi.
Illius ergo Duces in pectora vertite ferrum,
Sternere qui telis ardet utrumque suis.

Hoc autem non contingeret, si Principes in unum collati, adversus hostem communem mutuis viribus prælia dirigerent, adhibitis semper prudentum virorum consiliis.

Nec erubescat, in rebus præsertim arduis, inferiores

riores etiam consulere, licèt ipse acutissimo ingenio polleat: sæpe enim & olitor est opportuna locutus. Optimi siquidem gubernatoris esse duco, in maximis tempestatibus vectores quoque consulere; alienum enim consilium negligere, temeritatis indicium. Occurrat menti senex ille venerabilis, quem Divus Ioannes supra thronum sedentem vidit: iste universo orbi præsidebat, proinde senibus quasi consiliariis undique erat stipatus. Quid hinc? ut doceret, quod in excelso fastigio collocati, à latere semper habeant viros consulentes, non tamen sanguine conjunctiores, sed virtute eminentiores, cùm quibus omnia ad regimen spectantia conferant. Si enim Princeps, utpote homo, quid facturus sit, quandoque hæsitaverit, illorum sapientiâ fulcietur; si verò ipse probè noverit, aliorum tamen consilio perficietur, oraculo divino præscribente, Audiens sapiens, sapientior erit. hoc namque est maximum sapientis argumentum, in rebus seriis aliorum adhibere consilia. hinc Salomon cor docile enixè postulabat. Dabis servo tuo cor docile. alii transferunt, Dabis cor cum auribus, hoc est, consilia aliorum libenter auscultans. siquidem valde periculosum est Principi, propriæ solertiæ inniti, & præ nimia sui fiducia alienum negligere consilium, ne contingat quod Imperatori Cæsari; hic enim sua virtute fretus, amicorum monita contempsit, qui rogabant, ut suæ salutis custodes adhiberet, sed exitus docuit, facilius esse mortem prævideri, quàm morti provideri. ita quoque contigit Alexandro, nam cùm à Chaldæis per Nearchum monitus esset, ne ad Babylonem accederet, quod immineret exitus infelix, ipse autem consilium sprevisset, paucorum dierum curriculo, in medio victoriarum

Apoc. c. 4.

Prov. c. 1.

3 Reg. 3.

rum

rum cursu veneno sublatus est, quartum & trigesimum annum agens, robore corporis simul, & animi virtute florens.

At fortasse dices, non esse privati hominis Principem emendare, in rebusque peragendis consulere, sed ratio hæc non concludit. quia dicam ego, Nonne est privati hominis, Principi ægrotanti medicinam præstare? ergone Princeps alius accersendus est, qui tangat venas, exploret pulsum, pharmacum componat, ipsumque porrigat? Quamvis Princeps sit magna sapientia præditus, quia tamen aliena consilia admittit, non proinde minuitur ejus magnitudo, sed viget, clarescit, & potius illustratur. Quod præstantissimorum Principum exemplis facilè comprobatur. Quis unquam sapientior Salomone? Consiliarios tamen sapientes semper habuit, à latere nunquam recedentes. hinc discant Reges, quos posuit Deus custodes populorum, negotia magni ponderis, absque multorum consilio non expedire, quoniam qui sapiens est, audit consilia. Naaman Syriæ Prov.12. Princeps, quomodo à lepra mundatus fuit? quia servorum prudens consilium non respuit. tanti valet consilium, si quis sapienter eo utatur. Alexander ob rerum præclarè gestarum gloriam, cognomento Magnus, nonne pollebat admirabili ingenii acumine? nihil tamen ferè agebat sine Aristotelis consilio.

Pericles dux clarissimus magistrum habuit Anaxagoram, cujus consiliis frequentissimè utebatur, non modò in rebus urbanis, verùm etiam bellicis, quibus cùm esset egregiè intentus, audiretque Anaxagoram diuturnæ vitæ tædio, per inediam mortem sibi consciscere velle, ad eum protinus advolavit, precibusque & lachrymis obsecravit,

Franc. Sen. lib. 2 de reg. & repub.

vit, ut si non sibi, saltem Pericli vivere vellet, quem consiliorum socium in regimine optaret.

Bruson. lib. 3. c. 31. Dionysius tyrannus ad sævitiam natus, ita Platonis erat addictus consiliis, ut ei in Siciliam naviganti obvius progrederetur magno Principum comitatu, in rebus arduis consulendi gratiâ, à quo multa didicisse, vel hoc ipso testatus esse videtur, quod cùm ejectus esset è Regno, petereturque à quibusdam, Quid tibi Plato, & philosophia profuit? audacter respondit, Ut æquo animo feram tantam fortunæ mutabilitatem.

Rex Antigonus Zenoni Stoico litteras dedit, ad hanc sententiam, Ego fortunæ ac gloriæ magnitudine te supero; sed tu sapientia, & perfecta quadam felicitate longè præstantior es. Proinde oro, ut ad me venias, discipulumque habeas: nam qui Regem ritè docet, universum etiam populum cui præest, bene instituit. jam tædio habebat iste Princeps ignavam adulatorum vanitatem, quibus regiæ omnes semper abundant; idcirco Stoicum accersire optabat, quem in consilio haberet, & libere loquentem audiret. Optimi siquidem Principis est, viris prudentiâ præstantibus, liberiorem quandam loquendi potestatem facere, ut in rebus seriis libere, ac sine metu salubre consilium afferant. Quapropter Demetrius Laërt. li. 5. c. 5. Phaleræus Ptolemæum Regem frequenter hortabatur, ut pararet sibi libros, de Regno, deque militari imperio tractantes, eosque diligenter evolveret, quia illa, de quibus amici non audent admonere Reges, in libris habentur inscripta. ita sentiebat Alphonsus Siciliæ Rex, qui dictitabat, Panorm. lib. 3 de reb. gest. Alphonsi. mortuos esse optimos Consiliarios, libros nimirum, à quibus sine metu, quæ opportuna sint, fideliter audiret, non tamen vivorum consilia negli-

negligebat, sine quibus nihil penitus decernebat.

Pyrrhus Epirotarum Rex inclytus sæpenumero dicebat, plures urbes Cyneæ oratoris eloquentiâ, & consilio cepisse, quàm nervis & viribus exercitûs armati. Sciebat nimirum, res grandes imperii, non tantùm viribus perfici, sed arte & ingenio. homo pusillus nonne ingentes elephantes capit? nonne indomitos equos frenat? nonne boves subjicit aratris? volucres de cœlo dejicit? ac denique quod etiam in imo fluminis latitat, homo hamo extrahit? ita enim comparatum est, ut vires cedant ingenio. hinc solvitur quæsitum illud; Cur unus Demosthenes Philippo Regi majori erat terrori, quàm universa Græcia? quia non ingenium superatur viribus, sed vires ingenio. Parva sunt arma foris, dicebat Romanus orator, nisi consilium sit domi. Cur Alexander tam frequentes & ingentes victorias obtinuit? quia prudentum consilio cuncta agebat. De ipso enim tradunt historici, quod cùm ad prælium iturus, exercitum conflaret, non quoslibet admittebat, licèt virium robore præstantes, sed veteranos tantùm, qui cum patre, patruoque militaverant, adeò ut non milites, sed militiæ magistros putares. ordines quoque nemo nisi sexagenarius duxit. itaque nemo fugam in prælio, sed victoriam cogitavit, nec alicui in pedibus quidquam spëi, sed in lacertis fuit. Non autem sic de viribus Darii. quid mirum, si victor ille, iste victus fuit? tanti valet ingenium.

Brufon. li. 4. c. 31.

Tull. li. 1 de offic.

Trog. Pomp. lib. 11.

Hinc Romulus statim ac Urbem condidit, centum ex senioribus elegit, quorum consilio omnia ageret, & hos Senatores appellavit. Innocentius Papa octavus imparem se tanto oneri animadvertens, duodecim consiliarios elegit, sine quorum

Lud. Gran. in phil. moral.

consilio nihil prorsus decernebat. Agesilaüs Lacedæmoniorum Rex, interrogatus, quas res Imperatorem habere oportet, dixit: Adversùs hostes audaciam, erga subditos benevolentiam, in opportunitate rationem & consilium. Sciebat enim quod sicut in Principatu beatissimum est, non cogi, ita miserrimum non suaderi. Et in hac insania, proh dolor! versantur plurimi, qui ut fortunâ, sic & sensibus super alios se putant. De quibus Sapiens, Via stulti recta in oculis ejus; qui autem sapiens est, audit consilia. imò nonnulli ita mentis inopes, ut etiam post consilia, ne alienæ sententiæ egere videantur, in diversa, & deteriora rapiantur. Inter quos (instar omnium) prodeat Xerxes ille, qui Græcis bellum indicturus, adhibitis Asiæ Principibus; Ne viderer, inquit, meo tantùm usus consilio, vos contraxi, cæterùm mementote, parendum vobis magis esse, quàm suadendum. Quid autem acciderit ob consilii inopiam, exitus belli conprobavit. Porrò quanti referat consilium summâ prudentiâ comitatum, egregiè noverat Alexander ille Farnesius, Italiæ splendor eximius, Europæ fulgentissimum lumen, unicum belli fulmen, perpetua militiæ gloria, nunquam victus, semper victor, nunquam animo fractus. cui egregiè convenit elogium,

Prov. c. 12.

Valer. li. 5. c. 9.

Etiam si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Dux iste Serenissimus nunquam res grandes aggrediebatur, quin priùs secum maturè provideret, quæ possent contingere, & licet prudentissimus esset, nihil tamen moliebatur, non audito priùs aliorum consilio. Laudet pro libito antiquitas Imperatores suos, nostra hæc ætas Farnesio duce gloriatur, in quo uno virtutes omnes, tan-

quam

quam in proprio domicilio enituerunt. Præclara quidem gessit Alexander Macedo, sed magis feliciter, quàm prudenter; ducebatur enim à fortuna magis, quàm à consilio. Alexander Farnesius nihil imprudenter, omnia cùm consilio. Annibal Carthaginensis ducis officio egregiè functus, qui ter Romanas fregit vires, at novissimè acta obliterarunt prima. In Duce Farnesio omnia ad extremum usque gloriosa. Fabius Maximus laudibus extollitur, quia ipse cunctando restituit rem. Farnesius fortiter pugnando, & opportunè cunctando sæpe victoriam obtinuit. Pompejus strenuè bellando aliquando vicit, non tamen novit prosequi victoriam. Farnesius animosè pugnando superabat hostes, non tamen victoriis intumescebat. claruerunt alii duces corporis robore, alii ingenii viribus. Farnesius ingenio simul & corpore. Novit Anverpia, novit Gallia Belgica, novit alia Gallia, quàm strenuè pugnaverit dux invictissimus. at quibus auxiliis? prudentiâ duce, comite consilio. Quocirca Romani Principes Consules dicebantur, vel à consulendo civitatibus, vel à regendo cuncta cum consilio. Quoniam consiliis sapientum respublica regitur, conservatur, augetur; ut pulchre scribit Augustinus de Themistocle, qui cum interrogaretur, an sciret canere nervis? & diceret, se nescire, adjecit importunus, Quid igitur nosti? respondit vir sapiens, Novi rempublicam ex parva magnam facere, arte nimirum, ingenio, & consilio. Alexander Severus Imperator tanti faciebat optimorum consilia, ut nullam sanciret legem sine viginti viris, hisque prudentissimis, nec ulla in re judicium ferebat, quin priùs iret per sententias singulorum, & scriberetur quid quisque dixisset. An autem

Aug. de civ. Dei lib. 5. c. 12.

Aug. ad Diosc. epist. 38.

hæc fuerit optima regiminis institutio, rerum feliciter gestarum exitus comprobavit. Noverat enim egregius Imperator, quod hisce præsidiis stipatus Princeps, prospere, & diu firmabit Regnum. Proinde consiliarii à Demosthene comparantur canibus, nec falsò id quidem; nam sicut canes custodiunt gregem, ita illi Regnum, sine quibus omnino corruunt Imperia. Hoc probè intelligebat Philippus Macedo, idcirco summâ ope nitebatur, sapientibus viris hostes orbare, quorum consilio civitates reddebantur inexpugnabiles. propterea dum Athenienses obsideret, destinavit Legatos, qui hæc verba referrent, Si pacem civitatis vestræ diligitis, decem oratores quos elegero, mihi tradite. quibus verbis auditis, famâ per totam urbem volitante, Demosthenes in medium prorumpens, frequentiam populi sic allocutus est, Viri Athenienses, conferebat tempore quodam lupus cum pastore, lupus fraudulenter agens, dixit pastori, Controversiam totam, quæ est inter nos, canes tui procurant, hos si mihi tradere volueris, nulla deinceps erit inter nos concertatio. Credidit pastor, & datis canibus, qui custodiebant oves, ovile statim dissipatum est. Idem vobis accidet Athenienses, Philippus Macedo lupus est rapax, vos omnes estis oves, nos philosophi canes sumus, quos sibi quasi infensos postulat tribui. Sed quid facit hic apologus ad rem nostram? hoc nimirum, ut Princeps benevolentiâ & beneficiis foveat Consiliarios, utpote tutos Regnorum custodes. Quod bene animadvertens Theopompus Spartanorum Rex prudentissimus, tantum honoris tribuit suis Senatoribus, ut Ephoros instituens, magnam partem Regni illis adjunxerit, cum summa auctoritate Imperii. At cùm Regis uxor id ægre ferret, quòd

quòd Regnum angustius relinqueret liberis; imò latius, respondit, & firmius relinquam: quippe qui consilio, & auctoritate Senatûs, non potentiâ & viribus magnitudinem Regni definiebat.

Cur Homerus Ulyssi Minervam comitem facit? ut ostendat Ulyssem, sapientiâ comite, pericula omnia superasse. Optimo namque consilio quasi Minervæ clypeo, Principes constipati, universos scopulos effugient, at sine consilii adminiculo præcipites corruunt. ita Lyricus,

Vis consili expers mole ruit suâ.

Longè majora geruntur paucorum consilio, quàm viribus fortissimorum. quod Homeri sententia comprobatur, dum inducit Agamemnonem asserentem, longè facilius esse rem Trojanam evertere, si decem Nestores, aut Ulysses in consilio haberet, quàm si totidem Ajaces, & Achilles fortiter dimicantes. Hoc itidem expressit Alciatus egregio emblemate. Pinxit hinc Ulyssem in consilis agendis prudentissimum; illinc verò fortissimum Græcorum Diomedem. hoc addito symbolo, Unum nihil, duos plurimum posse. hoc est, consilium sine robore parùm, robur sine consilio nihil. at ubi utrumque confluxerit, tunc præclarum quid efficitur. Veteres quoque dum prudentem virum referre vellent, duplicem pinxere Mercurium, juniorem unum, seniorem alterum; hic consilium & prudentiam senibus propriam designabat; ille vires & robur, quod in flore viget juvenili. Sensus itaque ænigmatis erat, eum, in quo vires & consilium connubium iniêre, perfectum & egregium ducem esse, at longè consilium superat vires. Proinde verissimum semper judicavi illud Sallustii dictum, Omnia Regna, civitates, nationes usque eò prosperum habuere Imperium, dum

Franc. Sen. de regno. & rep.

dum apud eos vera consilia valuerunt; at ubi gratia, timor, voluptas, ea corrupere, brevi temporis intervallo imminutæ opes, deinde sublatum Imperium, postremò jugum servitutis impositum.
2 Paral. c.4. ut experimento probavit Rex Roboamus Salomonis filius; is enim à populo derelictus, magnam Regni partem amisit, quia seniorum, & saniorum consilia neglexit. Cur Rex Chaldæorum tot miseriis obnoxius ad terram usque prostratus? quia eò amentiæ devenit, ut optima sapientum consilia contemneret. Romanum quoque imperium quamdiu floruit? quousque cives bonis consiliariis usi fuerunt, honestéque vixerunt. Nam plures respublicæ, ait Xenophon, sunt funditus eversæ administrantium culpâ, quàm hostium atrocitate. Etenim Athenas non hostis foris, sed intus civium evertit invidia. Spartam non peregrinorum bellum, sed Spartanorum sustulit avaritia. Ilium denique non Græcia, sed Paridis perdidit libido. Quapropter omni præsidio firmius est imperium, ubi prudentum vivitur consilio. Ubi autem consilii inopia, quid mirum, si inde emergit omnium malorum copia?

Cæsar primus Romanorum Imperator, cur in Senatu trucidatus infeliciter occubuit? in promptu causa est, quia Spurinæ consilium irrisit; is enim monuit Cæsarem, ut caveret discrimen ingens, quod ultra Calendas Martii non protraheretur. eo ipso die, dum in Senatum iret, fortè Spurinam obvium habuit. Quid ais, inquit, quasi irridens, nonne Calendæ Martiæ advenere? Ita quidem, respondit, advenere, sed nondum præteriêre. nec mentitus, quia vix Senatum ingressus, viginti tribus vulneribus confossus, miserrimè animam exhalavit.

Quam

Quàm bene agebatur cum Xerxe potentissimo Rege, si amici consilio acquievisset. is cùm Græcis bellum indixisset, & proinde copias parasset innumeras; septuaginta enim millia è regno armaverat, triginta millia deauxiliis, & centum millia navium habuerat. Sed quid? blandientium adulationibus allectus & elatus, famam & exercitum infeliciter amisit. Quidam dicebant, Græcos nuntium belli non expectaturos, sed ad primam adventûs famam, terga versuros; alii afferebant Græciam non tantùm vinci, sed mole exercitûs opprimi; non defuêre assentatores, qui dicerent, vix naturam rerum sufficere, angusta esse classibus maria, militibus castra, equitibus campos, vixque cælum patêre sagittis; alii verò potentiam Regis extollentes, timendum esse, dixerunt, ne urbes vacuas invenirent, futurum enim esse, putabant, ut Græci relictis habitationibus, fugam arriperent, domosque desertas relinquerent. Demum dum Regem his vocibus nimiâ elatione furentem concitarent, Demaratus Lacedæmonius dixit: Ingens ista multitudo, quæ tibi placet, ô Rex, valde metuenda est, utpote quæ non vires, sed pondus habet. nótum est enim illud adagium, Immodica aut nunquam, aut difficulter possunt regi, nec diu durare potest, quod regi non potest. Porrò à tramite veritatis non deflexit. Acciderunt enim omnia, quæ Demaratus prædixerat. Itaque stratus per totam Græciam Xerxes, tandem intellexit, sed serò, quantùm ab exercitu turba distaret, & tunc pudore, quàm damno miserior, Demarato gratias egit, quòd solus vera nuntiasset. Mirum profectò, & penè incredibile dictu, Rex qui tam numeroso exercitu florebat, per totum quin-

Trog. Pomp. lib. 3.

quennium congregato, quàm multitudinem è specula aspiciens, plorasse fertur, quod nullus ex tot militibus, spatio centum annorum esset superfuturus, qui navium copiâ totum Hellespontum operuit. apud Thermopylas tamen à quatuor millibus hominum victus fuit, & qui antea tot maria navibus sternebat, vix parvâ cymbâ effugere potuit. At tantæ infelicitatis quæ causa fuit? blandum consilium, prava adulatio. rectiùs sibi consuluisset miser homo, si spretis adulationibus, Demarati consilio aures accommodasset. Quonam furore ducebatur Nero, sævitiæ portentum, ad tot impia facinora perpetranda? quia mentem habebat expertem consilii, nec vera consulentes admittebat: existimabat enim iste misellus, in tanta potentia, omnia sibi pro libito licere; propterea neglectis consiliis, ad nefanda quæque scelera præceps ruebat. pulchre Claudianus Principi consulebat,

Non tibi quod libeat, sed quod fecisse decebit
Occurrat, mentemque domet respectus honesti.

Quare operæ pretium duco, ut Princeps pro summa rëi ritè administranda, non adulatoribus aures præbeat, non proprio tantùm ingenio confidat, sed prudentibus consiliariis utatur, qui veritatem sincerè & libere pronuncient; non multis, & phaleratis verbis, sed paucis, at magni ponderis, ne mentem Principis confundant; non enim debet fieri per plura, quod potest fieri per pauciora, & æquè bene. Rex Agesiläus cùm declamantem audiret, qui ex musca faceret elephantem, remque nullius ponderis in longum protraheret, indignabundus concione se subduxit, dicens: Egregium cerdonem, qui tantillo pedi, tam amplum adaptat calceum. Hinc laudari solent literæ

Arist. li. 2. physic.

teræ Laconicæ, quæ brevi compendio, magnum ſenſum includunt. quarum aliquas poſteritati mandavit ſcriptorum diligentia. Inter quas ſunt illæ Lyſandri ducis,quibus Ephoros certiores reddebat victoriæ de Athenienſibus partæ. litterarum ſeries hæc eſt, Captæ ſunt Athenæ. cui Lacedæmones reſcripſere, Sat eſt capi. En gratus omnium auribus Laconiſmus, & verboſæ deductiones inſipidæ. Philippo Regi de multis ſciſcitanti his verbis reſponderunt, ad id,quod ſcripſiſti,Non. ad prolixam Regis epiſtolam unica ſyllaba reſponderunt, quàm grandibus litteris pinxerant, ut expleret juſtum epiſtolæ ſpatium. iterum Philippo ab eïſdem per epiſtolam petenti, utro modo vellent, ut veniret ad illos, hoſtili, an amico? Laconicâ brevitate reſponderunt, Neutro modo. Julius Cæſar cùm in bello civili Pharnacem primo congreſſu viciſſet, Laconicâ brevitate ad ſuos ſcripſit, Veni, vidi, vici. De Phocione, cujus dicendi vim admiratæ ſunt Athenæ, referunt hiſtorici, quod hic theatro jam pleno, expectatus ut oraret, obambulabat foris cogitabundus, intentus in hoc unum, ut circumcisâ undique oratione, eò ſententiis anguſtior eſſe videretur, quò eſſet anguſtior verbis: ſicque, dum in eum omnes ora tenerent, expectarentque oracula; crebris ipſe ſententiis non tam orare, quàm de cælo in terras velut novus Jupiter tonare & fulgurare videretur. ita planè Conſiliarii cum Principe in rebus seriò gerendis, non verba ventoſa effutiant, ſed pauca; omnia tamen ad ſalutem Principis ſpectantia. hoc verò egregiè præſtabunt, ſi tales exiſtent, quales inſtituebat Rex David, qui velut Argus diligenter exquirebat in toto Regno electos ex millibus, nullâ ſuſpicionis labe in-

 fectos,

Pſ.120. fectos, dicebatque familiaribus, Oculi mëi ad fideles terræ, ut ſedeant mecum, nec unquam adduci potuit, ut ad aulam Regiam admitteret, niſi immaculatos, Ambulans in via immaculata, hic mihi miniſtrabit. Si tales, quales præſcribit Ambroſius, Elige tibi Conſiliarios bonos, Deum timentes, & veritatem amantes: ſæpe enim adulatores blandâ facie decipiunt animas audientium, & perpetuæ mortis laqueis interimunt. ſi quales Gregorius inſinuat, nullus fidelior tibi ad conſilium eſſe poteſt, quàm qui non tua, ſed teipſum diligit. ſi quales vidit Joannes; Vidi, inquit, ſedem in cœlo, & in circuitu ſedis ſedilia viginti quatuor, & ſuper thronos viginti quatuor ſeniores ſedentes, circumamicti veſtimentis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ, in medio ſeniorum ſedebat ſupremus Princeps. Quid hinc? nihil ita potenter Conſiliarios in officio ſuo retinere poteſt, quàm præſentiæ divinæ conſideratio. Stat enim poſt parietem, reſpiciens per cancellos, vias tuas conſiderans, greſſus tuos dinumerans, imperfectum tuum videns, in libro indelebili omnia ſcribens, cuncta aliquando ſtrictè diſcuſſurus. Proinde dicebat Dominus Abrahæ; Ambula coram me, & eſto perfectus. Hebræus legit; Ambula coram me, & eris perfectus. quia ambulatio coram Deo ducit ad perfectionem, ait Caëtanus. Nulla eſt enim efficacior ratio componendi actiones, quàm ambulare ante faciem Principis. hinc Regius propheta; Non eſt Deus in conſpectu ejus. quid inde? Inquinatæ ſunt viæ illius in omni tempore. lectio Hebraïca habet: Parturiunt viæ illius in omni tempore. Siquidem iniquitatis fœtum gerentes ſexcenta parturiunt delicta, & nunquam ceſſant parere. ô magna dementia!

Apoc. c.4.

mentia ! Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. atquî fieri potest, ut sit aliquis adeò stultus, ut dicat non esse Deum? cùm ipso naturæ lumine sit notum? non vult absolutè dicere, non esse Deum, sed quod non considerat Deum præsentem, & hoc educitur ex Hebræo; Dixit insipiens in corde suo, non est judex. Super thronos erant seniores. Quorsum hoc? quoniam omnis gubernatio prudentiam requirit, quæ intra breve tempus comparari non potest. In antiquis enim est sapientia, & in multo tempore prudentia. Erant induti vestimentis albis. Candor, ait Ambrosius, puritatis est symbolum. quoniam vitæ innocentia, Consiliariis summè necessaria. Candor itidem, pacis signum, ut innuat, Consiliarios pacem, non bellum consulere debere, ut imitentur admirabilem Consiliarium, qui semper cogitat ea, quæ pacis sunt. Ego cogito cogitationes pacis, non afflictionis. Coronas aureas in capitibus gerebant. quid hoc? per aurum charitas denotatur, quâ omnes Consiliarios insignitos esse decet, ut non proprii commodi, sed publici boni rationem habeant; charitas enim non quærit quæ sua sunt. Corona autem præ se fert potestatem, quam ministri in suas passiones habere debent, ad Regni tantùm, & Principis salutem respicientes. Proinde omni studio caveant, ne pravo consilio animum Principis inficiant, illum avertentes à tramite justitiæ, quia tunc dissiparent animam prægnantem,& propterea gravi supplicio plectendi. ita comminatur Dominus per os prophetæ; Super tribus sceleribus filiorum Amon, & super quatuor non convertam eum. sed quid, ô bone Deus? nonne dixisti, Nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur, & vivat? quomodo

Psal. 13.

Amos. c. 1.

modo nunc dicis, Non convertam eum? nonne dixisti; In quacunque hora ingemuerit peccator, omnium peccatorum ejus non recordabor ampliùs? & nunc dicis, Non convertam eum? nonne dixisti Petro; Non usque septies, sed usque septuagies septies? hoc est, secundùm Augustinum, toties quoties? quomodo non convertam eum? Septuaginta legunt; Super quartum non convertam eum. eò quòd disperdere fecit prægnantem in Galaad. Sensus litteralis est, Amonitæ erant auro ita inhiantes, ut post devictos Galaaditas, trucidarint etiam fœminas eorum prægnantes, ne filios parerent, qui postea acceptæ injuriæ ultores, bona, quæ ab eorum parentibus abstulerant, armis repeterent. hoc autem Deo ita displicuit, ut difficilè adduci potuerit, ut remitteret. Glossa interlinearis per hanc prægnantem, intelligit animam bonis propositis gravidam, adeò ut sensus prophetæ, secundùm expositionem Gregorii sit iste; Qui bonam voluntatem sanctis desideriis plenam, abortum facere studuerit, non solùm futuro, sed præsenti supplicio, dum vivit, est afficiendus. Quod filii Heli experimento probavere. hos enim Deus durissimis pœnis afflixit, quoniam viros pios impediebant, ne Deo offerrent sacrificium. ita habet Sacer textus; Erat peccatum puerorum grande, eò quòd retrahebant homines à sacrificio Domini. & quid est hoc, nisi ex parte nostra dominium Deî coarctare? sicut econtrà, qui convertit animam, dilatat quodammodo ejus dominium. ita exponere solent Patres verba illa; Magnificat anima mea Dominum: non dixit Deum, sed Dominum. quia cùm quis animam, vel verbo, vel exemplo, ad meliorem frugem reducit; tunc facit Deum, ma-

jorem

jorem quidem Dominum, sed non majorem Deum. quod quidem præclarissimum opus est. Et quid gloriosum magis, quàm oves errantes ad sinum Dei perducere? Qui autem abducit oves, non solùm grande scelus perpetrat, sed quantum est ex se, conatur minuere divinum imperium. Vera itaque consulentes audiat Princeps, non adulatores propria commoda procurantes, qui Regnum, & Regem periculis exponunt, tanquam alienæ salutis proditores, quales fuere Consiliarii Saul contra David, de quibus conqueritur, Quare audis verba hominum loquentium, David quærit malum adversùm te? quales fuerunt ministri Achab Regis Israël, qui consulebant ei, ut ascenderet in Ramoth Galaad, & deceperunt eum. solus autem Michæas è sincero pectore vera deprompsit, sed non audita; idcirco in ipso prælio fuit Achab misere interfectus. sed pro dolor! quis nostrâ hac tempestate invenitur, qui sincerè & fideliter loquatur? Multi quidem sunt inter Placentiam, & Laudem, sed pauci pergunt Veronam. Porrò paucos illos, qui puram propinant veritatem, foveat Princeps, honoribus complectatur, cumulet beneficiis; siquidem ingenua libertas, non solùm æquo animo ferenda est, sed etiam lætanter recipienda, tanquam certissima Regnorum custodia. Rogatus olim ab amico quodam divinus Plato, quodnam ei acceptum obsequium præstare posset? Si quidquid, ait, in me vitiosum videris, liberrimè arguas. hoc idem apud Apellem in more positum erat: quidquid enim pingebat, omnium oculis expositum volebat, ut transeuntes, si quod deprehendissent erratum, libere aperirent. Hujus sententiæ erat Alexander Macedo, is enim à familia servum ablegavit, quia duodecim anno-

1 Reg. c. 24.

3 Reg. c. 22.

Plin. lib. 31, c. 10.

annorum ſpatio, quibus cum eo commoratus fuit, nullum in Rege vitium deprehendiſſet, quod repræhenderet. hinc diſcant Principes, moderatam dicendi libertatem æquo animo pati. pungit interdum, fateor, ſed cognito deinde veritatis nucleo, ſalutarem aculeum ſuſtinebunt. Aculeatus enim ſermo, modò ſale modeſtiæ ſit aſperſus, non mordet, ſed oblectat Principem. Porrò ſi veritas ſuapte naturâ eſt tam admirabilis & amabilis, cur adeò moleſtè à Principibus audiri ſolet? quia proprias animi maculas non percipiunt, quò fit, ut difficiliùs curentur animi ægritudines, quàm corporis, quia mala corporis ex pulſibus arteriarum, & vultûs pallore deprehenduntur, at animi mala hujuſmodi ſignis non ſe produnt, & propterea pleroſque ita fallunt, ut etiam pro malis non habeantur. Hinc fit, ut febrim nemo ſanitatem dixerit, nec tabem quis appellaverit bonam corporis habitudinem; at vitiis ſæpe virtutum nomina imponuntur, & hanc ſanè ob cauſſam, corpore ægroti medicos quamprimum accerſunt, animo autem ægri, etiam oblatam medicinam reſpuunt. quid dico reſpuunt? hoſtem arbitrantur, qui medicinam offert. radii Solis cùm vitrum feriunt, ignem in eo non accendunt, quia ibi non ſiſtunt, at verò in ſpeculo reflectentes, ſtatim ignem concipiunt, quando ulteriùs non progredientes, ibi detinentur, & reflectuntur; ſic conſilia non proficiunt, quia Principes vel negligunt vel non raro rejiciunt; blanda autem colloquia libenter audiunt, & illis inſiſtunt, quid mirum ſi mores eorum corrumpuntur, & Regnum diſſipatur? amara, non inficior, primo in limine veritas; at ſi innoteſcat, nihil ſuavius, dicebat Lactantius. Sed quomodo veritas dulcis, & amara? aureâ diſtinctione

Lact. li. 1 div. inſtit.

ctione satisfacit Divus Bonaventura. Duplex est effectus veritatis; primus est illuminare, hoc pacto nullus odit veritatem, omnes enim naturaliter illuminari desiderant; alter effectus est arguere, sic mali oderunt veritatem, & illis videtur amara. quod exemplis divinis comprobatur. Isaias veritatis gratiâ in duas partes sectus occubuit. Hieremias prò veritate lapidibus obrutus est. Daniel leonibus deputatus fuit. Joannes Baptista quare in vinculis positus, & capite truncatus? quia arguebat Herodem Joannes. Cur Divus Paulus tot calamitates passus? quia veritatis præco in universo mundo. Factus sum vobis inimicus verum dicens. Nec desunt ex philosophis exempla.

Bonav. in prol. 1 sent.

Anaxagoras apud Athenienses reus factus est, quia dixit Solem esse quidem lampadem ardentem, non tamen esse Deum. Socrates cur veneno periit? propter veritatis patrocinium. Cicero quartum & sexagesimum annum agens, jussu Marci Antonii, propter Philippicas, quas contra eum scripserat, capite & dextrâ tuncatus est. Monitos tamen Consiliarios velim, ut in aperienda Principi veritate, modum adhibeant, ne in scopulos immodicæ libertatis incidentes, misere naufragium patiantur, non enim dentata, ut mordeat; sed simplex, ut prosit, debet esse veritas. Siquidem valde periculosum est, vellicare leonem, & suadere Principi quod oportet, multi laboris.

Tac. li. 1 hist.

Neronis odium, scribit Cornelius, adversùs Vestinum, ex intima sodalitate cœperat, dum hic, ignaviam Principis penitus cognitam despicit, ille ferociam amici metuit, sæpe asperis facetiis illusus, quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt. igitur non crimine, non

Tac. lib. 15 hist.

non accusatore existente, quia speciem judicii induere non poterat, ad vim dominationis conversus, Gerelanum Tribunum cum cohorte militum immittit, jubet prævenire conatûs Consulis. Quid plura? misero abscinduntur venæ. vigens adhuc balneo infertur, calida aqua versatur, nullâ edita voce, quâ semet miseraretur. at, ô Vestine, quantò prudentius egisses, si cùm secunda fortuna utebaris, res Principum silentio premere novisses. Sciant experimento compertum, quomodo pessimis Imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregiis, modum libertatis placere. Cùm quispiam interrogaretur, quid tutum esset viro libere agenti cum Principe? Obsequium, respondit, nec inepté. deinde, quid periculosum? Consilium. ubi enim res malè cadit, ibi consilii auctor improbatur. Siquidem hæc est conditio Regum, ut casûs tantùm adversos hominibus tribuant, secundos fortunæ suæ. Quare, ut est apud Plautum, plus oportet scire subditum, quàm loqui. Valde enim periculosum est, nosse magnatum arcana, quorum siquid effutias, actum de capite, & solent odisse conscios eorum, quæ nolunt efferri. Proinde Lacydes Cirenæus, plurimis promissis accersitus ab Attalo Rege, ut in suam amicitiam, & Regni societatem veniret, respondit, Se Regi ingentem habere gratiam, negavit tamen se venturum, eò quòd philosophi à Regibus, ut picturæ, & imagines eminus, non cominus sunt videndæ. ita consulebat philosophus, ad Principem accedendum est, sicut ad ignem, nec nimis prope, ne uraris; nec longiùs, ne frigeas. Eatenus veritas colenda, ut nimiam libertatem, quæ semper exitiosa fuit, prudenter rescindant, ita tamen, ut prudentiâ comite, nec ad sinistram

Tac. lib. 4 hist.

fœdissi-

fœdissimæ adulationis, neque ad dexteram immodicæ libertatis flectantur. ita enim, Deo propitio, multa evitabunt pericula, prudentiores effecti improbè loquentium exemplis. In primis occurrat Calisthenes, qui ob nimiam dicendi libertatem, ad exitium ruit, quod multò antè prædixerat Aristoteles, Homerico carmine quasi divinans, Laërt. li. 5. c. 5.

Talia nate loquens, haud multo tempore vives.

Scribit enim Valerius, quod cum Aristoteles mitteret Calisthenem auditorem suum, ad Alexandrum Regem, monuit, ut ei aut nunquam loqueretur, aut jucundissimè, ut apud Regias aures vel silentio esset tutior, vel sermone acceptior, sed quia consilio non acquievit, jussu Alexandri occisus est. Val. lib. 7.

Seneca, vir omnium sæculorum memoriâ dignus, ob nimiam carpendi libertatem, extremum clausit diem infeliciter. Porrectis enim utriusque brachii venis, cruorem effundere jussit Imperator. Quorsum autem? objiciebant criminatores, eum oblectamentis Principis palàm iniquum detrectare, vim ejus equos regentis, illudere voces, quoties caneret, cùm in Senatu de Agrippina referretur, cæterorum adulationes abhorrentem, de Senatu egressum fuisse. & ut breviùs agatur, apud Neronem delatum fuit, quod cuncta, quæ diceret, faceretque Seneca, Stoïcæ sectæ libertatem præ se ferrent, quæ omnia Principibus invisa. Tac. lib. 14 annal.

Prexaspes unus ex Regni primariis, Cambysem Regem monuit, ut parcius biberet, turpem rem esse dicens, ebrietatem in Rege, quem oculi omnium, auresque sequerentur. At quem fructum collegit ex intempestiva objurgatione? omnino infelicem. quem ita describit Herodotus, pulchre Sen. de clem.

Herod. lib. 3. quidem & exactè: Cambyses Prexaspem Persam, quem præcipuo honore prosequebatur, interrogavit, Quemnam virum, Persæ me esse judicant? aut qualem de me sermonem habent? Domine, respondit, cætera quidem omnia in te laudibus magnis ferunt, sed nimis te vino deditum, ajunt esse. Quibus ille indignatus, Siccine, inquit, Persæ ajunt me vino deditum desipere, nec mentis esse compotem? tunc intelliges, an Persæ vera dicant, an potiùs hæc dicentes, ipsi desipiant: nam si filii tui, qui in vestibulo stat, medium cor non frustrato ictu percussero, constabit nihil esse, quod Persæ dicunt; si aberravero, constabit Persas vera loqui, & me esse intemperantem. hæc locutus intendit arcum, mox vertens se ad patrem, dixit; Ad hoc, ut scias amice, quemadmodum nunquam excidam mihi, jam approbabo, & oculos post vinum in officio esse, & manûs, bibit deinde liberaliùs, quàm aliàs, capacioribus scyphis, & jam gravis, & vinolentus, ac violentus, jubet filium procedere ultra limen, allevatâque super caput sinistrâ manu, stare, tunc arrepto jam arcu, & sagittâ emissâ puerum percussit, atque eum collapsum, jussit discindi, & inspici ictum, cúmque in corde sagitta esset inventa, ob id lætabundus, atque cachinnans, ad patrem pueri inquit, Prexaspes facta est tibi fides, non me insanire, sed Persas. Verùm nunc mihi dicito, quemnam ex omnibus hominibus nosti, ita ad destinatum emittere sagittam? Prexaspes hominem advertens esse vesanum, & in ipsum quoque insanientem; respondit miser, Nec Apollinem certiùs jaculari potuisse. En imprudens, & importuna objurgatio in quas ruinas præceps ruat. is qui nuper ebrietatem Regis, ita libere arguebat, paulò

paulò pòst fuimet oblitus, infandum homicidium comprobavit.

Quid de Harpago dicemus? imprudens iste homo, idem quoque Regi suo Persarum suasit, quo audito, statim Rex magnâ indignatione furens, carnes filiorum in cœna apposuit, quibus misellus pater, tanquam epulis jucundis pastus est; deinde, ut agnosceret, quibus cibis stomachus esset onustus, statim jussit afferri caput, manûs, & pedes, & quomodo esset acceptum interrogavit? tunc miser ait, Apud Regem omnis cœna jucunda est. Ecce quid pariat intempestiva libertas.

Clitus Alexandro familiaris cur ab ipso inter pocula occisus? ob nimiam carpendi libertatem. non igitur satyricè, neque lyricè, cum Principe agatur, sed fideliter, & sinceré. Planè sicut fœdum est, dum placere studes, in adulationem incidere, ita prorsus fœdum, dum adulationem vites, immodicâ libertate gratiam amicitiæ, simulque medendi perdere utilitatem. Ecquid ineptius esse potest, quàm in illum dicere, & scribere qui potest proscribere? Quid itaque agendum? Præclaram historiam Nathani Prophetæ studiosè legant, & sedulò observent Consiliarii, illinc abunde haurient, quomodo Principi sit aperienda veritas. Propheta itaque aulam Regis ingressus ita sermoni viam paravit, intolerabilis planè casus contigit in Regno; Domine mi Rex, duo viri erant in civitate, unus dives, & alter pauper; dives habebat oves plurimas valde; pauper autem nihil habebat omnino, præter ovem unam parvulam, quæ creverat apud eum, cum filiis ejus simul, de pane illius edens, & in sinu illius dormiens. cùm autem peregrinus quidam venisset ad divitem, nolens ille sumere de ovibus suis,

Q. Curt. lib. 8.

tulit ovem viri pauperis, & præparavit cibum homini qui venerat ad se: pro tanto igitur scelere, quâ pœnâ afficiendus? tunc Rex acerbo illo casu perculsus, indignatione furens, ait, Filius mortis est vir qui fecit hoc. Porrò Nathan his auditis à Rege, volens eum propriis verbis condemnare, ait, Tu es ille vir, qui fecisti rem hanc; tunc David videns se irretitum, & proprio ore condemnatum, oculis ad cælum sublatis, & genibus in terram curvatis, plorans exclamavit; Peccavi, peccavi Domine. En quomodo veritas profuit, sed tempore opportuno prolata; si rigido verborum impetu, in eum irruisset, nil procul dubio profecisset. Prudentia itaque humanæ vitæ lux & dux, in rebus omnibus observanda. hæc enim, quæ agenda sunt, & quæ omittenda opportunè demonstrabit. hæc si ad gubernaculum sedebit, perturbatas etiam procellas, prospere & tutò diriget cursum, quasi inclamando, Inanes inanes minæ. hac verò destitutus fluctuabit Consiliarius, non minùs quàm sine rectore navis huc atque illuc tempestate agitata. hæc denique rebus gerendis describit modum; sine quo summa rerum in exitium ruit.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra, citraque, nequit consistere rectum.

Summa itaque vis prudentiæ in eo sita est, ajunt veri Politici, ut Principis ingenium in primis cognoscatur. Quemadmodum enim, præcipuæ sunt nautarum partes, sidera & ventos nosse; quoniam his cognitis, haud erit difficile, gubernaculum regere, vela expandere, ipsáve contrahere, quo sibi loco ac tempore jaciendæ sint anchoræ, aut tollendæ, quæ stationes capiendæ, qui scopuli vitandi; ita Consiliarius Principum mores debet

exactè

exactè cognoscere. si Principis ingenium turbidum invenies, tunc nautas imitare, qui exortâ tempestate, turbatoque cælo, tantisper mutatâ velificatione, furentibus ventis obsecundant, donec ad opportunam aliquam stationem, navim appellant, quasi inclament, Flectimur, non frangimur. Quid si nunquam mare tranquillum? Quid si semper Principis ingenium veritatem implacabili odio prosequatur? tuæ saluti debes consulere. sicut enim mari, quod navigabile, ac pervium non est, nosmet, & res nostras, committere non audemus; ita profectò, nec hujusmodi animis veritatem committendam puto. Porrò si Principis ingenium placidum reperies, tunc non erit periculum proferre veritatem, modò sit prudens, & opportuno tempore collata; quam quidem Principes, si diuturna volunt imperia, benignè excipiant, & ipsos veritatis propinatores honoribus ac beneficiis cumulent, tanquam firmissimos Regnorum custodes.

Bellipotens Princeps armis stipatus utrinque,
Milite, divitiis, robore, præsidiis.
Non tamen in Regno tutus, non mænia firma,
Sit nisi cum Marte Palladis auxilium.

CAPUT XI.

Princeps, tanquam pater, imponat Populis onera discreta. Et erit in pace locus ejus.

SÆPIUS mente revolvat Princeps, quod à supremo omnium Rege in excelso dignitatis fastigio est constitutus, tanquam pater populi, publicus & communis. Proinde tenetur subditos, ut filios fovere, diligere, & dirigere. Est dispensator publicorum bonorum, idcirco cavere debet, nè aliquid ex eis usurpet, in propriúmque usum convertat. Est curæ & bono alterius destinatus, ideo proprio commodo alterius bonum tenetur præferre. Perpendat denique, præcipuum Imperii robur esse, amorem civium, & longè melius benignitate, & præmiis, quàm nimiâ severitate, & pœnis ingenuos
Prov. c. 20. viros gubernari. ita attestante sapientissimo Rege, Roboratur clementiâ thronus ejus. Hinc Xe-
Xenoph. lib. 8. nophon introducit Cyrum sic loquentem, Non aureum istud sceptrum est, quod regnum custodit, sed amicorum copia. hæc autem paratur beneficentiâ Principis. errant planè, qui beneficia conferendo regna enervari putant. testis est Alphonsus Rex Siciliæ, vir liberalitatis gloriâ insignis. Cùm à suis interrogaretur, quid servaret sibi, qui tam multis, tam multa donaret? respondit, Ea ipsa, quæ dono. egregia vox tanto Principe digna, Perinde, ac si diceret, opes bonis viris collatæ, sunt firmissimum robur Imperii, atque inexhaustum totius Reipublicæ ærarium. melius enim beneficiis imperium custoditur, quàm armis. si

Galba homo ſuæ pecuniæ parcus, publicæ avarus, ſuis militibus donativum exſolviſſet, fortè nec imperio, neque vitâ privatus fuiſſet. Conſtat, inquit Tacitus, potuiſſe conciliari animos, quantulâcunque parci ſenis liberalitate. Non timeat igitur Princeps regnum exhaurire; cùm donat, non amittit, ſed deponit. docuit id egregiè Alexander Magnus. cùm enim omnia amicis donaſſet, & jam ferè omnes Regias opes abſumpſiſſet, tum Perdiccas unus ex ejus intimis, Quid tibi Rex, inquit, jam ſupereſt? Spes, reſpondit. Noverat enim, ſi res poſtulabat, quo ex fonte, quæ per liberalitatem erogârat, eodem propter benevolentiam, poſſet ad ſe redire. O miram Principis benignitatem, qui populis proſpiciebat, ſicut pater filiis. Proinde Cyrus bonum Regem paſtori comparabat, & pulchre quidem. Nam ſicut paſtor die noctuquè ſollicitat, ut ovibus congruentia paſcua inveniat, ita & Rex ſaluti populorum invigilare debet. ſic Valentinus, & Martianus Imperatores reſcripſere, Humanitatis noſtræ eſt, egenis proſpicere, ac dare operam, ut pauperibus alimenta non deſint. Huc ſpectat perbellè, quod in ſacris litteris memoriæ proditum eſt. Rogabant populi Principem quendam, ut ipſis imperaret. at hic propriæ inopiæ conſcius; In domo mea, ait, non eſt panis, neque veſtimentum, nolite me conſtituere Principem populi. quaſi inſinuare volens, illum non debere Imperii ſceptrum ſuſcipere, qui non valet, vel negligit ſubditos ſublevare alimento. Improbi ſanè Principes cenſendi, qui in Imperio, non niſi imperium cogitant, & qui ſe non civibus datos arbitrantur, ſed ſibi cives, Nam ſicut ſidera ſplendorem habent, ſic tamen, ut uſibus

Tac. lib. hiſtor.

mortalium deserviant, ita Principes dignitatem quidem habent; sed cum munere, officioque devinctam. Collata est in sinum vestrum à Deo hominibusque respublica, sed nempe in sinum, ut foveatur. O verè prædicandum Principem, qui duas res diversissimas, potentiam & modestiam, indivisibili nexu connectit. Quem prodeuntem, certatim velut beneficum, & salutare quoddam numen aspiciunt, inter amorem timoremque medii, & alternis judiciis ambigentes, dominum salutent, an patrem. subditi enim re verâ fratres, & filii sunt, non servi. hujus reï præclarum est testimonium; Alcamenes Teletri filius. Is enim, cuidam percunctanti, quo pactò imperans, Regnum diu servare posset? Si lucrum, respondit, non magnifecerit, & subditorum commodis enixè studuerit. Vespasianus pro insigni publico gestavit delphinum anchoræ alligatum, quo significaret, totum se esse ad boni publici conservationem: nam cùm nautæ in tempestatibus marinis anchoram jaciunt, illi circumplicatur, quò tenaciùs hæreat, ac navim in undis firmet; sic Princeps reïpublicæ statum incolumem ut servet, toto studio elaborare debet. ad hanc rem pulchre Alciatus,

Titanii quoties conturbant æquora fratres,
Tum miseros nautas anchora jacta juvat.
Hanc pius erga homines delphin complectitur, imis
Tutius ut possit figier illa vadis.
Quàm decet hæc memores gestare insignia Reges,
Anchora quod nautis, se populo esse suo.

Ita prorsus sentiebat Artaxerxes, cognomento Longimanus, quòd alteram manum habebat longiorem, is dicere solebat, Regaliùs est addere, quàm adimere. Et Ptolemæus Lagi filius dicebat; Convenientius est Principi ditare, quàm ditari.

hoc

hoc est enim Principis munus, opes eorum, quibus imperat, augere potiùs, quàm minuere, ipsosque non onerare, sed exonerare. Fiscus enim bonorum Principum, non subditorum damnis, sed hostium spoliis debet augeri, & apud Principem plùs justitiâ quàm licentia valeat. Sed, proh dolor! tanta est, apud quamplurimos, dominandi libido, & auri coacervandi cupiditas, ut omne studium conferant, non ad pascendos populos, sed ad ipsos opprimendos, vel potiùs deglutiendos, de quibus conqueritur Dominus; Væ pastoribus Israël, qui pascunt semetipsos. nonne greges pascuntur à pastoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebamini; quod crassum erat, occidebatis, gregem autem meum non pascebatis; quod infirmum fuit non consolidastis, quod ægrotum non sanastis, quod confractum non alligastis, quod abjectum non reduxistis, quod perierat, non quæsistis, Quo fit, ut populi nimis onerati à Principe interdum deficiant. aspera enim vox est auribus, & animis infesta, avida tributorum exactio. quod perspicuè divino oraculo comprobatur. Mortuo enim Salomone, Regno potitus est Roboam, tanti Regis hæres & filius, natu majores Israël missi sunt legati ad Regem, rogantes, ut onus tributorum, quod grave nimis esse sentiebant, levius redderetur. Pater tuus (dixerunt) durissimum jugum imposuit nobis, tu imminue paululum de imperio patris tui durissimo, & de jugo gravissimo, quod imposuit nobis, & serviemus tibi. Remisit nuntios, tres dies postulans sibi dari ad respondendum, quo transacto tempore, rediêre legati, ut responsionem acciperent: tunc Rex, senum neglecto consilio, juvenumque secutus sententiam, ita respondit eïs: Pater meus

Ezech. 32.

3 Reg. 22.

aggravavit jugum veſtrum, ego autem addam. Pater meus cecîdit vos flagellis, ego autem cædam vos ſcorpionibus.' Aſperâ hac reſponſione indignatus populus, Regem Roboamum recuſavit, & mox novum Regem ſibi conſtituit. tanti valet ad conciliandos animos annonæ copia, ex vigilantia Principis proveniens. Vera eſt enim Philoſophi moralis ſententia, Nullâ ratione ducitur, nullâ æquitate mitigatur, nec ullâ prece flectitur populus eſuriens. Hoc autem non ignorabat Auguſtus Cæſar, qui ad firmandum Imperium populum pellexit annonæ copiâ. de quo pulchre Tacitus his verbis: Ubi militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otii pellexit, inſurgere paulatim, munia Senatûs, magiſtratuum, legumque in ſe trahere, nullo adverſante. Habeant ergo pro conſtanti dominantes, quod tunc fortuna Principis maximè nutat, cùm ingraveſcit annona. ſic atteſtante Poëta,

Tac. lib. 1 annal.

Neſcit plebs jejuna timere.

Porrò hos ſcopulos facilè evitabit Princeps, ſi præcavens in futurum, Patriarcham Joſephum, & Severum Imperatorem pro viribus imitabitur ille tantam frumenti copiam in horrea Pharaonis conportari juſſit, ut ea non modò Ægyptii, ſed & finitimi populi, ſæviente annonâ, mirum in modum ſublevati ſint. Imperatori autem tantæ curæ fuit annona, ut cùm è vita diſceſſit, reliquerit in horrëis publicis frumentum, quod ſeptum annos populum Romanum abunde alere potuiſſet. Hos Principes tibi magiſtros conſtitue, & tunc gratiam invenies coram oculis omnium. ex hoc æquitatis fonte potarunt Tiberius, & Marcus Aurelius Imperatores, quos quidem, hoc præſertim titulo, celebrat antiquitas. ille præſidibus,

bus suadentibus, onerandas tributo provincias, ita rescripsit: Boni pastoris officium est, tondere pecus non deglubere. idem ferme protulit & Alexander. Cùm enim quidam diceret, civitates subjectas majora posse pendere tributa, sapienter admodum respondit: Olitorem odi, qui radicitus evellit olera; ac si dixisset, pennæ non sunt adeò incidendæ, ut nequeant renasci; quia qui nimis emungit, elicit sanguinem. justitia namque servanda est geometrica, non autem arithmetica. justum verò est illud ab omnibus concessum, ut qui majoribus præditi sunt facultatibus, magis solvant, quàm qui minus habent. Cæterùm de Marco Aurelio monimentum legimus æternitate dignum, huic rëi satis accommodatum. hic etenim in expeditione Marcomanica suam suppellectilem auream, argenteam, cristallinamque, picturas, gemmas, & quicquid pretiosum à suis majoribus coacervatum fuerat, voce præconis vænire maluit, ut ex earum rerum pretio milites alerentur, quàm provincias plus æquo onerari. sed quid? Alexander Magnus, cùm audiret milites sui exercitûs ære alieno esse oppressos, nonne publico edicto evulgari fecit, ut quotquot essent creditores, chirographo ostenso, de proprio ejus ærario solutionem acciperent? Verùm tam creditores, quàm debitores, parvam fidem verbis Regis adhibentes, nullus pro solutione pecuniam expostulavit. Quod Alexander animadvertens in publico foro ante fores palatii, mensas præcepit parari, in quibus decem millia talentorum pósita fuere, tuncque confestim omnes certatim adierunt, ut Regiâ liberalitate fruerentur. qua benignitate omnium animos sibi conciliabat.

Franc. Sen. lib. de instit. Reip.

Cicer. epist. 2 ad Attic.

Prov. c. 30.

Nec

Plut. in apopht. Imper. Nec silentio prætereundus Rex Darius, is enim cùm tributa imponeret subditis, proceres provinciarum evocatos interrogabat, an ea essent gravia? Cúmque responderent, valde mediocria esse, dimidium ejus, quod proposuerat, singulos pendere jubebat. aliis Principibus relinquens exemplum, non tributis & exactionibus populos opprimere, sed tanquam patres mansuetudine, ac clementiâ gubernare. sic enim vincuntur, ac vinciuntur subditorum animi.

Ad hanc rem optimè facit, quod Hosinus historicus narrat de Agesilao Rege; is enim, cùm Apellem ægrotantem visitasset, pulvinar surrigere fingens decumbentis cervici, cautè aurum supposuit. non multò post Regis discessum, adveniens puer, amoto pulvinari, dum lectulum sternere vellet, aurum reperiens, exclamavit, Vide domine, quid in lectulo tuo invenerim: at Apelles silentium eï indicens ait, hoc est furtum Regis. mox intulit puer, Quid? benignitate motus voluit tuæ inopiæ subvenire, & furtum dicis? tunc Apelles, Optimè dixi, quia Rex hoc munere cor meum furatus est, & perpetuò me sibi addixit. Sciebat nimirum Agesiläus, multò præclarius esse, alios ditare, quàm ditari; & nihil esse gloriosius, quàm beneficium apud bonos viros depositum. siquidem, sicut hamo piscatores capiunt pisces, ita principes beneficio capiunt homines. Quid enim aliud est Principis donum, nisi veluti quoddam servitutis vinculum? & quasi catena aurea, qua irretitur beneficio affectus? hoc probè noverant exploratores, idcirco dixerunt ad Raab, Josue. c. 2. In fenestra, per quam demisisti nos, Septuaginta legunt; Per quam ligasti nos: lectio Hebraïca habet; Per quam concatenasti nos. quasi dicerent; benefi-

beneficium quod à te accepimus, concatenavit nos. Hinc in dubium verti solet, uter in liberalitate magis esset laudandus, an capiens, an largiens? hic non libertatis, sed reï tantùm possessionem amittit. ille vero sui juris libertatem perdit. Quod quidem probè noverat castissimus Josephus. Cùm enim uxor Potipharis, à pulcherrimo adolescente enixè postularet, ut suæ libidinis voluptatem expleret, respondit, Ecce Dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua, nec quidquam est, quod in mea non sit potestate, præter te, quæ uxor ejus es, Quomodo ergo possum hoc malum facere? & peccare in Dominum meum? non dixit, quomodo malum hoc faciam? sed Quomodo possum hoc malum facere? quia beneficia sunt compedes aureï, quibus homines adstringuntur. Gen. 39.

Non tamen onera quæque improbo, nec enim me latet ob labores, qui in republica gubernanda necessariò perferuntur, imponi debere: nam, nec quies gentium sine armis, nec arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt. Sunt enim pecuniæ rerum gerendarum nervi. Scio itidem Neronis cuncta vectigalia omitti jubentis, impetum repressum à Senatoribus, dissolutionem Imperii docendo, si fructûs, quibus respublica sustinetur, minuerentur. siquidem tributa ornamenta pacis sunt, & subsidia belli. Hinc dicebat Dominus, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo. non dixit, date; sed reddite. Reddere actus est justitiæ; dare vero spontaneæ voluntatis, etiamsi nullum præcesserit debitum: at in omni debito solvendo est reddere, quia nullum debitum causatur, nisi

nisi ex accepto; idcirco potius dixit, Reddite, quàm date. Deo quidem debemus omnia, cùm ab eo omne donum profluat. Principibus autem debemus tributa, quia ab ëis defensionem, tranquillitatem, & alia bona suscipimus. Reddendum est ergo Cæsari, quod ad Principis jus pertinet: jus autem Regis est, ut alatur à Regno, & quidem in pompa regali, & ad bella gerenda, & ad pacem conservandam. hinc census, vectigalia, tributa legitimè à Rege exiguntur; & necessario à populo fideli solvuntur. propterea Paulus ait,

Rom.13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. non dicit autem, Reddite Cæsari quæcunque petit; sed, reddite, quæ illius sunt. nam ubi Princeps à nobis aliquid petit, per quod in offensam Dei incurrimus, id non esset Cæsaris, sed diaboli tributum. quamobrem nec præstare debemus. oportet enim magis Deo obedire, quàm hominibus. Proinde mox subjecit, Reddite quæ sunt Dëi, Deo. Principibus fidelis esse debes, sed Deo longè magis, ut pulchre os aureum docet,

Homil. 71 in Matth. Tu verò cum audias reddenda esse Cæsari, quæ sua sunt, illa solùm dici non dubites, quæ pietati, ac religioni nihil officiunt. Nam quod fidëi, ac virtuti obest, non Cæsaris, sed diaboli tributum, & vectigal est. huic sententiæ accedit Eusebius dicens: Non dicit Dominus, Reddite Cæsari omnia, sed quæ sunt Cæsaris; non constituit Deus magistratum, ut pro suo arbitrio, ac libidine expilaret subjectos, sed ut ab illis moderatè exigeret, quæ ad rempublicam honestè gubernandam spectarent. sicut Deus auctoritatem regendi populum dedit magistratui, ita vicissim magistratus debet Deo, & Ecclesiæ Romanæ ejus sponsæ omnem obedientiam. Et sicut Romana Eccle-

Ecclesia docet, populum Christianum magistratui debere esse subjectum; ita & ipse, qui non sine causa gladium portat, debet Ecclesiam defendere, ac subditos suos ad ejus obedientiam compellere; sicque mutuas sibi invicem præstare debent operas, ut expleatur illud, reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dëi, Deo. Paulus ad Cæsarem appellans, reddit Cæsari, quæ erant Cæsaris, ejus supremo tribunali se subjiciens; sed idem Paulus Romæ Euangelium prædicans, & à deorum cultu, quos Cæsar colebat, omnes quos potuit, abducens, reddidit Deo, quæ erant Dëi, ejus fidem defendens, & dilatans. Petrus docens Regem honorificandum, ëique tanquam præcellenti obediendum, reddidit Cæsari, quæ erant Cæsaris; sed idem, Principibus fidëi prædicationem interdicentibus, respondens; Obedire oportet Deo, magis quàm hominibus, reddidit Deo, quæ sunt Dëi. pulchre Augustinus. Si aliquid Proconsul jubeat, & aliud jubeat Imperator, cui obediendum? illo contempto, Imperatori obsequendum; ergo si aliud Imperator, aliud Deus; quid agendum? majori serviendum. tributa solvanda. obsequia præstanda. da veniam Imperator, tu carcerem, ille gehennam minatur. hanc distinctionem docuit Christus apertè; Nolite, inquit, timere eos, qui corpus occidere possunt, & postea non habent, quod agant: ostendam autem vobis, quem timeatis; timete eum, qui postquam occiderit corpus, habet potestatem mittere in gehennam. at dicet aliquis, nonnne Apostolus dicit; Si malum feceris, time potestatem; non enim frustra gladium portat. an discipulus contrarius magistro? nequaquam. Sed loquitur Apostolus de iis, quæ sunt Cæsaris, quæ si illi non reddantur, meritò

merito timendus Cæsar, timenda poteſtas. Loquitur autem Chriſtus de iis, quæ Dei ſunt, quæ ſi Deo reddimus, ſi fidem, ſi pietatem, ſi virtutem colimus, & hæc Cæſari diſplicent, ſuiſque legibus hæc interdicit, hîc non eſt timendus Cæſar, ſed eſt timendus Deus. hanc diſtinctionem Euangelicam primus Imperator Chriſtianus Conſtantinus Magnus probè tenuit, cùm ſic ad Epiſcopos loqueretur. Ego quidem communis ſum Epiſcopus, ſed vos eorum, quæ ſunt in Eccleſia, ego eorum quæ extra ſunt, à Deo conſtitutus Epiſcopus, hoc eſt, ſuperintendens. Poteſtati ergo debemus, ſed magis Deo. Non omnes itaque exactiones improbo, ſed nimis oneroſas, quarum hodie tanta eſt moles, ut ea homines obruti vix ſeſe attollere, atque erigere queant. vetus eſt adagium uſu comprobatum, Ne quid nimis. Quocirca à Principe extrema ſunt vitanda, & vetanda: quod enim extra medium exiſtit, & turpe, & nocens eſt. Quapropter cùm eſſet admonitus Trajanus Imperator à Pompeja uxore, quod in Regno haberet miniſtros nimiùm rapaces, qui provinciales calumniis expilabant, quorum unus ex primariis, unumquemque divitem ſic convenire ſolebat, Quid habes? Unde habes? pone quod habes. improbas ac turpes hujuſmodi exactiones ægre ferens pius Princeps, ſtatim adhibitis pœnis ejuſmodi exactiones cohibuit, adjiciens hæc verba omnibus ſæculis laudanda, nimirum, Fiſcum eſſe lienem, quo creſcente reliqui artus contabeſcunt. & appoſitè quidem. quoniam ſicut lien multum ſuccum, qui ad corporis alimentum tranſire deberet, non raro ad ſe trahens, totum corpus macie, taboque conſumit; ſic planè ex fiſco civium opibus tumeſcente,

Euſeb. de vita Conſt. li. 4. c. 24.

universa

universa Respublica insanabili morbo contabescit. ut graphicè expressit Alciatus, Emble. 146.

Splene aucto, reliqui tabescunt corporis artûs,
Fisco aucto, arguitur civica pauperies.

Sentiebat quippe optimus Princeps, iniquum esse, sic explere fiscum unius, ut nihil habeant subditi, præsertim cùm boni Principis sit, quidquid habet populus. Ad quod pulchre facit insigne illud academicum, Draco nimirum, qui grandior indies consurgit, parvulos serpentes deglutiens, appositâ hâc notulâ, Compendium unius, dispendium alterius. non ita verus Princeps, cujus officium est, populorum commodis consulere, propriis etiam sumptibus. hinc Aristoteles scitè admodum, ut solet, ærarium Principis stomacho comparabat, quoniam sicut è stomacho cibi recepti, in omnia sensim membra diffunduntur, sic à Regis thesauro, pecuniæ jam congestæ, cùm accidit opportunitas, in populis sublevandis erogari debent, ne sæviente annonâ afflicti, ac importunis oneribus agitati provocentur ad seditiones, exitium inevitabile afferentes. sicut accidit Achæo Lydiæ, Meoniæque Regi. Is crebra tributa, eaque nimis gravia populis imponebat, radebatque usque ad cutem, & ex lapide nitebatur sanguinem elicere. Sed, quod deplorandum magis, in tributis exigendis, sævus, improbus, atque inexorabilis erat. Verùm cùm tantam injuriam diutius populi ferre nequirent, nocturnâ tesserâ inter se datâ, subito hominum concursu, illum cum omni familia trucidarunt, & regiâ incensâ, ejus cadaver unco tractum, in Pactolum flumen præcipitarunt, ut aurum sitiens, auriferas aquas deinceps potaret. quasi acclamantes, Aurum sitisti? aurum bibe. Franc. Sen. de regis instit. li. 4.

Vberibus, lactis succum, non sanguinis hauri.
Et corio misso, sit tibi lana satis.
Non nimis emungas populos, sed viribus æqua
Exige, sic Regnis pax erit alma tuis.

CAPUT XII.

Leges latas observet Princeps, & inveniet gratiam coram oculis omnium.

DIGNUS planè nomine Principis, qui legibus obtemperat, quas ipse populo præscribit, ita in Pandectis scriptum legimus, Vox digna majestate regentis, se legibus obnoxium Principem profiteri. Et apud Plutarchum in septem sapientum convivio, ille scopum tetigisse dicendus est, qui se publicis patriæ legibus subjicit, supremi Legislatoris vestigiis inhærens, qui dedit legem, & observavit. Non veni solvere legem, sed adimplere. de quo Esaias vaticinans ait, Factus est principatus super humerum ejus. Lectio Hebræa sic habet, Suscipiet legem super se, & observabit eam. Ægyptiaci Reges, (teste Diodoro Siculo) tunc optimè se gubernare putabant, si parendo legibus, populum potiùs excitarent suâ virtute, quàm legum auctoritate. ita divinus Plato, cujus aurea verba sunt, Paratum exitium illi civitati video, in qua non lex magistratibus, sed legi magistratus præsunt; salutem verò illi, ubi lex magistratibus dominatur. pulchre facit huic rei apposita Demosthenis similitudo. Civitatis anima, ait, lex est, ut ergo anima totum corpus, & singula membra animat, tota in toto, & tota in qualibet parte; sic & lex, non solùm

Leg. digna, C. de legibus.

Plato li. 9. de legibus.

lùm in inferiora rëipublicæ membra, ſed & in ipſum caput, hoc eſt Principem transfunditur. non enim Rex eſt extra rëipublicæ corpus, ſed præcipua ejus pars, ergo & ad illum legis anima pertinet. Interrogatus quidam dux, Quiſnam Regum omnium eſſet maximus? reſpondit, Qui ſibi libentiùs imperat, quàm aliis. Ipſe primus inſtitutor, viam ingrediatur oportet, & ſtatim ſequentur alii, quia participatus labor cum duce, fit populis levior. quare ſi Princeps ſecundùm leges vixerit, unaquæque civitas optimè gubernabitur. Dabo clavem David ſuper humerum ejus, ajunt oracula divina. quid per clavem, niſi poteſtatem juriſdictionis, & animarum regimen? porrò illa clavis, non pendet à cingulo, ſed geſtatur in humero; tùm quia graviſſimum pondus, eſt animarum cura, & adeò grave, ut dicat Concilium Tridentinum, Onus Angelicis humeris formidandum; tum quia Prælatus debet ea, quæ præcipit, humero etiam geſtare. Proinde ſanctiſſimum habendum eſt Romani Prætoris edictum, & præ foribus cujuſlibet curiæ ſcribendum, Quod quiſque juris in alterum ſtatuerit, ipſe quoque eodem jure utatur. ita ſentiebat moralis philoſophus Principem alloquens, Si vis omnia tibi ſubjicere, ſubjice te rationi. multos reges, ſi te ratio regat. ab ipſa diſces, quid, & quemadmodum agere debeas. ita quoque ſubſcribit eloquii Romani Pater; Antiqui Principes, ait, ſubjiciebant ſe legibus ſtatutis, ut ad eas implendas, alios provocarent. Noverant ſiquidem, populum habere ad ſui diſciplinam, acrem ſenſum oculorum, aurium vero hebetem. Sodiades unico verbo verum Principem inſtituit, Impera tibi. nullus enim Princeps rectè imperabit populis, niſi priùs ſibi ipſi imperaverit, & legi à ſe latæ obtem-

Solon. apud Laërt. lib. 1.

Sen. epiſt. 38.

Tull. H. 1 offic.

peraverit. aureum Epicteti philosophi dictum, Sustine, & abstine. hæc est prima æquitas, ait Cassiodorus, Præsules à se inchoare, ut criminosi nequeant illos similes eïs reperire. Hinc Romani laudantur in primis, quia leges observabant, quas aliis præscribebant. tunc enim Rempublicam beatam existimamus, ajebat Bias sapiens, cùm Princeps primus omnium paret legibus: nam populus licèt invitus, invitatur, cùm Principis conditio hæc sit, ut quod ipse facit, id aliis præcipere videatur. Proinde Agesiläus dicebat, si quid esset, quod per milites celeriter confici vellet, primus ipse sub oculis omnium operas aggrediebatur, quo vel pudore ad industriam extimularentur. hoc probè noverat Gedeon fortissimus Princeps, qui cùm ad pugnam progrederetur, ad milites conversus dicebat; quod me facere videritis, hoc & ipsi facite. quo exemplo edocti, fortiter dimicarunt, & hostibus prostratis, victoriam obtinuere. tanti valet in rebus aggrediendis auctoritas Principis. Qui itaque clavum Regni tenet, tale vivendi institutum sibi præscribere debet, ut faciat, non quod sibi libeat, sed quod ipsum deceat; non enim quod quisque potest, id eï licet, nec propterea eï permittitur, quia non obstatur, siquidem id tantum licere dicimus quod legibus, Majorumque institutis conceditur. Nam nihil infelicius Principibus, quàm velle agere, quæcunque possunt, & præsertim, cùm omnia sibi licere existimant. Tunc consummata est infelicitas, ubi turpia non solùm delectant, sed placent; & desinit esse remedio locus, ubi quæ fuerant vitia, mores fiunt. Et tunc pessimè cum Atheniensibus agebatur, quando publica vox erat, Athenis omnia honesta. Quocirca explodendum, execran-

Cassiod. lib 6 epist.

Aug. de civ. Dei c. 17.

Jud. c. 7.

Toll. in philipp.

Sen. epist. 39.

crandum illud verbum, Libido Regum, pro legibus habenda. sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas, utpote à procaci, eâque impudenti fœminâ prolatum. Cùm enim Antoninus Caracallus Romanus Imperator, novercam nomine Juliam formâ insignem, insano amore diligeret, dixissetque, Vellem, si liceret. mox illa subjecit, Si libet, licet. An nescis te Imperatorem esse, & leges dare, non accipere? quod verbum, ita animum Principis solicitavit, ut statim amenti libidine concitatus, nuptias infestas, incestas, ac omnino infaustas turpiter celebrarit. O pessimum insatiabilis fœminæ consilium, quæ nescit intra fines continentiæ contineri, symboli Pythagorici prorsus oblita, Stateram ne transilias. hujus farinæ erant Persarum Judices, qui Cambysi roganti, Num qua lex permitteret nuptias cum sorore? negarunt quidem, talem se invenire, sed quandam aliam, quâ licet Persarum Regi, facere quidquid libet. Scio jurisperiti oraculum, Quod placuit Principi, legis habet vigorem: at ritè intelligendo, nempe quando voluntas Principis ratione est regulata; si autem ratione non dirigitur, illam potius iniquitatem, quàm legem existimant sapientes. Caveat ergo Princeps ab hac voce, Regibus omnia licent, tanquam à facie colubri, & pestiferâ regnorum pernicie; sed potiùs aures accommodet Antigono Regi sapientissimo; hic enim cuidam dicenti, Omnia Regibus honesta, justáque esse; Sunt quidem, respondit, barbarorum Regibus; at nobis, ea duntaxat honesta sunt, quæ honesta sunt; & ea tantùm justa, quæ justa sunt. ita sentiebat Theobaldus Rex apud Cassiodorum dicens; Cùm omnia possimus, sola nobis licere credimus, laudanda.

Brufon. lib. 3. c. 13.

Cæsar quoque Anthemius dictitare solebat, Nihil amplius licet bonis Principibus, nisi quod licet privatis. noverant enim præclari heroës, præcipuum Regis munus esse, leges quidem præscribere, sed præscriptas observare. ne jure illis exprobretur, Imponunt onera gravia, & ipsi nec digito volunt ea movere; dicunt enim, & non faciunt. Non sic supremus Legislator, qui fundavit Regnum suum super humeros proprios: at Reges plerique fundant regnum super humeros subditorum, variis tributis illos vexando, & plurimis legibus comprimendo; ipsi autem delitiis vacantes, dorsum ab oneribus divertunt. Quod mente revolvens Cyrus major, inter Reges præstantissimus, dicere solebat, Neminem debere Principatum suscipere, nisi melior his, in quos susciperet. Sentiens hoc esse proprium Regi, aliis prospicere, & publicis commodis consulere. id autem quis efficiet, nisi qui animi integritate; & legum observatione, cæteris antecellat?

Publica nimirum tunc res sibi constat, & æquum
Imperium, cùm Rex, quod jubet, ipse facit.

Valer.li. 6. c. 5. Quis ignorat, memorandum Seleuci Locrensium Regis exemplum? Plurimas, & quidem aureas condidit leges; inter quas hæc fuit præcipua, nimirum, Adulterium committenti oculi ambo eruantur. Contigit autem ipsummet filium, Regni hæredem legem maculasse, quia facinus interdictum perpetravit. mox vinculis traditur, in carcere truditur, sententia fertur, ut oculi eruantur, à primariis Regni rogatur Rex enixè, ut ignoscatur Principi; oraverunt quidem, sed non exoraverunt; nunquam enim potuit adduci Rex, ut lex jam promulgata violaretur. Quid itaque; jussit, ut oculus filio, alter verò sibi erueretur. ita debitum suppli-

fupplicii modum, legi tradidit, admirabili æquitatis temperamento, fe inter mifericordem patrem, & juftum legiftatorem partitus. tanti faciebat legum, quas condidit, obfervationem. Sciebat enim Princeps egregius, quod qui viri jufti perfonam induit, deponit parentis. Quid de Bruto? hic fuit legum adeo rigidus obfervator, ut filios ad palum alligatos fecuri percuti julferit, quia dominationem Tarquinii Regis Superbi à fe expulfam reducere volebant. exuit patrem, ut ageret Confulem, orbatufque vivere maluit, quàm vindictæ publicæ deeffe. Mirum profecto, quod narrat Paradinus. ait enim, quod Sicambrorum Rex Bafan in fuis infignibus effingebat nudum enfem, in cujus extremitate, laqueum habebat implexum, addita infcriptione, Difcite juftitiam moniti. ut hóc commento fubditis incuteret metum, & fe juftitiæ acerrimum oftenderet cuftodem. quod re ipsâ comprobavit. fiquidem, ne violaret juftitiæ leges, propriis manibus filio, nomine Sedano, caput amputavit. ita legum obfervator fuit. Nec filentio prætereundus Manlius Torquatus: is namque Conful miffus contra Tufculanos, præcepto edixit, fub pœna capitis, ne quis extra ordinem pugnaret in hoftem. dum ergo oraturus reï gratiâ in prætorio effet, filius ejus in caftris remanens, ab uno ex hoftibus provocatur ad pugnam, Tu ipfe congredere mecum, ut hoc eventu cernatur, quantùm Latinus eques præftet Romano. tunc filius juvenili ardore accenfus, fingulare certamen congreditur, & ftrenuè fe gerens, hoftem interfecit; fpoliifque detractis, ad patrem acceffit, dicens; En pater, hæc fpolia capta ex hofte cæfo porto. quod ut pater cognovit, confilio convocato, eum morti tradidit, dicens;

Auguft. de civit. Dei, lib. 5. c. 18.

Parad. in fimb. her.

Quando neque imperium Consulare, neque majestatem paternam veritus, adversùs edictum nostrum, extra ordinem pugnasti, quantum in te fuit, disciplinam militarem, quâ stetit usque ad hanc diem res Romana, solvisti; meque in eam necessitatem adduxisti, ut aut reïpublicæ mihi, aut meï, meorumque oblivifcendum sit; nos potiùs nostro delicto plectemur, quàm Respublica tanto suo damno nostra peccata luat, mandavitque lictori, ut ipsum morti traderet: qui atutiùs erat ipsum interficere, quàm Rempublicam militari disciplinâ carere. Insigne Fabii factum laudavit semper antiquitas. nam dum Consulatûs fungeretur officio, patrem suum sibi obvium equitantem aspiciens, erat enim apud Romanos in Consulum præsentia prohibitum, satellitem misit, qui ut ex equo statim descenderet, jussit. At pater filii sui mandato lubenti animo obtemperavit, & eundem tanquam consularis dignitatis defensorem celebravit. Hinc summis præconiis usque ad sidera extolluntur Principes, qui legibus ita se submiserunt, ut etiam sibi facultatem ab iis abeundi ademerint. quales fuêre Antigonus Macedonum Rex, Antiochus Asiæ tertius, Gratianus, Valens, Theodosius Imperatores, qui provinciarum suarum Præfectis rescripsere, si quid fortè adversum legibus juberent, ne admitterent. appositè admodum facit, quod Sanazarius scribit, laudans præclarum Regis Neapolitani facinus, qui lege latâ contra arma deferentes, postridie in publicum prodiens ostendit populo primus inerme latus. Sentiebat enim gloriosum esse Principi, legibus à se latis subjici. Non tamen desunt plurima testimonia Principem legibus esse solutum asserentia, & hac præsertim ratione moventur, quoniam

Aug. lib. 5 de civ. Dei.

niam Rex David coram Deo provolutus, dicebat; Tibi soli peccavi. Quæ verba perpendens glossa, sic ait, Rex hominem non habet, qui sua facta judicet: duo sunt quippe hominum genera, quæ in sacris litteris videntur legibus esse soluta, justorum nempe, & Principum. de justis dicit Paulus; Justo non est lex posita. de Principibus autem, adducitur illud supradictum, Tibi soli peccavi: sed hæc non faciunt, quin omnes legibus subdantur. Lex enim, secundùm mentem Angelici Doctoris, deducitur à ligando, eò quòd omnes homines vinculo adstringat. quæ nominis etymologia sacris litteris valde consonat, ubi sæpe repetuntur hujusmodi voces; Rupisti vincula, confregisti jugum. Quantum igitur spectat ad justos, locus Pauli sic intelligendus, Justo non est lex posita, non quòd justus non subdatur legi; Omnis enim anima (ut ait Paulus) potestatibus sublimioribus subdita sit, sed quia justi non egent coactione, ad observandam legem: plus enim sponte suâ præstant, quàm lege præscribatur. Siquidem justus non metu legis, sed amore virtutis servat legem. Quod etiam evidenti ratione comprobatur, nam si essent justi exempti à jugo humanarum legum, sequeretur, quod omnes essent exempti; quilibet enim dicere posset, se esse justum, & inde emergeret perturbatio reïpublicæ, & sic leges à nemine observarentur. Si verò loquamur de Principibus, ut res nostra postulat, non subduntur legibus, quantùm ad vim coactivam, quoniam non habent superiorem, à quo compellantur, & nemo cogitur à seipso. geminâ namque vi lex pollet, quarum alteram directivam appellant Theologi, & est circa ea, quæ agenda, vel vitanda sunt: alteram coactivam, quâ cavetur, ne quis

Rom. 13.

Rom. c. 13.

D. Th. 1. 2. qu. 99. a. 5.

à legis præſcripto aberret, at ſi aberraverit, plectatur. ab hac poſteriore vi, Princeps eſt quidem ſolutus re, ſed non jure. hinc Sotus ajebat, & docté, quod ſua Principem lex non cogat, non inde venit, quod ipſe non egeat, ſed quod lex naturâ ſuâ non queat. Princeps itaque legibus eſt ſolutus, ſi vim cogentem conſideremus, quia nullus in ipſum poteſt judicium condemnationis inferre, ſi contra legem agat. Propterea dicebat Rex David, Tibi ſoli peccavi. Porrò ſi vim dirigentem inſpiciamus, Quis dubitat Principem ſuis legibus eſſe ſubjectum? & hoc probatur ex jure divino; Aliis onera gravia imponunt, ipſi autem nec digito volunt ea movere. ex jure etiam canonico, ut colligitur ex cap. cum omnes de conſtitut. ubi Innocentius Papa III ait, Quod quiſque juris in alterum ſtatuit, ipſe eodem jure uti debet. ex jure demum civili, nam ſcriptum legimus, Digna vox majeſtate regnantis, legibus alligatum ſe Principem profiteri. accedit etiam illud Catonis à Divo Thoma citatum, Patere legem, quam tu ipſe tuleris. illud item Platonis; Paratum exitium illi civitati video, in qua non lex magiſtratibus, ſed legi magiſtratus præſunt; ſalutem verò illi, ubi lex ſervientibus magiſtratibus dominatur. Bias eum verè principem opinatur, qui primus patriis legibus ſe ſubjecerit. Trajanus quoque cùm Præfectum prætorio deſignaſſet, gladium ei in manu porrexit, hæc verba ſubjiciens, Utere hoc gladio adversùs hoſtes meos, ſi ego minùs juſtè egero, eum in meipſum ſtringito. huic rei apprime facit quæſitum illud ſcitu digniſſimum, An utilius ſit Reïpublicæ, gubernari optimis legibus, an tantum optimo Principe, ſine aliqua legum poſitione, Aliqui dicunt eſſe utilius Reïpublicæ, gubernari optimo

Sot. de juſt. & jur. li. 1, q. 6, a. 7.
Antonin. p. 1, tit. 17.
Franc. Patrit. li. 8 de regno & repub. tit. 6.
Matt. 23.
D. Th. 1. 2. q. 6, a. 5.
Leg. 4. C. de legibus.
Plat. in lib. 4 de legib.
Cel. Rodig. lib. 8. lect. antiquarum. c. 1.

mo Principe. nam in primordio generis humani, respublica sine aliqua legum positione gubernabatur, & gubernatio optima erat. ratio autem talis potest adhiberi, quoniam utraque virtus legum, directiva, nimirum, & coactiva, præstantiori ratione invenitur in Principe, quàm in legibus scriptis. optimus enim Princeps, quoniam est regula viva, animadvertit omnes circumstantias particulares, & statuit quid hîc, & nunc agendum sit. Lex verò scripta, quoniam est regula universalis, omnes casûs particulares cavere non potest. quod verò vis coactiva præcipuè inveniatur in Principe, liquet, nam lex mortua jacet, Princeps verò non sine causa gladium portat. Oppositum tamen videtur sentire Philosophus, cujus ratio est, Quoniam talis est natura libidinis, ut optimos etiam viros contorqueat. Verùm leges scriptæ definiunt, quid sit faciendum, quid verò fugiendum seclusâ omni cupiditate; Princeps verò, quoniam homo mortalis est, sæpenumero perturbatur passionibus, quæ illum facilè à recto deflectunt. Pro summa ergo reï, dicendum est, quod si posset inveniri unus homo, cujus virtus esset longè major, quàm cæterorum hominum, essetque consummatæ virtutis, utile esset, & justum, quod hic unus homo, cum summa potestate administraret Rempublicam, sed quia hoc est difficile, proinde habita ratione naturæ, & conditionis humanæ, utilius est Rempublicam legibus scriptis gubernari, illisque fideliter subjici, cùm sapientis vigeat auctoritas, ab omnibus recepta, Patere legem quam tu ipse tuleris.

Arist. 3. Polit. c. 3.

Quas posuit leges Princeps, observet & ipse,
Sic populo, & superis, semper amicus erit.

Ratio-

Caput XIII.

Rationem status Humani legibus Divinis submittat Princeps, & accipiet benedictionem à Domino.

O Miserandam nostrorum temporum conditionem, in quibus longè pluris æstimatur, humani statûs ratio, quàm divinæ legis observatio. Quandoquidem ubi de ratione statûs agitur, continuò nullâ habitâ rationis ratione, violantur jura, dilaniantur sanctiones, confringuntur fœdera, negligitur fides, &, ut brevibus singula omnia perstringam, nulla hominum, nulla divini nominis, & numinis, reverentia; non adeò sæviunt tigrides raptis catulis, sicuti Principes, vel minuendi, vel dividendi Imperii tantillâ suspicione commoti, ut perbellè canit Poëta,

Lucan. lib. 1 de bello civili.

Nulla fides Regni sociis, omnisque potestas
Impatiens consortis erit, nec legibus ullis
Credit, nec longè fatorum exempla petantur.
Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Proinde magnus Alexander, cùm adversus Darium præliaturus surrexisset, omnem prorsus pacis conditionem à Dario oblatam respuit, legatos Persas hisce verbis remittens, Ite, nuntiate Regi vestro, quod neque terra duos Soles, neque Asia duos Reges sustinere potest. ita ferme populi Lydorum. Nam cùm Rex Crœsus fratrem sibi in imperio asciſceret socium, quidam ex Lydis primarius, ait, ô Rex potentissime, omnium in terra bonorum Sol est auctor, at si gemini Soles forent,

forent, periculum esset, ne omnia incenderentur; ita Regem quidem unum accipiunt Lydi, duos simul tolerare non possunt. Ecquis ignorat, quod nec Roma quidem duos fratres ferre potuit, neque una Sparta duos Lysandros? quid? domus Abrahæ, ut Isaacum retineret, nonne Ismaëlem ejecit? & in Rebeccæ utero, duo gemelli antequam nascerentur, nonne bella gesserunt? præclarè Ovidius,

Non bene cum sociis Regna, Venusque manent.

alter etiam cecinit:

Non patitur Regnum socios, neque tæda jugalis,
Hæc duo nec Pyladæ jungere posset amor.

O insana regnandi libido, ad quæ flagitia non impellis? Quid non mortalia pectora cogis Regni sacra fames? Per te, cognati cognatorum sanguine sordidantur. Per te, frater in fratrem insurgit. Per te, patruus in nepotem. Per te filius in patrem. Per te, mater in filium. Per te, uxor in proprium virum. sed quid dicam? per te, mater sævit in seipsam, adhuc dicam abominationem majorem. Per te, homines insurgunt in ipsos deos. Sed quia hæc sunt dictu horrenda, & vix auditu credibilia, proinde antiquorum exemplis comprobare non erit absonum, quin operæ pretium duco.

Fredegunda Regina Galliæ, quot innoxios truncavit regio sanguine satos? at quorsum? ne turbarent Clotarii filii sui imperium. de Athalia impia fœmina, quid referam? nonne omnes regii sanguinis affines occidit, statim post mortem filii sui Ochoziæ, ut hac viâ ambitione tumens, Regnum ad se devolveretur? en sacra Regum historia, Athalia verò mater Ochoziæ videns mortuum filium, surrexit, & interfecit omne semen regium.

Almoin. de hist. Franc. li. 3, c. 6.
4 Reg. c. 11.

Ptole-

Ptolemæus gener, Simonem Judæorum Principem, socerum convivio exceptum, cum duobus filiis, regnandi cupiditate, obtruncavit. Saul insano regnandi furore agitatus, quid mali non est molitus in generum Davidem? quot insidias non paravit? quoties tentavit eum lanceâ transfigere? at quorsum tam diro odio eum prosequebatur? solo timore amittendi Regnum. Siquidem, cùm audiret nobiles Hebræas honoris ergô, choros ducentes, simulque exclamantes, Saul percussit mille, & David decem millia; statim cœpit dentibus fremere, ira excandescere, & nimio furore correptus, nullâ beneficii, nullâ innocentiæ habitâ ratione, mortem quoque minitari. sic referente divinâ Regum historiâ, Iratus est autem Saul nimis, displicuit in oculis ejus sermo iste, dixitque; Dederunt David decem millia, & mihi mille dederunt, quid ëi superest, nisi solum Regnum? Romulus, ut Regno solus potiretur, fratrem Remum miserè trucidavit. cui facinori satis appositè convenit illud poëticum,

1 Reg. c. 18.

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Pro sola regnandi libidine, nonne Etheocles, & Polynices fratres, ita mutuis exarserunt odiis, ut nedum copiis infensis decertarent, sed infestis etiam armis digladiando, sese mutuò confoderent, ac demum in rogo conjecti, flammæ utriusque cadaveris, adhuc invicem pugnarent, quod animadvertens soror exclamavit, Vivit, vivit adhuc odium.

Sabel. dec. 8, lib. 7.

Antonius Severi Imperatoris filius, nonne fratrem suum infantem matris ubera adhuc sugentem pugione confodit, ut solus Imperio frueretur?

Vivitur ex rapto, non hospes ab hospite tutus,
Non socer à genero, fratrum quoque gratia rara est.

Quod

Quod si magis exploratum habere volumus, an dominandi libidine frater sæviat in fratrem, legantur annales Gallici; ibi enim exactè describuntur quatuor filiorum Clodovei, primi Francorum Regis Christiani, atrocia inter se bella. Nam quilibet post mortem patris regium diadema sibi imposuerat. Unus Rex Aurelianensis, alter Parisiensis, tertius Suessionensis, & quartus Metensis Rex nuncupabatur: gravissima deinde inter fratres orta discordia, causa desolationis Gallici Regni extitit.

Omnibus passim nota est Turcarum historia, quorum Imperator, ut primùm suscepit Regni gubernacula, confestim omnes fratres, quamvis adhuc imbelles, & in cunis vagientes, trucidari jubet. At quorsum tam dirum nefas? regnandi cupiditate commotus. Itaque primum Imperii signum, est fraterni sanguinis effusio; & prima dies, quæ illum effert ad fasces, illos effert ad secures.

De Abimelech Gedeonis filio, nonne referunt Jud c. 9.
sacrarum litterarum monimenta, quod hac potissimum de causa, fratres suos legitimos septuaginta viros, more barbarico jussit interfici?

Cur Salomon Adoniam fratrem imperavit occidi? regni amittendi metu. sic divina narrat historia. Bersabea postulavit dari Abisag Sunamitidem Adoniæ in matrimonium: at Salomon fraudem fratris intelligens, respondit matri, Quare postulas Abisag Sunamitidem Adoniæ? postula ëi & Regnum. perinde ac si dixisset, an ignoras mater, Abisag, quam fratri postulas, patris mëi David conjugem fuisse, ac reginæ nomen adeptam, multis ab eodem locupletatam fuisse divitiis? quodsi Adonias hanc duxerit, nonne advertis, quod regnandi

1 Reg. 2.

gnandi libidine incensus, in me conspiraturus sit, meque regno privaturus? Quomodo igitur se gessit Salomon, ut res suas in tuto collocaret? cognitâ fraude, Adoniam fratrem interfici mandavit. Sed omittamus fratres, nonne insatiabilis dominandi libido impellit etiam patruos ad cædem nepotum? Astyagis Medorum Regis testimonio comprobatur. is unicam filiam habens, Cambysi Persæ privato viro collocavit, metuens, ne ab illius futurâ sobole, Regno pelleretur: viderat enim per quietem ex pudendis filiæ vitem surgere, quæ palmitibus suis omnem Asiam obumbraret, idcirco natum ex ea infantem exponi jussit feris devorandum: sed puer nomine Cyrus, beneficio pastoris educatus, ac grandiusculus factus, ab æqualibus suis collusoribus, Rex nuncupatus est; at cùm jam adolevisset, certior avitæ injuriæ factus, ultionem meditatus est, & contracto exercitu pastorum, in Medos trasmittit, quibus fugatis, captóque Astyage, regnum invadunt Persæ. Sed quid de Mithridate Rege commemorem? nonne immensâ Imperii cupiditate flagrans nepoti pugione vitam ademit? simulatâ namque occasione pacis ineundæ, eoque proinde ad colloquium evocato, abscondito sub femore pugione, dum ruit in amplexus tanquam nepotis, alterâ manu arrepto pugione crudeliter illum interfecit.

Huc optimè accedit dira Lotharii in nepotes fratris sui senioris filios crudelitas. adhuc enim tenellos projecit in parietes, & defixo in ventrem cultro interfecit. Quorsum hoc? ne Totildis mater Regina, eos ad regnum elevaret. Sed audiamus sævitiam longè majorem. Ptolemæus inauditis execrationibus adjurat se sincerâ fide matrimonium sororis petere, nuncupaturumque se eam

Just. hist. lib. 24.

eam Reginam, neque in contumeliam ejus, se aliam uxorem, aliosve, quàm filios ejus, se liberos habiturum. Arsinöe, & spe impleta est,& metu soluta, in matrimonium fratris consensit. nuptiæ magno apparatu, lætitiaque omnium celebrantur, ad concionem quoque vocato exercitu, capiti sororis diadema imponit, Reginamque eam appellat. quo nomine in lætitiam effusa Arsinöe, ultro virum in urbem suam Cassandriam invitat, cujus urbis cupiditate fraus struebatur. Prægressa igitur virum, diem festum urbi in adventu ejus indicit, filios quoque suos Lysimachum sexdecim annos natum, Philippum triennio minorem, utrumque formâ insignem, coronatos occurrere jubet, quos Ptolemæus ad celandam fraudem cupide amplexus, osculis diu fatigat. Ubi ad portam ventum est,occupari arcem jubet, pueros interficit, qui cùm ad matrem confugissent, in gremio ejus inter ipsa oscula trucidantur. Proclamavit Arsinöe, quod tantum nefas, aut nubendo aut post nuptias contraxisset, pro filiis seipsam percussoribus obtulit, corpore suo, puerorum corpora amplexata protexit, plurimaque vulnera excepit. demum spoliata etiam funeribus filiorum, scissa veste & crinibus sparsis, duabus tantum ancillis comitata, ex urbe protracta, Samothraciam in exilium abiit, eo miserior, quod mori cum filiis ei non licuit. Nec Ptolemæo inulta scelera fuere: nam exiguo interjecto tempore, à Gallis spoliatus Regno captusque vitam ferro, ut meruerat, amisit.

Sabell. ennea. de 4. lib. 8.

Antipater nonne Alexandro Magno nepoti venenum propinavit, ut ipse Regno potiretur? Quid plura? nonne fames dominandi, filios etiam impellit in patres? Quis vidit unquam abomina-

Q. Curt. lib. 4.

tionem majorem? & tamen Alexander Magnus, si Justino credimus, Philippi patris mortem procuravit operâ Pausaniæ, quia timebat habere socium in Regno, Attalum spurium fratrem. Quis non abhorrebit immanitatem Tulliæ Tarquiniæ filiæ? impia hæc fœmina, non virgo, nec virago, sed vorago, ut regnaret, patrem occidi mandavit, & renitentibus equis, ac invito auriga, jussit ut cadaver paternum rotis currus, cui insidebat, contunderetur, ut Tarquinium Superbum virum suum, Regem salutaret. Ex quo intelligimus, quàm minimè tuta sit ambitiosis fides, quando ex sanguine etiam domestico ipsa exulat. Verissimum est illud pro oraculo habendum; Regnandi cupiditas nescit jura pietatis.

2 Reg. c. 15. Quare Absalon, Davidis Regis filius, patrem velut hostis expugnavit? infestum ei bellum movit? diras paravit insidias? quia regnandi desiderio ardentissimè flagrabat.

Nic. de Lira in cap. 14 Isa. Quid dicemus de immensa dominandi libidine Evilmerodach filii Nabucdonosoris Regis? is cum patrem vita functum cerneret, timens ne iterùm viveret, ejus corpus contundi jussit, in frusta concidi, ejusque pulverem in ventum dispergi, ne iterum coalesceret, & ipsum de solio deponeret. Ingenti urebatur ambitione regnandi Moreveus, Chilperici Regis filius, proinde patri suo adhuc viventi insidias varias & graves struebat, verùm à Domino divinitus admonitus, & terrore correptus abstinuit. Cùm enim quadam die ad convivium vocasset Gregorium, & postea postularet, aliqua legi ad instructionem animæ, statim Gregorius reserato Salomonis libro, versiculum, qui primus occurrit, arripuit. hoc autem continebat; Oculum, qui adversus patrem respe-

Gregor. Turon. lib. 5. c. 14.

Prov. 30.

respexerit, effodiant eum corvi de convallibus. diram hanc pestem, utpote omnibus legibus ex diametro repugnantem, abhorrebat Decii Imperatoris filius. cùm enim pater imperiali diademate filium proponeret insigniri, renuit filius dicens; Vereor, ne si id fiat, dediscam esse filius; imperet pater meus, meum imperium sit parere humiliter patri imperanti: quasi diceret; turpe nefas, ita naturam ipsam exuere, ut quis in proprios parentes insurgat; ad hoc autem impellit regnandi libido.

Proinde rogatus Solon, cur nullas leges adversus eos, qui parentes verberassent, constituisset? quod nullos, inquit, tales futuros existimabam.

Sed quid dicam? nimia dominandi cupiditate, horribile quidem dictu, verum tamen, ipsa etiam mater sęvit in filium. testis est Irene Constantinopolis Imperatrix; hæc enim crudelia spectacula edidit, sola dominandi libidine impulsa. duces namque, datis muneribus, eò pertraxit, ut Constantinum filium ex insidiis captum, oculis effossis in carcerem conjicerent, ubi miser mœrore luctuque confectus, paucis pòst diebus, exspiravit. Quorsum Herodes ad tantam sęvitiam devenit, ut tot innocentes pueros, maternis uberibus affixos, jugulari præceperit? iratus est valde, & mittens occidit omnes pueros à bimatu & infra; ut firmiorem Regni sedem statueret. Et hac de causa, nonne etiam proprium filium trucidavit? unde Augustus Cæsar, audita tam truci immanitate, jocans, dicebat: In domo Herodis, mallem esse porcus, quàm filius. nam, ut rigidus legis Judaicæ observator, sues ne quidem tangere auderet, in filium tamen cruentas manus injicere non fuit veritus. Quid si dixero cæcam

Matth. c. 2.

Macrob. li. 2 Saturn. c. 4.

regnandi libidinem, eò uſque prolabi, ut uxor in proprium virum ſæviat? hoc tamen liquet aperto Semiramidis teſtimonio. Cùm enim Semiramis à marito Nino impetraſſet, ut ſaltem diem unum in regio tribunali ſederet, obiretque munus regium, jus dicendo, ac ſanciendo, quæ vellet, exploratis jam ſatellitum animis; tunc Ninum Regem blandè apprehendi juſſit, deinde cum riſu in vincula conjici, & demum ludibrio expoſitum, capite truncari. O ſcelus planè inauditum! Sed quis crederet aliquem eò dementiæ devenire, ut ambitione ductus, ſeipſum interfici glorioſum ducat? Prodeat in ſcenam Agrippina Neronis mater, hæc tantâ ambitionis ſiti æſtuabat, ut cùm oracula conſuluiſſet, num aliquando filius regnaturus? eique reſponſum fuiſſet, Regnaturum quidem, ſed in Imperio matrem ſuàm necaturum; avida diadematis dixerit, Occidat, modò imperet. Sed cur pluribus immoramur? ambitioſa dominandi libido ita ſævit, ut etiam in deos ipſos inſurgat.

Sabell. li. 4, c. 7.

In corde Caligulæ, ſi Fulgoſio credimus, ita invaluit ſola ſine conſortio regnandi cupiditas, ut non ſolum in homines; dicebat enim, Utinam populus Romanus unicam haberet cervicem! ſed in deos ipſos ſæviret. Nam omnium deorum ſimulacra decapitari juſſit, & ſingulis ſingula capita, vultum ipſius Caligulæ referentia, inſerebat, ut ſolus adoraretur. Quis tale facinus ſanè inauditum unquam crederet? ſed videamus, ſi lubet, inſaniam penè incredibilem ex regnandi libidine emergentem. Valens Imperator, ut ſolus Regno potiretur, nedum vivus, ſed & mortuus, ſuperſtites, quos ſuſpicabatur, poſt ejus mortem regnaturos, omnes trucidari juſſit. Cùm enim nonnulli

Fulgoſ. li. 9, c. 5.

curioſe

curiose investigantes sciscitarentur, quis post Valentem Imperii gubernacula obtineret? ita responsum fuit, litteras quatuor esse. Th. E. O. D. ex quibus ejus nomen, qui esset post Valentem regnaturus, inciperet. mox ejus rei fama ad aures Imperatoris evolavit. Quo audito, omnes qui erant vel Theodori, vel Theodoti, vel Theodosii, vel Theoduli nomine appellati, quasi tigris sęviens, interfici mandat. In quorum numero fuit quidam vir nobilis ex genere patritio nomine Theodosiolus, qui ab Hispania ad Valentem adductus, morte mulctatus est, non alio titulo, nisi quia impius & vesanus Imperator suspicabatur eum Imperio potiturum. Hinc multi prae metu animis injecto, sua statim commutarunt nomina, & ea, quae parentes illis in lucem editis, imposuerant, tanquam plena periculi denegarunt. O pestis diabolica ab inferis suscitata, quae sensim serpens per corda potentium, contagio prorsus insanabili, totum penè infecit orbem terrarum. Sed quid dico terrarum? Nec cælum ipsum immune fuit ab immani bello, propter hanc impiam dominandi libidinem. Quod satis apertè comprobatur in sacrarum litterarum monimentis. Exclamat enim tuba cælestis; Factum est prælium magnum in cælo. Scio quidem varios doctores variè sentire, quodnam fuerit dæmonis primum peccatum. Apoc. c. 13.

Doctor subtilis opinatur fuisse luxuriam, non tamen quamcumque, sed inordinatum sui amorem. In 2. dist. 6.

Angelicus doctor arbitratur fuisse superbiam, ita etiam Athanasius, Ambrosius, Augustinus, Nazianzenus, Chrysostomus, Cyrillus. 1 p. q. 63.

Alexander de Ales doctor irrefragabilis, tenet radicem peccati dæmonum, fuisse avaritiam. non 1 p. q. 78. memb. 2.

 quidem

quidem pecuniarum; sed honoris, ac gloriæ, & proinde spiritualem.

Bernardus doctor mellifluus, vult dæmonem peccasse invidia, propter unionem hypostaticam Verbi divini, aliquando communicandam naturę humanæ; quasi indoluerit, quod creata natura longè se inferior, deberet sibi anteponi, & quod majus est, deberet eam venerari.

Rupertus Abbas arbitratur peccatum dęmonis, fuisse odium contra Christum, statim atque mysterium incarnationis est Angelis revelatum. Displicuit enim illi, quod potius humanam, quàm Angelicam naturam assumeret, hac de causa mortem ejus machinatum fuisse. Proinde dicebat Joannes: Ille homicida fuit ab initio.

Ioan. c. 8.

Ego autem, si licet cum tam præclaris viris meam proferre sententiam, primum dæmonis peccatum dicerem fuisse, nimiam dominandi libidinem, quam rationem status vocant politici: dixerat enim in corde suo, In cælum conscendam, similis ero Altissimo. Neque hoc est meæ mentis inventum, sed gravissimorum doctorum placitum, nempe, dæmonem in sui primordio, appetiisse Principatum, ut videre licet apud Bonaventuram, Lyranum, Augustinum, Gregorium, qui omnes asserunt, quod appetiit præesse cæteris, nulli subesse. Quid igitur mirum, si omnes ejus asseclæ, ubi de ratione status agitur, confestim nulla habita rationis ratione, indignantur, fremunt, sæviunt, dentiunt, vipereunt, & tanquam feræ furunt? Quid mirum, si inordinatus zelus amittendi Regnum, ita anxiè torqueat, angat, mordeat tyrannorum animos, ut ad omne impietatis facinus, præcipites ferantur? Quid mirum, si impius ille Herodes, tyrannorum antesignanus, tot parvulos

Isa. c. 14.

Bona. in 3. dist. 1. August. in Ioan. cap 14. Greg. li. 34 moral. c. 17.

adhuc

adhuc vagientes, tam dire jusserit trucidari? Quid causæ fuit, ut scelus tam execrandum perpetraret? timebat de regia sede deturbari; ita deplorat Ecclesia,

Audit tyrannus anxius,
Adesse Regum Principem,
Qui nomen Israël regat,
Teneatque David Regiam.
Exclamat amens nuntio,
Successor instat, pellimur,
Satelles, i, ferrum rape,
Perfunde cunas sanguine.

Submitte igitur, ô Princeps, legi divinæ fasces tuos, si vis tutum, si vis diuturnum imperium. noli viribus humanis inniti, tanquam baculis arundineis; sed in omnibus, consule Dominum; jura tua illi subjice, Principum seniorum vestigia sequere, qui, ut refert Joannes, Adoraverunt viventem in sæcula sæculorum, mittentes coronas suas ante thronum Dei. quasi cum regio Vate acclamarent; Non in gladio nostro possidemus terram, nec brachium nostrum salvat Imperium, sed dextera Domini exaltat Regnum, & dextera Domini facit virtutem. si autem secus feceris, vide, ne tibi contingat, quod minatus fuit Dominus Ezechiæ Regi; Auferentur omnia quæ sunt in domo tua, ut cognoscant Principes, non esse potentiam, neque consilium, contra Dominum.

Apoc. c. 4. Psalm. 117.

Imperii fines semper divina tuetur
Religio. labat hæc? vis labat Imperii.
Legibus ergo Dei Regnorum subjice jura,
Regna tibi, ô Princeps, si diuturna cupis.

CAPUT XIV.

Gloriosum Principi, servare fidem; violare, inglorium.

TUrpe nefas, violare fidem, & Christiano Principe prorsus indignum. Quod præclaro Alexandri Regis testimonio comprobatur.
Valer. li.6. c. 4. Nam cum Parmenio Princeps militiæ, quidpiam suaderet, quod præter fidem, ac decorum esset, repeteretque sæpius, Ego quidem facerem, si essem Alexander; & ego, ait, si essem Parmenio. Quippe qui sciret, nihil à Regibus patrandum, nisi præclarum, & animo regio dignum.
Tull. li.3. de offic. Egregium itidem apud Romanos Atilii Reguli testimonium. is enim à Carthaginensibus captus, ab iisdem Romam missus est Legatus, ut de captivorum redemptione ageret cum Senatu, fidem pollicitus, se reversurum. Fidelis fuit patriæ, fide etiam in hostes inviolata permanente. dissuasit captivorum permutationem, pro patriæ beneficio. hostibus tamen servavit fidem, quia
August. de civ. Dei, li. 1. Carthaginem reversus, ubi postea atrocissimis pœnis vitam cum morte commutavit. poterat mortem durissimam evitare, at maluit diem extremum obire, quàm promissam hostibus fidem violare. ex qua servata fide, tantam consecutus est gloriam, quantam cæteri Principes, ex prœliis feliciter gestis. Quid enim turpius esse potest, quàm fidem fallere, promissa non præstare, & dictis conventisque non manere? Proinde Romani, mundi dominatores, fidem ingenuè observabant: quod facile potest conjici, ex responso Carthaginensibus allato.

allato. Nam Duellius Cornelius Asina, cùm in primo Punico bello exercitum in Sicilia haberet, ab Amilcare, & Hannone, qui exercitui Carthaginensium præerant, præstita fide ad colloquium evocatus, per dolum interceptus est, & in vincula conjectus: sed cùm postea adverso Marte, Carthaginenses terrâ marique bello succumberent, placuit ut de petenda pace ageretur, resque Amilcari & Hannoni demandata est à Punico Senatu. Amilcar memor violatæ fidei Cornelio Asinæ, ad Consules ire formidabat. Hanno autem Romanorum fide fretus, audacter ad Consules perrexit. ad quos profectus, cum causam liberiùs exponeret, tunc Tribunus quidam militum obstrepere cœpit, perfidiæque eum accusare, minitandoque dixit, Facilè fore, ut ei contingeret, quod Cornelio Asinæ jam acciderat. tunc uterque Consul silentium ei indixit, Hannonemque legatum ita sunt allocuti, Noli timere, isto periculo fides Romana te liberat. O memorandum exemplum Romano pectore dignum! Sacrum enim, etiam inter gentes, legatorum jus. Quid enim sine fide, hoc est, justitiæ base, regnum est aliud, nisi magnum & publicum latrocinium? Quod planè intelligens Aristoteles, inter multa præcepta, quæ reliquit Alexandro Regi, hoc præcipuum instituit: Cave ne infringas fidem datam, quia hoc, nec infidelibus quidem convenit. Siquidem turpe nimis, ac indecorum, fidem semel datam non servare. Proinde dux ille inclytus Alcibiades dicere solebat, quoties in Socratem incideret, se rubore suffundi, quod illi promissis non stetisset. hinc Phocion inter Græcos illustris consulebat, non esse magna hominibus promittenda, sed præstanda potius. Laudabilius nimirum est, pauca polliceri, & plura

Tac. lib. 3 hist.

facere, in Principibus præsertim, vicem Dei gerentibus, qui nec falli, nec fallere potest. ideo
Matth. c. 24. ipsemet dicebat: Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. Perinde ac si dixisset, nolo ut verba mea irrita fiant, sed fidelis ero in omnibus verbis meis. quod re ipsa probavit: nam quod semel promisit, fideliter observat. Promisit justis mercedem laborum suorum, abundanter retribuit, quia, & ultra condignum;
Rom. c. 8. unde Paulus dicebat: Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam. Pro
D. Th. 1 p. q. 21 a. 1. cujus doctrina notare debes, quod triplex meritum apud Theologos reperitur; de rigore justitiæ, de condigno, & de congruo: meritum de rigore justitiæ est illud, quod non innititur gratiæ, aut misericordiæ acceptantis, sed habet valorem ex persona offerente, quale est meritum Christi Domini: nam persona Christi de se est infinitè grata, & ejus opera habent infinitum valorem apud Deum; propter quod meritum Christi est de omni rigore justitiæ. Meritum de condigno est illud, quod licet innitatur gratiæ, & misericordiæ acceptantis, est justum & condignum ad præmium futurum; hujusmodi est meritum Sanctorum. Meritum de congruo, est illud, quod non innititur justitię sed congruentiæ tantum. Deus itaque, quia est fidelis, præstabit justis de condigno, quod promisit, non tamen vi obligationis, quia Deus nulli debet; nam debitor quatenus debitor, est creditore inferior; debet tantum suæ ordinationi, & promissioni, & manu plena præstat, quod promittit; aliàs Deus non esset Deus, neque prima veritas, dicente Paulo. Fidelis Deus seipsum negare non potest. Quia ergo Princeps vices Dei gerit, fidem datam etiam hosti

hosti inviolabiliter servare debet. hoc est enim animo excelso, & regio dignum, cui concinne competit elogium, Sit sine labe fides. Quod animadvertens Saul, fidem semel datam Davidi omnino servavit,generum Regis constituendo.Inter cætera Davidis adhuc adolescentis præclara fortitudinis indicia, refertur, quod ursos dilaniaret,leones laceraret,lupos jugularet,aliasque belluas, & mole ingentes,& feritate immanes,non sine magno corporis periculo conficeret. quæ quãvis singularia heroicæ virtutis argumenta forent, nullam tamen ex iis laudem, nullam gloriam, imo ne obolum quidem assecutus est; at mox,ut hominem interfecit,quem ictu lapidis eminus ad terram prostravit,omnium præconiis celebratus,gratiam filiæ Regis consecutus,& Saulis gener effectus est. Quorsum hoc? unica hujus rei ratio fuit, quod Saul, Goliæ percussori filiam suam dare spopondisset, nuptiasque & affinitatem Regiam jurasset. Tanti valuit apud Regem datæ fidei auctoritas, & verbi Regii observatio. hinc laudatur Nerva Imperator, cùm enim interposito jurejurando, Senatui dixisset, se auctore, nullum Senatorem morti tradendum, abstinuit à ferro in eos, quos in caput suum conjurasse sciret. tantum potuit, in alta gentilitate jurejurando fides confirmata, ut religione illius tactus Imperator, parceret ferro & sanguini, etiam in capitis periculo. Ad rem satis apposite spectat, quod de Nerone refert Seneca. In familiari quadam confabulatione dixit Imperator, Ferrum tuetur Principem; at ipse continuò subjecit, melius fides: hoc est, promissa adimplere. licèt nostris temporibus pluris æstimetur dolus & simulatio, quàm datæ fidei observatio. Non ita, non ita Prin-

Principes ingenui, quorum ſplendor regius, in rebus præclare geſtis glorioſe refulget. hi enim victorias obtinuere, Regna comparavere, hoſtes ſtravere, non dolo, non fraude, ac violata fide, ſed prudentiâ, armis, & ingenio. ita Lycurgus legiſlator egregius. Cùm enim Spartani reipublicæ gerendæ peritiſſimi, Lycurgo defuncti Regis fratri, Regnum. & coronam detuliſſent, viduáque defuncti, ſe prægnantem comperiſſet, verita, ne novus Rex, hoc audito indignaretur, ac moleſte ferret, quod forſitan maſculus ex ſe naſciturus, regnum illi auferret, utpote legitimus hæres, nuntiavit illi, ſe fœtum utero conceptum, veneno necaturam, aut aliquo medicamento, abortum cauſaturam, ſi modò vellet, quo illius Regnum firmaret tutum, & ab omni competitore liberum redderet. Placere ſibi conſilium finxit Lycurgus, at nolle effectum, ne tali medicamento, ſibi aliquod afferret detrimentum, quare, infantem tempore ſuo naſci ſineret, ſibi jam nati extinguendi rationes non defuturas. credidit illa, & cùm egregium maſculum Charilaum nomine peperiſſet, Lycurgus acceptum in Senatum detulit, hac uſus oratione; Ecce legitimum Regem veſtrum, Lacedæmonii, non vero me, quare regia ornamenta puello impoſuit poſthumo, ut omnes intelligerent, eum longe pluris fidem, quàm ampliſſima Regna facere.

Valer. lib. 6. De Camillo autem Conſule Romano, acerrimo fraudis inimico, quid dicemus? iſte dux egregius, cùm Phaliſcos obſideret, ludimagiſter nobiliſſimos pueros, tanquam ambulandi gratia, extra muros educens, in caſtra Romanorum perduxit, illos offert Duci, inquiens, En ſine ſanguine parta victoria, quoniám in repetendis talibus obſidibus,

Sabel. li. 10.

dibus, ſponte civitas ſe tibi tradet, & imperata faciet. tunc Camillus, qui juſtitiæ perſonam ſuſtinebat, non ſolùm reſpuit perfidiam, ſed reſtrictis etiam poſt terga manibus, magiſtrum virgis agendum pueris dedit, ut ad parentes adducerent. quo beneficio, & animi ingenui teſtimonio capti Phaliſci, magis quàm armis victi, portas Romanis aperuere. Itaq; Camillus, quam ex fraude recuſavit, ex juſtitia conſecutus eſt victoriam. Fit enim ad propugnandam, non ad evertendam juſtitiam. Fabricii Romani ſpectatã fidem quis non celebrabit? Cùm Pyrrhus Epirotarum Rex, cum Tarentinis veniſſet in ſubſidium contra Romanos, & intellexiſſet Fabricii paupertatem, qui erat unus de legatis Romanorum, miſſis nuntiis ad eum, obtulit quartam partem Regni ſui, ut ad ſe tranſiret, necnon magnam auri quantitatem ei prẹſtare voluit, ſi proderet Romanam civitatem. cui Fabricius dixit; Regnum tuum ſimul cum auro tanquam lutum deſpicio. Exiſtimo enim incorruptæ fidei obſervantiam nobiliorem eſſe omnibus Regnis, & auro mundi. Cẹterum interjecto anno, miſſus eſt Fabricius cum exercitu à Romanis contra Pyrrhum, ad quem medicus Pyrrhi veniens nomine Timocrates, promiſit ſe Regem veneno necaturum: at Romanus dux ingenuus, ſtatim vinctum reduci juſſit ad Pyrrhum, eique dici, quod contra eum medicus ſpopondiſſet. Tunc Rex plurimum admiratus, dixiſſe fertur; Ille eſt Fabricius, qui difficilius à fide, & honeſtate, quàm Sol à ſuo curſu poteſt averti.

Inviolatæ fidei obſervantiſſimus fuit Sextus Pompejus: nam cum Marcum Antonium, & Octavium conciliatos, navi ſua ſuſceptos veheret, necare poterat, & imperare. noluit, ne per violatam fidem ad imperiũ veniſſe videretur, digniſ- Fulgoſ. li. 6. c. 6.

ſimus

ſimus Pompeji nomine, & vel hoc ſolo, quando fidem monarchiæ præpoſuit, nec regnandi cauſa, jus violare voluit. ſic enim reſpondit Menodoro Pompejanæ claſſi Præfecto, Siquidem cum Menodorus adhærens Pompejo clam cum illo locutus, dixiſſet: Visne ô Sexte anchoras ſuccidam, & te non Siciliæ, neque Sardiniæ, ſed Romani Imperii faciam Dominum? cui Pompejus, cum paulisper ſecum cogitaſſet; Oportuit, inquit, ô Menodore, hæc per te ipſum, me inſcio, feciſſe. pejerare enim nequaquam meum eſt. En vox ingenuo Principe digna, licet à politicis noſtri temporis irrideatur. Sciebat enim, nihil magis gloriam Principis labefactare, quàm ſacros fidei cancellos tranſilire. hinc Divus Ambroſius dicebat; Sunt quidem jura bellorum, & fœdera etiam inter ipſos hoſtes ſervanda, contra quos geritur bellum. Quod idem ferme ſentit Auguſtinus; ideo ſcribens ad Bonifacium dixit: Fides quando promittitur, etiam hoſtibus eſt ſervanda. Poterat quidem dux ille, inimicum dolo proſternere, at maluit fidem in hoſtem ſervare, quàm doloſe ſuperando, turpiter triumphare; turpiter autem triumphat, qui dolo & fraude; glorioſe vincit; qui induſtria & ingenio. nullo enim eventu licet fallere hoſtes inſidiis, dicendo falſum, aut non ſervando promiſſum, licet quidem fallere hoſtes inſidiis, occultando illis intellectum & propoſitum noſtrum. Siquidem in pugna, non dolus, ſed induſtria militaris laudatur. hinc Lycurgus legiſlator non probabat prælii genus, in quo virtuti locus non eſſet.

Bruſon. li. 2 c. 35.

Auguſt. ad Bonifac.

D. Tho. 2.2.q. 41 a.3.

Quod experimento docuit aliquando Cyrus rei bellicæ gnarus. hic enim firmatis caſtris, ſimulato metu; quaſi fugiens, caſtra vino epuliſque referta,

referta, reliquit diripienda: quod cum Reginæ Thomiri denuntiatum foret, adolescentulum filium ad sequendum eum, cum tertia copiarum parte misit: adolescens autem rei militaris ignarus, cùm venisset ad castra, tanquam ad epulas, omissis hostibus, prorupit ad crapulas. Cyrus autem per exploratores edoctus, nocte revertitur, cibo, potuque graves, atque somno oppressos, strenue invasit, cunctosque cum Reginæ filio trucidavit. At Regina mater, non metu perculsa, sed Virago, perdito unico filio, & magna militantium parte, ipsa quoque simulata diffidentia, propter vulnus recenter acceptum, Cyrum semper refugiebat, quousque hostem in insidias traxit, ubi dispositis inter montes insidiis, ducenta millia Persarum cum Rege delevit, adeò ut nec tantæ cladis nuntius superfuerit, Cyriq; caput amputatum, in utre humano sanguine pleno, reponi jusserit, dicens: Sanguinem sitisti, sanguinem bibe. hæc non est fracta fides, sed industria militaris, quæ arte delusit artem. hanc militarem astutiam observavit Gedeon dux illè fortissimus, qui pugnavit, superavit, vicit; non quidem fraude, sed industria singulari. jussit namque à singulo milite lagenam fictilem sinistra manu portari, in qua lucerna ardens latitabat; dextera vero tubam, nocturno tempore hostiles copias aggreditur. mox milites in tres turmas divisi, buccinis clangunt, fractisque lagenis, ardentes faces hostibus conspiciendas ostendunt. itaque hostes, quos somnus ante oppresserat, experrecti, tria existimantes esse castra, nam copia hominum, multarum tubarum clangor, gentes in tres partes distinctæ, trium castrorum species præ se ferebant, repentino quodam terrore exanimati, Gedeoni terga

terga verterunt, & in seipsos irruentes mutuis se vulneribus trucidarunt. Auxilium planè à Domino, sed medio hoc stratagemate parta victoria. Gedeonis quoque filius Abimelèch turrim Sichem fortissimam, ac penè inexpugnabilem, non dolo, sed armis & astu militari obtinuit. aderant in ea homines innumeri, strenue locum illum custodientes. tunc ascendit Abimelech montem Selmon, accepta securi præcidit arboris ramum, quem statim propriis imposuit humeris, mox ad milites conversus, ait, Eja fratres, quod me videtis facere, & vos facite. Protinus ramis abscissis, ducis vestigia sequuntur, & exiguo temporis spatio, turrim veluti vallo circumvallantes, & statim ramos succendentes, fumo & igne, hostes, qui intus erant, misere confecerunt. En duces egregii, non violata fide & dolo, sed militum robore & bellica industria utebantur. noverant planè, quàm sit execrandum crimen, fidem semel datam, etiam hosti violare. Quod olim Athenienses præclaro testimonio comprobavere. nam proditores, nec mortuos nec vivos ferre consueverunt. Itaque Athenis fidei fractores, neque defunctos sepeliebant, neque viventes inter socios admittebant. hinc Cæsar dicere solebat, Placere sibi proditionem, non proditorem. Augustus idem ferè dictitabat, Ego proditionem amo, proditorem non approbo. Antigonus asserebat, se proditores amare, dum proderent; ubi verò prodidissent, odio prosequi. Philippus Rex Macedonum idem dicebat, sed elegantius, Amo proditurος, non proditores. nec injuriâ. Quomodo enim sperandum est, eum in alienos fidum fore, qui in suos perfidus fuit?

Non tamen perfidiæ arguendos dixerim, qui eam

eam fidem ftangunt, quam & fibi, & reipublicæ indecoram, & exitiofam futuram cognoverint. quoniam cùm alter non habeat jus ad petendum, nec collatum bono jure poffit accipere, ita nec ifte tenetur promiffa, cum tanto publicæ rei detrimento adimplere, imò penitus frangenda: fic confulit Ifidorus; In malis promiffis refcinde fidem, & in turpi voto muta decretum: impia eft enim promiffio, quæ fcelere adimpletur. hinc laudatur Rex David, quod jusjurandum in Nabal refciderit: damnantur Herodes & Jephte, quod impia vota, impiâ fanguinis innocentis effufione expleverint.

Bannes In 2.2. q. 41. a. 3.

Siquidem cùm fides juftitiæ fundamentum fit, quis unquam fanæ mentis, illam cenfebit fidem, quæ juftitiam evertit? Quin potiùs eos irridendos arbitror, qui, fi quippiam inhoneftum promiferint, mori malunt, tanta eft vecordia, quàm inconftantiæ convinci. Sunt enim nonnulli Principes, qui non minùs turpe exiftimant flecti, quàm vinci, fed hoc turpiffimum eft. non autem turpe, cum re mutare confilium. hinc elicitur quanta olim fuerit Germanorum ftultitia, qui aleam fobrii inter feria exercent, tantâ lucrandi perdendive temeritate, ut cùm omnia defecerint, extremo, ac noviffimo jactu, de libertate, ac de corpore contendant, victus voluntariam fervitutem adit, quamvis junior, quamvis robuftior, alligari fe, ac vænire patitur, & quod ftultius eft, hanc dementiam, ipfi fidem vocant: at hæc non eft fides, fed pervicacia, fed furor, fed infania; non enim eft levitas, à cognito & damnato errore difcedere. Eft quidem fuperbæ ftultitiæ indicium, femel dictum, qualecunque fit, & fixum, & ratum velle. fiquidem melius eft recurrere è medio curfu, quàm

Cic. l. 1. de offic.

Sen. de benef. li. 6. c. 30.

Sen. de benef. lib. 4.

malè currere. mutatio quippe in melius semper est optima.

Nec fides Principe digna, quæ comitata fuco, fraudibusque implexa, qualem habuerunt Thraces. isti enim cum Boëtiis inducias, certo dierum numero pepigerunt, ac noctu cùm illi in tuto se esse existimarent, agros eorum populantur. violatam fidem, inclamant ruinam passi. negant isti, se perperam egisse, cùm induciæ dierum pactæ essent, non autem noctium. sed hæc, est ne dicenda fides? minimè gentium. Perfidia quidem, & ingenuo Principe prorsus indigna, ex cujus ore verba prolata, mentis conceptui respondere debent. de quibus potest dici, Averterunt se, & non servaverunt pactum. Proinde pomum Persicum pro insigni, unà cum folio adhærente, additâ notâ, Idem ambo, apposite attribuitur Principi. illud enim quis non videt, quandam humani cordis figuram præ se ferre, & ejus folium linguæ formam præmonstrare? Quid hinc? ut discat Princeps, proprium illius munus esse, quod ore pronuntiat, opere complere,

Fert folium linguæ, fert poma simillima cordi,
Hinc vitam, ô Princeps, degere disce tuam.

Ne vulgò decantetur, aliud habet in ore promptum, aliud in pectore clausum. quod turpe, quod nefas, quod inglorium. Horret animus, cùm Radamisti barbarum facinus memoriâ repeto, qui, ut Cornelius refert, in Mithridatis amplexus effusus, simulans obsequium, socerum & parentem appellavit. Insuper adjecit jusjurandum, non ferro, nec veneno vim allaturum. mox in lucum propinquum trahit, provisum illic sacrificium dictitans, ut, diis testibus, pax firmaretur. sed quid immoror? Radamistus quasi jurisjurandi memor, non ferrum,

Tac. li. 12 annal.

ferrum, nec venenum in patruum, & sororem expromit, sed porrectos in humum, & veste multâ, & gravi opertos necat. En barbari hominis fides infida.

Scio quidem esse hominem quendam perditissimum, omni vitiorum genere maculatum, qui Principem instituit sine fide, sine pietate, sine religione. Quippe, qui nihil tribuat religioni, præter opinionem hominum, in quorum gratiam, vult suum Principem aliquam rationem divini cultûs profiteri, adeò ut iste homo, si tamen hominis nomen meretur impius atheus, Principem suum doceat, ut potius studeat religionis cultor, & virtutum amator videri, quàm esse revera, si velit tutius potiri Regno. Quin vult eum ita animo esse compositum, ut quò flaverint venti, & quò fortuna impellit, eò se vertat, & cùm fuerit necessitas, operetur malum, leonem & vulpem agens violentiâ, & fraude. Quam impiam, pestilentem, & perniciosam institutionem à cordibus Principum avertat Deus, utpote à fide, à religione, ab humanitate alienissimam. Quod etiam ipsi Pagani non solùm agnovere, sed quàm maximè detestati fuere. ut præclarè Marci Tullii testimonio comprobatur. Cùm enim, inquit ille, duobus modis fiat injuria, nempe, aut vi, aut fraude; fraus quasi vulpeculæ, vis leonis videtur, utrumque ab homine alienissimum, sed fraus odio digna majore. Quid dicet hic, perditus ille homo, sui temporis macula? nonne surget in judicio Paganus hic philosophus, & condemnabit generationem istam? quæ Deum ipsum, ab animo suo penitus abalienavit? dixit olim Ethnicus quidam potentissimus tyrannus, Si violandum est jus, regnandi causâ violandum est; nec dixit absolutè, sed adhi-

Ambros. Catar. opusc. de lib. eliminandis.

Cic. lib. 1 de offic.

Sueton. in vita Jul. Cæs.

adhibitâ conditione, si violandum est jus. At hic nec Deum, nec homines veritus, absolutè jus violandum proponit, & suadet.

Nec silentio prætereunda ingens hominis istius stoliditas, duos proponit Principes, tamquam exempla imitanda, quorum tamen exitus infelix, ambo enim veneno extincti turpiter occubuere. Sed de hoc perditissimo homine, qui famam infamem, ut alter Erostratus sibi comparavit, satis hactenus. siquidem recitasse ejus impia dogmata, apud verè Christianos, est idoneè confutasse. Satiùs esse duco, Principes Catholicos in Domino exorare, ut malint Christi sapientiam audire, quàm hasce diaboli fallacias, per quas ad tartara præcipitantur. Potentes enim potenter tormenta patientur. Quod si, ô Principes, vultis experimentis doceri, illos Imperatores excogitate, qui & leones, & vulpes fuere, illorum planè vitam reperietis, & periculis, & angustiis refertam, mortem quoque prorsus horribilem. Annales Regum evolvite, & videbitis populum Israëliticum fame vexatum. sed quamobrem? quia Saul fidem à Josue Gabaonitis datam violasset, nec tantum scelus expiatum, nisi septem virorum è familia Saulis, in crucem actorum supplicio, ac nece. Perlegite quoque antiqua historiarum monimenta, & passim videbitis plurimos Principes, fidei beneficio, opibus locupletatos, longè, latéque suum Imperium propagasse. Verùm, quia longior esset sermo, quàm institutum nostrum patitur, si omnium Principum exempla hîc enumeranda susciperem, qui ob servatam fidem incolumes à Deo servati fuere. unum (instar omnium) proferam, ex quo Principes facilè intelligent, quàm benè bonis Principibus cesserit, integra & incorrupta fides. Cùm magnus

Lib. 2 Reg. cap. 23.

Joseph. de antiq. Jud. lib. 11. c. 8.

gnus Alexander Macedo bellum gereret cum Dario Persarum Rege, omnem movit lapidem, ut Iaddum summum Judæorum sacerdotem, à Dario abalienaret, eumque sibi fœdere copularet, misit proinde ad eum nuntios, qui illius animum optimis oblatis conditionibus, pertentarent. Quibus respondit summus Sacerdos, illud sibi neutiquam licere. Fœdus enim, quod cum Dario percussum fuerat, inviolabili sacramento confirmatur. Fateor, Alexandrum, audito Sacerdotis responso, tunc vehementer excanduisse. Verùm explorata fidei observantia, usque adeò ejus ira deferbuit, ut ipsum postea sacerdotem pontificiis vestibus indutum, piè ac religiosè veneratus fuerit. Feliciter itaque vobiscum agetur, si dolis fraudibusque rejectis, divino potius numini innitamini. Quoniam nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam.

Gloria quanta fidem præstare? at frangere pacta,
Principibus magnum dedecus, atque nefas.

CAPUT XV.

Litterarum cognitionem Imperio annexam habeat Princeps, Et nomen ejus apud omnes gloriosum.

PRÆCLARUM Principis ornamentum, cognitio scientiarum, quæ summopere conducit ad summam reï ritè administrandam. Nec erit difficile comprobare plurimorũ exemplis, qui quò eminentiores doctrinâ, eò famâ clariores, populis gratiores, & in rebus gerendis feliciores. Ecquid est enim imperantis

ſcientia, niſi imperii ſanitas, conſilii lumen, juſtitiæ robur, & denique publicæ ſalutis inexpugnabile quoddam propugnaculum? omnia namque bene cedunt Imperio, cui ſapiens dominatur, neque lædi, neque decipi poteſt, quoniam (inſtar omnium) ſolus omnibus ſufficit. Quippe litteris ornatus, quaſi alter Janus, oculos habet etiam à tergo, ac duplum magis videt; quàm ſolent cæteri homines. Quod animadvertens Plato dicebat, tum beatum orbem terrarum fore, cùm vel Sapientes regnare, vel Reges ſapere cœpiſſent; hinc Regina Saba beatos appellabat, qui ſub Rege Salomone vivebant. Cùm enim ab extremis orbis terrarum partibus, multo comitatu ſtipata, veniſſet Hieruſalem, admirans in rebus gerendis Salomonis prudentiam, in eloquiis ſapientiam, in omnibus regium ſplendorem, præ nimio ſtupore exclamavit, O beati ſervi tui, qui aſſiſtunt coram te omni tempore! nec id falsò quidem. Quoniam Princeps baculo prudentiæ innixus, & doctrinarum cognitione inſignitus, veluti novus Theſeus, novit populos ſubjectos ex errorum Labyrintho, quaſi quodam virtutis glomere, & deducere, & in viam reducere. Proinde Philippus hortabatur Alexandrum filium, ut ſtudia bonarum artium complecteretur; ne inquit, multa committas, quæ me feciſſe nunc pœnitet. Cognoverat nimirum egregius Princeps Regem philoſophiæ expertem, Regno minùs idoneum eſſe. nec puduit fateri, ſe multa perperam feciſſe per errorem, quòd à teneris unguiculis, philoſophiæ præceptis non fuiſſet imbutus. Hoc apprime intelligebat Julius Cæſar primus Romanorum Imperator, in militia nulli ſecundus. hic enim pari ardore, & armis, & litteris fuit ſemper addictus:

Robert. lib. 1 de Conſul.

ctus:

ctus: cujus excellens Elogium, Ex utroque Cæsar.

Scipio Africanus belli fulmen, dux invictissimus, Pædiam Cyri de manibus nunquam ponebat, quippe qui sciret, Principem sine litteris, contemptui semper habitum, unde Bernardus ad Eugenium, Simia in tecto, Rex fatuus sedens in solio. Bernar. ad Eug. lib. 1. Carolus Magnus bonarum artium summo exarsit studio, quod ex hoc facilè intelligimus, quoniam Parisiense Gymnasium, & Papiense instituit, accersitis ex omnibus terræ partibus doctissimis viris, quæ ambo ad hæc usque tempora, & ingenti & pari gloriâ florent. Baptista, Egnatius. Præclaro sanè testimonio hoc idem confirmavit Alexander Magnus, nam post Darium prælio fractum, scrinium in regia præda gemmis elaboratum comperiens, asserentibus amicis, hunc esse locum condendis lapillis accommodatum; longè magis pretiosa, respondit, includam. moxque Homeri Iliades in eo clausit. Plut. in vita Alex. Plin. li. 7. c. 20. tanti faciebat doctrinarum cognitionem, utpote, qui potaverat ex Aristotelis fonte, hoc interesse inter doctos, & ignaros, quod inter vivos & mortuos: cùm enim aliquando interrogaretur philosophus, Qua in re differant docti ab indoctis; Quâ, inquit, vivi à mortuis. Sabel. li. 2, c. 7. Laërt. li. 5. c. 1. Sentiens hominem absque litteris, verius esse hominis statuam, quàm hominem. De hujus Principis studio scribit Seneca, quod Geometriam potissimum discere studuit, sciturus, quam pusilla erat terra, ex qua minimum quid occuparet, propterea se infelicem appellabat, quod falsò gerebat cognomen magni. Brufon. li. 3, c. 3. Quis enim magnus in pusillo? quasi diceret cum Seneca, Punctum est, ô mortales, in quo navigatis, in quo bellatis, in quo regna disponitis, punctum est, in quo tumultuatur humanum genus, quod inter gentes ferro & igne dividitur.

ditur. ô quàm ridiculi sunt mortalium termini! In tanto precio apud Ægyptios habebatur litterarum cognitio, ut qui illarum esset ignarus, vir tantùm inter mulieres; mulier verò inter viros haberetur. At quoniam viri est imperare, non mulieris, ideo in Principe requiritur singularis eruditio. Siquidem, qui doctrinæ est expers, quasi cassus lumine, cæcus cæcos ducit, inde plurima emergunt incommoda in populis, & in Rege auctoritas non parùm negligitur. Proinde Antigonus Macedoniæ Rex, non ignarus, quantum adjumenti afferat doctrina regimini, famâ Zenonis permotus, & litteris, & nuntiis, & promissis enixè curavit, ut ad se veniret, ibique maneret. Gordianus Imperator imperii præsidia, firmiora in litteris ponebat, quàm in armis. illæ enim imperant, hæc imperata faciunt. Quare usque adeò fuit litterarum studiosus, ut pluris fecerit librorum, quàm auri vel argenti thesauros.

Pyrrhus Epirotarum Rex, qui bella cum Romanis semper strenuè gessit, non solùm studiis scientiarum se totum dedit, verùm libros composuit, mirâ eruditione insignes. De Theodosio Imperatore, nonne scribit Sozomenus, quod nocturno tempore studiis accuratè vacabat? ejus verba sunt hæc, Ajunt te interdiu rem militarem, & corpus exercere, subjectorum causas exactè disceptare, judicare, simul & agere, modò seorsum, modò publicè, quæ sunt agenda considerare; totis verò noctibus, libris incumbere. Quid de clarissimo Pericle, qui quinquies gloriosè triumphavit, quique ob res præclarè gestas, Olympii nomen est adeptus? nonne Anaxagoræ in philosophia discenda operam dedit, in arteque oratoriâ adeò claruit, ut omnes illius ætatis oratores superarit? Nec silen-

Sozom. li. 1 hist. eccl.

tio

tio involvendus Annibal Carthaginensis, qui dux exercitûs creatus fuit, annum agens trigesimum sextum; qui Saguntum Hispaniæ civitatem, ultra Iberum expugnavit, apud Ticinum, Publium Cornelium Scipionem, apud Trabiam Titum Sempronium, apud Cannas Romanorum exercitum debellavit, idque tantâ Romanæ nobilitatis strage, ut ex postrema hac victoria, duos modios annulorum aureorum Carthaginem miserit. is nonne litteris Græcis apprime eruditus, historiam illo eloquio luculenter scripsit, Phormionisque philosophi discipulus, & auditor assiduus extitit? Lucius Florus lib. 2.

Alphonsus Aragonum Rex, dum quodam tempore à familiaribus rogatus, qui fieri posset, ut tantæ potentiæ Rex, ad inopiam aliquando devenisset? sapienter respondit, Si sapientia venderetur, tacitè innuens, illam eum empturum, plurisque facere, quàm omnes divitias, omnia mundi Regna, quasi præ oculis haberet Salomonis oraculum, Præposui illam Regnis, & sedibus, & divitias nihil esse duxi in comparatione illius. Sap. 7. Cato junior, ne in curia quidem dum Senatus cogitur, temperare sibi voluit, quò minùs Græcos libros lectitaret, quâ industriâ ostendit, aliis tempora deesse, alios temporibus superesse. Quid de Cleante philosopho dicemus, cujus adeò pertinax fuit discendi studium, ut ne diurno tempore à Chrysippi lectionibus abesset, nocturnum extrahendæ aquæ ad inopiam suam sustentandam impenderet. Quis Marco Aurelio in discendi cupiditate conferendus? Fuit hic philosophiæ usque adeò addictus, ut annum duodecimum ingressus, habitum philosophi sumpserit, quod philosophiæ studium, nec ad imperium evectus, remisit, nam ad domum

Apollonii magiſtri, jam Imperator, diſcendi causâ ventitabat, audivit & Sextum Cheronenſem Plutarchi nepotem, & alios quamplures, illud Platonis ſemper in ore habuit, Tunc florere civitates, ſi aut philoſophi imperarent, aut Imperatores philoſopharentur.

Regna beata forent, ſi vel contingeret eſſe
Philoſophos Reges, vel Reges philoſophari.

Innumeri ſunt principantes, qui diſcendi deſiderio flagrantes, aſciverunt ſibi ſapientes ad inſtruendum: hinc Alexander Ariſtotelem præ oculis habebat, à quo multa Principe digna ſuſcepit. Inter quæ illud præcipuum, Annales patrum diſcute, inde enim poteris multa bona extrahere, quoniam facta præterita dant certum documentum in futuris. Si quis ex gravi & diuturno morbo, diligenti medicorum curâ convaluiſſet, quodnam conſilium opportunius, quàm ut id audiat, quo à ſimili morbo, ſibi in poſterum bene caveat? ſi quis ex longinqua, & periculoſa navigatione, poſt multa naufragii pericula, rebus omnibus ſalvis, optatum portum tenuit, an non eſſet ſermo bene acceptus, qui de iiſdem periculis in proxima navigatione evitandis, de locorum ſitu, de tempore navigationis opportuno, de ventis propitiis inſtruxerit? denique ſi ex quocunque vitæ, & fortunarum diſcrimine, recenter aliquis evaſerit, nonne amicus fidus cenſendus ille, qui qua ratione ſimile diſcrimen poſtea declinet, eum diligenter monet? ita prorſus efficiunt annales, tanquam veræ rerum gerendarum inſtitutiones; nec differas edoceri, quando jam ingruunt infortunia, & nullus penè locus effugii relictus: tunc enim, aut nihil, aut parùm proderunt conſilia, ſed tempeſtivè cavendum periculum. Experimento namque probatum eſt, quod

quod navis cum per rimulas aquam bibit, in portu, non in freto sarcienda est. Mœnia civitatis disrupta in pace, non in bello, reficienda sunt, arma ante pugnam, non in ipsa pugna, præparanda sunt. Quare Alexander Magnus, instructa jam ad prælium acie, cùm cerneret militem quendam eo tempore adaptantem arma, quando pugnandi tempus aderat, ut ignavum & inutilem ab exercitu submovit. Non pigeat itaque, ô Princeps, libros & peritos consulere, ut Regnum feliciter instituatur. Domitius Nero Senecam habuit, qui eum instruxit de clementia. Pericles Anaxagoram, à cujus consilio ne latum quidem unguem discedebat. Trajanus habuit Plutarchum, qui eum accuratè erudivit in libro planè aureo, qui inscribitur de instructione Trajani, ut videre est in ejus epistola, quæ passim circumfertur. Plutarchus Trajano salutem dicit: Modestiam tuam noveram, non appetere principatum, quem tamen semper mereri, morum elegantiâ studuisti. Quo quidem tanto dignior judicaris, quanto à crimine ambitionis videris alienior. tuæ igitur virtuti congratulor, & fortunæ meæ, si tamen rectè gesseris, quod probè meruisti, alioquin te periculis, & me detrahentium linguis, subjectum non dubito, cùm delicta discipulorum refundi soleant in præceptores, sicut Seneca Neronis sui improbitate, meritò detrahentium carpitur linguis. adolescentium suorum temeritas in Quintilianum refunditur. Socrates denique in pupillum suum fuisse clementior criminatur. Tu verò quis es? rectissima geres, si à te ipso non recesseris, si primò te composueris, si omniã disposueris ad virtutem, rectè tibi cedent omnia. Ecce disciplinam morum, & viam virtutis descripsi tibi, huic si obtemperas,

Plu-

Plutarchum habes vivendi auctorem, alioquin præsentem epistolam testem invoco, quod in perniciem imperii non pergis auctore Plutarcho. Probè noverant præstantissimi Principes, quod qui nullum prorsus habent cum Pallade commertium, in gravi regiminis negotio cæcutiunt, &
Eccles. c. 10. quod deplorandum magis, unà cum populis turpissimè ruunt. Quoniam judex sapiens judicabit populum, & principatus sensati stabilis erit; at Rex insipiens perdet populum suum. Proinde
Policratus li. 6. Policratus dicebat, & quidem scitè; Tria sunt potissima media, ob quæ Romani omnium gentium domitores, & totius orbis dominatores fuere, fides, exercitatio, scientia. Et profectò, ut magna rerum publicarum felicitas est, dum virorum sapientum reguntur consilio; ita summa earum pernities, dum imperiti ad earum sedent gubernacula. Rectorum quippe ignorantia, universi Regni
Psal. 81. statum evertit. Quod divinus Vates pulchre innuit, dicens: Nescierunt, neque intellexerunt, in
Exod. c. 10. tenebris ambulant, movebuntur omnia fundamenta terræ. Una ex præcipuis Ægypti plagis, fuit densitas tenebrarum, quâ fiebat, ut unus alterum discernere nequiret. Quis autem nescit tenebras, ignorantiæ hieroglyphicum esse? nulla itaque major calamitas Regno potest accidere, quàm dum imperiti summam reï administrant. Corpus humanum, quamvis brachiis, pedibus, auribus, oculis, aliisque membris truncatum sit, vivere nihilo minùs potest, at capite imminutum, quàm primùm mori necesse est. ita Respublica cùm filios labe infectos habet, misera quidem, & deploranda est, vivit tamen & spirat, modo capita erudita, ac pastores honestæ vitæ nacta sit: at si præsules ipsi omnibus vitiis habenas

benas laxant, ignorantiæ tenebris involuti, statim omnia collabuntur, & in præceps ruunt. Propterea Cabrias dux Atheniensium dicere solebat, Se malle exercitum cervorum, duce leone, quàm exercitum leonum, duce cervo. Quod egregium apophthegma nostræ rei sic adaptari potest, In majori periculo versatur illa respublica, quæ doctis hominibus abundat, sed ductor eorum est cervus, hoc est, ineptus & ignarus; quàm illa, quæ imperitis hominibus referta est, sed regitur à leone, hoc est, à sapientissimo Principe. Proinde bene consulebat Sapiens; Diligite Sapientiæ lumen, vos qui præestis populis. ac si dixisset, sicut Sap. c. 6. dignitate, ita & virtute excellere debetis. Quoniam Princeps sine litteris, ait Petrus Chrysologus, est navis sine regimine, & volucris absque pennis. Interrogatus Plato, quidnam interesset inter peritum, & imperitum, respondit; Quod inter medicum & ægrotum. Huc facit perbelle aureum Diogenis responsum: Cùm enim quendam ad sapientiæ studium hortaretur, illeque renueret, dicens; non sum idoneus philosophiæ; quid igitur vivis? inquit Diogenes, si nulla tibi rectè vivendi cura est? Non enim ad hoc vivit homo, ut vivat tantùm, sed ut discat rectè vivere. monuit philosophus nobilem quendam virum, ut filium ad scholas mitteret, quò philosophiæ operam daret; ille autem interrogavit, Quam utilitatem assequetur filius meus ex studiis philosophiæ? cui philosophus respondit, cùm fuerit in theatro, de eo dici non poterit, Lapis super lapidem sedet. Quare Philippus nato sibi filio Alexandro, ingenti lætitiâ perfundebatur, non tantùm, quia in lucem erat editus Regni hæres; sed quòd his temporibus esset natus, quibus vivebat Aristo-

Veget. li. 1 de re milit.

Aristoteles, à quo instituendus erat. ejus epistola est hæc, Philippus Aristoteli salutem. Scito mihi filium genitum esse, qua de re ingentem diis habeo gratiam, non ideò, quia natus est, sed quia Aristotelis, à quo potest erudiri, natus est tempore. Spero fore, ut edoctus abs te, dignus fiat Regno paterno. Vale. siquidem nullus est, quem oporteat vel plura, vel meliora scire, quàm Principem, cujus doctrina potest omnibus prodesse subjectis.

Plato li. 4 de repub.

Aspera quidem, non me latet, ad bonas disciplinas via, earumque cognitio apprime difficilis, at proinde laudabilis, & præclara. Siquidem, quæ res grandis & gloriosa, ea solet plurimis rerum asperitatibus intercludi. Nil enim præclarum apud nos reperitur, nisi arduum; nil pretiosum, nisi sudore paratum; nil animo salutare, quod corpori non videatur amarum. ita circumfertur adagium; Per ardua virtus. ut eleganter descripsit Poëta,

Littera Pythagoræ discrimine secta bicorni
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemque aditum primum spectantibus offert,
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.

Hinc Minerva ab antiquis fingebatur armata, quia doctrina nullis, nisi acriter disceptantibus, fit præda. Hac de causa, ni fallor, Palladi templa apud Græcos in altissimis erigebantur arcibus, ut docerent, scientiam in arduo esse sitam, & in magnis tantum animis habitare, ignavis autem ad doctrinam nullum omnino patere aditum. Quocirca Ægyptiorum sacerdotes, os amygdali constituerunt virtutis hieroglyphicum; est enim plurimis veluti stigmaticis notis, & cicatricibus insignitum, ejusque arbor clavo innixa, fertilior, red-

redditur. atque quod maximè admirandum, arboris ejus cortex, cùm amarissimus sit, suavissimos tamen fructus edit. En verum virtutis symbolum, quæ non nisi laborioso certamine paratur. & quid mirum si ignavis omnibus ad virtutem interclusus est aditus? sudandum enim & laborandum est, ut pulchre Poëta.

Virtutem posuere dii sudore parandam,
Multa tulit, fecitque puer, sudavit, & alsit.

Non est magnum, mare tranquillum navigare; magnum est, in procelloso strenuè agere. Quæ magna laus equitis armati, qui pugnat contra hostem ligneum? Inertis est tuta secare.

Camelus non bibit, nisi prius pede concutiat aquam, sic ait academicus, adjectâ notâ, Juvat empta labore gloria. in discendi studio labor quidem, sed inde magna voluptas, & præ lætitia gestiens dices, Quæ prius devia, nunc pervia. Et ubi mentis oculus caligabat, nunc illuminatur & perficitur intellectus, quamvis enim excellens sensibile corrumpat sensum, excellens tamen intelligibile perficit intellectum. hoc autem non præstabis, nisi comite improbô labore. non tamen operis difficultas deterreat, sed strenuè prosequendum. Qui ignem è silice cupit excutere, non semel percutit, sed iterum atque iterum, donec tandem scintillam excutiat; ita licèt confestim abdita quæque non medullitus penetres, non tamen desistas, sed audentior eas, quoniam tandem nubibus disjectis, voti compos eris. Siquidem labor improbus omnia vincit. Quorsum Romani bovem diis mactaturi, caput illius coronis cingebant? proculdubio animus erat innuere, soli labori coronam deberi. Nulla enim (ait Romani eloquii pater) potest esse diuturna gloria, quam labor

M. Tull. Tuscul. lib. 3. Clem. Alex. strom. 8.

labor strenuus, & indefessus primum non antecesserit. Memoriæ succurrat illud Clementis, Fama est, virtutis domicilium esse in quibusdam rupibus, ad quas difficilis admodum sit ascensus, ea verò non conspicitur, quibuscunque hominum oculis, neque unquam ad eam quisquam perveniet, tanquam ad fortitudinis propugnaculum, nisi primùm in sudore, ac labore suam industriam probarit. Quid gloriæ Alexander, quid Epaminondas, quid Themistocles, sibi conparassent, nisi laboriosis expeditionum angustiis, arduum virtutis iter sibi conficiendum proposuissent? Quas laudes Cæsar esset consecutus, si facilè illi fuisset, Britannis inferre bellum; aut Annibal, quam famam sibi cumulasset, si dum Italiam adiret, pervias Alpes citra pulverem & sudorem, & sine magna suorum clade fecisset? Quàm bene Propertius,

Propert. 4. elegiarum.

Magnum iter ascendo, sed dat mihi gloria vires,
Non juvat ex facili lecta corona jugo.

Hæc est via regia, ingenuo Principe digna, res præclaras aggredi, ad quas non omnibus pateat accessus, per quarum semitas ad gloriæ culmen pervenitur; notâ poëticâ ita insonante, Sic itur ad astra. Quod etiam perbelle insinuarunt poëtæ, dum Palladem fingunt natam ex patre, sine matre. hoc enim commento ostendunt, doctrinam, non ex voluptate, quâ capiuntur molliores, quasi mulieres, sed ex plurimo labore nasci, quo viri vitam agunt, pro comperto habentes, unumquodque opus, quò difficilius, eò etiam præclarius; in Principibus præsertim, qui in sacro dignitatis culmine constituti, aliis viris præcellere debent, non tantùm dignitatis robore, sed viribus ingenii, & doctrinarum cognitione, quarum radices

radices amaræ nimis, & ſpinis undique circumſeptæ, porrò fructûs glorioſi & ſuaves. ita canit adagium per omnium ora decantatum, Virtutis gloria fructus.

Imperium firmant victrices Palladis artes,
Ex quibus omne decus, gloria, fama ſimul.
Omne tulit punctum regalia ſceptra gubernans,
Qui Imperio jungit, cum probitate, Togam.

Caput XVI.

Viros doctrinâ præſtantes, ac probitate inſignes, honoribus, ac beneficiis foveat Princeps, Et nomen ejus in benedictione erit.

O Infelicem noſtræ tempeſtatis conditionem, in qua pauciſſimi ſunt potentes, qui bonarum diſciplinarum ſtudia, benevolentiâ complectantur. Ubi nunc Mæcenas, qui doctos viros obſervet, ac non potiùs negligat, ne dicam contemnat? non ita, non ita priſcis ſæculis, & quidem aureïs. Siquidem tunc temporis Principes eruditiſſimis viris delectabantur, favebant, fovebant, in conſiliis maximarum rerum adhibebant, illos obſervabant, honoribus, ac beneficiis cumulabant. Quin etiam ſapientum virorum conſuetudine, adeò oblectabantur, ut eum diem ſe perdidiſſe putarent, in quo nullum cum eïs de rebus ſeriis ſermonem habuerint. Imò viros inſigni doctrinâ claros, ſic amabant, venerabantur, ſuſpiciebantque, ut ex iis tanquam ex oraculis penderent toti, nihilque probarent, niſi quod probarent ipſi, & quod generoſius

eſt, illis, quorum ſapientiâ, & conſilio illuſtrabantur, quæ ad vitam neceſſaria erant copiosè ſuppeditabant, eorum inſtar, qui lucernæ, quâ opus habent, oleum inſtillant. Quippe, qui probè noverant, virtutem ſuapte naturâ amabilem, comitem ſecum trahere honorem, ac benevolentiam, veluti corpus umbram. Nec eos latebat, honorem eſſe prœmium virtutis; monſtrum autem eſſe in natura, ſi vitiorum fiat præmium. Quod ut apertiùs omnibus ſit exploratum, aliqua priſcorum exempla proferamus in medium.

Arist. lib. 4. ethic.

Crœſus Lydorum Rex opulentiſſimus, cùm ſtudio ſapientiæ flagraret, cerneretque barbaras illas nationes, quibus imperabat, viris doctis omnino carere, Anacharſis famâ excitatus, ad eum Athenas uſque, unum ex familiaribus ſuis miſit, qui illum ad ſe accerſeret, aurumque eï dono offerret; ad quem ille hujuſmodi epiſtolam ſcripſit. Anacharſis Crœſo bene agere. Veni in Græciam, Lydorum Rex, ut bonas diſciplinas perdiſcerem. auro non egeo. ſatìs mihi fuerit, ſi doctior, meliorque ad Scythas rediero. Sed quia benevolentiam tuam mirificè amplector, ad te quamprimum ire pergam. Vale.

Antigonus Rex obſervantiâ penè incredibili proſecutus eſt Bionem Boryſthenitem, quod vel ex hoc facilè conjici poteſt, quia cùm audiſſet illum graviter ægrotare, & multâ etiam inopiâ laborare, nonne duos ex ſuis familiaribus ad eum viſendum, & curandum miſit? juſſitque, ut omnia eï opportuna ſuppeditarentur?

Metrodorus Sceptius, vir eloquio dulcis, & variis diſciplinis eruditus, Mithridati maximo Regi tantâ benevolentiâ conjunctus fuit, ut ab omnibus paſſim Pater Regis appellaretur. Platonis quoque

quoque memoriam adeò veneratus est hic Rex eximius, ut illius statuam in academia erexerit, ejusmodi titulo inscriptam, Mithridates Rodobati filius Musis Platonis imaginem dicavit.

Antigonus Rex Macedonum, philosophorum amantissimus, accepto nuntio de morte Zenonis Stoicorum Principis, quem ille ante omnes admirabatur, proclamavit, Quale theatrum perdidi!

Dionysius tyrannus tanti faciebat doctrinam Platonis, ut illi in Siciliam venienti, regiam navim miserit obviam, & egredientem in littore, albis quadrigis exceperit. Quid? nonne iste, quamvis ad sævitiam natus videretur, Aristippi tamen philosophi disciplinâ summopere delectatus est? eo præcipuè, quòd loco, & tempori inservire nosset, jocisque ac salibus abundaret; quod quidem vel ex hoc colligi licet: tres enim adolescentulas formâ insigni, & integrâ ætate adducit ei Dionysius, ut ex illis unam quam vellet, acciperet. Tunc Aristippus tres simul abduxit, asserens Paridem neutiquam impune tulisse, quod unam deam duabus prætulerit. quo quidem lepôre, ac joco voti compos factus est, & integrum munus accepit. Nec minùs habet festivitatis, quod de illo etiam circumfertur; Cùm Aristippus à Rege pecuniam aliquando postularet, facetè Dionysius ait: Nonne docuisti, sapientem pecuniâ non egere? at ille, Da, inquit, & postea disseremus. cùm verò dedisset; Videsne, ait, me pecuniâ non egere? & cùm tyrannus his rebus delectaretur, eundem summis honoribus, ac muneribus indies afficiebat.

Pyrrhus Epirotarum Rex nonne semper magno in honore habuit Cineam Thessalum? imò tam præclarè de eo sentiebat, ut diceret, plures urbes à

Cineæ oratione, quàm à se armis expugnatas esse. tantâ pollebat suavitate dicendi.

Sed quid dicam de Alexandro ob res præclarè gestas magno & maximo? viros spectatâ doctrinâ insignes; quot beneficiis affecit? quot honoribus decoravit? quantâ benevolentiâ prosecutus? nonne mirificè dilexit Onesicritum, quem in militia secum habuit, & res in bello ab eo gestas litteris mandari voluit? Diogenem quoque Cynicum nonne semper magnifecit? Seriò enim dicebat, Diogenes esse vellem, nisi Alexander essem; quasi se unum omnibus mortalibus anteponeret, Diogenem verò secundum faceret. Nonne tanto studio Homeri Iliadem observavit, ut eam reï militaris viaticum appellaret? imò dormiens sub pulvino cum pugione tenebat. Præclarus testis est Xenocrates, quantis honoribus viros doctos soleret afficere. siquidem Xenocratis ingenium admirans, quinquaginta talenta dono misit, eò quòd acceperat ab amicis, illum ex angustia reï familiaris laborare, & proinde Musas ipsas cum viro paupere in squalore jacere. dicebat enim egregius Princeps, potentiorum liberalitate Musas esse depascendas, quasi decantans Isocratis dictum, Nullus præclarior thesaurus, quàm beneficium apud doctos, & bonos viros collocatum. & illud Publii mimi oraculum, Beneficium dando capit, qui digno dat; qui autem non dat, videtur potiùs, quod alienum est retinere, quàm quod suum est, non dare. Nec silentio prætereamus observantiam singularem magni istius Principis erga Aristotelem philosophum. hunc tantò amore prosequebatur, ut diceret, pares gratias Aristoteli magistro, & Philippo patri se debere, ut qui ab hoc vivendi causam, ab illo autem bene vivendi rationem

tionem accepisset. quâ quidem sententiâ facilè intelligimus, quanti fecerit Alexander sapientiæ studium, & divinarum humanarumque rerum cognitionem, pro qua non minùs ambitiosus fuit, quàm pro imperio totius orbis terrarum. Siquidem cùm intelligeret ipsum philosophum evulgasse occultiora quædam philosophiæ arcana, illum per epistolam his verbis objurgavit, Alexander Aristoteli salutem. Quod speculativas edidisti disciplinas, id mihi nequaquam acceptum est, nec mehercule rectè egisti. Eam enim rem, quâ cæteris præstabam, jam omnibus dedisti esse communem. malueram equidem singulari disciplinâ, quàm ingenti potentiâ cæteros anteïre, quasi recolens Antisthenis monitum, ea esse paranda viatica, quæ simul cum naufragio enatarent; sentiens bonas artes ubique esse in pretio, nec posse à fortuna eripi. sic Aristippus Cirenæus civibus suis mandavit, ut eas sibi pararent opes, quæ navi fractâ, simul cum possessore possent enatare, nunquam enim & nusquam virtus sine honoris dignitate est, ut nunquam Sol sine radiis, etiam cum nubibus obducitur.

Aul. Gell. li. 20. c. 4.

Laërt. li. 6. c. 1.

Archeläus Macedonum Rex, Euripidis familiaritate, mirum est dictu, quàm vehementer fuerit oblectatus, quod ex hoc facilè conjicitur, quoniam cum Poëta ab eo rediens, præ malevolorum invidia à canibus fuisset laceratus, ejus reï dolorem non solum lugubri veste, sed etiam crine tonso, multisque propter immane scelus de medio sublatis, perspicuè demonstravit.

Marcus Antonius inter Cæsares singulari exarsit litterarum studio, quarum institutoribus tantùm deferebat, ut ad Consulatum usque eveheret.

Marius dux ille insignis, litteratos homines

unicè diligebat, Poëtas præcipuè, quorum ingenio speraret, suarum rerum gestarum gloriam celebrari posse. talis ingenii fuit Antoninus Caracalla, qui in singulos Oppiani Poëtæ versus, quos Imperatori dicârat, & quorum numerus ingens erat, singulos aureos jussit rependi. Quis enim est Princeps, qui non cupiat nomen suum immortalitati mandare? at hoc sine litterarum præsidio fieri nequit. Fluxa nempe est hominum memoria, picturæ labiles, caducæ statuæ, & inter mortalium inventa, nihil stabilius litteris nullo tempore perituris. Scio quidem nunc temporis incultas, & penè mutas esse Musas, sed quid mirum? sine Gratiarum choro, Musæ parùm belle concinunt; rara nunc eloquentia, quæ Cleanthis lucernam oleat. in promtu causa est, qui indigent lucernâ, oleum non instillant. Quæ strenuè geritis, ô Principes, obscurâ oblivione involuta óccident, nisi scriptorum eloquentiâ, quasi quodam Sole, illustrentur. illos igitur fovete, & vestris beneficiis, immortalitatem rependent, dum vestras laudes, transmissis ad posteros egregiis litterarum monimentis, perpetuò personabunt. hoc probè intelligebat Alexander ille Macedo, nunquam satis laudatus. hic enim Princeps adhuc adolescens, Regno potitus, & ad ipsam orbis monarchiam evectus, nihil tamen sibi actum in tanto rerum fastigio putabat, nisi eruditos viros apud se haberet, quorum consilio uteretur, quique ejus res gestas æternitati commendarent. nec silentio involvendum responsum illud, aureis litteris inscribendum. Cùm enim quadam die mœrore conficeretur, miles ad eum pervenit, dicens: bonum nuntium tibi affero, invictissime Imperator; at Alexander, Quid mihi boni nuntiabis, nisi nunties

nunties Homerum revixisse? en quanto studio prosequebatur viros doctrinarum cognitione insignes. sermo nimis protraheretur, si cuncta beneficia recensere vellem, quæ Alexander non conferebat, sed effundebat in viros Palladi addictos. hoc unum dicam, Thebis bello captis, cùm urbis excidio communis omnium strages immineret, statim edixit, ut à Pindari penatibus, ejusque familiâ, omnis vis bellica abstineret. Experimento namque animadvertit, quantæ utilitatis sit, habere viros à latere, doctrinâ præstantes; litteris enim traditum est, quosdam, qui Alexandrum oderant, obtulisse puellam quandam, formâ insignem, sed veneno nutritam, hoc consilio, ut ad illam accedens, veneno inficeretur: sed Aristoteles ejus præceptor, per oculorum puellæ obtutum, perpendit veneno illam esse enutritam, prohibuitque Alexandrum ab ejus contactu. Lyran. super Dan. c. 8.

Scipio Africanus perpetuis laudibus verè celebrandus, qui statuam Quinti Ennii Poëtæ in sepulchro suo collocari jussit, ut posteri perpetuò intelligerent, quanti fecerit tertiæ terrarum orbis partis victor Poëtam illum, qui primus apud Latinos carmen heroicum scripsit, & gesta populi Romani celebravit.

Sigismundus Imperator, Alberti socer, illo præcipuè titulo commendabilis fuit, quod, ut ipse linguarum ac litterarum peritissimus fuit, ita viros eruditione præstantes, semper fovere, ac beneficiis cumulare studuit. quo nomine, cùm à Germanis Principibus, qui Latinas litteras oderant, carperetur, quòd homines obscuro genere natos, ob litterarum commendationem ita complecteretur, Quid ni, inquit, eos amem, quos natura cæteros antecellere voluit? dignum sanè oracu- Baptista Egnatius.

oraculum, multo sale aspersum. sicut enim homo, ratione cæteris præstat animantibus, ita vir eruditione insignis, imperitis hominibus antecellit. Germani plurimùm tribuebant generis nobilitati, at vir prudens intellexit in viris doctis esse quoddam stemmate præstantius. illi habent parietes clypeïs & imaginibus depictos, at hi animum habent egregiis disciplinis insignitum. Porrò, ut naturâ animus præstantior est corpore, ita ornamenta ingenii, pulchriora sunt externæ nobilitatis insignibus. Qui enim nihil amplius habent, quàm majorum imagines, isti sunt nobiles veriùs opinione, quàm re. at qui virtutum radiis undique coruscant, hi germanam ac nativam habent nobilitatem. cuidam exprobranti patriam, respondit Anacharsis, Mihi quidem probro patria est, tu verò patriæ. Hinc Antigonus Rex, filio paternâ virtute glorianti, & idem stipendium postulanti, respondit, Andragathia, Patragathia. hoc est, virilitas, & bonitas paterna. quasi diceret, non avitis stemmatibus, sed propriis virtutibus innitendum. Solis instar, qui proprio, non mutuato lumine coruscat. Satìs compertum est apud omnes, qui bene sentiunt, pluris semper fuisse habita nomina, quæ proprio Marte parantur, quàm quæ à parentibus accipiuntur. hæc enim jure sanguinis, ad nos perveniunt, illa propriâ virtute quæruntur. Unde cernimus Patriarcham Jacobum, postquam fuerat cum Angelo fortiter luctatus, proprio nomine mutato, accepisse nomen Israël, quoniam Angelo prævaluit. Apostolus doctor gentium, Sauli nomine relicto, Paulus appellatus fuit, quòd Sergium Paulum ad fidem convertisset. Caput Ecclesiæ, relicto nomine Simonis, quo priùs vocabatur, Petri nomen assumsit, à Christo impositum,

tum, propter firmitatem fideï, quâ inter alios Apostolos excelluit.

Nec solùm in sacris, sed in profanis quoque litteris, hujus reï inveniuntur exempla. Scipio, cur Africanus nuncupatur? quia Africam subjugavit. Domitianus debellatâ Germaniâ, meruit Germanicus nominari. Manlius Romanus, quia Gell. c. Gallum quendam virum strenuum, in singulari 13. lib. 9. pugna prostravit, & illi torquem detraxit, tanquam tropæum, inde laudis gratiâ, dictus fuit Manlius Torquatus. Otho Vicecomes in bello Terræ sanctæ, vicit Sarracenum, qui in galea, & in clypeo, pro stemmate, gerebat viperam, in memoriam tantæ victoriæ sumsit, & pro se, & pro posteris, viperam pro insigni gentilitio. hinc est quod Christus Salvator aliis nominibus, & titulis relictis, nomen Jesu nunquam demiserit. alia quippe nomina, ut Eloïm, Adonai, Jehova à divina natura habent originem, at præclarissimum nomen Jesu propriâ virtute quæsivit. propterea quando Paulum equo dejecit in terram, & diceret, Quis es Domine? non respondit, Ego sum Alpha, & Omega, magni consilii Angelus; sed tantùm, Ego sum Jesus, quem tu persequeris. Ge- Act. c. 9. nerosi enim animi proprium est, pluris æstimare, quod propriâ fortitudine, quàm quod jure hæreditario paratur. Hoc namque vix nostrum putamus. hinc videmus strenuos milites de signis hosti ereptis, de versis in fugam copiis, de superato vallo, aliisque in bello præclaris facinoribus à se gestis, libentiùs, & frequentiùs, quàm de majorum stemmatibus, & imaginibus gloriari. Proinde magnus ille dux Agatocles ex figulo ad Regnum assumtus, vasa terrea inter aurea collocabat. ut pulchre expressit Poëta,

Auson. lib. epigram. *Fercula gemmatis cùm poneret aurea vasis,*
Et misceret opes, pauperiemque simul,
Quærenti causam, respondit, Rex ego qui sum
Sicaniæ, figulo sum genitore satus.

Perinde, ac si diceret, hæc est vera nobilitas, propriis meritis, non alienis inniti. non puduit pristinæ fortunæ, sed gloriosius existimavit regnum virtute partum, quàm si hæreditate obvenisset: nam Regem nasci, nihil magni est, porrò Regno
Herod. lib. 2 hist. dignum se præstare maximum est. Quod præclaro Amasis Ægyptiorum Regis exemplo comprobatur. is enim obscuro loco natus, cùm ad regalem dignitatem pervenisset, nobiles & primarii obsequium præstare detrectabant. tunc Rex accito ad se aurifice, mandavit, ut è pelvi quadam pedibus suis lavandis antea destinatâ, insignem Jovi statuam conficeret, quam, dum quâdam die ipse, totusque populus in templo versarentur, jussit in medium afferri, mox eam flexis genibus omnes
Arist. li. 8 polit. adorarunt. quibus Amasis, Quid adoratis? adoratis vas, quod hesternâ die abluendis pedibus meis deserviebat. Cui omnes uno ore responderunt, Non aspicimus quod fuit, sed quod nunc est. tunc Rex hæc eadem verba in eo retorquens, continuò dixit, Ergo non aspiciendum, quod fui, sed quod sum. humili quidem sum loco natus, tamen Deo ita disponente, ad regalem thronum ascendi. hoc commento docuit, in omni prælatione divinitus ordinata, non materiam, sed formam spectandam esse. Quippe, quod vera nobilitas non alienis, sed propriis ingenii viribus innititur, quibus, qui præstant, cæteros homines facilè antecellunt. Ecquid igitur mirum, si olim præstantissimi Principes, viros doctrinâ conspicuos, veluti quædam numina admirabantur, suspiciebant, beneficiis fovebant,

bant, & multis honoribus cumulabant? & ne longè exempla petamus, instar omnium, veniat in mentem solus Leo Decimus Pontifex Maximus, Mediceæ familiæ splendor illustrissimus, verus litterarum Mæcenas, perpetuis encomiis extollendus: is enim in fovendis, & favendis doctis viris, totus fuit, & in ditandis, atque dotandis bibliothecis, assiduè insudavit. Quid? nonne de hoc egregio Principe claris historiarum monimentis traditur, non sine maximâ admiratione & laude, ita beneficum fuisse erga viros litteris ornatos, ut pro numeris, nummos daret, & pro metris, mitras? ô præstantissimum virum æternâ memoriâ dignum! hoc idem gloriosè decantatur de Nicolao Quinto Summo Pontifice,

Consilio illustris, virtute illustrior omni,
Excoluit doctos doctior ipse viros.

Non tamen Princeps æquali omnes beneficio afficiat, neque omnes æqualibus debet cumulare honoribus: non enim est una omnium facies, ait Cicero; nec ex omni ligno fit Mercurius, ut ait vetus adagium. Nec quivis ad quodvis munus idonëus est, ut apud omnes sapientes experimento est comprobatum. Sed majores virtute, majori etiam dignitate cumulabit. Solis instar, qui omnia quidem ædificia lumine suo illustrat, sed illa magis, quæ fenestras habent patentiores. ita sanè Princeps, omnes quidem subditos pari studio complectatur, at illos majori afficiat honore, quos animo præstantiores, & ad res gerendas noverit magis idoneos: cæteros tamen non negligendo, optimi pictoris instar, qui non oculos solùm, & faciem, quòd potiora sint, penicillo exornat; sed totam quoque imaginem colorum varietate honestat. cui rei convenit egregiè, insigne illud acade-

academicum, vasa nempe, parva, & magna, quælibet tamen pro modulo suo repleta, cum inscriptione, *Æquum, sed non æqué.* & tandem se habeat Princeps, veluti centrum, quod minores lineas mittit ad circulum minorem, & majores ad majorem, ne minùs dignos dignioribus anteponens, jure optimo redarguatur à sapientissimo Rege his verbis, *Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii, ita qui tribuit insipienti honorem.* Pro cujus loci intelligentia, non erit abs re, aliquorum sententias adducere. Hieronymus linguarum peritissimus, pro explicatione, præsupponit antiquam gentilium consuetudinem. hi namque in biviis viarum, Mercurii statuam collocare solebant, in qua, quò iter tenderet, scriptum erat, unde viatores cultûs & religionis gratiâ, & in gratiarum etiam actionem, statuam illam lapidibus circumdabant, non secus, ac modò peregrini juxta cruces, lapides varios coacervare solent. hoc supposito, sensus est, Sicut illi, qui colebant Mercurium, vero Deo injuriam inferebant, debitum honorem, qui eï soli debebatur, falso Deo deferentes; ita etiam, qui ad dignitatem aliquam, indignum eligit, & erigit, injuriâ afficit dignum, eï denegans honorem sibi debitum; est enim grave delictum minùs idoneïs, dignitatis munus committere, ut docet proverbium illud jam vetustate contritum, *Clitellæ, bovi non sunt imponendæ.* proinde scitè admodum loquitur Sapiens; *Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii, ita qui tribuit insipienti honorem.*

Prov. c. 26.

Alia expositio affertur, nec prorsus indigna. sicut ineptum esset, gemmam aliquam pretiosam, in acervum lapidum mittere, ita stultum est margaritam

ritam præclaram dignitatis, indigno tribuere. quod nefas ita abhorrebat Socrates, ut in quendam, quem videbat passim & sine delectu beneficia largientem, inveheretur his verbis, Malè tibi sit, qui Gratias virgines, scorta fecisti. quod planè fit, cùm Princeps ingentes opes, sine judicio, in obvios quosque etiam immerentes prodigit.

Doctores Hebræi aliter interpretantur. asserunt enim in originali linguæ sanctæ, reperiri hanc dictionem; margema, quæ quamvis acervum significet, purpuram etiam denotat. unde perinde fuit, ac si dixisset: quemadmodum, si quis saxum aliquod, purpurâ indueret, manifestum dementiæ argumentum proderet; sic qui dignitatem homini insipienti impertiretur. hinc Orator Romanus dicebat, Benefacta malè locata, malè facta arbitror. Pessimum malum est, dignitates ad indignos deferri, quia nequitia, quæ privata torpebat, in excelso collocata, plures provocat ad imitationem. Diversâ ratione explicarunt Septuaginta Interpretes: nam ubi nostra vulgata legit; Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii; ipsi legunt, Sicut qui ligat lapidem in fundâ, ita qui dat insipienti honorem. & sapienter quidem. sicut enim saxum, ob gravitatem à natura sibi ingenitam, ad inferiora semper propendet, & nihilominus in funda positum, brachii impetu, adeò evolat in sublime, ut & aves quandóque transcendat, ita ignarus suæ indignitatis pondere pressus, instar lapidis, loca inferiora petit: at Princeps in funda suæ protectionis collocans, & potentiæ suæ impetu sublevans, ad altissimum culminis fastigium præter omnium opinionem provehit. sæpe tamen accidere solet, quod veluti saxum ad æthera usque projectum, cessante

Cic. lib. 2. de offic.

cessante impetu à projiciente eï impresso, gravitatis suæ pondere, ad ima rursus descendit; ita etiam non semel visum est, ut ignarus honore indignus, deficiente benignâ Principis aurâ, à dignitatis fastigio misere decidat, &, quod notatu dignissimum est, sicut qui imprudenter lapidem projicit, ad illatum damnum tenetur; ita qui perperam dignitates distribuit, universa damna propter electi imperitiam, reïpublicæ illata, reficere debet. Quoniam cùm Princeps sit minister justitiæ in Republica; ideo si officia tribuat indignis, peccat, & restitutioni est obnoxius. Quis enim ignorat dignitates, instar gladii esse? quo vir prudens ad sui tutelam utetur opportunè, hostesque strenuè propulsabit; improbus verò ad neces, ad proditiones, ad infinita penè scelera abutetur. Porrò sicut furioso gladium petenti non dares, ita nec imperitis hominibus dignitates conferendæ, à quibus domûs, civitates, imperia everti solent. ut experimento docuit Tiberius Imperator, sub cujus regimine, plurimum meri exhausisse, virtus erat; & ebrietati, non integritati, supremi honores deferebantur. Quid? nonne litteris proditum est, ipsummet Principem, continuum biduum cum Pomponio Flacco, & Lucio Pisone epulando, potandoque consumsisse? quorum alteri Syriam provinciam, alteri præfecturam urbis confestim detulit. Cur tot flagitia perpetravit Nero, & tam brevi, tamque infelici exitu corruit Regnum? quia non judicium, & rationis trutinam, sed suas libidines in eligendo secutus. Satis abunde ejus turpitudines detegemus, si Sophonium Tigellinum, extincto Burro, prætoriis cohortibus impositum dicemus. Quid sordidius Vespasiano, qui rapacissimos quosque, provin-

D. Tho. 2.2.q.65. a. 2.

provinciis præficiebat, ut mox locupletatos condemnaret, indéque ditior fieret? Quis non usque ad stomachum detestetur Henrici octavi Anglorum Regis pueriles ineptias? in ejus enim aula, si Sandero credimus, alius ob suem egregie assatum, hoc namque cibi genere libentissimè vescebatur; alius quod in lusu aleæ elegantius se gereret, non beneficio solùm, sed etiam honore auctus dicitur. Ecquid mirum, si sub præfectis improbis, & ignaris, Regna sensim ad perniciem properant? non est bonus nauclerus, qui furentibus ventis, gubernaculum committit pueris imperitis. Prudenter itaque procedat Princeps in electionibus faciundis, ne indignos ad honorum culmen elevans, deturpetur, ut olim contigit in exaltatione Ventidii Bassi: hic enim cùm priùs curandis mulis victitaret, postea Cæsaris auctoritate, Consul effectus est. quam rem adeò molestè tulit populus Romanus, ut per vias Urbis vulgò scriberetur; Concurrite omnes augures portentum inusitatum conflatum est recens, nam mulos qui fricabat, Consul effectus est. Siquidem indignos eligens, præterquam quod ab omnibus non sui compos existimabitur, vix etiam notam tyrannidis effugiet. Solet enim nimia dominandi libido, eos qui servitio sunt promtiores, non qui virtutibus eminentiores, opibus ac honoribus cumulare, quoniam tyrannus viros, doctrinâ, & probitate præstantes, odit, ac perdit, ne arguantur opera ejus. Hinc fama est, falsum Mahumethem prohibuisse sectatoribus suis, philosophiæ studium, eo consilio, ne per eam illuminati, deprehendant errores, & suæ legis fallacias. Non ita Alexander Severus Imperator, qui nunquam gubernatores, ad provincias mittebat, quin priùs multò antè

Nicolaus Sand. lib. 1. de schism. Anglic.

antè nomina ederet, ut si quod eorum vitium apparuisset, aliis provincias committeret. Utinam Principes ex Christo veritatis fonte aliquando potarent. is enim ad montem excelsum, non quoscunque, sed tres tantùm selegit vitæ integritate insigniores, ut divino hoc documento edocerentur reïpublicæ capita, dignitates,& officia dignioribus esse conferenda. Nam indebitæ electionis damnum, non est unum tantùm, sed multiplex, damnum electo, damnum officio, & damnum electori. Quod perspicuè insinuavit Spiritus Sanctus, dum introducit Sponsam, dicentem: Posuerunt me custodem in vineïs; porrò quia tanti regiminis eram prorsus ignara; ideo vineam non custodivi. itaque cùm ad hujusmodi officium omnino inepta essem, cùm ad filum acu ducendum, non ad lanceam manu vibrandam nata sim, vinea funditus devastata est.non secus in dignitatibus dristribuendis contingere frequenter videmus. siquidem imprudens electio, damnum non exiguum officio, & ipsi electo afferre consuevit,quin non parùm etiam ipsis electoribus.Ad cujus reï comprobationem examinare oportet, cur Deus repentinæ mortis casu Ozam extinxerit. Quamvis enim de hac re variæ sint scribentium opiniones, non omnes tamen veritatis scopum attingunt. Doctissimus Abulensis arbitratur, Deum tam atroci supplicio affecisse, quia sacram illam arcam contigerat, cùm tamen ab uxoris concubitu, præcedenti nocte non abstinuerit. at cùm id culpa non esset, non videtur pœnam aliquam meruisse, cùm pœna sit culpæ correlativa. Lyranus sentit causam punitionis divinæ in Ozam fuisse, quod minori reverentiâ, quàm debuerat, arcam tetigisset. Verùm nec ista opinio mihi probatur: nimis enim

Chrys. hom. 7. in Matt.

Cant.c. 1.

2 Reg. c.6.

gravis

gravis esset illa pœna, ad levissimam illam culpam comparata. Quid? nonne arcæ contactus, ne in terram decideret, reverentiam potiùs, & religionem redolebat? Vera igitur tam repentini casûs causa fuit, quod cùm Oza teneretur, humeris suis arcam deferre, ipse tum, ut diverteret ab onere dorsum ejus, junctis duobus ad plaustrum juvencis, ferendam Dei arcam commisit, & cùm declinantibus à via juvencis, utpote, jugo minimè assuetis, Oza manum suam extenderet, ne penitus arca in terram corrueret, tunc Deus indignatione plenus, amplius dissimulare noluit, dicens: Cur tù arcam hominum humeris ferendam, brutis animantibus commisisti? pœnas pro tam nefario crimine nunc nunc exsolves, & continuò gravi vulnere humeros ejus percussit, quibus arcam gestare illi incumbebat, ut egregiè adnotavit Glossa interlinearis his verbis, Percussus est in humeris, quibus secundùm legem arcam ferre debuit. Hinc facilè colligent Principes, qui reipublicæ officia conferunt, quàm sit periculosum, illa juvencis, hoc est, minùs expertis credere. ipsi enim veluti juvenci arcam in terram dejicient, officiis abutentur, & perperam administrabunt. Quod non obscurè expressit Ovidius, dum finxit Phaëthontem obtinuisse, ut uno die Solis currus sibi committeretur: verùm cùm esset aurigandi imperitus, deflectentibus Solis equis, in terram misere decidit, inde totam terram conflagravit. Quis sanæ mentis non videt, fabulam hanc ad vivum exprimere dissipatos nostræ tempestatis mores? Cùm enim litterarum imperiti, & regiminis omnino ignari, ad gubernacula sedent, tunc Rempublicam præcipitant, bona Regni dissipant, ac omnia funditus ad exitium pertrahunt. Quomodo qui regendus

ipse est, aliorum auriga fiet? Quomodo exercitûs curam suscipiet, qui ne hostis quidem vultum iratum, nedum exertum gladium conspexit unquam? Summâ itaque vigilantiâ utantur Principes, ut in præfecturis proponantur digniores. sic antiquitus apud Romanos in more positum fuit. Nam, ut refert Trebellius, cùm ad Romani Consulatûs electionem accederetur, prudentiores Senatores, ut Valerianus eligeretur, unanimi consensu suffragati sunt, eâ solâ ratione permoti, quia Valerianus omnibus melior, prudens, gravis, tyrannorum hostis, sed vitiorum multò magis. Hinc est, quod huic optimo regimini insistentes, duo celeberrima templa, virtutis, nimirum, & honoris construxere; ita tamen disposita, ut ad honoris templum, non aliâ viâ nisi per templum virtutis pateret ingressus, cui appositè adjungitur nota, Virtute præviâ. Vidit olim Daniel arborem altitudine insignem, in cujus altioribus ramis, aves ædificabant, sub umbra autem animalia terræ. Quid hinc? nonne edocemur, optimum regiminis institutum illud esse, in quo doctissimi viri, qui tanquam volucres cæli altiùs evolant, scientiâque ac prudentiâ insignes sunt, in eminentiori etiam dignitatum loco collocentur, ignari verò in imo jaceant? & omni jure. Nam sicut indecorum esset, si terrestria animantia in ramis sublimioribus morarentur, aves verò in terra degerent, ita nonne vitiosum prorsus regimen esset, si ignari ad æthera sublimentur, doctrinâ autem illustres, ad terram usque deprimantur? Hanc calamitatem deplorabat Sapiens, Est malum quod vidi sub Sole, positum stultum in dignitate sublimi. Perinde, ac si diceret, inordinatam omnino vidi compositionem, stellas in terris jacentes, animalia in nubibus cæli habitantia,

Aug. de civ. Dei lib. 4.

Dan, c. 4.

Eccles. c. 10.

tantia, viros nempe ſpectatâ doctrinâ conſpicuos, dignitate tamen vacuos ſerpere, ignaros autem ad ſumma faſtigia evectos, hæc eſt præcipua Hieremiæ lamentatio, nimirum, quod ſervi dominarentur, & imperarent illis, qui ad imperandum nati erant. hinc ſuſpirans ajebat, Servi dominati ſunt noſtri. Quid noſtris hiſce temporibus diceret? ubi homines imperiti, ac improbi, nati tantùm conſumere fruges, ad ſublimes evehuntur gradus; viri autem doctrinâ & virtute eminentes, in imis detinentur ſubſelliis, imò in pulvere ſedent, imò ſordeſcunt, imò humi ſerpunt. Verum planè adagium illud, Probitas laudatur, & alget. hinc Crates olim comparabat honores iis ficubus, quæ in altis præruptiſque locis naſcuntur, è quibus homo fructum non accipit, corvi tantùm, & milvi. Quam peſtem adeò Regnis pernicioſam, ut radicitus evellat Princeps, quid efficiet? qnod in officina monetam cudentium obſervatur. priùs quippe ponderant auri molem, deinde juxta pondus, figuram quoque imprimunt, ita in electionibus agendum prorſus. merita priùs trutinanda, inde dignitates diſtribuendæ, non tamen quibuſcunque, ſed dignioribus viris. Verum eſt enim illud apophthegma omnibus ſæculis celebrandum, Nihil æqualitate inæqualius.

Hierem. c. 5.

Quid juvat Imperium? Quid fortia mœnia circum?
Quid tibi divitiæ? Stemmata quid faciunt?
Si claros probitate viros, virtutis alumnos
Non foveas Princeps, muneribuſque colas?

Caput XVII.

Divinos libros præ manibus habeat Princeps, & feliciter administrabitur Regnum ejus.

Sacra oracula consule diligenter optime Princeps, & ex illis tanquam ex purissimis fontibus hauries, quæ ad rectam vivendi, & regendi rationem apprime conducunt.

In primis sese offeret venerandum Trinitatis arcanum; divinæ nimirum Essentiæ unitas, personarum Trinitas, sacræ quoque in divinis notiones. Siquidem quidquid in Deo est, aut essentia, aut persona, aut notio est.

Essentia quidem una est, & indivisibilis, quæ nec generat, nec generatur, nec distinguit, nec distinguitur. Personæ autem tres sunt, Pater, Filius, & Spiritus sanctus; Pater à nullo est, Filius à Patre est nascendo, Spiritus sanctus à Patre, & Filio procedendo. Notiones verò sunt, innascibilitas pro Patre, generatio passiva pro Filio, spiratio Patri & Filio conveniens, & processio ab utroque pro Spiritu sancto. Dicuntur autem à Theologis notiones, quia notificant personas; adeò ut divinæ personæ eandem quidem habeant naturam, sed non eodem modo, quoniam Pater à seipso, Filius à Patre per intellectum, & Spiritus sanctus ab utroque per actum voluntatis. Quod sanè mysterium satis bellè explicatur in nomine Dei Jehova quadrilitero. Jod. He. Vau. He. nam prima ejus littera, Jod, quæ principium significat, quod omnium aliarum principium sit, cùm unaquæque ab ea originem habeat, ipsaque à nulla originem sumat,

Galatinus de arcanis lib. 3.

sumat, rectissimè Patrem in divinis insinuat, qui cùm à nullo sit, aliæque personæ ab eo emánent, principium sine principio dicitur. Secunda littera, He, quæ esse vel vivere significat, Filium in divinis aptissimè refert, per quem omnia quæ facta sunt, esse cœperunt, & quidquid factum est, in ipso vita erat. Tertia autem littera est, Vau, quæ copulativam dictionem, &, denotat, Spiritum sanctum exprimit, qui cum sit amor Patris & Filii, quo se vicissim amant, rectè copula, hoc est, nexus utriusque nuncupatur. Scitu præterea dignum est, litteram He, quam Filii figuram esse diximus, in hoc sacratissimo Dei nomine, duplicem ob causam geminari; prima est, ut duas in Filio fateamur naturas, divinam, & humanam; altera causa est, ut intelligamus, solam ex divinis personis, nempe Filium, duas habere relationes, nimirum, producti & producentis; respectu Patris, est productus; respectu verò Spiritûs sancti, est producens, & spirans cum Patre Spiritum sanctum. ita quod Pater generat, & spirat; Filius non generat, sed generatur & spirat. Spiritus sanctus nec gignit, nec spirat, sed ab aliis duabus personis procedit. In eo tamen quod absolutum est, nullamque relationem continet, omnia communia sunt, nihilque distinctum, omnia enim in divinis sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio.

Nec erit abs re, imò præsenti instituto valde consonum, si adjecero Chaldaïcum morem, in Dei nomine exprimendo. tribus Iod Chaldaïcè describitur Dei nomen ineffabile, circulo uno conclusis, & uno camez signatis. Quod mysterium verè magnum, sic interpretantur doctores. Tria Iod æqualiter depicta, tres insinuant Personas divinas,

quarum nulla minor est aliâ, sed totæ tres Personæ coæternæ sibi sunt, & coæquales. Iod significat principium, tres divinæ Personæ non nisi unum principium sunt rerum omnium conditarum, includuntur tres illi characteres in figura circulari omnium perfectissima, utpote, quæ nec principium habet, neque finem, ut denotetur perfecta æternitas. Est enim Deus sphæra intelligibilis, cujus centrum ubique, circumferentia nusquam: signantur autem uno tantum camez, quoniam trium personarum est una essentia. En personæ relationibus distinctæ, omnes tamen in majestate æquales.

Ad hanc rem appositè facit miraculum insigne, quod scribit Eusebius Cæsariensis. Nascente Christo, ait, tres in cælo Soles apparuere, qui paulatim in unum redacti fuere, ut ostenderent tres in Deo personas, in unum tamen conjuncti, unitatem divinæ naturæ declararent.

Boëth. Eugub. lib. 25. Nec minùs mirandum, quod narrat Boëthius Eugubinus; ait enim, in corde Sanctæ Claræ de monte Falco, post mortem inventos fuisse tres lapides, ejusdem magnitudinis, ponderis, atque figuræ; in quibus hoc mirum est, quod ejusdem ponderis unus est, ac tres, & ejusdem tres, ac unus. Ecce Trinitatis simulachrum. O veneranda Trinitas, ô indivisa unitas. O bone Deus, tu es causa omnium causarum, lumen omnium rationum, finis omnium actionum, per te omnes naturæ habent, ut sint; omnes rationes, ut veræ sint; omnes actiones, ut bonæ sint; præter te nulla natura subsistit, nulla ratio instruit, nulla actio proficit; sine te omnis substantia concidit, omnis ratio caligat, omnis actio deficit. mare magnum, adeò immensum, ut sine fideï cymba, transvadari nequeat.

Cornelius Mussus de div. hist. lib. 2, c. 13.

queat. Hinc Gregorius Nyssenus dicebat: Sicut Abrahamus reliquit pueros ad radicem montis, & solus cum Isaac montem ascendit; ita in hoc mysterio deserenda ratio naturalis, & soli fideï innitendum; non quod contra naturam hæc sint, sed quia superant. Heu quot miseri in hoc Oceano naufragium fecere, quia sine remis fideï navigare ausi fuere. Arrius miser infeliciter periit, quia Patrem Filio majorem dixit. Macedonius naufragium passus, quia Spiritum sanctum non nisi puram creaturam asseruit. Sabellius ab undarum vorticibus abreptus, funestum finem nactus est, quia rium personarum distinctionem negavit; alii multi in Scyllam, & Charybdin inciderunt, quia ingens hoc mare temere ingressi sunt, soli rationi humanæ adhærentes; est enim mysterium hoc adeò profundum, ut naturalis ratio nulla habeat argumenta, quibus apprehendat: quamobrem satius judico, summa cum cordis humilitate ipsum adorare, quàm curiosiùs indagare. Ita olim consulebat Innocentius Pontifex, Credere jubemur, discutere prohibemur. si ex terrenis minima percipere non valemus, quomodo cælestia audebimus scrutari? quis licèt sapiens & acutus philosophus, naturam plenè assequitur formicæ, inter omnes animantes minimæ; quis oro, dignitate explicabit, quo spiritu, vel anhelitu illius vita continetur? quibus constet nervis? quod sit illi cor, qui sensus, venæ, arteriæ, medullæ, membranæ? quis parvam illam proboscidem declarabit? quæ sit illi propagandæ posteritatis ratio, quomodo nunc repat humi, nunc alas induat, & per aëra superba volitet? quod si minima hæc præstare non valemus, quomodo Deum apprehendere gloriamur, quando formicæ naturam ignoramus? Quis philosophus inti-

Gen. c. 21.

Innoc. III de myster. Missæ li. 4, c. 8.

intimas omnium rerum naturalium causas exactè attingere potest? ut de ipso canere liceat,

Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Unde tremor terris? quâ vi maria alta tumescant? quæ ratio fontium? quæ ventorum? quid grando? quid fulgura? quid tonitrua? quid mare salsum? quid flumina dulcia? quis de coloribus Iridis? quis de magnete? quis de echineïde, quis de aranearum telis, quis de pendulo bombyce? quod si humani ingenii acies adeò exigua est, ut vilia naturæ penetrare non valeat, nonne extremæ est impudentiæ, ô homo, si ad divinam substantiam pertingere posse confidas? ô arcanum venerando silentio adorandum! dic, quæso, ô homo mortalis, si de iis, quæ tibi sunt sub pedibus, ante oculos, ad aures, ad manus, nescis exactè differere, quomodo illa cælestia scrutari audebis? dic, quæso, substantia terræ, est ne penitus defixa, & quasi radicibus suis hærens, an media pendet? quibus librata ponderibus? quibus cavernis maria sustinet? dic substantiam aëris, qui est ventorum sedes, arca vaporum, thesaurus nivium, animantium refrigerium, vehiculum visionum & auditionum; dic substantiam Solis, qui est orbis excubitor, moderator temporum, parens viventium, & omnia fovens. dic substantiam Lunæ, cur nunc plena, modò semiplena, modò clara, modò maculis infecta? dic stellas, non satas, non plantatas, non insertas, non infirma aliquâ radice solidatas, sed repentè Deï jussu in cælo creatas. dic substantiam corporis tui, si nosti, quæ substantia nervorum, quæ venarum, qui situs partium, quam vim quæque pars habeat. sed descendamus ad humiliora, dic cicadas, locustas, formicas, apes, dic artes, dic motûs gruum, dic industriam bombycum,

dic

dic stamina aranearum. O miser homo mortalis, si hæc inferiora quæ vides, quæ tangis, quæ palpas, non vales mente percipere, quomodo scrutari cœlestia tentabis? an ignoras, quod scrutator majestatis opprimetur à gloria?

Modò ex hoc thesauro recondito, quid hauries, ô Princeps, hîc mente consurge, sursum cor attolle, agnosce dignitatem animæ tuæ, quæ facta est ad imaginem tantæ deïtatis, siquidem sicut Deus unus est in substantia, trinus in Personis, sic anima tua una in substantia, trina in potentiis, memoria, intelligentia, voluntate, & sicut personæ inter se originantur, Filius à Patre, Spiritus sanctus ab utroque, Pater à nullo, ita potentiæ sunt sub actibus suis, quia unus actus est ab altero per modum originis, quoniam sicut à Patre Verbum, & ab utroque Spiritus sanctus, sic quodammodo à memoria actus intellectûs, & velle ab utroque originatur. Secundo loco, ex aureo divinarum litterarum thesauro colliges divinæ prædestinationis arcanum, quâ Deus voluntate antecedente ordinat omnes ad gloriam. Verùm voluntate consequente neminem vult salvare, nisi ex præscripto legis viventem. hîc tamen aliquis objiciet, Si Deus vult omnes homines salvos fieri, ergo omnes salvabuntur. quia voluntas Deï est ita efficax, ut nemo possit resistere. Voluntati ejus quis resistet? hanc difficultatem tollunt Sancti Patres aureâ sanè doctrinâ. Duplex est in Deo voluntas; antecedens, & consequens; voluntas antecedens est illa, quæ consideratur in Deo, antequam merita respiciat; voluntas consequens, quâ Deus vult aliquid, respiciendo tamen ad opus creaturæ, & ideo illa dicitur antecedens, quasi antecedat operum nostrorum cognitionem; hæc autem consequens,

Augus. li. 10 de Trinit.

1 Tim. c. 2.

Rom. c. 9.

Chrys. hom. 1. ad Ephes.

Damasc. lib. 1. de fide c. 29.

Aug. de sp. & lit. c. 3. quens, quasi sequatur operum cognitionem. Ad rem igitur accedentes, dicimus, quod Deus vult omnes salvare, actu voluntatis antecedentis, non actu voluntatis consequentis. hinc non omnes salvantur, imò plurimi damnantur, quia nolunt voluntati divinæ conformari. Proinde conqueritur, Quoties volui, & noluisti? ideo relinquetur domus tua deserta. Deus enim nulli denegat auxilium

Matt. c. 23. sufficiens, ne dicatur, Orabat scelestus Dominum à quo non erat misericordiam consecuturus. pœnitentia sufficiens est ad delenda quæcunque crimina, sed dicitur de Antiocho, qui non erat misericordiam consecuturus, quia pœnitentia illa vera non fuit, qualis præsumi potest, quæ usque ad ultimum vitæ terminum protrahitur; quæ magis ex timore, quàm ex amore procedit. Pœnitentia namque sera, rarò est vera. doluit quidem, sed non consecutus misericordiam: quia non in loco criminis justitiam exercuit; crimen enim commissum fuit in corde, ipse verò pœnitentiam solùm in lingua. Pro majori dictorum explicatine advertendum, quod signa distributiva aliquando accipiuntur pro singulis generum, ut illud; Statutum est omnibus hominibus semel mori. aliquando non ita universaliter sumuntur, sed pro generibus singulorum, ut illud Pauli; In Christo omnes vivificabuntur. quod universaliter verum non est, sed tantùm pro genere salvandorum; ita quod est distributio accommoda, & significat quod omnes quotquot salvantur, per Christum salvantur; vel quod ex omni genere gentium, vivificantur aliqui. ita explicatur illud; Videbit omnis caro salutare Dei. siquidem non omnes viderunt Christum, sed ex omni populo, tribu, natione aliqui. ita ut nulla sit natio, de qua non salven-

tur

tur aliqui. neque aliqua eſt in toto Orbe provincia, ubi Euangelium non ſit prædicatum, & Chriſti bonus odor non pervenerit. ſic namque dicebant ſenes agnum adorantes; Redemiſti nos Domine ex omni tribu, & lingua, & natione, & feciſti nos Deo noſtro regnum. non dixerunt, Redemiſti omnem tribum, neque omnem populum; ſed, ex omni tribu, & ex omni populo; ex his enim aliqui in Chriſtum crediderunt, & ſalvi ſunt. ita quoque exponitur locus Pauli paulò ſuperiùs adductus, Deus vult omnes homines ſalvos fieri. nimirum, pro generibus ſingulorum, non pro ſingulis generum. Deus itaque, ut vela contrahamus, vult omnes ſalvare, voluntate antecedente; ſed non ſalvabit niſi mandata ſervantes, & non damnabit niſi vocationi reſiſtentes. Porrò ex hac doctrina tam recondita, quid colliget Princeps pro Regno optimè adminiſtrando? primaria intentio Principis hæc eſſe debet, nempe, ut ſubditos omnes, tanquam filios in ſinu foveat, quos autem criminoſos, & Regni perturbatores cognoverit, ultimo ſupplicio perdat. hinc ſummis laudibus extollendus Alexander Severus, qui fures à republica eliminabat, miniſtros autem integritate ornatos, muneribus & honoribus cumulabat.

D. Th. 1. p. qu. 19. a. 6.

Lampridius in vita Severi.

Sed ulteriùs, quæſo, progrediamur, & mentis oculo contemplabimur admirabile creationis opus, cæteris actionibus ad extra longè præſtantius, quamvis non habeat in utroque ſuo termino, ens, ſive bonum. & jure quidem dicitur præſtantius, non quidem propter magnitudinem ejus, quod fit, nam hoc modo majus opus eſt juſtificatio impii, quæ terminatur ad bonum æternum divinæ participationis, quàm creatio cæli & terræ, quæ ter-

Albertus Mag. 2. diſt. 18. a. 4.

terminatur ad bonum naturæ mutabilis, ſed dicitur majus ex parte modi agendi, in quo ex nihilo fit aliquid.

D. Th. 1. 2, q. 113. a. 9. Hîc aciem mentis intende, ô Princeps, & conſidera ſummam Deï omnipotentis benignitatem, qui produxit creaturas, non ut inde bonum recipiat, ſed ut eïs bonitatem influat: nam ultimus finis productionis creaturarum, eſt divina bonitas, quam Deus creando communicat. Ex hoc aureo fonte, quid potabis ô Princeps? hoc nimirum, ut omnes actiones tuas dirigas in populorum commodum, nullâ cupiditate ductus: nam, ut veteres Academici affirmant, alienum bonum eſt juſtitia.

Flor. Nan. Bon. in cat. arg. ſuper Gen. Adeò præclarum eſt creationis opus, ut Deus nulli creaturæ communicet, nec communicare poſſit, quoniam ſicut non poteſt communicari creaturæ, quòd ſit prima cauſa, ut egregiè docet Reverendiſſimus Florianus, Theologus celeberrimus; ita ſibi non poteſt communicari, quòd ſit creans. Quid hinc, ô Princeps? in rebus magni ponderis clavum regiminis ipſe teneas, potes quidem, & debes, in adminiſtratione Regni conſultores adhibere, ſed omnimodam poteſtatem nulli committas, ne tibi contingat, quod Tiberio. Et ſicut Deus produxit creaturas mediantibus Angelis, non tamen operantibus, ſed tantùm cognoſcentibus; Tu quoque, qui vices Deï geris, Regni habenas moderare, adhibitis conſiliariis pluribus, non tamen agentibus, ſed tantùm conſulentibus. (D. Th. de pot. Dei, q. 3. a. 4.)

D. Th. 1 p. q. 45. a. 5. Prœterea licèt Deus ipſe ſolus poſſet illuminare orbem ſine Sole, & hæc inferiora ſine corporibus cœleſtibus gubernare: eſt enim axioma à philoſophis receptum, Quidquid poteſt Deus mediante causâ ſecundâ, poteſt & immmediatè, quod quidem intel-

intelligendum est, in genere causæ efficientis, non autem formalis aut materialis: quia non potest facere album sine albedine, nec animal sine corpore; vult tamen admittere creaturas intermedias, & causis secundis uti, præterquam in opere creationis, ubi nulla creatura concurrit, ut instrumentum ad creandum; imò (si credimus Divo Thomæ) neque per potentiam divinam, creatura potest esse instrumentum creationis. siquidem in Principio, hoc est antequam quidquam faceret, creavit cœlum & terram, nulla igitur creatura potuit esse instrumentum, quia lumine naturali compertum est, instrumentum esse prius suo effectu. Ita licèt Princeps possit, & sciat, ipse solus imperii clavum regere, & rerum gerendarum scientiâ polleat, nil tamen sine sapientum consilio administret.

At plùs ultrà, & in lucidissimo sacrarum litterarum speculo videbimus singularem supremi opificis providentiam, qua omnibus creaturis providet, etiam minimis; Vestri capilli capitis omnes numerati sunt. Unde Augustinus dicebat: Deus totus oculus est, quia omnia videt; totus manus est, quia omnia operatur; totus pes est; quia ubique est. Scio quidem circumferri dictum quoddam Hieronymi dicentis: Deum non videre quot pulices quotidie nascantur; Sed hanc difficultatem tollit Magister sententiarum. asserit enim, quod Deus non videt per singula momenta quot pulices nascantur; sed simul, & semper cognoscit omnia. Nec moveat dictum Pauli; Nunquid Deo cura est de bobus? nam curam omnium gerit pater omnium. Tu pater providentiâ cuncta gubernas. sed specialem curam habet de animantibus ratione præditis, quibus præcepta tradidit. porrò hanc

Luc.cap. 11.

August. epist.36.

Mag. sent.li.1. dist.39.

1 Cor.8.

hanc curam de brutis non habet. Poſſet tamen
Sap. c.6. aliquis objicere Sapientis dictum; Æqualiter eſt illi cura de omnibus. at facilè diſſolvitur hic nodus; vox, æqualiter, non videtur hoc loco referenda ad ipſam curam, quaſi Deus non magis curet rem unam quàm aliam; ſed ad res ipſas quæ curantur, ut ſenſus ſit, nihil omnino ſubtrahi à providentia Dei; ſed res omnes, nullâ prorſus exceptâ, quamvis infimâ & vili, divinâ providentiâ gubernari. Sed hinc quid colligendum? munus Principis hoc eſſe, omnium ſubditorum curam gerere, omnibus proſpicere, neminem negligere, quia, ut ait adagium; Etiam capillus habet umbram ſuam.

Bellarm. de gratia. & lib. arb. lib.2.c.4.

Nec te pigeat iterum ſacrarum Scripturarum fodere parietem, & videbis arcana majora, ibi namque ſe offeret ineffabilis ſapientia Dei, qui licèt omnes creaturas infinitâ charitate diligat, non omnibus tamen omnia paſſim communicare voluit. Non eſt veſtrûm noſſe tempora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate. Nec animæ Chriſti adeò dilectæ, quæ in ipſo inſtanti conceptionis fuit unita Verbo, omnia communicare voluit: ſiquidem anima Chriſti apprehendit quidem divinam eſſentiam, ſed non comprehendit; cognoſcit quidem omnia, quæ ſcit Deus ſcientiâ viſionis; ſed non omnia, quæ ſcit Deus, ſcientiâ ſimplicis intelligentiæ. Quid hinc hauriendum? caveat Princeps bono regimini incumbens, ne omnia omnibus communicet, quamvis intimis, & longo uſu probatis, quia ſemel emiſſum volat irrevocabile verbum. Quod enim tacitum eſſe velis, nemini dixeris.

D. Th. 3 p. qu. 10. a. 2.

Innumera ferè ſunt arcana, quæ ex aureïs divinarum litterarum theſauris colligi poſſunt, ſed brevitati

vitati ſtudentes, conſultò omittenda duximus, tu ipſe ſacras paginas evolvendo, invenies. hoc tantùm oro, utinam & exorem, ut die, noctuque oculo mentis perluſtres, quanta ſit Beatorum in cæleſti Regno felicitas, quæ in actu intellectûs, ut ſentit D. Thomas, hoc eſt, in ſolâ Dei viſione conſiſtit; vel in actu voluntatis, ut arbitratur Scotus, hoc eſt, in ſolâ Dei fruitione; vel in intellectu, & voluntate conjunctim, ut ſcribit Richardus; in viſione, nimirum, & fruitione ſimul. Quæ quidem felicitas tanta eſt, ut omne deſiderium ſuperet, univerſamque hominis ſitim adeò extinguat, ut nihil ampliùs relinquatur appetendum. tanta eſt illa felicitas, ut non poſſit augeri, neque minui. non quidem minui, quia nequit amitti, Gaudium veſtrum nemo tollet à vobis; nec poteſt augeri, quia infinita eſt. at infinito nulla ſit additio. cui poteſt perbelle adaptari pro inſigni, fons Madutii, qui eſt in campis Salentinis, de quo Plinius ſcribit; quod neque exhauſtis aquis minuitur, neque infuſis augetur, appoſitâ notâ, Nec hauſtu, nec auctu. ſed ex tam felici Beatorum gloria, quem fructum capies? hunc nimirum, ut ſanctè juſtitiam adminiſtrando, ſic tranſeas per Regna temporalia, ut non amittas æterna. ô quàm glorioſum eſt Regnum, in quo beati tantâ felicitate fruuntur, ut à ſummo bono ampliùs deficere nequeant. Scio quidem in hoc loco objici poſſe Jobum dicentem: Ecce qui ſerviunt ei, non ſunt ſtabiles, & in angelis ſuis reperit pravitatem. Iob. c. 4. Porrò hic locus rectè intelligentes parùm urget, exponitur enim de angelis viatoribus, quales ſunt ſacerdotes, & ſic nulla eſt difficultas; ſi autem intelligatur de angelis beatis, ſenſus catholicus hic eſt, quod quantum eſt ex ſua natura

Greg. li. 5. mor. C. 27. natura, possunt delinquere, sic explicat Gregorius. Aliqui verò, nomine pravitatis intelligunt, non peccatum, sed ignorantiam, & in hoc sensu dicit Dionysius Areopagita, quod Angeli superiores illuminant, & purgant inferiores, non tamen lumen infundendo causativè, sicut Sol illuminat aërem; quia sic solus Deus illuminat, sed luminosum offerendo, sicut deferens candelam lucentem illuminat domum, hoc modo Angelus superior illuminat Angelum inferiorem, eï loquendo de aliquo noto sibi, non alteri. Erunt itaque Beati ita confirmati in gratia, utpote videntes divinam essentiam, quod erunt omnino impeccabiles, & proinde semper exultantes. Exultabunt sancti in gloria. sed insurget quispiam, Quomodo Beati vivunt in gaudio perenni, si habent timorem comitem individuum? timor Domini sanctus permanet in sæculum sæculi; nemo autem ignorat objectum timoris esse malum, quod timemus. si timor perpetuus, quomodo animi tranquillitas? In vita beata non est timor, qui sollicitudinem secum afferat, qualis est timor servilis, qui non est in patria, illum enim foras mittit perfecta charitas. manet quidem timor filialis, qui in Beatis non est expectatio futuri mali, sed reverentia quædam voluntaria tantæ deïtatis, cùm perpetuâ animi tranquillitate. Si autem dicas, quomodo non tanguntur aliquo saltem animi mœrore, advertentes filios, parentes, amicos esse damnatos; non propterea turbantur? respondeo ego, quia beati id volunt, quod vident Deum velle, & in adimpletione divinæ voluntatis conquiescunt. Lætabitur justus cùm viderit vindictam. Conformantur namque penitus divinæ voluntati, tum in volito materiali, tum etiam in volito formali, in

Medina in 1. 2. q. 9. a. 8.

Psal. 57.

volito

volito quidem formali, quia quidquid volunt, volunt propter ultimum finem, in volito materiali, quia volunt, quidquid Deus vult. Sed adhuc aliquis fortasse dubitabit, si Beati spiritûs omnino conformantur divinæ voluntati, quomodo conciliabitur illa dissensio inter Angelos beatos, quam refert oraculum Danielis? Princeps Regni Persarum restitit mihi viginti & uno diebus. Divus Hieronymus explicans hunc locum dicit: Principem Regni Persarum esse Angelum, qui se opposuit liberationi populi Israëlitici, pro quo Daniel orabat, Gabriele preces ejus Deo præsentante. Princeps autem Regni Persarum, est bonus Angelus custodiæ illius Regni deputatus. Contentio autem erat ista, Archangelus custos Regni Persarum procuravit, quantum in eo erat, salutem illorum, qui erant in dicto Regno vidensque quod ex conversatione Judæorum, multi ex Persis convertebantur, annuebat, ut populus ille, in captivitate perseveraret. alter verò, qui præsidebat populo Judæorum, illius populi liberationem procurabat, precesque Danielis, præsentabat Deo. omnes tamen Deï voluntatem impleri volebant. modò ex prædictis locis explicatis quem fructum colliges? considerare debes sedulò, Principes instar Angelorum esse constitutos, ad custodiendas animas, & corpora subditorum, proinde rationem exactè reddent, & stabit anima illorum pro animabus istorum, sic acclamante oraculo divino, Durissimum judicium fiet his qui præsunt; idcirco regius Vates non sine lachrymis dicebat: Ab alienis parce servo tuo.

Dan. c. 10.

D. Tho. 1 p. q. 113.

In illo Regno felicitatis æternæ Deus Princeps liberalis, præmiat Beatos ultra condignum, sic attestante Apostolo, Non sunt condignę passiones hujus

Rom. c. 8.

T tem-

temporis ad futuram gloriam. hinc dicitur, Dominus, quasi, do munus. Nec contradicit doctrina Theologorum ab omnibus recepta, nempe, quod Sancti merentur vitam æternam de condigno. hanc enim difficultatem solvit egregiè Divus Thomas, hâc aureâ distinctione, Quando dicit Apostolus, non sunt condignæ passiones, ita explicari debet iste locus, non sunt condignæ, quatenus opera nostra procedunt ex libero arbitrio; at quatenus prodeunt ex gratia Spiritûs sancti, & ex merito Christi Salvatoris, ingentis sunt valoris & momenti, & tunc merentur de condigno. Sed quid hinc degustabis ô Princeps? de republica bene meritos beneficiis fove, non tantum pro merito, sed cumulatiore mensurâ, ut alter Alexander, qui dicebat: Non quæro, quid oporteat te accipere, sed quid deceat Regem dare.

Improbos, & sacræ legi adversantes, in perpetuas flammas tradit supremus Judex sine fine duraturas, nullum spei relinquendo locum. Nec me latet historia illa, quæ circumfertur de Trajano, Divi Gregorii precibus à pœnis inferni erepto, quam ego nullatenus approbo, cùm ipse Gregorius in suis operibus nullam hujus rei mentionem faciat, nec est alicujus ponderis citatio Damasceni dicentis in quodam sermone, quod Gregorius oravit pro eo, & audivit vocem dicentem sibi: Vocem tuam audivi, & Trajano veniam do. non probatur inquam, quia Damascenus vir magnæ auctoritatis, non potuit de eo talia scribere. ratio est, quia Damascenus antiquior fuit Gregorio ducentis annis. Nam floruit sub Theodosio Imperatore, & fuit illi à secretis, Gregorius verò sub Mauritio. necesse est ergo ut dicamus, illud opus alterius esse, & non magni Damasceni. denique si vera est illa

Melchior Canus li. 11 de locis c. 2.
D. Tho. in 4 sent. d. 55. q. 2. a. 2.

illa historia, cujuscunque sit, necessario dicendum, non quod translatus sit ex Inferno ad gloriam, quod est omnino contra legem, sed quod fuit revocatus ad vitam, in qua egit pœnitentiam, paulò post defunctus, & salvus factus. Licèt autem pœnæ Inferni sint æternæ & acerbissimæ, aliquatenus etiam misericordiæ recordatur Deus, quia punit damnatos citra condignum. Posset enim peccatorem ad nihilum redigere de rigore justitiæ, tamen illis relinquit esse, quod est bonum. Tu quoque, ô Princeps, quos verè criminosos, & proinde suppliciis dignos cognoveris, nec prece, nec pretio liberabis; ita tamen, quod semper effulgeat aliquis clementiæ radius. Ex parte objecti, ait Divus Thomas, una est omnium Beatorum gloria; omnes enim eundem Deum possident, & possident totum; sed non totaliter, quia vident quidem divinam essentiam infinitam, sed modo finito; omnes apprehendunt Deum, sed non comprehendunt, quia solus Deus comprehendit seipsum. Nec ipsa anima Christi comprehendit divinam essentiam: illud enim dicitur comprehendi, quod perfectè cognoscitur, perfectè autem cognoscitur, quod tantum cognoscitur; quantum cognoscibile est, nullus autem intellectus creatus potest pertingere ad illum perfectum modum cognitionis divinæ essentiæ, quo cognoscibilis est, quia cùm essentia divina sit infinita, infinitè cognoscibilis est, porrò intellectus creatus non potest illam infinitè cognoscere. Hoc etiam Epictetus philosophus videtur insinuasse, licèt lumine fideï destitutus. Cùm enim plura discipulis verba fecisset, ut declararet Deum, & illis dicentibus, non plenè intellexisse, respondit; Si omnino ego declarassem Deum, vel ego Deus essem, vel quem ego declaravi, Deus non fo-

Abulens. sup. 4. reg. 4. q. 57.

D. Tho. 1, 2. q. 5. a. 2.

Cic. lib. 1 de nat. deorum. ret. idem prorsus sentiebat Simonides, Quantò magis Deum considero, tantò mihi videtur obscurior? Doctè quidem ac sapienter, nam cùm plenè intellexeris hoc mysterium, beatus eris; imò nec tunc comprehendes: ut enim Deus sit, infinitus oportet sit; quem verò caperet intellectus tuus, infinitus non esset. Omnes ergo Beati vident Deum, sed non omnes eodem modo, quia pro mensura meritorum unus videt perfectiùs altero. hinc dicebat Paradisi Princeps, In domo Patris meï mansiones multæ sunt. & Paulus, Stella differt à stella in claritate. quæ sanè allusio pulcherrima est, & valde apposita ad intelligendum, pro varietate meritorum, diversam quoque Beatorum esse gloriam: sicut enim astra omnia recipiunt quidem à Sole omnem splendorem, quodlibet tamen juxta suam qualitatem, & prout magis minúsve solidum est, & diaphanum, plùs, minúsve refulget. Sic sanè quamvis omnes justi videant Deum, & Deum totum, qui est Sol fulgentissimus, nequaquam tamen ex æquo, sed juxta modum suæ dispositionis, hoc est, meritorum suorum diversitate, gloriam animæ & corporis recipiunt. Hoc etiam præclaro Concilii Florentini testimonio roboratur, nam in illo definitur hæc conclusio; animæ beatæ vident Deum trinum & unum sicuti est, sed pro diversitate meritorum, alius alio perfectiùs videt. neque repugnat illud Matthæi; ubi videtur dari idem præmium omnibus operariis, nempe, denarius quidam diurnus: nam denarius ille significat æqualitatem æternitatis, non gloriæ & excellentiæ. datur omnibus idem denarius, ait Ambrosius, quoniam Sancti omnes sine fine regnabunt, quamvis non omnes eâdem eminentiâ regnabunt, quemadmo-

Ioan. c. 24.

1 Cor. 15.

Matth. c. 20.

admodum commune est stellis omnibus, perpetuò fulgere in cœlo, licèt aliæ aliis clariùs micent. Ex hoc sacro fonte quid potabis ô Princeps? hoc sanè præclarum documentum, pro diu & feliciter summa reï administranda, nempe, ut viros summâ integritate ornatos, muneribus & honoribus colas, non tamen æqualiter omnes, sed pro dignitate meritorum. Non enim est æquum omnibus ex æquo. Et ecce ô Principes quanta Beatorum felicitas? tanta utique ut Beatus Augustinus venerandâ admiratione permotus exclamet, omnem sermonem superat, omnem humanæ mentis sensum excedit, illud decus, illa gloria, illa pulchritudo, illa majestas. Gregorius Magnus in admirationem raptus dicebat, Quæ autem lingua dicere, aut quis intellectus capere sufficit illa supernæ civitatis quanta sint gaudia. Ad hanc rem appositè facit visio illa Hieronymi olim Augustino facta. Cùm Augustinus Hieronymo in Palæstinam scribere decrevisset, & petere illius de æterna beatitudine judicium, contigit Hieronymum interea expirasse, Augustino apparuisse, & verba hujusmodi locutum fuisse, Vide si numerare potes stellas cœli, & guttas maris. id namque facilius est, quàm gloriam Paradisi dicendo explicare; est enim res tanta, ut nisi ipse vidissem, nunquam credidissem, & tam longè abest ab eo, quod ego vivens cogitabam, ut omnino sit quidpiam in infinitum majus.

Bellarm. de justif. lib. 3. c. 16.

August. epist. ad Cyrillum.

Angelicus doctor cùm immensum cœlestis gloriæ Oceanum ingenii sui velis tentasset transfretare, statim in sacrum silentii portum se recepit, admiratio enim quæ maxima est, non parit verbum, sed silentium, attestatus est, nihil præstantius cœlesti Beatorum gloriâ. In prima namque quæstionum suarum parte, disquirens, an summus ille

Basil. lib. 7.

opifex, qui cuncta è nihilo produxit, creaturas perfectiores posset efficere! posset quidem, concludit, cùm sit omnipotens, tribus tamen exceptis, quæ non patiuntur augmentum. nempe, Christi Salvatoris humanitas, Mariæ Virginis maternitas, & Beatorum gloria. O beati igitur qui habitant in domo tua Domine. ibi enim est omnium deliciarum oceanus, omnium divitiarum thesaurus, omnium bonorum fons indeficiens. ibi juventus nunquam senescit, ibi vita terminum nescit, ibi decor nunquam pallescit, ibi amor nunquam tepescit, ibi gaudium nunquam decrescit. ô gaudium super gaudium, ô gaudium vincens omne gaudium, quando intrabo in te? ut videam Deum meum, qui habitat in te? Ex hoc torrente voluptatis, quid hauries, ô Princeps? omnibus viribus enitendum, omni studio elaborandum, remis, velisque contendendum, ut de terreno hoc, ad cæleste illud Regnum perveniamus. sed quibus semitis? audi sapientissimum Regem, vias regias demonstrantem; Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? qui ingreditur sine macula, & operatur justitiam. en media regia, vitæ nimirum integritas, & justitiæ æquitas. ita se gerebat in administrando regno Ludovicus sanctus Galliarum Rex, qui de terreno ad cœlestis Regni gloriam est evectus. sed quibus ducibus? audi. Quia justitiam strenuè administravit, quia neminem læsit, quia jus suum unicuique tribuit. his itineribus pervenit ad Regnum. illud academicum decantando, Sic itur ad astra.

August. in solilo q.

Psal. 14.

Sacrarum, ô Princeps, divina volumina legum
Præ manibus teneas, perlege nocte, die.
Fontibus ex istis, quænam sit forma regendi,
Quid caveas, quid agas, lectio sacra docet.

CA-

CAPUT XVIII.

Sæpius mente revolvat Princeps, se esse hominem, & proinde ad cælestia formatum, mox enim vilescent omnia, quæ habentur in terris.

IOANNES Picus Mirandulanus Princeps, ob singularem doctrinarum cognitionem, nostræ ætatis Phœnix appellatus, in quadam quæstione examinat, quam ob causam, Deus postremum omnium creavit hominem. Creavit enim cœlos, & Angelis cumulavit; creavit terram, & bestiis omnis generis implevit; creavit aërem, volucribus dedit; creavit aquam, piscibus concessit; repletis omnibus locis, tunc creavit hominem. At si jam occupata sunt omnia, ubi erit locus Principis? creavit hominem summus ille artifex, respondet egregius doctor, omnibus jam occupatis, ut cognosceret quietem, & finem hominis, non in rebus creatis, sed in Deo solo collocari debere, teste Augustino; Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te. Ad rem facit Anaxagoræ dictum, hic enim licèt gentilis, & veri numinis ignarus, cùm æmuli propter opes actionem intentassent, omnium potiùs jacturam facere maluit, quàm judicio jus suum prosequi, cùmque argueretur, quod omnibus bonis se orbari fineret, digitos in cælum sustulit, clamans, Illa patria mea est, illa hæreditas mea, illam curo, non ea quæ super terram. ac si diceret, immortalia immortalis animus meditetur. O præclaram Ethnici homi-

Aug. 1 lib. Confess. c. 1.

Diog. Laër. lib. 2.

nis sententiam. sed quid ? nonne, cùm per varias regiones peragraret, compellantibus quibusdam, quò tenderet? Cœlum intuens, dixit, Ad patriam tendo, quasi oraculum Apostolicum pro-
Hebr.c. 13. nuntiaret; Non habemus hîc civitatem permanentem, sed futuram inquirimus. Hoc apprime intelligebat Phocion Atheniensis, cui cùm Alexander Magnus ex Persica gaza, magnum auri pondus misisset, recusans, interrogavit, Cur ad me solum tantùm auri pondus Rex mitteret? responderunt, Quia te omnium Græcorum optimum esse arbitratur. Sinite igitur, inquit, eum esse me, quem ille me esse arbitratur. sentiebat quippe vir sapiens, quod homo ad cœlestia formatus, divinis debet inhiare; hæc autem fortunæ bona, tanquam ludibria parvifacere. Nec abs re erit, si in medium proferemus, quod Divi Bernardi fratres ad monasterium convolantes, dixerunt ad natu minimum; Ad te solum respicit terra possessionis nostræ. At ille, licèt puer ætate, non tamen sensu, dixit; Vobis cœlum, mihi terra? non ex æquo divisio facta est, & paulò pòst omnibus relictis, secutus est fratres. quasi diceret cum philosopho morali, Ad majora natus sum, quàm ut rebus terrenis serviam. Ipsi quoque Philosophi, quamvis à fide alieni, nonne hac in re Christianorum sententiam secuti sunt, cum Platone dicentes, hominem inter cætera animalia, arborem esse inversam? ramos enim inferiùs habet homo, radices verò, præter omnium arborum naturam, superiùs extollit. sed quorsum hoc? ut ostendat cælo se omne bonum petere, ac si dicat; Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi.

Quod quidem etiam Philonis Hebræi hominis doctis-

doctiſſimi teſtimonio comprobatur, ait enim Solam in terris cœleſtem plantam Deus fecit hominem, cæterarum plantarum capita defixit in terra, ſoli homini caput ſublime dedit, ut alimenta cœlitus incorruptibilia quærat. pulchre Poëta,

Pronaque cùm ſpectent animalia cætera terram,
Os homini ſublime dedit, cœlumque tueri
Juſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus.

Siquidem homo creatus eſt, non ut ſtatuat oculos in terram, ſed ut extollat ad contemplandum Deum, cujus gratiâ conditus eſt. Quorſum cor ſuperius latum, inferius anguſtum? ut claudatur terræ, aperiatur cœlo, à quo bona cuncta procedunt. Hinc Propheta Regius dicebat: Quis aſcendet in montem Domini? mox ſibi ipſi reſpondit, Qui non accepit in vanum animam ſuam. Fruſtra autem aliquis dicitur aliquid accipere, quando finem non conſequitur, ad quem ordinatur. In vanum miles accipit arma, quando ad militiam non procedit. Cur anima nobis à Deo conceſſa? non ut terrenis inhiet, cùm ipſa ſit immortalis, ſed ut Deum contempletur, in quo felicitas noſtra conquieſcit. Hoc probè noverat Tertullianus, vir planè egregius, Cur in ſacris litteris, nunquam Deus, nomen Domini aſſumit, niſi poſt creationem hominis? tunc enim ſtatim nomen dominii ſubjungit; Formavit Dominus Deus hominem de limo terræ. rationem reddit, id factum fuiſſe, ut hominem doceret, nullum dominum, niſi Deum cognoſcere debere, in quem aſſiduè oculos defigeret, ad cujus imaginem factus eſt. Porrò in quo propriè conſiſtat hæc ſimilitudo & imago, non eſt ita facile explicatu.

Lib. contra Hermog. hæreticum.

Gen. c. 1.

Aliqui arbitrantur, hominem dici ad imaginem

Deï formatum, quia ſicut Deus replet omnia, Cælum & terram ego impleo; ita corpus univerſum replet anima. anima eſt tota in toto, & tota in qualibet parte corporis. Alii ſentiunt, ad imaginem Deï formatum, quia ſicut Deus eſt Dominus univerſorum, Domini eſt terra, & plenitudo
Pſal. 23. ejus, ita homo omnibus dominatur creaturis. Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus. opinantur nonnulli hominem ideo ad imaginem Dei formatum, quia ſicut in Deo omnia continentur eminenter, & cauſaliter, ſic in homine quodammodo etiam omnia continentur: nam participat in eſſentia cum lapidibus, vitam communem habet cum plantis, ſenſum cum brutis: at rationis particeps, ſimilis Deo efficitur; ſicque in omnibus communicans,
Lib. 3. de anima. omnia in ſe continere dicitur. Proinde bene docebat Ariſtoteles, dum inquit, animam noſtram eſſe quodammodo omnia. & Plotinus; Homo eſt
Ambroſ. lib. de dignit. hum. cond. quoddam omne. Ambroſius affirmat, ſimilitudinem hanc, in unitate animæ conſiſtere, cum potentiarum Trinitate. nam ſicut in Deo, cum Trinitate perſonarum reperitur unitas eſſentiæ, ſic anima cum una ſit, tres potentias habet diſtinctas. Chryſoſt. tenet, hanc ſimilitudinem in dominio conſiſtere, nam ſicut Deus eſt ſupremus orbis monarcha, ſic homo ſuper opera manuum ſuarum conſtitutus. cui opinioni videtur favere illud Ge-
Gen. c. 1. neſis, poſtquam enim dictum fuit; Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram; quaſi reddens rationem hujus ſimilitudinis, mox adjecit; Qui præſit beſtiis terræ, piſcibus maris, & volatilibus cæli, inſtar Regis prudentiſſimi, qui in ſuis provinciis ſolet Rectorem conſtituere, qui ejus vices gerat, & perſonam regiam referat; ſic planè Deus hominem conſtituit, ſuper univerſam mundi familiam,

miliam, qui omnibus creaturis imperaret. Cyrillus tenet, hominem in hoc Deï imaginem exprimere, quia capax eſt beatitudinis Deï, in quo ſolo ſatiatur, & quieſcit.

Hinc apud Rabbinos Hebræos vocatur Deus, nomine Sadai, quod apud nos ſonat, Qui ſufficiens eſt; quaſi innuere vellent, Homo, ſi habes Deum, habes omnia, quia Deus univerſale bonum, & hoc ſufficit. Ad rem pulchre facit Regii Vatis oraculum, Dominus regit me. ſed ex hoc, quid erit tibi? nihil mihi deerit. quia ſolus Deus ſatiat. Pro cujus reï confirmatione, egregiè facit Felicis verſio, nam ubi nos legimus; animam meam convertit; Felix legit, animam meam quietavit. Hoc itidem Sponſi cœleſtis teſtimonio comprobatur. ubi enim noſtra vulgata legit; Ego flos campi; exemplar Hebræum habet, Ego flos ſaturitatis. Cant. c. 2. At dicet quiſpiam; Nonne ipſemet Sponſus alibi dixit: Qui edunt me, adhuc eſurient? ſi ſatietas, ergo non fames? ſi fames adeſt, ſatietas non erit. Quomodo nodum hunc explicabimus? Advertendum inprimis, quod fames duo continet, unum moleſtum, aliud gratum, & jucundum. Moleſtum eſt, quod quandiu durat fames, ſtomachus languet, quia caret ſufficienti alimento. Gratum verò, quod excitat appetitum. Unde abiit in proverbium millies decantatum; Optimum cibi condimentum, fames. Satietas & ipſa habet aliquid, quòd eſt utile, & aliquod noxium; utile eſt, quod indigentiæ naturæ ſatisfacit; noxium verò, quod faſtidium & nauſeam parit. Eccleſ. c. 24.

Beatorum ergo felicitas, ejus eſt conditionis, ut ex ſatietate & fame, noxiis dimiſſis, in unum copulaverit, quæ optima ſunt. è fame, comedendi appe-

appetitum, & desiderium mutuat. sic intelligitur
1 Petr. 1. illud, In quem desiderant Angeli prospicere. At ex satietate accipit posse explere, & plenè desiderio satisfacere. & hinc est, quod Dominus loquens de Angelis custodibus dicebat: Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui est in cœlis. Nec obstat, si aliquis objiciat; Quomodo si Angeli vident, videre desiderant? Quod enim possidetur, non desideratur. Huic difficultati satisfacit Theologus, hâc planè doctrinâ aureâ, In visione beatifica, hæc duo apprime conjunguntur, satiat quippe Beatos, eisque plenè satisfacit, & hinc fit, ut ab omni molestia, & anxietate liberi, continuo quodam appetitu, & desiderio videndi, ac fruendi Deo in æternum, & ultrà, avidissimè trahantur, unde utroque bono, quod in fame, & satietate reperitur, feliciter potiuntur. Satiant igitur bona cœlestia, & plenè, & semper, & sine molestia; non sic terrena, quæ dum habentur, in fastidio sunt; dum non habentur, in desiderio. Quocirca Sponsa cœlestis declaratura inconstantiam, & brevitatem temporalium bonorum, & æternorum firmam perpetuitatem, dixit, Sponsum alloquens: Meliora
D. Bern. super Cant. 1. sunt ubera tua vino. Per vinum caduca, & brevis hujus sæculi voluptas; per ubera, constans & æterna cœlestis vitæ delectatio. ratio autem hujus discriminis est, quoniam si racemum uvarum comprimas, semel & iterum succum elicies, sed postea in racemo nihil superest liquoris, sed rugosa tantùm uvarum pellicula, secus autem maternis accidit uberibus, quæ quia, instar fontis perennis, continuè manant, proinde puer hodie sugit & satiatur, cras itidem, idque toto anni circulo factitans, uberum maternorum

lacteo

lacteo liquore, & ubertate non destituitur. En latum discrimen, quod inter bona temporalia, & æterna versatur; nam illa sunt momentanea, nec omnino delectant; bona verò cœlestia æterna sunt, omni bono redundantia sunt, & cordis humani desiderium explent usquequaque, quod totus mundus obtinere nequit, ut egregiè indicavit magnus ille Alexander, qui audiens à quodam Philosopho plures esse mundos, ingemuit dicens: Heu me miserum! qui nec uno quidem sum potitus. En evidens argumentum, animum Alexandri toto mundo esse capaciorem. Hinc Philippus pater, ejus magnanimitatem admirans, solebat dicere; Quære aliud regnum Alexander, quia Macedonia te non capit. & Poëta, Plutar. in vita Alex.

Vnus Pellæo juveni non sufficit orbis.

Quod rectè expressit elogium illud; Alexander toti orbi augustus est, totus orbis Alexandro angustus est.

Parvus Alexandro fuit orbis, sed fuit orbi
Magnus Alexander, ipse sibi exiguus.
Questus, quod citius, quàm miles, terra deesset,
Quodque suum Oceanus clauderet Imperium.

Siquidem dominandi libido neque finem, neque modum habet. Cyneas philosophus hanc insaniam Pyrrho Epirotarum Regi perspicuè demonstravit. Pyrrhus enim cùm cum Romanis bellum gereret, rogatus à Cynea, quid illis subactis faceret? respondit; Italiam totam occupabimus, Quid Italiâ subacta? Siciliam vicinam capiemus. Quid captâ Siciliâ? superest Lybia, & Carthago. quibus captis, facilè Græciæ dominabor. sed deletis omnibus, quid tandem facturus es? tunc otio, & amicis fruemur, nosque invicem oblectabimus. Tum Cyneas, At quid vetat, ô Rex, quo

quo minus nunc eodem otio perfruaris? nisi quod cæca ambitio te quietum esse non finit? Sine quiete quid profuit Alexandro totius Asiæ dominium, qui non secus ac si esset mendicus lachrymabatur, quod totum mundum suo Imperio non subjugasset. Hinc colligemus solutionem illius celebratissimæ quæstionis, Athenis olim propositæ, nimirum, Quid maximum pariter & minimum? Omnes qui tunc aderant Philosophi, quæsiti difficultatem considerantes, in varias distracti sententias abiêre. Quidam enim arbitrabantur, id esse visûs potentiam, quæ intra oculi pupillam includit, Solis, Lunæ, ac Stellarum magnitudinem, quarum quælibet, totum mare, terramque transcendit. Ecce maximum pariter & minimum. Alii verò sentiebant, id esse proprium intellectûs humani, quoniam omni carens quantitate, universam mundi machinam complectitur, ac cælum puncto temporis perlustrans, pari quoque velocitate terrarum profunda perscrutatur. hoc est maximum pariter & minimum. Alii verum scopum attingentes, dixere, cor hominis, esse maximum & minimum; est enim minima pars corporis humani, si molem attendamus; at si illius capacitatem; adeò magnum, ut totus mundus sinu suo capere non possit; nec ejus sitim omnino extinguere. Unde de siti unius Alexandri cecinit Poëta,

Æstuat infelix angusto limite mundi.

Magna porro sitis hominis, cui totus mundus non sufficit. nec mirum, quia aquæ hujus mundi salsæ sunt, proinde sitim non extinguunt, sed excitant, replent, non satiant. sitim potus sedat; famem, cibus restinguit; corpus vestis operit; nulla mundi voluptas cordi satisfacit, de qua, jure licet

licet dicere, quod medico competit imperito, Pharmacum tuum morbum auget. Heliogabalus Romanus Imperator, joci captandi gratiâ, universum populum Romanum in Palatio invitavit, omnis plebecula prandii avida confluxit, mensæ sternuntur, aulæis parietes vestiuntur, verùm non nisi fucata fercula mensæ inferuntur, ita ut convivæ delusi, tantùm abfuit, ut satiarentur, quod etiam majori cùm fame à mensa recesserint, quàm accesserint. En convivium mundi, in quo fercula picta, & illusionibus plena. Quid mirum si non extinguunt? Dubitant expositores, quare Lothi uxor de Sodoma egrediens, in statuam salis conversa est? Cur non æris? cur non marmoris? quia res mundi, inquit Cajetanus, naturam salis imitantur, quæ sitim potiùs excitant, quàm expleant. Quærunt sacri Doctores, cur Salvator noster moritur sitiens? dixit enim, Sitio, cùm proximus esset morti. Cyrillus exponit de siti naturali, quæ in Christo Domino patiente maxima fuit; imò fuit unum ex gravissimis tormentis, quæ pertulit. Sitis autem hujus causa fuit, quod ab hora cœnæ nihil biberat, & summis laboribus, ac doloribus afflictus fuerat, qui sunt causa præcipua sitis. Præterea in sanguineo sudore plurimum sanguinis emisit, & in cruce penè omnem. Hinc exhaustus fuit, & humidum radicale consumptum, ideo ardentissimâ siti vexabatur. Quod ut explicaret, dixit, Sitio.

Augustinus intelligit de siti spirituali, quasi diceret; Sitio salutem animarum vestrarum, sitio sanguinem effundere, sitio conferre beneficia. Egregiam, ac prope auream Titi Imperatoris sententiam, refert Plutarchus, Amici hunc diem perdidimus, quia nullum in eo beneficium contulit. Sueton. de Tito cap. 7.

Si

Si homo vermiculus tanto studio optabat beneficia conferre, ut perditum eum diem diceret, in quo beneficia non contulerit, quid mirum, si infinita bonitas Principis supremi dicat, & sæpius dicat, Sitio dare, sitio beneficia conferre?

Cyprianus reddens rationem, quare Christus moriens dixit, Sitio. Sitiebat, inquit, plura pati. maximus charitatis ignis ardebat in corde Christi. hic autem fecit, ut vestimenta abjiceret, & sitiret. Licèt enim multa passus esset, totum tamen ei parùm videbatur præ amoris magnitudine, ideo clamat, Sitio: quia cùm illius charitas sine termino esset, optabat etiam labores immensos, & absque limite esse.

Rupertus Abbas, aliam rationem nostræ rei magis consonam in medium profert, ideo Christus moriens dixit, Sitio, ut ostendat, nihil esse in mundo, quod sitim nostram expleat. vita hominis finietur, sed non sitis. Nam licèt plurimas dignitates superbus bibat, nunquam dicit, Sufficit: sed semper, plùs ultrà. siquidem aquæ hujus mundi non extinguunt sitim. Qui biberit ex hac aqua sitiet iterum. talis autem ratio assignari solet, quia res mundi non permanent, sed transeunt, Quæ felicitas in umbris? at res mundi sicut umbra prætereunt; bona verò æterna semper durant, ideo satiant. Satiabor cùm apparuerit gloria tua.

Ioan c. 4.

Siquidem, ut scribit Doctor Angelicus, Sola beatitudo cœlestis est bonum perfectum, quòd taliter quietat appetitum, aliter non esset ultimus finis, si adhuc remaneret aliquid appetendum. objectum autem voluntatis est universale bonum, & hoc bonum universale, non est in ente creato, nisi in Deo solo, in cujus visione consistit nostra beatitudo.

1.p.q.2.

Nec

Nec moveat dictum illud Joannis, Deum nemo vidit unquam. multas enim explicationes admittit; & quidem pias omnes, & verè catholicas. Prima explicatio est, Deum nemo vidit unquam, nimirum, in hac vitâ mortali, Non videbit me homo, & vivet. Nec objicias, de Moyse, de Paulo, & de Benedicto, quia isti viderunt divinam essentiam in carne mortali (si tamen viderunt) per modum transeuntis, non permanentis. Secunda explicatio, Deum nemo vidit unquam, intelligitur etiam de Beatis in patria, oculo corporeo, sed bene vident oculo intellectuali. Tertia explicatio, Deum nemo vidit unquam, oculo scilicet comprehensionis; apprehendunt quidem divinam essentiam Beati, sed non comprehendunt, quia solus Deus comprehendit seipsum. Illud enim dicitur comprehendi, quod perfectè cognoscitur; perfectè enim cognoscitur, quod tantùm cognoscitur, quantùm cognoscibile est, at nullus intellectus creatus potest pertingere ad illam perfectam cognitionem divinæ essentiæ, quâ cognoscibilis est. Siquidem cùm essentia divina sit infinita, infinitè cognoscibilis est: at intellectus creatus non potest illam infinitè cognoscere. Nec etiam anima Christi comprehendit divinam essentiam, licèt semper fuerit Verbo unita, cognoscit quidem omnia in Verbo, quæ cognoscit Deus scientiâ visionis, at non scientiâ simplicis intelligentiæ. Scientia visionis, est cognoscere omnia quæ fecit Deus, quæ facit, & quæ facturus est. Scientia simplicis intelligentiæ, est cognoscere omnia quæ fuerunt, quæ sunt, & quæ futura sunt, & quæ possent fieri, sed nunquam erunt. hæc cognitio dicitur comprehensio, quæ soli Deo competit. At dubitabit aliquis, & jure, si anima Christi cognoscit

Joann. c. 1.

D. Th. 3. p. q. 10. a. 1.

Matth.c. 24. omnia in Verbo, quæ ſcit Deus ſcientiâ viſionis; quomodo intelligendum illud, De die illa nemo ſcit, neque Filius hominis, cùm ſit articulus fideï, diem judicii aliquando futurum. Inde venturus eſt judicare vivos & mortuos. Circa hoc variæ ſunt Doctorum expoſitiones.

D. Th. 3 p. q. 10. a. 2. Divus Thomas aſſerit Filium hominis neſcire, non quod verè neſciat, ſed quia non facit ſcire. Origenes exponit de Chriſtò, ſecundùm corpus ejus, quod eſt Eccleſia, quæ hoc tempus ignorat. Divus Ambroſius, & Divus Hieronymus dicunt, quod illa dictio, neque Filius hominis, addita fuit ab Arrianis. ſed non probatur hæc expoſitio, quia hæc particula habetur in editione vulgata, quæ ex decreto Concilii Tridentini eſt authentica. Conc. Trid. ſeſſ. 4. certum itaque eſt, quod Chriſtus cognovit diem Judicii, & ut Deus, & ut homo, quia cognovit omnia, quæ ſcit Deus, ſcientiâ viſionis; ſed non cognovit, ſcientiâ ſimplicis intelligentiæ: hoc enim eſſet comprehendere, ad quod nec anima Beati, nec anima Chriſti poteſt pertingere. Si autem aliquis objiceret illud Pauli; Sic currite, ut comprehendatis, pro explicatione advertendum, quod comprehenſio duobus modis à ſacris Theologis conſideratur, vel pro cognitione divinæ eſſentiæ totaliter & omnibus modis, quibus eſt cognoſcibilis. hoc modo dicimus, ſolum Deum comprehendere ſeipſum, quia Beati vident Deum totum, ſed non totaliter. vident divinam eſſentiam infinitam, ſed non infinité. alio modo accipitur comprehenſio, pro conſecutione ultimi finis, nimirum, quia habent Deum præſentem cum perpetuitate, & ſecuritate. D. Th. 1. p. q. 12. a. 7. hoc modo Sancti dicuntur comprehenſores, quia vident, poſſident, & tenent Deum, nec unquam dimittent. ſic intelligitur illud Pauli; Sic curri-

currite, ut comprehendatis. Quapropter licet Divus Paulus viderit divinam essentiam, non tamen fuit comprehensor, quia fuit per modum transeuntis. Beati vero jure dicuntur comprehensores, quia habent semper Deum præsentem, & præ lætitia canunt, Gaudium nostrum nemo tollet à nobis. Si igitur, ô homo, divinæ consors factus es naturæ, si ad Regni gloriam cum Angelis vocatus, si ad Imaginem divinæ Majestatis conditus, cur non aliquando agnoscis dignitatem tuam? cur tanto studio curas res viles, res perituras? Cur ad cælum natus, circa terram cor tuum apponis? O quàm melius tecum ageretur, ô homo, si tanto studio animæ salutem quæreres, quanto corporis. Quid enim non præstas, ut corporis saluti prospicias? quas opes non profundis? quibus laboribus non insudas? si ob hoc in longinquas partes peregrinandum sit, peregrinaris. si corpus diuturnâ inediâ extenuandum sit, extenuas. si à solitis deliciis abstinendum sit, abstines. si ferro, igne, incisionibus opus fuerit, ferrum pateris, & ignes, ut corporis dispendio majus redimas ejusdem corporis dispendium. Nonne magnæ insaniæ evidens argumentum, corporis morituri gratiâ, tam multa præstare, & propter immortalem animam ad cælestem gloriam destinatam, aut nihil, aut parùm pati? Hanc dementiam eleganter expressit Ovidius,

2 Cor. c. 9.

Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignes,
Arida nec sitiens ora lavabis aquâ.
Vt valeas animo quidquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore majus habet.

De Leone animalium Rege legitur, quod sinit se ligari, & exiguo filo etiam à puero circumduci ut eleganter expressit Alciatus; dum currui à leo- Alciat. embl.

 nibus

nibus tracto, puerum aurigam præficit, qui eos, quò libitum erat, dirigebat. at si fortè transeundo respicit fontem aquæ vivæ, & ibi imaginem regiam repræsentari, statim indignatus vincula frangit, puerum dejicit, & rugiens properat ad silvam. Tu Rex omnium creaturarum, Deï imaginem gerens, cur non fremis? cur non rubore suffunderis? cur non dissolvis vincula colli tui? cur non clamas cum Philosopho morali, Ad majora natus sum, quàm ut terræ serviam.

Suetonius in Aug. Julia Cæsaris Augusti filia, cùm argueretur à patre de superbo amictu, & ipsam enixè rogaret, ut mundum muliebrem nimis pretiosum exueret, audacter respondit; Pater meus oblitus est, se esse Cæsarem; at ego memini me esse Imperatoris filiam, & proinde primam omnium, quæ sunt in mundo Reginarum: quare æquum est, ut quæ sim, exteriùs quoque demonstrem. Tu homo, qui summi Imperatoris es filius, ad Regni gloriam destinatus, super omnes creaturas, Angelis exceptis, collocatus, propriæ dignitatis immemor, rebus vilibus deservies? ad æternam gloriam te voco, ad quam natus es, at quid potest commensurari animæ æternæ, nisi æternum? si ergo ad gloriam non morituram creatus es, quid gloriam quæris perituram? Recordare cujus capitis sis membrum, attende ad petram, de qua excisus es; in

Iob. c. 5. mentem revoca, cujus Principis sis Imago, sic enim visitans speciem tuam, non peccabis. cujus loci duplex est interpretatio, prima est lectionis Hebraïcæ, quæ sic habet, Visitans habitaculum tuum non peccabis. ubi per habitaculum, corpus intelligimus, quo anima includitur, cujus si cogitemus miserias, humiliter de nobis sentiemus; non secus ac superbus Pavo, qui postquam pulchras expandens

pandens alas intumuit, cùm ad pedum deformitatem deflectit oculos, mox illas contrahit, ac mœrore languescit. Secunda expositio nostro instituto valde accommoda, est doctissimi Lyrani, qui per speciem intelligit pulchritudinem, adeò ut sensus sit; Visita speciem tuam, hoc est, considera animæ tuæ dignitatem, in qua Deï relucet imago, tunc non ita humiliter de te judicabis, ut ad res viles indignè illam dejicias. Recole, ô homo, cujus imaginem geras, Deï nimirum, sic enim affirmant divina oracula; Faciamus hominem ad imaginem nostram. Sed dubitabit quispiam, cur in productione hominis mutatus est loquendi modus? primò enim dictum fuit, Fiat, postea dicitur, Faciamus. quid est hoc? Respondet Augustinus super Genesin, non in hoc præeminet homo aliis rebus, quod Deus fecit ipsum hominem, quasi alia ipse non fecerit, cùm scriptum sit; Opera manuum tuarum sunt cœli. sed in hoc, quod ad imaginem Deï factus est homo. utitur tamen Scriptura in productione hominis speciali modo loquendi, ad ostendendum, quod alia propter hominem facta sunt, ea autem quæ principaliter intendimus, majori cum studio efficimus. Nec intelligendum est, Deum Angelis dixisse, Faciamus hominem, sed hoc dicitur ad significandam pluralitatem divinarum personarum, quarum imago expressiùs invenitur in homine. dixit ergo, Faciamus, quasi in formatione hominis Deus advocaret divinarum Personarum consilium. tantæ molis erat humanam condere gentem. Hanc hominis præstantiam non ignorabat Cicero dicens: Qui seipsum novit, sentit se habere aliquid divinum. Huic reï de qua agimus, appositè facit exemplum, quod narrat Plinius de Rege Demetrio; is enim opulen-

D. Th. 1 p. q. 91 art. 4.

Alex. 2 p. qu. 55. memb. 2.

Lib. 2 de legibus.

pulentam urbem Rhodum,obſidione dum premeret, monitus à militibus, urbem capi non poſſe, niſi templum, in quo Protogenis inclyti pictoris erat imago, incendio immiſſo, corrueret, protinus obſidionem amovit, majus arbitrans incommodum,tam præclaram excellentis viri ſtatuam comburi, quàm optato victoriæ triumpho privari. ſi ergo Demetrius inane unius hominis ſimulachrum tanti faciendum judicavit, quanti, quæſo, ſempiternæ divinitatis Imaginem, quam animo habemus incluſam, æſtimare debemus? O maximum dementiæ genus, pro umbris & figmentis ſolida & vera bona negligere! Pulchre hujuſmodi homines inſipientes cani comparantur, quem moralis Philoſophus in ſuis apologis fingit flumen tranſeuntem, qui portans in ore magnum carnis fruſtum, mox videns ſubter aquam, umbram ipſius, putanſque illud quod apparebat in aqua grandius eſſe, dimiſit verum, ut apprehenderet fictum, unde contigit, ut utroque fuerit deſtitutus.

Refert Plutarchus in vita Periclis, Cæſarem, cum exterarum gentium legatos Romæ obambulantes cerneret, & catellos brachiis foventes, interrogaſſe, num mulieres apud illos liberos parerent; quaſi ineptiam illorum argueret, quod amorem pueris debitum, beſtiis adaptarent. O quantis lachrymarum imbribus, calamitatem hanc deplorabat Vates Regius; Homo, (ſuſpirans ajebat) cùm in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. ſiquidem quemadmodum beſtiæ nihil amant, nihil quærunt, nihil volunt, niſi bona hæc ſenſibilia, quia aliorum bonorum capaces non ſunt; ſic homines, culpâ ſuâ, in conditionem be-

ſtiarum

ſtiarum tranſierunt; nihil enim cogitant, nihil expetunt, nihil ſapiunt, niſi terrena, quaſi ſine ſpe alterius vitæ viventes, veluti pecudes omnia bona, & mala ex utilitate, & ex detrimento corporis metientes. & quæ, rogo, major calamitas, quàm ut homo baptizatus, qui ſupra Angelos ſeſe attollere poteſt, in gradum beſtiarum ſeſe dejiciat? Quod expendens Gregorius dixit; Pejus eſt comparari, quàm naſci, quoniam naturaliter non habere rationem, tolerabile eſt; hominem verò ratione decoratum, irrationabili naturæ comparari, crimen eſt voluntatis. O quàm pulchrè Tertullianus, Video hederas, quantum velis premas, ſtatim ad ſuperna conari. video illas, nullo præeunte ſuſpendi, quod malint parietibus invehi textili ſylva, quàm humi teri voluntariâ injuriâ. Tu animal ad ſublimia natum, humi reptare pulchrum putabis? cælum, cælum potiùs inſpice, ad cujus ſpectaculum te excitavit Deus, & pro ſtemmate Helitropium gerens, audacter clama, Non inferiora ſequar.

Os ſublime datum? Mentem quoque dirige ſurſum,
Si ad cœlum natus, cœlica Regna pete.
Quid tibi cum brutis, ſupremi Regis Imago?
Terram terra colat, ſpiritus aſtra petat.

Caput XIX.

Facilis & benignus ad Principem pateat accessus, & omnes gentes magnificabunt eum.

Divinum oraculum ab historico Euangelico relatum vobis propono, Principes, imitandum. Stans autem Jesus jussit cæcum adduci ad se. Hinc enim facilè intelligetis, præcipuum munus Principis esse, aures benignas auxilium implorantibus præbere, eorum lites non protrahere, jus sum unicuique reddere, populi salutem totis viribus procurare, etiam æraria exhauriendo, etiam proprias divitias, etiam sanguinem effundendo, si res expostulasset. Licèt enim servi sint subditi, homines tamen sunt; licèt servi sint, humiles tamen amici sunt. Nec obstat axioma Aristotelis, Domini ad servum non est amicitia, quia sic intelligitur: non est amicitia secundùm quod servus, sed secundùm quod homo; nam secundùm quod servus, dissimilis est ei; ut autem homo, similis. At si similis, benignus esse debet, juxta illud adagium, Homo homini Deus. Quod quia Principibus, ad Imperium ritè administrandum plurimum conducit, proinde non erit absonum, si ejus rei quædam singularia, nec omnibus passim obvia, proferemus exempla.

Luc. c. 18. *Sen. ep. 47.* *Arist. li. 8 ethic.*

Cùm Adriano Imperatori mulier occurrisset in via, ab eoque, ut se audiret contenderet; primo quidem sibi esse otium negavit, ubi tamen mulier ita exclamare cœpit; Noli ergo regnare, mox conversus libenter eam audivit.

Xiphilinus ex Dione in Adriano Imper.

Nec Demetrii exemplum silentio obvolvendum,

dum, de quo ita Plutarchus. Obtundente aliquando Demetrium anu in transitu, & crebrius flagitante audientiam, ait Rex, tunc temporis sibi non vacare. quæ cum exclamaret; Noli ergo Rex esse, graviter hoc dicto stimulatus, & rem tacitus considerans, statim domum rediit, omniaque postmittens, exorsus ab illa anu, per multos dies vacavit. Plut.to. 3 vitar. in Demetrio.

Idem prorsus de Philippo Alexandri patre scribit historicus, Anus quædam inops, ait, sæpenumero petiverat, ut causam disceptaret, at respondente Philippo, non vacare sibi, confestim subjecit mulier; Noli ergo regnare. Quod ille dictum admirans, non illam modò, sed & alios statim audivit. Plut.to. 2, opusc. de Phil.

Quid dicam de Artaxerxe Cyri minoris fratre? hic non tantùm compellantibus liberalissimè vacabat, sed & uxori suæ jubebat, ut pilenti aulæa dimoveret, quò posset ab iis, qui vellent, compellari in via. Plut.to. 1, opusc. de Artax.

De Cn. Pompejo, Romanæ eloquentiæ parens ita scribit, Adeò facilis aditus ad eum, ita liberæ querimoniæ de aliorum injuriis esse dicuntur, ut is, qui dignitate Principibus excellit, facilitate par infimis esse videatur. Cicer. orat.pro l.Manilia.

Sed quid? Nonne de Octavio Augusto scribit Suetonius, quod promiscuis salutationibus admittebat & plebem? quin tantâ comitate adeuntium desideria excipiebat, ut quendam joco corripuerit, quòd sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi elephanto stipem. hoc est, non sine metu. molestum autem erat eï, timeri. Sueton. in Oct. Aug.c.3.

Quis pro dignitate celebrabit Vespasianum Imperatorem, summis laudibus ad sidera usque extollendum? Hunc enim etiam è morbo decum-

bentem, legatos admisisse, & audisse accepimus, ut ostenderet, Principes, omni prorsus horâ paratos esse debere, subditorum necessitatibus audiendis. dicebatque familiaribus, Imperatorem stantem mori oportet. bene in hanc rem Divus Bonaventura, Subditi facilem accessum ad præsulem habeant, patienter eos audiat, benignè eis satis faciat, studeat magis amari, quàm timeri; quia libentiùs obeditur illi, qui diligitur, quàm qui timetur.

Hoc probè noverat Rudolphus Imperator, Austriaci sanguinis decus, & ornamentum. hic cùm intelligeret, purpuratos, & aulæ regiæ primarios, ab ejus congressu, tenuiores arcere, dignam suo genere vocem edidit. Sinite homines ad me venire, neque ideo Imperator sum, ut arculâ includar. dignissima vox Imperatore Austriaco.

Nec minori laude dignus, Princeps ille piissimus, qui ut omnibus pateret, querelas auditurus, duobus hebdomadæ certis diebus in loco publico considebat, duos secum insignes habens viros, quibus illud sæpè dictitabat, sanè memorabile, Si nobis, qui homines sumus; licet ad Deum accedere absque ullo intercessore, quomodo non etiam id licebit conservis nostris ad nos? ô vox Christiano Principe digna.

Quid dicam de Trajano Imperatore, præclaro pietatis exemplo? hic cùm profecturus ad bellum, jam equum conscendisset, vidua quædam occurrit suspirans, plorans, altaque voce clamans, Filius meus (ô Rex) te regnante interfectus est. mox apprehenso pede illius, dixit: Obsecro domine, ut quia eum mihi reddere non vales, sanguinem ejus saltem vindicare digneris. Ego, ait ille, satisfaciam tibi, cum rediero; quod si non redieris, ait illa,

Vinc. Belnac. spec. histor. lib. 10. c. 46.

illa, quis mihi præstabit? Successor meus, ait Imperator, satisfaciet tibi. at illa, Quomodo hoc sciam? quod etsi facturus est; quid tibi proderit, si alius benefecerit? Successor tuus injuriam patientibus, vel passuris, pro se tenebitur, te non liberabit justitia aliena. nonne meliùs tibi est, ut tu justitiam mihi facias, & pro hoc mercedem tuam recipias, quàm alteri hanc transmittas? Tunc Trajanus ratione pariter pietateque commotus, equo descendit, & causam viduæ diligenter examinans, condignâ satisfactione viduam consolatus est. O Principem perpetuis encomiis celebrandum! de quo Plinius ita scribit, Nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora, audiuntur statim, admittuntur statim.

Quid? de hoc etiam Principe, refert Eutropius, quod culpantibus amicis, quia nimis circa omnes communis esset, & facilis, benigné respondit, Talem se velle esse Imperatorem privatis, qualem Imperatorem privatus optasset. Hinc meritò acclamatum est, Bonitas Trajani. Eutrop. rerum Rom. lib. 8.

His artibus Absalon Princeps furabatur corda hominum, ait enim sacer textus, Omnem virum, qui habebat negotium, ut veniret ad Regis judicium, vocabat Absalon ad se, & familiariter alloquebatur dicens: Videntur mihi sermones tui boni & justi, sed non est qui te audiat constitutus à Rege, dicebatque, Quis me constituat judicem super terram, ut ad me veniant omnes, qui habent negotium, & justè judicem? sed & cum accederet ad eum homo, ut salutaret illum, extendebat manum suam, & apprehendens, osculabatur eum, faciebatque hoc omni Israël venienti ad judicium, ut audiretur à Rege, & sollicitabat corda virorum. Benevolentia enim populorum (dicebat Lib. 2. Reg. c. 15.

Rex

Rex Antigonus) est optimum Regni fundamentum, & unicum rerum gerendarum præsidium.

Discant itaque Principes à supremo omnium Regum Monarcha, de quo Apostoli acclamabant, Turbæ te comprimunt. Quo ex loco apertè colligitur, Deï filium non habuisse janitores, qui accedentes ad eum impedirent, contra plurimos Principes, qui inaccessibiles se reddunt; perinde ac si essent res, quæ non solùm usu, sed & visu consumerentur. Servandus tamen omnino est modus à lege præscriptus, quæ sic præcipit, Observandum est jus reddenti, ut in adeundo quidem facilem se præbeat, ita tamen ut non patiatur se contemni.

Luc. c. 5.

l. obser. dig. de offic. præsid.

Aures sponte tuas miseris poscentibus offer,
Omnibus esto pius, omnibus affer opem.
Sic populis charus, sic Regni firma potestas,
Sic tibi summa quies, fama perennis erit.
Templa patent cunctis, omnes ut Numen adorent.
Regia si pateat, Numinis instar eris.

CAPUT XX.

Importunos delatores non facilè audiat Princeps, nec admittat, & erit in pace Regnum ejus.

DELATORIBUS non facilem aditum præbeat Princeps. sic præscribit divinus Plato, & quidem pulchre. Intelligebat, nimirum vir sapiens, nimiâ delationum facilitate, ingentem campum calumniis aperiri, calumniis autem innocentiam exterminari, ac demum omnia confundi, ac perturbari. rogatus Apollonius à Rege Babyloniæ,

Plato li. de Repub.

niæ, quâ ratione quietus in suo principatu perduraret? Si, inquit, paucis fidem adhibueris: nulla enim major Regibus pernicies impendet, quam cum delatoribus facilem ad se aditum præbent. Non tamen accusationes omnino rejiciendæ, nec omnibus abroganda fides. utrumque enim, ut ait Seneca, in vitio est, & omnibus credere, & nulli. sed magna est adhibenda cautio, ne aures Principis seducantur. Hic est enim nervus Imperii, non temere credere, quoniam pro rectè administrando Regno omnibus fidem præstare, fatuitatis est; nulli, pertinaciæ; bene autem consulenti ambas aures aperire, summa prudentia est. Cæterùm, quia frons, oculi, vultûs persæpe mentiuntur, & oratio sæpissime; nec facilè est, insidias artificiosè compositas primo congressu dijudicare; proinde summo studio invigilandum. siquidem, quot homines experimur, verba melle dulciora proferentes, qui tamen incautos misere decipiunt? Annales Taciti evolvamus, & Sejanum scelestissimum hominum reperiemus, pro optimo, fidelissimoque habitum à Tiberio, de quo sic historicus; Et quamquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. Vetus erat adagium, Homo homini Deus. non multò pòst; Homo homini lupus. at nostrâ hac tempestate; Homo homini hamus. est lupus, non inficior, bellua ferox, & sæva nimis, verùm si te eminus aspiciat, aliquando in fugam convertitur; si cominus, spiculo transverberatur. At quis est tam lynceüs, qui hamum escâ opertum dignoscat, ab illoque semper caveat? Quis, inquam, tam prudens, qui hominis insidias dulci sermone obvolutas, subterfugere sciat? Utinam tam facilè esset præstare, quàm est simulare bonitatem. Proinde mo-

Corn. Tac. lib. 4 annal.

Lactan. lib. de vero cultu c 6. monendi sunt Principes, ut cautè delatores audiant, aures omnibus præbeant, non etiam fidem, illud adagium præ oculis habentes,

Pelle sub agnina, latitat mens sæpe lupina.

Nam multi spe, aut odio, vana deferunt, & aures Principum phalerată oratione ita præoccupare solent, innocentes criminando, ut difficillimum sit, ex præcordiis illorum evellere, quod falsus criminator infixit. Quam aptè Regius Vates delatores impios comparat serpentibus, Acuerunt linguas suas sicut serpentes. in tribus consistit similitudo, in cibo, in morsu, in lingua. quis cibus serpentis? terra. Terram comedes. qui cibus detrahentis? proximi peccatum. sic peccatorem appellat David, nimirum, terram & pulverem, Non sic impii, non sic, sed tanquam pulvis quem projicit ventus à facie terræ. serpentes, quos mordent, veneno inficiunt, præsertim aspides, sic affirmante Vate Regio, Venenum aspidum insanabile. detrahentis morsus insanabilis, quia sagittæ instar penetrat, Dentes eorum arma & sagitæ. facili negotio ingreditur sagitta, sed in extrahendo illam, hoc opus, hic labor. pulchre Bernardus, Levis est sermo, quia leviter volat, sed non leviter vulnerat; leviter ingreditur, sed non leviter removetur. Prov. c. 8. Proinde Sapiens dicebat; Verba bilinguis, quasi simplicia, & ipsa perveniunt usque ad interiora ventris. hinc Propheta comparabat detractores carbonibus, quia, aut comburunt, aut inficiunt; Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis. Hyeronymus ex Hebræo legit, cum carbonibus juniperorum. isti adeò inficiunt, & denigrant, ut vix possit deleri nigredo,

Quem semel horrendis maculis infamia nigrat,
Ad bene tergendum multa laborat aqua.

Quinque

Quinque conditiones linguæ ſerpentis affert Plinius; ſubtilis, atri coloris, perlonga, vibrans, triſulca. Lingua detrahentium, omni gladio acutior, lingua eorum gladius acutus, & adeò ſubtilis, ut intimas cogitationes hominum, inſtar Deï, audeat penetrare. O improbe, an neſcis regulam apud legiſtas, qui judicat in alieno territorio, incurrit crimen læſæ majeſtatis, quia eſt vitium uſurpatæ juriſdictionis? hoc eſt munus proprium Deï; ſolus enim Deus ſcrutatur corda. atri coloris. quia detractor, utpote, quia malus & niger, omnes alios judicat eſſe malos, juxta Philoſophi oraculum, Omne quod recipitur, per modum recipientis recipitur. & Sapiens dicebat; Cor ſapientis in dextera ejus, cor fatui in ſiniſtra. ſcribunt medici, quod cor ſituatum eſt in medio pectoris; & inclinat in ſiniſtram, & hoc in omnibus; quomodo igitur dicit Salomon, cor ſapientis in dextera, & cor fatui in ſiniſtra? quia fatuus omnia quæ videt perperam judicat, & ad ſiniſtram partem flectitur, perlonga eſt lingua ſerpentis, lingua impii delatoris longa, quia omnes attingit, nemini parcit; ideo vitium detractionis dicitur peccatum ſine lege. dixit Angelus ad Iſaïam quondam aulicum, Peccatum tuum mundabitur. Hebræus legit, peccatum tuum ſine lege. ſed quomodo? quia nulli parcit, nec amicis, nec inimicis, nec bonis, nec malis, nec præſentibus, nec abſentibus, nec vivis, nec mortuis. vibrans. hoc eſt, ad feriendum parata. triſulca. quia lingua delatoris iniqui, tres interficit ictu uno. ſed quid? non ſolùm impius delator eſt ſimilis ſerpenti naturali, ſed etiam diabolico. quis enim fuit primus detractionis inventor? utique diabolus. Scit Deus, dicebat, quia in quacumque hora comederitis aperientur oculi veſtri.

Rom. c. 8.

Eccl. c. 10.

Iſa. c. 6.

Gen. c. 1.

vestri. hinc in oraculis divinis hoc vitium dicitur
1 Tim. c. 3. diabolicum. Paulus namque enumerans conditiones sanctarum mulierum, dixit; Non detrahentes.
Psal. 40. lectio Græca habet; Non diabolicas. sic David; Verbum iniquum constituerunt adversùm me. Hieronymus exponit, verbum diaboli. Quid igitur, ô Princeps? non libenter audias, sed sepi aures tuas spinis, sic particeps peccati non eris. ita
Psal. 14. volebat innuere David; Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? qui loquitur veritatem, & qui opprobrium non accepit adversùs proximum suum. D. Hieronymus ex Hebræo vertit; Et opprobrium non sustinuit adversùs proximos suos.
Prov. c. 25. Dubitat Bernardus, uter magis delinquit? qui loquitur, an qui audit? nodum solvit dicens: Qui murmurat habet diabolum in lingua; qui autem libenter audit, habet diabolum in aure, quia si vultum subtristem, imò iratum exponeret, statim
Prov. c. 4. vox detractoris faucibus hærebit. Ventus aquilo, dicebat Sapiens, dissipat pluvias, & facies tristis linguam detrahentem. audi consilium Salomonis Regis sapientissimi; Remove à te os pravum, & detrahentia labia sint procul à te. propterea prudenter admonebat divus Augustinus,

Quisquis amat dictis absentum rodere vitam,
Hanc mensam vetitam noverit esse sibi.

Nec valet, cognitâ causâ, facti aliquando pœnitere, tum quia res nunquam in integrum redit, tum etiam quia in viro sapiente nihil turpius, quàm dicere, Non putaram. Cum itaque delator sese offert, vires tuas collige (ô Princeps) insidiosum aliquid suspicare, alteram aurem absenti claude. ita consueverat Alexander Magnus, qui in audiendis causis, quamdiu diceret accusator, aurem alteram manu occludebat, quæ reo illi-

bata

bata servaretur, alteram tantùm porrigebat accusatori. Huc pulchre facit, quod scribit Amianus, de quodam Cephido accusatore acerrimo, qui apud Julianum Imperatorem accusabat Numerium furti. Cùm autem objecta diluerentur; tunc accusator irâ percitus, exclamavit; Et quis nocens poterit esse unquam, si negare sufficiet? Tunc Julianus, Et quis innocens esse poterit, si accusare sufficiet? Exemplum supremi Principis ante oculos tibi constitue, ille enim non contentus clamore, qui usque ad astra pervenerat, descendit, ut videret. sic divina narrat historia, Descendam, & videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint. ignorabatne Deus, omnia perlustrans, istorum scelera, ut videre opus foret? non ita quidem, sed eo factum fuit, ut Principibus daretur exemplum, ne in judicando præcipites ruant, sed audita relatáque exactè discutiant. siquidem in primo statim congressu patulas aures calumniantibus aperire, non solùm est indignum viro, sed etiam à justitia valde alienum. Quoniam nimia credulitas Principis, sæpe est calamitas innocentis.

Amian. Marcell. lib. 18.

Gen. c. 18.

Omnibus haud credas, sed tantùm vera loquenti,
Sæpius innocuo lingua dolosa nocet.
Regia (crede mihi) res est, non credere cunctis,
Rara fides hominum, semper in ore dolus.

CAPUT XXI.

Adulatores tanquam Regni corruptores, abhorreat Princeps. Et erit nomen ejus gloriosum.

PRINCIPUM Regiis quàm perniciosi sint adulatores, satis facilè colligi potest ex Tigrane Ponti Rege, qui in primordio sui principatûs, erga omnes mitis, ac placidus fuit; sed brevi temporis intervallo, vanis & variis adulationibus illectus, non acerbus modò & durus, verùm crudelis, & penitus intolerabilis evasit; adeò ut, illius mores Græci omnes execrarentur, nec eum ullo pacto ferre possent. Quin eò superbiæ, & amentiæ devenit, ut graviter contra L. Lucullum indignatus sit, quòd eum Regem tantùm, non autem Regem Regùm per epistolam salutasset. Cur autem miser iste Princeps, ad tantam ruit dementiam? quia aures nimiùm faciles præbuit adulatoribus, à quibus ficta pro veris plerumque audiuntur. Quid Domitianum Imperatorem ad tantam stultitiam perduxit, ut fastu plenus, divinum sibi honorem fieri imperaverit? Quid Maximinum impulit, ut Romanis Senatoribus suos pedes osculandos præberet? Quid Demetrium fascinavit, ut divinum honorem affectans, legatos Athenienfium, biennium apud se detinuerit? Cur Rex Chaldæorum, ad tantam ruit insaniam, ut in aurea statua effigiem suam populo præberet adorandam? omnes, omnes ex fœdo adulationis fonte potarunt. In

Sen. li. 2. de clem. c. 1. initio Imperii sui clementissimus fuit Domitius Nero, de ipso enim refert Seneca, quod cum appre-

apprehendiſſet calamum, ut quoſdam damnaret delinquentes, jam morti addictos, cum lachrymis exclamavit: Utinam litteras neſcirem! vox Principe digna. At quomodo ad tanta facinora devenit, horrendum ſævitiæ portentum? vide annales Taciti, & intelliges, quanta incommoda afferat Principibus fœdiſſima adulatio. dicat, dicat Xerxes in quot mala inciderit nimiâ adulatione corruptus. Hic vanâ elatione tumens, bellum Græciæ indixit; tunc hominem jam furentem variis adulationibus familiares impellunt, alius enim dicebat, Græcos ad primam adventûs famam terga verſuros. alius, tantâ mole militum non ſolùm vinci Græciam, ſed obrui poſſe. alius, vix rerum naturam ſufficere. ſed quid? tandem ſuperatus Xerxes, intellexit quàm ſit perniciosa Principibus peſtifera adulatio. Hanc ſæviſſimam peſtem abominabatur Julius Cæſar, quod multis declaratur argumentis, & inprimis, cùm ex Alba Romam rediret, dum complures obvii eum ſublatis vocibus regem ſalutarent, indignatus ille exclamavit, Non ſe Regem, ſed Cæſarem vocari; quin cùm honores humanis majores, ex Senatûs conſulto ei deferrentur, id iniquo animo tulit, dixitque, Referte reliquis Senatoribus, minuendos potiùs eſſe honores, qui mortalibus exhibentur, quàm augendos. Cùm etiam aliquando lupercalia ſpectaret, Conſul Antonius lauream coronam Cæſari imponere voluit; at ille mox eam rejecit. ſed cùm rurſus afferret, juſſit in Capitolium eam deferri, ut oſtenderet Jovem Regem, non Cæſarem coronandum eſſe.

Sen. lib. 6 de benef.

Quid de Tiberio Imperatore? nonne adulationes abhorruit? Cùm enim à quodam, Dominus

Sueton. in vita Tib. cap. 27. appellaretur, tanquam injuriâ affectus ægre ferens; Nolo, inquit, honorem, qui humanitatis fastigium transcendat, at Dominum vocari, soli Deo convenit. & statim, publico decreto vetuit, ne quis eum dominum appellaret. neque (ut scribit Diodorus) ullum templum sibi proprium extrui passus est. Et tandem nomen patris patriæ à Senatu sibi oblatum, totis viribus, ut tradit Tacitus, recusavit.

Diodor. lib. 57. histor. Rom. Tac. li. 1. annal.

Hoc etiam titulo laudandus Carolus Quintus Imperator invictissimus. hic enim dum esset in tentoriis, audiens nuntium barbarum, Regem suum vocitantem, Dominum dominorum, justo furore excandescens, dixit: Turpiter mentiris impie, quoniam hoc nomen solius Deï proprium est. sic attestante Romanâ Ecclesiâ, Quoniam tu solus Sanctus, tu solus Dominus. siquidem omnes monarchæ, Deï comparatione, non Domini, sed vicedomini appellandi sunt. Hinc enodatur quæsitum illud non contemnendum, quare in officio divino lectiones dicturi, petunt benedictionem, dicentes: Jube domne benedicere, per syncopam; non, jube domine? quia solus Deus est absolutè Dominus, cui meritò decantandum Davidicum illud elogium, Domini est terra, & plenitudo ejus, orbis terrarum, & qui habitant in eo. proinde illi soli debetur pleno jure nomen Domini non syncopatum; reliqui verò Principes, non domini, sed diminuti domini, appellari debent. ut sapienter decrevit Imperator Tiberius, pro vitanda & vetanda adulationis nota.

Dignus obelisco Pascenius, quia adulatores, indecoros, & inglorios, tanquam propriæ vitæ insidiatores, ex aula eliminavit. Cùm enim quidam Imperatori, recens constituto, panegyricum recitare

tare vellet, adulatoria verba ægre ferens dixit: Scribe laudes Marii, Annibalis, vel alterius ducis optimè functi, & narra, quid ille fecerit, ut nos imitemur: nam laudare viventes, irrisio est, Principes præcipuè, à quibus speratur.

Nec silentio involvendus Alexander semper magnus, cùm enim Onoscrates laudes Alexandri Regis conscripsisset, sed adulationis & falsitatis plenas, Alexandroque præsentaret, tunc, ait Alexander; O quàm cuperem Onoscrates, cùm defunctus essem, ad modicum tempus reviviscere, ut cognoscerem quo animo, posteri scripta hæc lecturi essent; minimè mireris, si nunc illa laudant, nimirum, quia hac quasi quâdam inescatione, unusquisque benevolentiam expiscaturum se sperat. Strabo lib. 5.

Isocrates vir sapientiâ & eloquentiâ insignis, nullam pestem esse dicebat magis perniciosam Principibus, adulatore. Corrumpit enim ingenuos mores, cùm semper mentiatur, & vitia pro virtutibus extollat. Proinde Carneades dicere solebat, Principum filios nihil rectè discere præterquam equitare, quod his omnes adulentur, solus equus non curans, Regem gerat an privatum, tergo excutit quemlibet, qui equitandi fuerit imperitus. Hinc est quod haud facilè Principes ab erratis recedunt, quod nemo audeat illos corripere, nedum leniter admonere. Quin vix audent ipsi confessarii nudam aperire veritatem. Quod quidem turpe, & inglorium, imò gravi supplicio dignum. Et huc appositè facit exemplum memorabile cujusdam potentis. quod utinam mortalium cordibus infigatur. Hic igitur morti proximus, accersito notario, qui voluntatis suæ dispositionem scriberet, inter cætera dixit; Corpus meum terræ detur, ex qua sumptum fuit,

anima verò dæmonibus tradatur, quia eorum eſt. Stupentibus omnibus præ horrore, & ſcribere recuſantibus, rabie plenus repetiit. anima mea dæmonibus debetur, inſuper anima uxoris meæ, & animæ filiorum meorum, & anima Confeſſarii meï. mea quidem, quia aliena rapui & retinui. anima uxoris, quia ad id me invitavit; filiorum, quia ut eos locupletarem, aliena ſurripui; anima Confeſſoris, quia debitè non me abſolvit, nec unquam corripuit. Et hæc loquens animam exhalavit. Ecce multorum potentium damnatio, quia ipſorum aures, nec veritas, nec correctio pertingit. hinc Carneades dicebat: Vis ſcire, cujus reï inopiâ laborant magna faſtigia? & quid omnia poſſidentibus, deſit? ille, qui verum dicat. imò pro quodam miraculo habetur, quod Principes reſipiſcant. ita innuere videtur divinum illud oraculum. Ecce Magi ab oriente veniunt. hoc enim adverbium admirandi vix unquam in ſacris litteris uſurpatur, quin novi ſemper aliquid portendat. Cùm ergo dicitur, Ecce Magi. prodigia, paradoxa, res novas, & planè admirandas inſinuat. Eſt enim quaſi prodigium, principantes ad cœleſtia converti, cùm non habeant, qui eos ad viam ſalùtis alliciant. habent quidem adſtantem applaudentium turbam; qui illos nimiùm bellè ſibi placentes, pertrahunt in præceps. Aſperum quidem primo intuitu bonus Conſiliarius tibi aliquando propinat, ſed cùm divinæ legi conſentaneum ſit, non debes reſpuere, ſed eorum exempla tibi proponere debes, qui cum ſpecioſiora ſuadentibus acceſſiſſent, dulci adulationis veneno epoto periere, pereuntque in dies funditus. Davidis optimi Principis conſilium ſequere, ô Princeps, qui malebat à viro juſto corripi, quàm ab impro-

Sen. de benef li. 6. c. 30.

Matth. c. 2.

Tac. li. 1.

improbis unguento simulatæ adulationis deliniri. Verè laudandus Philippus Macedonum Rex, qui cùm quorundam captivorum spectator esset, vesteque supra genua collectâ sedebat, unus captivorum rogavit, ut eum liberare vellet, qui amici ejus fuerat filius. petiit Philippus, ut nomen exprimeret; cui cùm captivus ipsi soli se id dicturum respondisset, vicinior factus hoc unum dixit, Vestem, ô Rex, quam supra genua collegisti, demitte, neque enim ita sedendo, decorem Regium servas; quo verbo audito, Philippus statim vestem demisit, & ut amicæ admonitioni gratus esset, captivum statim, ut amicum liberavit. en bonus Princeps veritatem non abhorruit, sed libenter audivit. Nec erit abs re, illos Sirenibus comparare, siquidem hæc monstra marina faciem habent muliebrem, & suaviter concinunt, sed nautas auscultantes in somnum inducunt, sopitosque in mare demergunt. Quod intelligens Ulysses, suas, ac sociorum aures, cerâ obturavit, nè incauti illos Sirenum cantûs exaudirent, & ipse navis malo adstrictus, incolumis periculum evasit. ita planè, qui aures adulatoribus aperiunt, in vitiis suis consopiuntur, & sopiti in mare iniquitatis demerguntur. Princeps igitur, & gloriæ, & salutis memor, mortiferos blandientium applausûs, Ulyssis instar, surdâ debet aure pertransire, frequenter inclamando, Procùl procùl abite profani.

Ingens hoc periculum intelligebant Athenienses suarum legum observantissimi, proinde adulatores tanquam acerbissimos reipublicæ hostes, capitali afficiebant supplicio. Legimus enim Timagoram fœdum Darii adulatorem, ab illis publicâ morte mulctatum, ne unius civis mollissimis blanditiis, tota civitas inficeretur.

Quapropter præclarè docuit Diogenes ille Cynicus, periculosius esse incidere in adulatores, quàm in corvos; isti enim cadaveribus insidiantur, illi autem homini, etiam superstiti, oculos misere effodiunt. Siquidem veritatem, humanæ vitæ oculum, à cordibus Principum tollere nituntur, quibus, instar meretricum, præter judicium, & mentem, omnia precantur. nec desideriis frau-
Pythag. apud Stobæum. dantur, quia Princeps falsâ applaudentium laude delinitus, usque eò insanit, ut præ se omnes despiciat, arbitreturque, se solùm egregiè loqui in hominum cœtu, cùm vix tria verba connectere sciat, seque solum pugnare, & vincere, cùm in pace sit Leo, in prælio Cervus. En miseranda pernicies, ex pessimis adulatoribus emergens, qui homines extra se rapiunt, populisque ludibrio exhibent. De quibus appositè Euangelicus propheta. Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum,
Isa. c. 5. lucem tenebras, & tenebras lucem; qui ex eodem ore calidum, & frigidum efflant: ut ait adagium, natum ex apologo quodam satis noto, sed quia ad rem præsentem facit, non erit absonum recensere.

Satyrus quidam cùm vehementer algeret, hiberno tempore supra modum sæviente, à rustico quodam inductus est in hospitium, admiratus autem, cur homo inflaret in manus ori admotas, rogavit, cur ita faceret? respondit ille, ut frigidas manûs halitûs tepore calefaciam; deinde ubi extructo foco, appositâ mensâ, in pultem fervidam rursum inflaret, magis etiam admiratus, denuo postulavit, Quid hoc sibi vellet? ut pultem, inquit, nimiùm ferventem, halitu refrigerem. Tum Satyrus surgens à mensa, quid ego audio, inquit? tune eodem ex ore, pariter calidum & frigidum

frigidum efflas? Valebis. neque enim mihi ratio est, cum ejusmodi homine, commune habere hospitium. Quis compos mentis non videt, hunc apologum adulatoribus satìs aptè accommodari? isti enim bilingues & mendaces, virum strenuum omni laude dignum, ad ima usque deprimunt, & hominem omnino ignavum, extollunt ad sidera. Ecquid turpius unquam dici potest, quàm hominem vitiorum mancipium, virtutum exemplar nominari? hominem ignavum, natum consumere fruges, parentis patriæ nomine cohonestari? Deum immortalem, quis seipsum adeò ignorat, ut cum artis bellicæ sit omnino ignarus, æquo animo illos audire queat, qui strenuum, ac fortissimum Ducem prædicent, admirentur, ac aliis cunctis præferant? Quonam pacto perpeti potest quispiam, se Achillem vocitari, cùm vilis Thersites, & telluris inutile pondus, ab omnibus passim existimetur, & revera existat? Non possunt viri graves, ficta, ac simulata de se dici animadvertentes, non iniquo animo ferre. Proinde Isocrates Regem suum monebat, ut omnes illos evitaret, qui laudant quæcunque fecerit; illis autem obtemperaret, qui non fortunam, sed personam metientes, ejus errata placidè, ac sine contumelia ante oculos ponunt: quippe, quod illi, dignitati Principis consulant, isti autem mendacii præmium expectantes, interim gloriam Principis labefactant. Hinc Regni præcipitia, quia Principes hac nostrâ tempestate, libentiùs aures accommodant blandis adulantium lenociniis, quàm sanis Philosophorum consiliis, quod Demosthenes orator insignis, apologo de aselli umbra satis eleganter ostendit. Plurima, ac propè innumera possem afferre exempla, ex quibus facile esset conjici,

quàm sit perniciosa aulis Principum adulatorum pestis, qui veluti scorpiones, brachiis ad amplexandum extensis, amorem præ se ferunt, sed caudâ pungunt, & venena effundentes, inficiunt. Unum tantùm, insigne tamen, in medium proferàm, quod vix sine magna animi indignatione, nec legi, nec audiri poterit. De quodam Briano, ganeone turpissimo; scribit Sanderus, quod eò impudentiæ corruit, ut Henrico Octavo Angliæ Regi percunctanti, quàm grave crimen esset, habere rem cum matre primùm, deinde cum filia? respondere ausus fuerit, tam grave, quàm gallinam cum pullo suo comedere. ô vocem non homine, sed diabolo dignam! Fuit tamen cum risu ab homine perdito lætanter excepta. En proprium adulatorum munus, ingenio Principum, ac moribus conformari. Quocirca non abs re Echo comparantur, prolatas voces repetenti, quoniam si Principes aliquid asserunt, annuunt & ipsi; si negant illi, renuunt & ipsi; ajunt, ajo; negant, nego. Sunt etiam umbræ similes, nam illa te sedente, sedet; erigitur, te erigente. hoc tamen fit solùm, præsente Sole; quod si ipse deficiat, evanescit & ipsa. ita prorsus adulatores rident, obsequuntur, applaudunt, dum torcularia vino redundant, & dum horrea frumento abundant; cùm verò intelligunt, te ad inopiam redactum, tunc negligunt, deserunt, & turpiter explodunt. Si Regia abundat, ad laudes & præconia; si laborat inopiâ, ad improperia & contemtum. quibus valde apposite posset accommodari tetrastichon illud, quod primò continet laudes, & salutem precatur; sed si legitur ordine retrogrado, plurima mala exoptat. En carmina miro artificio elaborata.

Nicol. Sand. de schism. Anglico.

Laus

Laus tua, non tua fraus, virtus, non copia rerum
Scandere te fecit hoc decus eximium.

En laudes. invertamus ordinē. & ecce improperia,

Eximium decus hoc fecit te scandere rerum
Copia, non virtus, fraus tua, non tua laus.

Iterum

Conditio tua sit stabilis nec tempore parvo
Vivere te faciat hîc Deus omnipotens.

En laudes, en elogia, en bene valere: sed legamus ordine præpostero,

Omnipotens Deus hîc faciat te vivere parvo
Tempore, nec stabilis sit tua conditio.

En mala imprecatio: eleganter dicebat os aureum; Sicut finis oratoris est, dictione persuasisse, & medici, medicinâ curasse, sic adulatoris finis est, suaviloquio decepisse.

O quàm pulchre, qui adulatores locustis similes dixere. hujusmodi enim animalia per vineas discurrunt, agros perambulant. sed quando? verno tantùm tempore, quando est odor agri pleni: at tempore brumali, quando folia decidunt, frondes arescunt, & fructibus agri spoliantur, mox & ipsa recedunt. hoc est proprium adulatoris ingenium, divitum aures lenociniis mulcere, quando torcularia redundant; at si opes deficiunt, statim terga vertere, imò dentibus & morsibus turpiter impetere. sicut accidit Actæoni, ut Poëtæ fingunt, hic enim à canibus, quos alebat, fuit devoratus; sic Princeps consumtis opibus ab adulatoribus derelinquitur; imò sæpe duris morsibus dilaniatur. Est enim quotidiano experimento probatum, quod qui adulatoribus aures accommodant, brevi ad extremam adiguntur pauperiem. Quippe tam frequenter hauriunt, ut omnino exhauriant. Plin. lib. 8, c. 33.

Nec erit absonum Chamæleonti comparare, hoc namque

namque animal, ut scribit Plinius, omnibus vestitur coloribus, albo excepto: ita prorsus adulatores, vitia Principum laudantes, omnibus induuntur mendaciorum coloribus, nunquam tamen veritatis candore. Egregiè doctor ille Gallus, adulatorum mores expressit, inquiens; Adulator, amicus in obsequio, sed hostis in animo; comtus in verbo, sed turpis in facto; lætus ad prospera, fragilis ad adversa; facilis ad humana, difficilis ad honesta, & semper mendax. O quàm feliciter omnia caderent Principi, si adulatoribus ab aula eliminatis, viros admitterent integritate ornatos. siquidem ob talium societatem domus regia plurima evitat infortunia. hoc autem liquido constat ex oraculo Genesis capite octavo; Non delebo, ait Dominus, propter decem justos, si ibi inventi fuerint, Pentapolim. at vix boni à malis separantur, statim Deus sævit in impios; nam simulatque Loth à Sodomis eductus, flammâ gentem pessimam devoravit. vix Israëlitæ ab Ægyptiis separantur, illico Ægyptii in mari rubro submersi sunt. simulatque Noë ab impiis sejunctus, & in arca inclusus, diluvium perdidit omnes. hoc probè novit Themistocles Atheniensium dux, volens enim domum venditioni tradere, jussit præconi ut diceret, Est vicina homini bono. tantæ molis est bonorum societas. Divus Ambrosius dubitat, quid est quod navigantibus Apostolis, motus magnus factus est in mari? credit Ambrosius hanc tempestatem excitatam, quia ibi erat Judas proditor. ex quo colligere possimus ingentes calamitates illi domui impendere, in qua impius commoratur. nam si ob unius Jonæ inobedientiam, mare ita concitatum est, ut navim in extremum naufragii discrimen conjecerit, quid expectandum, quando

do plures omnibus flagitiis contaminati, ad iracundiam provocant cælum? Perinde Rex David in familia instituenda cautionem magnam adhibebat, Oculi meï ad fideles terræ, ut sedeant mecum; ambulans in via immaculata hic mihi ministrabit; non habitabit in medio domûs meæ, qui facit superbiam; qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum. dicunt naturales, super Laurum radium cœli non cadere: vis fulgura & calamitates à domo tua repellere? in ea justum insere, & omnia feliciter ex votis. Psal 56.

Utinam Principes, Sigismundum Imperatorem sibi proponerent imitandum. hic enim hoc genus hominum, Regiis infensum, tanquam Reïpublicæ pestem, cane pejus & angue insectabatur. Hinc memorandum illud & dictum & factum summis laudibus celebratur. Cùm eum quidam adulator, fucatis verbis demulcere tentaret, iratus, colapho percussit, cui dicenti: Cur me cædis? protinus respondit; Et tu, cur me mordes? ô vocem Imperatore dignam! Hisce enim verbis insinuavit Princeps, adulationem esse quendam rabidum morsum, quoniam sub exteriori verborum suavitate, canini latent dentes, ut ait Propheta: Dentes eorum arma & sagittæ, lingua eorum gladius acutus. Psalm. 140. Proinde malebat à viro justo corripi, quàm à simulatore demulceri, Corripiet me justus in misericordia, & increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Quid autem per oleum peccatoris intelligebat? adulationem, nimirum, quæ blanda est, & corda stultorum hominum demulcet.

Notatu tamen dignum est, quod ubi in vulgata lectione legimus; Oleum peccatoris, in Hebræo legitur; Oleum veneni. vel, ut Hieronymus vertit;

oleum

oleum amaritudinis. Verùm, quomodo adulatio, quæ quasi blandum oleum corda audientium penetrat, oleum amaritudinis appellatur? optimo quidem jure. Nam comprehendit utrumque adulatio, dulcis est, & amara. dulcis, quia delectat; amara, quia cor decipit, & judicium rationis pervertit.

Turpis adulator semper longè exulet aula,
Ni velis Imperii perdere sceptra tui.
Vincit adulator blando sermone Sirenes,
Aures si claudis, instar Vlyssis eris.

Caput XXII.

Amicos spectata fidei, in adversa fortuna probatos, non negligat Princeps; sed amore, & beneficiis foveat. Et tutam Regni custodiam inveniet.

Petr. Rebuffus lib. de privilegiis.

SCITE admodum, ac perbelle fidelis amici figuram descripsere antiqui sapientes. Pingebant insignis formæ adolescentem, capite nudatum, hirsutâ veste indutum, in cujus fimbria scriptum erat, Vita & mors. In fronte hiems, & æstas. habebat latus usque ad cor apertum, ubi hæc aurea verba legebantur, Propè & longé. Hæc autem omnia, insignia quædam documenta præmonstrabant. Quid ætas viridis, & rosea, quando flavescunt crines, caro nitescit eburnea, oculorum gemmis, facies rosea decoratur, viget ratio, visus acutior, auditus promtior, incessus rectior, vultus jucundior? quid, inquam, hæc florida ætas adumbrat? quod

Ugo de sancto Victore. Canon. Reg.

vera

vera amicitia virefcit femper, tempore fenefcit nullo. Quid villofa veftis? quod fidelis amicus, debet effe paratus ad toleranda quælibet ardua pro amico. detectum caput, indicat amicum nunquam effe negandum. quod egregiè infigni eventu teftatus eft Mithridates Rex Ponti. hic enim pro uno Leonico amicò, à Rhodiis in pugna navali capto, omnes hoftes captivos, qui plurimi erant numero, permutavit. tanti faciebat amicitiæ vinculum. latus apertum quid? innuit amicum effe diligendum, non ore tantùm, fed corde, & opere: ut verè poffit decantari elogium illud academicum, Idem ambo. Olim apud antiquos in academiis Athenienfium pingi folebat Cupido, inter Mercurium & Herculem, quorum alter pulchri eloquii Deus, alter verò virium & roboris. Quorfum hoc? hoc monimento teftabantur, veri amoris munus, non in verbis, fed in factis agere radices. Hinc dilectus hortabatur, Non diligamus verbo, neque linguâ, fed opere & veritate. Quoniam, ut ait Gregorius, probatio dilectionis, exhibitio eft operis. Sicut ignis in nube inclufus quiefcere non poteft, fed huc illucque agitur, donec cum tonitruo foras erumpat; ita fi amoris ignis in corde amici includatur, in opera externa progreditur: amor enim fi operari renuit, amor non eft, fed inftar ignis picti in tabella, qui non calefacit; & inftar leonis marmorei, qui neque rugit, neque fævit. Egregius teftis Anaxagoras. hic enim cùm jaceret in rerum anguftiis, illum Pericles Dux potentiffimus, toto cordis affectu monebat, ne fe perderet, fed amicis fervaret. cui ftatim ille refpondit, Qui lucernâ indiget, oleum inftillat. carpens illos, qui nihil prorfus effundunt præter bona verba. Hinc cele-

1 Joan. 3, c. 3.

celebratur Theophrasti philosophi apophthegma. hic enim cùm videret duos incedentes simul, quorum alter divitiis amplissimis abundabat, alter verò pauperiem extremam patiebatur, interrogavit discipulos, quinam essent? respondentibus autem, duos esse amicitiæ vinculis conjunctissimos, statim dixit Philosophus, Quomodo ergo alter illorum dives, alter verò pauper? amicus non est, qui fortunæ particeps non est. quia amicorum omnia sunt communia.

Paul. Man. apopht. lib. 6.

Quapropter optimo jure laudatur Alexander Magnus, dum enim unâ die regalibus indutus vestibus, cum intimo amico suo sederet, qui & ipse erat eodem ornatu, quo Rex, corpore etiam major, ecce Syngambris Darii mater, Persarum Regina, accessit ad Regem, ut ipsum adoraret, sed ex errore Hephestionem Regi assidentem, pro Alexandro salutavit. cùm autem ex nutibus adstantium, intellexisset errorem suum, perturbata, denuo salutavit Alexandrum. Tunc Alexander, Nihil est, ô mater, quod turberis. nam & hic Alexander est, quia amicus est alter ego. hinc originem duxit symbolum illud Pythagoricum, Amicitia, æqualitas. Amicus alter ipse. & Aristoteles dicebat; amicus est anima una in duobus corporibus. hinc fit, ut amicus subveniens amico egenti, non dare videatur, sed reddere, quod debet; si non succurit, quando res, tempusque postulat, videtur retinere, quod alienum est, stante oraculo Pythagorico; Amicorum omnia communia. Amicitia enim est amor mutuus, quare, nisi uterque amet, neuter est amicus, nisi æquivocè, nomine tenus.

Aristot. apud Diog. lib. 5.

In fronte verò hæc duo verba inscripta erant. Hiems, & æstas. quia verus amicus tam in prosperis,

ris, quàm in adversis, leges amicitiæ, vinculo inviolabili conservat. Quid? imò magis in adversis, nam vera fides in rebus adversis maximè spectatur. In prosperis siquidem servare fidem, genus quoddam aucupii est. Hinc Crates Thebanus dicere solebat; Veri amici, in rebus prosperis nunquam adsunt, nisi accersiti: in rebus autem adversis, ultro adsunt, etiam invocati. nihil enim turpius in amicitia, quàm rogari; non enim dari, sed rapi videtur, quod precibus extorquetur. hinc philosophus moralis ajebat; Nil carius emitur, quàm quod precibus comparatur: cui doctrinæ videntur allusisse sorores Lazari; Domine, ecce quem amas, infirmatur, siquidem amico sufficit nuntiare. At nostrâ hac tempestate, multos quidem inveniemus, qui gestant amicitiæ insignia; paucissimos verò, qui veræ amicitiæ fines attingant, adeò ut in contrariis flatibus, & fluctibus, fideliter persistant. Ioann. c. 11.

Tempore felici multi numerantur amici,
Si fortuna perit, nullus amicus erit.

Ad hanc rem facit perbelle Salomonis Regis auctoritas, Est amicus secundùm tempus, non permanebit in tempore tribulationis. at omni tempore diligit, qui amicus est, & frater in angustiis comprobatur. Pulchre Ovidius, Eccl. c. 6. Prov. c. 17.

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

At plures, dicebat Pompejus, adorant Solem orientem, quàm occidentem. quorum symbolum apud Pythagoram est hirundo, quæ tempore veris in domo nidificat, tempore hyemis recedit. hinc ut status sui tenuitatem ostenderet, dicebat; Hirundinem domi non habeo.

Circa cor, erant hæc duo verba litteris aureis

exarata, Propè & longè. hinc deducitur, quod veri amici etiam absentes, tanquam præsentes, se mutuò diligunt. distantia enim loci non tollit amicitiam. corpora quidem, sed non corda, animosque separat. In fimbria mors, & vita. Quid hinc? qui verè diligit, usque ad mortem amat. testem invoco philosophorum principem; Nemo est amans, inquit, qui sempiternè non amat. Accedit Euripides in Troadibus, Non est amicus, quisquis amare desiit. confirmat Livius historicus insignis, dicebat enim; amicitias immortales, mortales verò inimicitias esse debere. huc appositè facit insigne illud academicum, de myrto & oliva mutuis amplexibus innodatis, quod est amicitiæ symbolum; additâ notâ, Nostra vel in tumulo. ita de amico ingenuo scripsit olim Propertius.

Arist. lib. 7 rhetor. c. 20.

Liv. li. 40. hist. Rom.

Propertius li. 2.

Terra prius falso partu deludet arantes,
Et citiùs magnos Sol agitabit equos,
Quàm possim nostros alio transferre calores,
Hujus ero vivus, mortuus hujus ero.

Sed quid? nonne ipse Salomon Rex sapientissimus, idem ferme scriptum reliquit? Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Quod præclaro testimonio probant, ut innumera omittam exempla, duo illi legis amicitiæ fidissimi custodes, Damon, & Phitias, mutuo amore ita se prosequentes, ut alter pro altero paratus esset mori. Contigit autem, ut alter illorum capite damnatus, custodiretur in carcere, jussu Dionysii tyranni Siciliæ Regis, proditionis suspicione commoti, qui jam diem necis destinaverat. Tunc ille miser, qui morti addictus erat, paucos sibi dies postulat, pro rebus suis componendis. mox alter hoc audito, sponte se ipsum obtulit pro obside in carceribus custodiendum, quò amicus libertate donetur,

Cantic. cap. 8.

Cic. li. 3. offic.

annuit

annuit Rex, hac tamen conditione, ut si ille ad diem condictum non rediret ad carcerem, pœnas ipse lueret. libenti animo conditionem accepit. Cùm autem adesset hora morti destinata, & jam obses esset proximus supplicio, unusquisque damnabat sponsorem, temeritatis notâ. at is intrepidus nihil de amici fide dubitans, constanter prædicabat socium procul dubio venturum. ô factum æternâ memoriâ dignum. Eodem propè momento, quo tyrannus supplicium indixerat, ecce qui aberat, advenit, se præsentem exhibuit, ne quidquam detrimenti pateretur amicus. Quod factum considerans tyrannus, admirans eorum fidem, ingenti admiratione commotus, reum impune dimisit, obnixè rogans, ut se quoque in amicitiam tertium adscriberent. & quidem sapienter. quia nihil debet esse Principi optatum magis, quàm multorum amicorum præsidio stipari. Hac fortassis ratione permotus Alexander Magnus Achillem felicem pronunciavit, quod vivens fidum amicum, post fata verò magnum sui nominis, & famæ, nactus esset præconem. Nec est obscurum amicitiæ testimonium, inter Pyladem & Orestem. Nam ignorante Rege, uter eorum esset Orestes, Pylades se Orestem esse dicebat, ut pro illo necaretur. Orestes autem, ita ut erat, Orestem se esse affirmabat. quod pulchre descripsit Ovidius, Ovid. li. 3 de Ponto, eleg. 2.

Ire jubet Pylades charum periturus Orestem,
Hic negat, inque vicem pugnat uterque mori.
Extitit hoc unum, quod non convenerat illis,
Cætera pars concors, & sine bile fuit.

Hæc sunt, ô Princeps, vera Regni præsidia. amici nimirum, spectatæ fideï, quos nec ferro cogere, nec auro parare queas, qui non fortunam, sed per-

personam diligunt. non ut ille, qui Augusto ex victoria adversus Antonium revertenti, occurrit inter alios congratulantes, corvum habens in manu, qui edoctus voces referebat humanas, hoc modo; Salve victor Cæsar Auguste. jussus deinde ut alium corvum produceret, allatus, protinus insonuit, Salve victor Antoni. iste non ad personam, sed ad fortunam respiciebat, quod turpe, & nefas est. Hinc sapiens quidam interrogatus, quos inter familiares, haberet chariores; illos, respondit; qui magis mihi, quàm meipsum metuunt, nam illi amicum, hi verò se ipsos magis amant. Siquidem plerique sub amicitiæ nomine latitantes, ut Sejanus cum Tiberio, non cum Principibus, sed cum fortuna Principum loquuntur. ita dicebat Galba Pisonem filium alloquens, Ego ac tu simplicissimè inter nos hodie loquimur, cæteri libentiùs cum fortuna nostra, quàm nobiscum. Quippe aula Principum hominibus plena est, veris amicis vacua. Cùm igitur Princeps invenerit amicum fidelem, multis experimentis probatum, sciat se invenisse thesaurum, sine quo Imperium non potest diu consistere, nedum augeri, & propagari.

Tac. li. 4. annal.

Corn. Tac. lib. 1. hist.

Quod optimè noverat Rex Darius, qui aperiens malum granatum, numerosam granorum copiam ostentans, rògatus à primariis Regni, cujusnam rei tantam vellet habere abundantiam? Zopyrorum, respondit. Erat autem Zopyrus vir probitate insignis, & in rebus gerendis versatissimus, quem in multis periculis fidelissimum frequenti experimento probavit. ô magna Principis prudentia. non victorias, non triumphos, non Regna, non thesauros ambibat, sed amicorum copiam, exclamando: Utinam tot haberem Zopyros. Proinde Romanus orator dicere solebat,

amicitiam adeò esse mundo necessariam, ut Solis lumine potiùs, quàm eâ carendum putaret. aurea ejus verba sunt hæc, Solem è mundo tollunt, qui amicitias ab hominibus tollunt. Quid enim totus orbis esset; clarâ hac face orbatus? Quid verò essent homines, hac præclarâ virtute destituti? Verissimum Oratoris oraculum, sed potissimum in Principibus. Firmamentum enim Regni tollunt, qui amicos à Principe tollunt. Siquidem amicus fidelis, protectio fortis; qui invenit amicum, invenit thesaurum. & denique vera Regni præsidia sunt, amici probatæ fidei, qui nec loco, nec tempore, nec metu, nec morte divelli possunt. Eccles. c. 6.

Muneribus cumulare novis non esset amicos
Princeps, & fidos semper amore colat.
Muneribus cumulata fides, fit major, amori
Subditus ingenti pendet amore vices.

CAPUT XXIII.

In prosperis rebus non tollatur Princeps, & nunquam commovebitur Regnum ejus.

SECUNDIS ventis, sereno cœlo, prospero, ac felici cursu navigans Princeps, cunctis ex voto succedentibus, non proinde debet extolli, cæteros parvifaciendo, mente aliquando revolvens, variam fortunæ mutationem, quæ solùm est constans in sua inconstantia, ut pulchre cecinit Poëta,

Passibus ambiguis fortuna volubilis errat,
Et manet in nullo certa, tenaxque loco;
Sed modo læta venit, vultûs modo sumit acerbos,
Et tantum constans in levitate sua est.

Quocircà interrogatus Apelles, cur fortunam sedentem penicillo expressisset? Quoniam, inquit, stare nescit: lepidè admodum bifariâ verbi significatione pro sale usus, stare namque dicitur, non solùm qui plantis validè nititur, sed & qui immobili firmitate consistit. Quapropter rectius fortasse cum Boëthio insigni philosopho dixisset: Fortunam sedentem pingo, quia in sua volubilitate sedet, & requiescit. Hinc veteres pictores, ut instabilitatem fortunæ notarent, eam in pila sedentem pingebant, non deam aliquam, quæ nusquam est, significantes, sed mutationem conditionis humanæ, & varios rerum eventûs. Nam idem Pompejus qui tot Regna ac nationes vicerat, principatumque in Senatu Romano tamdiu tenuerat, & a rebus gestis cognomen Magni meruerat, ad spadonum proditorúmque libidinem, in Ægypto trucidatus est, & ejus caput, quod paulò antè terror gentium extiterat, hosti dono datum. Seneca egregius ille moralis fortunam appellabat vitream, quia quò magis splendet, eò faciliùs frangitur, Solis instar, qui hyeme plùs solito calidior, futuram nobis pluviam prænunciat, sic nimia felicitas, ruinam. Quod apprime noverat Philippus Macedonum Rex, cui cùm tres eodem tempore læti nuntii afferrentur, Alexandri, nempe, filii nativitas, equorum deinde suorum in stadio Olympio victoria, postremò urbis cujusdam expugnatio, statim humi prostratus, oculisque in cœlum sublatis, exclamavit, Fortuna moderare lætitiam, ac tristi aliquo nuntio tantam felicitatem tempera, ne postea simul omnia in caput meum ingruant infortunia. Ita prorsus Theramenes, unus ex triginta tyrannis, hic enim cùm domûs, in qua multi accumbebant, solus ruinam evasisset, ac propterea fortunatus

fortunatus à multis prædicaretur, magnâ voce dixisse fertur: O fortuna, cui me occasioni reservas? sentiebat enim se ab ea non esse servatum, sed ad duriorem casum reservatum, & quidem divinavit. nam paulò pòst misere trucidatus fuit. Sapienter Seneca dicebat, Nunquam ego fortunæ credidi, etiamsi videretur pacem agere, omnia illa quæ in me indulgentissimè conferebat, pecuniam, honores, gloriam, eo loco posui, unde posset ea sine metu & motu meo repetere. Sen. lib. de consol.

Hinc Salomon Principem consulebat his verbis, Ne intuearis vinum quando flavescit, & cùm splenduerit in vitro color ejus, subitò enim mordebit ut coluber, & ut Regulus venena diffundet, & eris tanquam dormiens. Prov. c. 23. Satis appositè comparat vino felicitatem humanæ gloriæ sapientissimus Rex, quia sicut vinum sine aqua inebriat, & nocet, ita quoque prosperitas sine moderamine.

Julius Solinus scriptor illustris refert quoddam notatu dignum, nostro instituto valde appositum, nimirum, quòd canes Ægyptii, magnam licèt sitim patiantur, propter terræ illius ariditatem, non tamen audent ex Nilo bibere, nisi raptim, propter magnam Crocodilorum copiam ibi existentium. decurrit, instar fluvii, humana prosperitas, non tamen fidendum, quoniam latet sub melle venenum.

Ad rem optimè facit Philosophi moralis consilium, Noli huic tranquillitati confidere, momento enim, mare evertitur, & eodem die, ubi luserant navigia, sorbentur. Ubi tranquilla tibi omnia videntur, ibi non desunt nocitura, sed quiescunt. semper futurum aliquid quod te offendat, existima. Sen. li. 2. de ira c. 31.

Sapienter quidem Pierius Valerianus Fortunam

Pier. Val. de sac. Ægypt. notis li. 19. rotulæ insistentem describit, nempe, ut instabilitatis hieroglyphicum insinuaret. Hanc doctrinam sanè auream probè noverat magnus ille Thebanorum Dux Epaminondas. is enim cùm insigni quâdam partâ victoriâ, domum reversus, Senatum deinde vellet cirtiorem reddere, multis undequaque affluentibus, ut tam nobilem, & tot victoriis insignem ducem viderent, eïque de victoria congratularentur, ipse domo egressus est, vili quadam veste indutus, facie subtristi, & gressu quodam ad tristitiam composito, quam subitam mutationem omnibus demirantibus, & causam ejus sciscitantibus, respondit; Nimium heri mihi placui, fortunæ mutatio metuenda est. quasi illud tragicum recoleret,

Nemo confidat nimiùm secundis,
Nemo desperet meliora lapsis.

Et illud Boëthii oraculum decantaret, Plena est exemplorum vetustas, plena etiam præsens ætas, quot Reges felicitatem calamitate mutarint. Acutum, ac verè salsum parasiti cujusdam dictum non erit absonum proferre, utpote nostro instituto consonum. Hic cùm fessus, ac vehementer fatigatus, deambulando in regia Hispana, adhærens tapeti aulico, qui caminum tegebat, putans locum firmum, retrorsum caderet, magnus illico adstantium risus obortus est: at ille mox surgens, ac subridens, ait, Quid, ô viri, casum meum ridetis? omnibus ferme hoc ipsum contingit, qui palatio incumbunt, & mendaci fortunæ innituntur. Quocirca nullatenus fidendum, ne tibi dicatur, & jure, Confidis baculo arundineo confracto, cui cùm innixus fueris, perforabit manum tuam. Isa. c. 6.

Huc pulchre facit Diogenis oraculum, nam cùm

cùm Alexander Magnus aliquando illum invisere, in dolio sedentem, & consistens ante faciem ejus, obumbraret, post multa colloquia invicem habita, dixit Rex, Cogita, ô Diogenes, quid à me velis petere, nam quidquid optaveris, obtinebis; tunc respondit Philosophus, Vellem quod mihi non auferres, quod dare non potes. quod Imperator intelligens, ad aliam partem secessit, & nimiâ admiratione plenus, dixit: valde miror, quod solus meam non timeas potentiam. cui mox Diogenes; Potentiam tuam non timeo, ô Rex, quia, aut est præterita, aut præsens, aut futura; præteritam non timeo, quia jam non est; futuram non pertimesco, quia incerta est; præsentem non formido, quia citò transitura est. O quàm perbelle comparavit ipsemet Alexander universum mundi Imperium, pilæ. hæc nam quevento turgida, nunquam quiescit, sed alternatim per manus ludentium transit; ita prorsus Imperium mundi, in quo nihil firmum, sed modò in manibus Chaldæorum, mox ex Chaldæis transit ad Persas, à Persis ad Medos, sed hic an diu permansit? non ita quidem. sed à Medis ad Græcos, à Græcis ad Romanos. Ecce pila, quæ alternatim transit, nunquam in eodem statu permanens. Quod pulchre expressit Poëta hoc disticho,

Ludus fortunæ variatur imagine Lunæ,
Crescit, decrescit, in eodem sistere nescit.

Hujus reï testis est Sejanus, qui sub Tiberio Augusto potens, & adinstar ejus statuis decoratus, tandem unâ epistolâ subversus est, & caput illud toto orbe secundum, laqueo præbuit, & cadaver suum, opprobriis, lacerationi, unco, quo die Senatus illum deduxerat, populus in frusta divisit, in quem quidquid congeri poterat, dii, hominesque

Sen. de tranquillit. lib. 1.

que contulerant, ex eo nihil superfuit, quod carnifex traheret. Nec abs re fugacem mundi gloriam Rosæ comparavit Academicus, utpote, quæ illâ die, quâ oritur, moritur. Proinde duas Rosas, pro insigni gerebat, siccam unam, viridem alteram, additâ inscriptione, Una dies aperit, conficit una dies. Et licèt in primo congressu videatur tibi splendescere, non temere credas, quia cùm fortuna beneficiis splendet, non semper splendet, ut te clarum faciat, sed ut fallaci splendore oculos tibi præstringat, quò demum obcæcatus, in præceps ruas.

Proinde sanctus Job vitam hominis comparabat militiæ, & quidem sapienter. Militia est vita hominis super terram. Nam sicut belli tempore, miles nunquam certi sibi aliquid spondere potest, nec semper in eodem versatur statu, modò victoriam refert, modò stragem suorum videt, modò fugat, modò fugit, hodie cædit, cras cadit, adeò ut arma semper gestare necesse sit; ita prorsus in hac vita nihil stabile, nihil firmum, sed omnia mutationi fortunæ obnoxia. Proinde dicitur fortuna, quasi fortè una, quia vix, aut nunquam permanet eadem. Hoc bene noveras, ô superbissime Nero, tu enim multis annis epulabaris inter Principes, & magnates, sed exiguo temporis spatio, ab inimicis in fugam compulsus, ad tantam devenisti inopiam, ut aquam fœtidam degustare fueris coactus. tunc recordatus felicitatis antiquæ, ex imo pectore ignita suspiria trahens, exclamabas, Hæc sunt decocta Neronis? Hanc rerum humanarum varietatem, & vanitatem contemplans Baruch propheta, exclamabat; Ubi sunt Principes gentium, qui argentum thesaurizant & aurum, in quo confidunt homines? exterminati sunt, & alii loco

Iob. c. 7.

Baruch. c. 3.

loco eorum ſurrexerunt. ô rerum mundanarum varietas! quid dicis ô Princeps? hiſce verbis non moveris? moveat te ſaltem experientia. Hiſtorias veteres & annales evolve, jam inde à rerum primordio monarchias omnes Perſarum, ac Medorum, Græcorum, & Romanorum percurre. tunc dicito, quonam deciderint? Quis magna hæc Imperia mutavit? Quis potentias illas tranſtulit? Quis amplas illas dominationes dejecit? reſpice mutationem. magna illa & potens monarchia Aſſyriorum in Perſidem tranſiit, inde in Græciam, è Græcia ad Romanos commigravit, hodie verò penes Germanos reſidet. O quàm bene noverat varios fortunæ caſûs Marcus Marcellus! is enim captis à ſe Syracuſis, in arce conſtitit, ut opulentiſſimæ illius urbis, quæ ferro & igne vaſtabatur, fortunam ex alto cerneret, qui cùm lugubrem caſum ejus aſpiceret, lachrymas cohibere non potuit; quem ſi quis, facti ignarus, tunc aſpexiſſet, alterius victoriam eſſe credidiſſet, non ipſius, qui tantùm de illius ruina doleret. conſiderabat vir ſapiens omnes homines, præſertim Principes, ejuſdem fortunæ jaculis obnoxios eſſe. An fortaſſe, quod ſcribo figmentum putatis? hiſtorias percurrite, & plurimos invenietis, qui in cœlum uſque elati, mox fortunâ illudente, deſcenderunt in profundum quaſi lapis. ut egregiè Poëta, Val. Max. li. 5. c. 1.

Tolluntur in altum,
Vt lapſu graviore ruant. Claud. li. 1. in Ruffinum.

In primis ante oculos veſtros propono Bajazetum, Regem Turcarum potentiſſimum, verum fortunæ ludibrium. hic cum Tamberlano Tartarorum Rege bellum geſſit; ſed miſer ſuperatus fuit. hunc igitur captum, catenis aureis ligavit Fulgoſ. li. 9. c. 5.

Tar-

Tartarus, atque in caveam ferream detrusum, per totam Asiam ac Syriam circumduxit, ipsoque, pro scabello utebatur, ut faciliorem in equum pararet ascensum.

Eutrop. lib. 6. Simile quoddam legitur de Valeriano Imperatore, hic orbis Imperium cùm Romæ moderaretur, in Mesopotamiam bellum gerens, à Sapore Persarum Rege superatus, mox etiam captus, & in captivitatem abductus, eò calamitatis redactus fuit, ut stapedam teneret Barbaro equum conscendenti.

Petr. Crin. de honest. disc. li. 9. c. 6. Belisarius præstantissimus militiæ dux, cùm jam de Gothis, Vandalis, Persis, Tracibusque triumphasset, atrocis invidentiæ sic invasit morbus, ut impudicorum aulicorum procurante, ac impellente livore, jam senio confectum, de re bellicâ optimè meritum, idem Imperator, cui Imperium auxit, turpiter despexit, insuper & oculos ejus eruit. Unde cæcus & miser factus, ex potentissimo duce, tuguriolum sibi propè viam construi fecit, in quo nummulos ad victum quotidianum quæritans, vitæ reliquum transigeret, dicebatque prætereuntibus, Viator concede obolum Belisario, quem livor, non error cæcavit.

Val. Max. lib. 6, c. ult. Quid dicam de Polycrate Samiorum Principe? hic tantâ usus est felicitate, ut nullum unquam mœroris argumentum potuerit experiri, & ità feliciter succedebant omnia ex votis, ut velle, & posse in æquo positum esset. sed audi portentum majus. Cùm ad excitandum sibi dolorem, annulum ingentis pretii conjecisset in mare, eundem postmodum reperit in pisce oblato sibi à piscatore. Sed homini tam felici, plenis semper velis prosperum cursum tenenti, quid accidit? contra Darium bellum ingreditur, mox ab Oronthe Regis præfecto,

præfecto, superatus fuit, & in excelso montis vertice, patibulo affixus, avibus relictus est dilacerandus.

Pyrrhus Rex potentissimus, multis annis expertus est fortunam læto vultu sibi arridentem. pugnavit namque feliciter contra finitimos, quo successu elatus, Tarentinis, Lucanis, Samnitibusque contra Romanos in auxilium venit, & Valerium Levinum Consulem insueto elephantorum terrore superavit, rursusque Romanum exercitum fudit; deinde Rex Siciliæ factus est, cùm insula omnis Carthaginensium bello vexaretur, quibus dejectis, quasi diuturnum Imperium nactus esset, Heleno filio Siciliæ, Alexandro autem Italiæ regnum destinavit, reversusque in Epirum, Macedoniam occupat, Antigono Rege expulso, nec contentus tanto successu, Asiæ regna meditatur, Spartanos aliis bellis intentos, primò aggreditur, sed mulieris virtute repulsus, filium Ptolemæum, & magnam exercitûs partem amisit, inde Argos concessit, ubi dum Antigonum in urbe obsessum expugnare conatur, saxo è muro à muliercula quadam jacto, percussus interiit, caputque ejus Antigono oblatum est. & hunc exitum habuit Pyrrhus, Regum omnium virtute & moribus præstantissimus, verùm utriusque fortunæ ludibrium.

An silentio prætereundus Syracusius ille tyrannus Dionysius? hic tam iniquum fortunæ iratæ vultum expertus est, ut amisso Regno, sceptri loco ferulam in manus sumpserit, ludumque litterarium in Græcia, jam senio confectus, aperire fuerit coactus. Percunctantique quomodo Regis filius, regnum hereditate acceptum, tam citò amiserit, respondit. Pater mihi Regnum suum reliquit,

quit, non fortunam. non enim omnia omnibus æquè feliciter cadunt.

Cyrus & ipse Persarum Rex inclytus, ob multos triumphos insignis, nonne à Thomiri Massagetarum Regina victus, superatus, & occisus?

Xerxes ille potentissimus, qui subvertit montes, & maria constravit, bello in Græcia infeliciter gesto, suis factus contemtibilis, per Artabanum præfectum suum, nonne misere fuit interemptus?

Darius itidem Rex Persarum opulentissimus, nonne ludibrium fortunæ fuit? ab Alexandro enim superatus & captus, vehiculo ductus, catenis & compedibus aureis alligatus, vulneribus confossus, misere tandem mortuus est. ô varias fortunæ vices!

Marius, qui septies Consul fuerat, de Jugurtha triumphaverat, Cimbros subegerat, Apulejum & Glauciam seditiosos interemerat, tandem nonne victus à Sylla, in paludibus misere delituit. ita scribit Ovidius,

Ovid. li. 4. de Ponto.

Ille Jugurthino clarus, Cimbroque triumpho,
Quo victrix toties Consule Roma fuit,
In Cœno Marius jacuit, cannâque palustri,
Pertulit & tanto multa pudenda viro.

Pompejus expugnato Domitio, Jarbâ triumphato, Sertorio in Hispania sublato, piratis subactis, Tigrane Rege Armeniæ debellato, demum post tot illustres victorias, à Cæsare victus in Thessalia, jussu Ptolemæi, ad quem extremâ rerum desperatione confugerat, interfectus est.

Innumera propemodum exempla adduci possent præsenti instituto accommodata, sed duo tantum insigniora proponere animus est. In primis perga-

pergamus Romam, & videamus potentissimum illum monarcham Julium Cæsarem, quinquaginta victoriis nobilem, tot præliis feliciter peractis insignem, tandem occisus est in Senatu à Cassio & Bruto, viginti tribus plagis confossus. Quid dicis ô Cæsar? ubi sunt verba illa fastu plena, quæ dixisti, dum esses in navi? tunc, referunt historici, adeò dira tempestas ingruit, ut navarchus ipse formidine perculsus, totus expallesceret. ad quem conversus Cæsar, ait, Quid times? Cæsarem defers & fortunam ejus, & times? Quid dicis Cæsar? noli intumescere. Fortuna non seriò, sed joco tecum agit. Sueton. in Cæsare.

In Orientem secedamus, illic videbimus belli fulmen, mundi domitorem, novorum quin etiam mundorum investigatorem Alexandrum Magnum, cui etsi aliquando blandiri videbatur fortuna, citò tamen in alteram partem vultum divertit: nam Alexander post tot victorias, & penè totum Orbem subactum, in medio victoriarum cursu, cùm in viridi tunc ætate floreret, quartum & trigesimum agens annum, per Cassandrum Antipatris filium, diro veneno sublatus est. ô Alexander, Jovis te filium prædixisti, & turpiter occumbis? non ridebat, sed deridebat fortuna.

Sed Judæam, si placet, perlustremus, ecce tyrannum Adonibezec, fortunæ jocum inveniemus. Hic, ut divina narrat historia, septuaginta Reges Iud. 10. captivos detinens, instar canum, micis ex mensa decidentibus alebat. Insignis planè victoria. at fortuna inconstans ludit & illudit, quia brevi temporis intervallo, regno deturbatus, eandem fortunæ aleam expertus est.

Quid de Sedechia Rege, nonne divitiis, & opibus affluebat? nonne in summo rotæ fastigio posi- Lib 4. Reg. c. 20.

tus,

tus, fruebatur Regno? ô summa rerum felicitas! at non seriò, sed joco agebat fortuna. mox enim captivus in Babyloniam adductus est, filii ejus crudeliter jugulati, thesauri direpti, oculi eruti, uxor violata, regnum denique eversum, & in servitutem redactum. Ecce, ô munde, quàm evidentia tuæ inconstantiæ argumenta.

Vis videre, ô mortalis, mundi instabilitatem vivis coloribus delineatam? converte oculos ad triumphantem supremi Regis ingressum. Urbem ingreditur illam insignem, mox undique acclamatur, Benedictus qui venit in nomine Domini. viæ circumquaque tapetibus vestiuntur, ramis & floribus pavimenta ornantur, faustæ acclamationes perstrepunt usque ad sidera, Vivat, vivat Rex noster. at vix quinque diebus elapsis, quem antea benedictum acclamaverunt, mutatis vocibus, ad mortem deposcunt. Quem, ut Regem adoraverunt, mox ut latronem cruci affigunt. Quem cæteris præposuerunt, mox post Barrabam ponunt, impiè conclamando, Tolle, tolle, crucifige eum. munde fallax, quàm appositè tibi convenit adagium illud, Polypo mutabilior. Quod felici carmine expressit Ovidius,

Ovid. li. 4. de Ponto.

Omnia sunt homini, tenui pendentia filo,
Et subito casu, quæ valuêre ruunt.
Divitis audita est, cui non opulentia Crœsi?
Iste tamen vitam captus ab hoste tulit.
Ille Siracusia modò formidatus in urbe,
Vix humili duram reppulit arte famem,
Quid fuerat Magno majus? tamen ipse rogavit,
Submissâ fugiens voce, clientis opem.
Cuique viro totus terrarum paruit orbis,
Indigus est factus omnibus ille magis.

Hoc apprime perpendebat Octavianus Augu-

stus,

ſtus: ejus enim tempore fuit quidam inſignis pictor, qui tabulam manu ſuâ depictam, miro artificio elaboratam, eï obtulit; in qua deſcripti erant omnes illi Principes, qui celebres in vita, nomen ſuum immortalitati commendaverant. inter hos, in loco eminentiori erat Octavianus, tanquam eorum Princeps; in tabulæ vero inferiori parte, erant omnes tyranni, immanitate notati, quorum primus erat Phalaris Rex Siciliæ. Cùm autem Auguſtus oculos in tabulam conjeciſſet, picturam miris laudibus approbavit, intentionem tamen, ſeu inventionem damnavit. duo enim in ea reprehendit; alterum, quòd Phalaris, tanquam tyrannorum Princeps collocaretur, cùm ſapientes viros amore, & honore proſecutus fuiſſet; alterum, quod ipſum Octavianum adhuc viventem, Principem conſtituerit mortuorum, qui ob res præclarè geſtas eam memoriam reliquiſſent, de qua nulla ætas conticeſceret. Siquidem durante vitâ nullus erat homo, licèt in excelſo dignitatis gradu conſtitutus, qui non poſſet, & à ſublimi mundi gloria, & ab inſigni virtute præcipitari. Quod quidem Solonis oraculo comprobatur.

Cùm enim Crœſus Lydorum Rex Soloni divitiarum ſuarum copiam oſtentaret, interrogaretque, an quempiam vidiſſet ipſo beatiorem? reſpondit ſapiens, Ego quidem confiteor, Crœſum Regem opibus, & Imperio florentem; at beatum non audeo appellare, priuſquam hanc vitam feliciter abſolverit. multa namque cadunt inter calicem, ſupremaque labia, ait vetus adagium. Quo reſponſo audito, Solonem tanquam ſtultum hominem, qui præſentem felicitatem parvifaceret, à ſe dimiſit. mox expeditione contra Cyrum Perſarum Regem ſuſceptâ, captus, Regnoque exutus, rogo-

Herod. lib. 1.
Laërt. li. 12 c. 1.
Val. Max. lib. 7. c. 1.

rogoque, ut cremaretur impositus, clamare cœpit, O Solon, Solon. Cyrus admiratus ignotum vocabulum, postquam causam, remque omnem didicit, Crœsum ab incendio liberavit, & apud se toto vitæ tempore honorificè habuit, humanarum rerum inconstantiam contemplatus.

Zon. tom. 3 annal. Zonaras in suis annalibus sub imperio Basilii Macedonis, refert Soldanum potentissimum à Ludovico quodam Galliarum Rege captum. is cùm circa Italiam captivus duceretur, toto biennio nunquam ridere visus est, ita ut Rex miratus, promitteret, se eï qui barbarum risisse nuntiaret, præmia daturum; semel tandem risit. mox nuntiatur Regi, tunc accersito Soldano, risûs causam quæsivit, cui ille audacter respondit, Vidi, ô Rex, rotas currûs, quo tu veheris, quarum cùm altera pars terræ incumberet, altera sursum tollebatur, mox ea, quæ sublimis fuerat, denuo depressa; iterum quæ humilis, in altum elata est, unde res humanas, eodem modo mutari conjiciens, risi, posse fieri cogitans, ut sicut de sublimi sum humi depressus, ita ex humili loco, in altum elatum, sublimem fore. Tunc Rex in curru victoriæ sedens, de suo quoque statu cogitans, Soldanum sapientem judicavit, & deinceps cum illo honorificè se habuit, variam fortunæ varietatem considerans. Sicque inconstantiâ mundanarum rerum perspectâ, postmodum illi, & suspecta & despecta esse cœpit.

Plut. in apopht. Optimè noverat varias rerum mutationes Agathocles Siciliæ Rex, figuli filius, proinde ne quâ forsitan inanis gloriæ titillatione ob regnum adeptum extra mentis statum abriperetur, & ut prioris vitæ memor foret, vasa lutea inter aurea & argentea in mensam semper voluit inferri.

Jose-

Josephus Patriarcha, licèt dominaretur in tota terra Ægypti, & primus foret in aula Pharaonis Regis, nunquam tamen suæ prioris conditionis oblitus est, quam ut magis ostenderet, fratribus præcepit, ut palàm profiterentur, & coràm etiam Pharaone dicerent: Viri pastores sumus. Hinc appositè Spiritus Sanctus loquens de Rege, usus est his duobus terminis, homini regi. Simile est regnum cœlorum homini Regi. ut doceret Regem debere in memoriam revocare, se esse hominem. proinde in publicis triumphis, præconis voce ad aures Imperatoris acclamabatur antiquitus, Memento te esse hominem. Huc facit egregiè insigne sceptrum, regiæ dignitatis signum, apposità hac brevi notulâ, Olim arbos. innuens hominem non debere efferri, quia ad summos honores evectus, sed mente recolere, quidnam olim fuerit, pulvis ex pulvere.

Ita prorsus Lechas secundus Poloniæ Rex, hic enim cùm ab aratro ad Regnum vocatus esset, vestimenta rustica, quibus in agro uti consueverat, in eminentissimo palatii loco voluit suspendi, ut vestium assiduus intuitus, originis suæ obscuritatem eï semper in memoriam revocaret, quò superbiæ tumore elatus non insolesceret. ecce quàm perbelle novit hic Princeps fugacem mundi gloriam, quam Lucas divino penicillo descripsit, dum momentaneam appellavit. Volens enim mundi instabilem vanitatem ante oculos mortalium proponere, dixit: Ostendit eï omnia regna mundi, sed in momento. Ecce, ait Ambrosius, rerum humanarum non diuturnitas, sed vana fugacitas, quæ vix apparet, quod jam transiit. Ecce, ait Gregorius, momentaneum, quòd delectat. Ecce vester mundus, ait Cyprianus, qui arridet, ut sæviat, Luc.c. 4.

blanditur, ut fallat; extollit, ut deprimat; allicit, ut occidat. Caduca, & fragilia nimirum sunt hæc omnia, quæ nullo in loco, nullo in tempore, nulla in persona, stabilibus innixa radicibus consistunt.

Cùm itaque rota fortunæ adeò sit volubilis, ut diu nequeat consistere, idcirco Princeps prudentiæ clypeo innixus, non debet alios parvifacere, sed moderando cæcam regnandi libidinem, nihil negligere, neminem non timere, recolens frequenter adagium illud, Etiam capillus unus habet umbram suam. Quod pulchre exprimitur hoc insigni, nimirum remoræ gubernaculo navis adhærentis, appositâ nota academicâ, Sic parvis magna cedunt. remora enim parvus admodum pisciculus vix bipedalis, gubernaculo navis adhærens, velificantem navem remoratur. quis crederet? Elephantes licèt prosternant acies, & armatos hostes proterant, minimo tamen suis stridore territi, solent terga hosti dare. Quid, quæso, vilius culice? at parvus culex potuit aliquando leoni non minimum facessere negotii, Quid gallus albus, si leonis robori comparemus? at leonem rugientem non solùm comprimit, sed etiam territat, atque in fugam suo conjicit buccinatu. Quid? nonne legimus, eos qui grandes, & potentes viros prostrarunt, ab homunculis interdum fuisse superatos?

Quid magis est saxo durum? quid mollius undâ
Dura tamen molli saxa cavantur aquâ.

O quàm pulchre faciunt huic instituto verba quædam aurea multo sale aspersa, quæ olim dixerunt Scytharum legati Alexandro Regi, qui nimiâ imperandi libidine captus, nullis finibus contentus erat, Si dii habitum corporis tui, animi aviditati, parem esse voluissent, orbis te non caperet, al-

terâ

terâ manu orientem, alterâ occidentem contingeres, & hoc assecutus, scire velles, ubi tanti numinis fulgor conderetur. ab Europa peti Asiam, ex Asia transis in Europam. deinde si omne genus hominum superaveris, cum silvis, & nubibus, cum feris, ac bestiis gesturus es bellum. Sed quid? an ignoras arbores magnas diu crescere, unâ tamen horâ extirpari? Leo quoque aliquando minimarum avium pabulum fuit. Ferrum rubigo consumit, & nihil tam firmum est, cui periculum non sit, etiam ab invalido. Proinde fortunam tuam pressis manibus tene, lubrica est, nec invita teneri potest. impone felicitati tuæ frenos, faciliùs illam reges. egregium planè oraculum à barbaro ore prolatum, sed non barbarè. Q. Curt. lib. 7.

Insigni huic documento subscribit Archidamus Agesilaï filius, is enim cùm à Philippo Macedonum Rege, post cladem ab eo acceptam, litteras aculeatas minarum & terroris plenas accepisset, audacter respondit, Si tu (ô Rex) metieris umbram tuam, illa nihilo major erit, quàm erat ante victoriam. Salsè quidem. Quoniam non est sapientis viri in rebus secundis animo intumescere, sed fortunæ volubilitatem, & humanarum rerum inconstantiam præ oculis semper habere. cùm verissimum sit illud oraculum longo usu comprobatum, Plutarc. in Laconicis.

Si fortuna volet fies de Rhetore Consul,
Si volet hæc eadem fies de Consule Rhetor.
Prospera cuncta tibi? noli confidere Princeps,
Lubrica fortuna est, vitrea, vana, levis.

Caput XXIV.

Rebus in adversis non frangatur animus Principis, & metuent eum omnes gentes.

Regiæ fortitudinis præcipuum munus est, secundis rebus non extolli, adversis non deprimi, nullo metu frangi, nec se alium, in alia fortuna præbere, ut de ipso pleno jure possit decantari,

Etiamsi fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Quod quidem facilè assequetur Princeps, si clypeo prudentiæ munitus existat. Vir enim prudens, ita firmat virtute suâ volubilem fortunæ rotam, ut minimè commoveatur, nec ob ejus motum, nec ob ejus metum, sed instar cubi, impelli quidem potest, at non prosterni, quasi inclamet, Quò quò vertas. Cubus quippe, in quamcunque partem incubuerit, immotam stabilitatem habet, semperque sui similis est. Porrò quantò magis fortuna conatur illum dejicere, tantò magis animi fortitudine resistit, quasi pila vento distenta, fluctibus huc & illuc jactatur, non tamen submergitur, imò super undas exultando, per prosopopœiam inclamat, Inanes minæ. oppugnari quidem potest vir fortis, non expugnari. Verè opus gloriosum, in regno fortunæ, vicisse fortunam; at fortunæ telis frangi, non ingenui, & nobilis, sed vilis, & effœminati animi est. Quippe, non est mirum, in tranquillitate non concuti, mirum est ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimuntur; ibi stare, ubi omnes jacent. sapienti viro nihil mali potest accidere,

Sen. ad Lucilium epist. 73.

re, ſtat rectus ſub quolibet pondere, & nulla res illum minorem facit. Huic ſententiæ egregiè ſubſcribit Ambroſius. Sapiens vir, ait, non metu frangitur, non poteſtate mutatur, non extollitur proſperis, triſtibus non mergitur. ſiquidem vir fortis nunquam in alia fortuna eſt alius, ſed ſemper idem. Quod Philoſophi teſtimonio facili negotio comprobatur. inquit enim, Magnanimus neque fortunâ bonâ extollitur, neque malâ deprimitur, quia de nullo infortunio triſtatur, in tantùm ut deviet à via rationis. ac ſi dixiſſet, Vir prudens neque proſpero rerum flatu trahitur, neque earum ventis reflantibus, retrahitur: ſed eundem ſemper agit curſum, & licèt à diverſa, & adverſa fortuna agitetur, ipſe tamen nec diverſus, nec alius, ſed ſemper idem exiſtens, eundem animum, mentemque eandem, in diverſo & tempore, & ſtatu gerit, quaſi ſtella in orbe fixa, quæ licèt orbis in gyrum agat, ipſa tamen non movetur, notâ academicâ inclamante, Immobile in motu. Huc appoſitè facit, quod Plinius refert mirabile dictu de lapide quodam, quem Abeſton vocant Græci. hic cùm ſemel ad ignem applicatus flammam conceperit, nunquam extinguitur, quamvis maximâ aquarum vi perfundatur. Pulchre Poëta,

Ambr. in epiſt. ad Simplicianum.

Ariſt. lib. 4. ethic.

Arcadiæ tellus lapidem producit Abeſton.
Ferreus huic color eſt, naturæ mira poteſtas:
Nam ſemel accenſus, conceptos detinet ignes,
Extinguique nequit, perlucens perpete flammâ.

De Lauro ſcribit Geminianus, quod & brumali, & æſtivo tempore nativam retinet viriditatem. Ecce vir fortis in diverſa fortuna ſemper idem, Adamanti ſimilis, qui nec ferro infringi, nec igne abſumi poteſt, animi ſemper invicti ſigna oſten-

Gemin. lib. 3 de vegetab. c. 61.

ostendens. ita Leonidas Persæ cuidam minitanti, quod ipsi Lacedæmonii postero die ex sagittarum multitudine Solem non essent visuri, audacter respondit, In umbra igitur commodiùs pugnabimus. non minorem animi fortitudinem ostendit Pedaretus, signa cum hoste collaturus; cuidam enim dicenti, magnum esse hostium numerum, tantò, inquit, gloriæ plus referemus, quantò plures interficiemus. Hinc Poëtæ fingunt Æolum imperare ventis. sed quorsum? nimirum, ut ostendant Principem in tractando imperii clavo, nullis turbationum tempestatibus succumbere, sed strenuè, ac fortiter imperare. qui enim prudentiæ innititur, non solùm in adversa tempestate novit navigare, sed etiam enavigare. Quippe, quod vir prudens novit temporibus obtemperare, & honestè cedit, qui tempori cedit, testis Antæus; qui quò magis ad terram usque ab Hercule deprimebatur, eò attolebatur eminentiùs. en typus viri fortis, prudentiæ innixi, qui novit ex depressione attolli, ex incommodis commoda capere, & ex malis bona elicere. siquidem fortitudo expers prudentiæ, fortitudinis nomen amittit, induit temeritatis. Præclara viri fortis testimonio comprobatur. Quid est enim, quod Theseus è labyrintho Dædalico, in quem semel detruso, nullus unquam dabatur regressus, sed accepto ab Ariadne fili glomere; impunè evasit? novit qui sapiens est, non solùm in pericula se immergere, sed etiam è periculis emergere. Jacent ergo omnes in imperii custodia vires, nisi adsit sapientis viri prudentia, quæ sola omnibus occurrit incommodis.

Quocirca Echinum, sapientis symbolum constituerunt antiqui, hac ducti ratione, Quoniam hoc animal, quasi temporum observans momenta, duo latibu-

latibuli extruit orificia, unum Boreæ, alterum Austro expositum. Boreâ igitur spirante, eï, quod est expositum occludit, reserat alterum, & è contrario, Austro ingruente, pandit Boreale, altero clauso.

Quid ex hoc naturæ documento? hoc nimirum, virum sapientem non frangi debere, sed tempori serviens, forti prudentiâ tolerare debet quælibet adversa, Academicum illud decantando, Flectimur, non frangimur undis. Solet enim prævidere fortunæ conatûs, multò antè quàm occurrant, proinde non animo cadit, sed strenuè sustinet omnia: quia jacula prævisa, ait Gregorius, minùs feriunt. quia facilè, ait Seneca, adversam fortunam sustinere potest, qui semper expectat. quia præmeditatio futurorum malorum, ait Cicero, lenit eorum adventum, quæ venientia longè antè videris. videntur enim omnia repentina graviora. Hoc sanè aureum regnandi institutum, experimento teste, plurimi docuere sapientes.

Cic. lib. 1 Tusc. q.

De Socrate sapientissimo viro, nonne scribit Seneca, quod ita constans in utraque fortuna fuit, ut nunquam visus fuerit in vultu mutatus? verba Philosophi sunt hæc, Non hilariorem quisquam, non tristiorem Socratem vidit. æqualis semper fuit, in tanta inæqualitate fortunæ.

Sen. epist. 105.

Pericles Athenienfium dux, intra quotuor dies duobus filiis orbatus, non ingemuit, sed nec priorem frontis habitum mutavit.

Xenophon, filii morte nuntiata, sacrificium, cui tunc intererat, non omisit, coronam tantùm, quam capite gestabat, deposuit. mox interrogans diligentiùs, atque audiens, quod strenuè pugnans cecidisset, coronam ipsam capiti reposuit.

Quid de Anaxagora? hic mortem filii nuntianti, re-

ti respondit. Nihil novum, aut inexpectatum audio. ego enim cùm sim mortalis, sciebam me genuisse mortalem.

Demetrius Phaleræus dux Atheniensium egregius, in diversis & adversis fortunæ eventibus, nunquam diversus, & alius, sed semper idem fuit. quod ex hoc præcipuè conjici potest. ob præclarissima gesta, trecentæ eï statuæ ab Atheniensibus erectæ fuerunt, at post Cassandri obitum, qui eum Atheniensibus præfecerat, æmulorum invidiâ in Ægyptum fugere fuit compulsus. ibi autem cùm accepisset illas omnes statuas disjectas esse, & in matulas per ignominiam conflatas, subridens, ait, Statuas quidem evertere potuerunt invidi, at præclara gesta, quorum gratiâ, illas erexerunt, nullo unquam tempore abolere poterunt. Hinc Sapiens dicebat: Melior est vir patiens viro forti, & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Verè fortis animus est, quem infortunia non dejiciunt, talis fortitudo fuit in Philippo Secundo Hispaniarum, atque Indiarum Rege, cujus contra Britannos classem maximam, cùm Oceani rabies ita devorasset, ut vix nuntius ad regias aures elaberetur. eo Rex audito, mox ait, Classem ego contra homines, non contra ventos, & elementa conflaram. Fortis animus, qui mortem quasi per ludum suscipit. talis fuit in Anaxarcho philosopho, qui jussu Anacreontis tyranni positus in concavo saxo, ut tunderetur, per jocum dixit; Tunde, tunde, ô tyranne, vas Anaxarchi tundis, non Anaxarchum. Fortis animus, qui exilio non movetur: talis fuit in Agrippino Romano, cui ad mensam accedenti, cùm repentinus satelles, à Nerone Cæsare missus, sine mora exilium ad urbem Ariciam denuntiasset. Ergo, inquit, Ariciæ cœnabimus.

Prov. c. 16.

Fortis

Fortis animus, qui si injuriis fortè petatur, respondet, Non memini me læsum. sic dicebat Cato. Fortis animus, qui cohibet iram. talis fuit in Philippo Alexandri patre, cùm enim urgerent Macedones, Sume pœnas, ô Philippe, de intoleranda Græcorum ingratitudine, qui tantis abs te beneficiis ornati, de te tam turpiter obloquuntur. tunc Rex vir sapiens, sic respondit; Non bene suadetis amici, qui bene accepti mala rependunt, quantò pejora mala provocati reponent? magnanimi Principis oraculum. non enim abjecti, sed strenui est perferre injurias, nam quemadmodum, ait Plutarchus, stomachi arguit imbecillitatem cibos non continere, ità infirmo atque infimo se prodit animo, qui ne verbum quidem sustinere potest.

Nec silentio prætereundum egregiæ fortitudinis exemplum, quod sancta Melania cunctis mortalibus reliquit imitandum. nam calente adhuc mariti corpusculo, & nec dum humato, ecce nuntius refert duos filios simul occubuisse. Quis illam tunc non putaret more materno, sparsis crinibus, veste conscissâ, lacerum pectus invadere, gemitibus ad cœlum usque elatis? mirum dictu! Lachrymæ gutta non fluxit, immobilis stetit, & virili pectore firma, ad pedes advoluta Christi, quasi ipsum teneret, dixit; Expeditiùs tibi servitura sum Domine, quia tanto onere me liberasti.

Sed quid dicemus de Imperatore Mauritio præstantissimo viro? hic cùm à Deo postulasset, ut de illo in præsenti vita vindictam sumeret, mox divinitus revelatum est eï, quod peccatorum suorum vindicta servo cuidam suo, qui appellabatur Phocas, commissa est. Qui Phocas cùm contra dominum suum conspiraret, regnumque tyrannicè occuparet. Mauritium tandem cum uxore, &

Niceph. lib. 18 hist. ecclesi. cap. 40.

& octo filiis interfecit. At devotus Imperator cum intelligeret hoc à Deo fuisse permissum, adeò patienter, & strenuè, uxoris, & filiorum necem pertulit, ut humi prostratus, nihil aliud proferret, quàm illa Davidis verba, Justus es Domine, & rectum judicium tuum. O regiæ fortitudinis exemplum tanto Principe dignum! Ecce (ô Principes) egregia historiarum monimenta vobis proposui, ut hinc discatis in Regnis administrandis, non adversis frangi, sed (palmæ victricis adinstar) ad sidera elevari, audacter & strenuè inclamando, Tu ne cede malis, sed contrà audentior ito.

Rebus in adversis regalia corda probantur,
Quæ concussa gravi turbine firma manent.
Magnanimi proprium, sævis non frangier undis,
Et sapientis opus, cedere temporibus.

CAPUT. XXV.

In sublevandis pauperibus sit pius Princeps, & multiplicabitur substantia ejus.

QUOD de sapientia omnium virtutum parente, dixit olim Salomon Rex sapientissimus, hoc idem liceat
Sap c.7, Principi cuilibet, de regia in pauperes largitate proferre. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Ecquod nam bonum potest à Principe desiderari, quod ab eleemosyna non profluat abundè? Quid, quæso, habes in votis? thesauros tuos nec fraude, nec vi, in tuto collocare. Frange esurienti panem tuum. Siquidem panem, quem ponis in mensa pauperis, non perdis, sed deponis; non amittis, sed com-

committis perpetuò servandum. Hoc probè noverat Sapiens, idcirco consulebat potenti; Mitte panem tuum super transeuntes aquas, & post multa tempora invenies illum. Hinc Beatus Laurentius tyranno dicebat; Facultates Ecclesiæ, quas requiris, in cœlestes thesauros manûs pauperum deportaverunt. Eccl.c. 11.

Hoc idem sentiebat Martinus, singulari in pauperes benignitate insignis, cùm enim sub signis, gregarius adhuc miles ageret, & mendicus quidam nudus, eleemosynam ab eo postularet, argentum autem & aurum tunc ei non esset ad manum, arreptam ex humeris chlamidem; dissecuit mediam, sibique partem servans, mendico alteram, magnâ liberalitate donavit. Quis tale facinus audivit unquam? ô benignitatem incomparabilem! dixit olim Poeta, Fulgos. li.4.c.8.

Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur,

At contrarium re ipsâ ostendit Martinus egregius miles. Quippe, qui castra adhuc sequens, clarissimum suæ pietatis argumentum dedit. Onuphrius scriptor insignis, de Alexandro Quinto Pontifice refert, quod ita in omnes, sed præcipuè in pauperes munificus fuit, ut prorsus nihil sibi reliquerit, Quare per jocum interdum dicere solebat, se divitem Episcopum fuisse, pauperem Cardinalem, mendicum Papam, ob profusas & ingentes largitiones. Onuphr. de viris Ponuf.

Carolus Borromæus nostris temporibus inter Sanctos relatus, nonne vendidit Principatum, ut pauperibus subveniret? quem postea perpetuo duraturum invenit in cœlis, in manu Deï depositum. Noverat quippe vir sanctus, Principem non esse dominum absolutum, sed dispensatorem bonorum, quæ à Deo accepit. proinde non dissipanda Fulgos. li.4.c. 8.

pro

pro libito, sed prudenter dispensanda: nam quod pauperibus erogatur, non dissipatur, sed deponitur diu servandum, quod carmine satis eleganti expressit Martialis,

Martial. lib. 5.

Callidus effractâ fur nummos auferet arcâ,
Prosternet patrios impia flamma lares.
Debitor usuram pariter, sortemque negabit,
Non reddet sterilis semina jacta seges.
Dispensatorem fallax spoliabit amica.
Mercibus extructas obruet unda rates.
Extra fortunam est, quidquid donatur egenis,
Quas dederis, solas semper habebis opes.

Hinc Marcus Antonius omnibus divitiis distributis, frequenter dictitare solebat, Hoc solum habui, quod dedi. Huc facit appositè quod olim accidit Romæ. Cùm enim sepulchrum quoddam aperiretur, inventus est in eo lapis, in quo verba hæc insculpta erant, Expendi. donavi. servavi. habui. habeo. perdidi. Convenerunt eruditiores viri, qui hoc modo interpretati sunt, Quod expendi, habui. quod donavi, habeo. quod servavi, perdidi. quasi mortuus loqueretur dicens, Solum bonum, quod feci, illud habeo in manu Deï depositum. verum est enim sacrum illud Joannis oraculum, Opera illorum sequuntur illos. Hoc probè noverat optimus Princeps Amedæus, ut scribit Volaterranus. proinde facultates suas apud pauperes deposuit, quas deinde copiosè recepit. historici verba hæc sunt, Amedæus Dux Sabaudiæ, cujus erat avus ille Amedæus, qui in Concilio Basiliensi Pontifex factus est, rogatus quondam à quibusdam Oratoribus, si quos haberet canes, ostenderet. annuit Princeps, ut posterâ die redirent. cùm verò adessent, Amedæus in porticu regia, ingentem à latere ædium mendicorum multitudinem eïs

Raphaël Volat. li. 3. geographiæ de Gallia Narbonensi.

eis ostendit, unà discumbentium. Hi sunt, inquit, canes meï, quos alo quotidie, quibus cœlestem gloriam me spero venaturum. quasi alter Abrahamus, qui in ipso fervore dieï, tanquam venandi, aucupandique gratiâ stabat. Hunc itaque ducem imitare (ô Princeps) tunc omnia feliciter cadent, & præ lætitia gestiens, exclamabis; Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Adhuc sitis? Ecquid velles? bonorum multiplicationem? audi divinum verbum cœlitus emissum, Honora Dominum de tua substantia, & de primitiis frugum tuarum da pauperibus, & implebuntur frumento horrea tua, & vino torcularia redundabunt. & bene dicit de primitiis, quia Deo meliora sunt offerenda. hinc patet solutio illius quæsiti, cur Dominus respexit ad Abel, & ad munera ejus, ad Cain autem non respexit? quia, ut scribit Cyrillus, Abel obtulit quæ inter gregem præstantiora erant; obtulit enim ex primogenitis ovium; at Cainus deteriora Deo maximo offerre non erubuit, & meliora sibi servavit. Respexit autem primo ad Abel, deinde ad munera, ad insinuandum, quod externæ oblationes non sunt Deo gratæ secundùm seipsas, sed ratione offerentium placent, aut displicent. Verùm cùm de externis loquor oblationibus, non est sermo de Augustissimo sacrificio legis Euangelicæ, quo Christus offertur. hoc enim Deo acceptum est, licèt à sacrificante indigno offeratur Domino. Sed quo signo cognoscitur sacrificium Abelis magis acceptum? per ignem de cœlo missum, qui consumsit sacrificium Abelis; Caini autem non consumsit. ita refert Hieronymus lib. de traditionibus Hebraïcis in Genesin. hoc exemplo discant Principes meliora offerre Deo, & centuplum accipient etiam in hac

Prov. c. 3.

Gen. 4.

Cyrill. li. 2 in Gen.

in hac vita. verum est enim illud oraculum, Fœneratur Domino, qui miseretur pauperi. hæc sponsio Deï est, qui mentiri non potest. Fidelis est Deus in omnibus verbis suis. spopondit? datam fidem servabit. licèt enim quidquid Deo damus, ab ipso receperimus, damus tamen ut nostrum, cujus ipse nos dominos fecit. Siquidem, ut ait Sotus, postquam Rex dono dedit oppidum civi, potest postmodum civis, si aliquid debeat Regi, inde solvere. Verissimum est, non inficior, quod quidquid boni habemus, à Deo habemus, sed immensa Principis benignitas, dum creavit hominem ad suam imaginem, ratione & libero arbitrio dotavit, qui esset dominus suarum actionum, ac subinde suarum rerum. Nec valet argumentum, Servus non potest pro aliquo debito satisfacere, quia totum quod habet, domini est, non valet: quoniam licèt homo sit servus Deï, non tamen eo modo, quo servus emtitius; nam hujusmodi servus, non est sui juris, nec liberum habet suarum rerum dominium, sed omnia sunt domini: at homo, Deï clementiâ, liberâ facultate decoratur, quâ possit dona data Deo donare, & ab ipso longè majora recipere cumulatiore mensurâ. Quod multorum exemplorum auctoritate, haud erit difficile comprobare. mulier quædam Sareptæ incola, ut Regum narrat historia, hac virtute insignita, Heliæ prophetæ semel eleemosynam impertivit. At quid hinc? nonne multiplicibus, variisque beneficiis remunerata fuit? illa siquidem audire meruit, Hæc autem dicit Dominus Deus Israël, hydria farinæ non deficiet, nec lecythus oleï minuetur, usque ad diem, in qua Dominus daturus est pluviam super faciem terræ. nam qui facultatem tribuit pauperi, ipse est, ait Chrysostomus, qui beneficio fruitur, cen-

Prov. c. 19.

Sotus 4 senten. dist. 19. q. 1. a. 2.

D. Th. 4 sent. dist. 15. a. 2.

3 Reg. c. 17.

centupla nempe fœneratione recipiens. Sicut enim qui seminat, dum jacit granum, non perditum credit; sed multiplicandum expectat in messe; ita qui eleemosynam seminat, non amittit panem suum, sed multiplicat, etiam in hac vita. Huc facit opportunè, quod legitur in speculo exemplorum. Abbas quidam hospitalis erat, & circa pauperes pius, quantóque ampliùs opera charitatis exhibuit, tantò illi, ac domui ejus Dominus benedixit. Post ejus mortem successor ejus avaritiâ ductus, hospitalitatem exclusit, consuetaque erga pauperes subsidia subtraxit. charitate igitur exclusâ, proficere non potuit monasterii substantia, imò brevi temporis intervallo ad tantam inopiam devenit, ut vix haberent Monachi quod manducarent: die verò quâdam vir quidam venerandæ ætatis venit ad ostiarium, quæsivitque hospitium, quem quidem ille clàm collegit, ac hospitalitatis officium illi impendit, hoc etiam adjiciens, Nulla te capiat admiratio bone vir, quod tam negligenter & parcè tibi procuro, quandoquidem magna rerum penuria in causa est: aliquando talem vidi monasterii statum, ut si advenisset Episcopus, cum maxima charitate & rerum omnium copia fuisset receptus. tunc respondit ille senex dicens; Duo fratres expulsi sunt de hoc monasterio; nisi illi reducantur, nunquam bonus monasterii status erit. horum fratrum unus vocatur, Date, alter verò, Dabitur, sicque statim ab oculis ejus recessit. Ostiarius autem Abbati, fratribusque audita recitavit. resumta est itaque hospitalitas, & cœpit monasterium, ut priùs reflorescere, benedicente illis Domino.

Chrys. hom. 27 in Gen.

Nec est valde dissimile quod scribit Georgius Cedrenus, exemplum verè memorandum. Cùm qui-

Georg. Ced. in compendio hist.

quidam Episcopus, ait, prædicaret inter Sarracenos, quendam eorum convertit,& baptizavit; postea autem cùm suaderet ei, ut faceret opera misericordiæ,dicente Domino in Euangelio; Centuplum accipietis, & vitam æternam possidebitis. ille mox venditis omnibus dedit pauperibus,& obdormivit in Domino. Cùm autem filii ejus traherent Episcopum ad judicium Sarracenorum, litemque Episcopo intentarent, super hoc quod patri centuplum promisisset, neque tamen promissis stetisset, quandoquidem eos exheredes reliquisset, Episcopum respondisse fertur, Deum in alia vita illud patri remunerasse. adductus itaque ad defuncti tumulum, mortuum adjuravit in nomine Domini Nostri Jesu Christi, ut diceret, utrum sibi bene fuerit de promisso persolutum, respondit cunctis audientibus defunctus; Centuplum accepi, & vitam æternam possideo. hoc audito omnes in admirationem rapti, laudabant Deum dicentes; Fidelis Deus in verbis suis.

Gregor. Turon. in hist. Franc. prov.c. 19.

Hoc apprime intelligebat Tiberius Secundus Imperator. is enim ita copiosè bona pauperibus erogabat, ut Imperatrix eum sæpius objurgaret. cui ille, Ne turberis domina, Deus providebit fisco nostro; an nescis quod fœnoratur Domino, qui miseretur pauperi? accidit autem ut alterâ die deambulans per aulâm regiam, viderit lapidem marmoreum, signo crucis insignitum, pedibus conculcari; Non est bonum, inquit, rem sacram pedibus conteri, & protinus præcepit illum erui. sed sub isto alius denuo lapis eodem notatus signo apparuit, quem itidem sustulit. tertium deinde vidit penitus similem,& hunc jussit elevari,mox thesaurum inæstimabilem invenit. Quid dicis, ô Princeps, multiplicantur, non minuuntur opes paupe-

Paul. diac. lib. 6,cap. 3. histor. Longob.

ribus

ribus distributæ. Frumentum in horreis reconditum non augetur, imò sæpe à vermibus corroditur, à muribus vastatur, à tineis dissipatur, situ corrumpitur; at in terram projectum, uberrimum fructum affert. pecunia in arcula reposita sæpius direptioni committitur, at in pauperes collocata, fructum centies multiplicatum in hac vita producit, & postea vitam æternam ministrabit. unde jure optimo licebit tibi acclamare, Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.

Sed quid ampliùs immoror? quid adhuc velles? ab omni angustia eripi? ab omni periculo erui? ab omni malo liberari? conclude eleemosynam in sinu pauperis, & ipsa exorabit pro te ab omni malo. Græca lectio habet, & ipsa eximet te ab omni afflictione. quod quidem exemplo sanè insigni comprobatur. Mulier quædam, cujus filiam violaverat Zeno Imperator, orabat sæpe cum lachrymis ante B. Virginem, dicens: Vindica me de Zenone Imperatore. cùm ergo multis diebus hoc faceret, apparuit ei Beata Virgo dicens; Crede mihi mulier, ultionem tuam sæpe facere volui, sed manus ejus prohibuit me. erat enim pietatis amans. ita sentiebat Serenissimus Princeps & Vates, proinde dicebat: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Divus Hieronymus legit; beatus qui cogitat de paupere. Euthymius ex Græco, beatus qui cogitat super inopem, non expectans, ut petat. Quemadmodum Sol non expectat preces, ut exoriatur, sed illico fulget, & salutatur ab omnibus; ita nec Princeps expectet laudes, & preces, ut benefaciat; sed sponte conferat beneficia, & æquè ac Sol amabitur, & sic de ipso decantabitur, Etiam non poscentibus offert. Sed quid eveniet? In die mala liberabit

Ecclef. c. 29.

Prat. spirituale c. 175.

Psal. 40.

Arist. li. 5 Ethic.

eum Dominus. Symmachus legit, in die afflictionis. dic quæso, ô Princeps, quibus curis opprimitur cor tuum? quid angeris? imperium turbatur? deficiunt populi? ingruunt infortunia? manus munificas extende in pauperes, mox erit tranquillitas magna, & sedebit Regnum tuum in pulchritudine pacis. Ludovici Francorum Regis summa accedit auctoritas. Cùm enim orbis totus diris seditionibus esset perturbatus, ipse suum Regnum magnâ tranquillitate regebat. sed quo præsidio? noctis tempore mutata veste ipsemet eleemosynam pauperibus erogabat, dicebatque servo, Ecce præsidium civitatis, hi sunt milites egregii, qui regnum meum summo fœdere, summaque pace fulciunt, & nunc stipendium eis solvo. omni quidem jure beatus iste Princeps hac pietate stipatus poterat dicere: Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Quid adhuc quæris? vis in Regno similis esse Deo? audi Deum ipsum in-
Luc.c.6. vitantem. sed qua comite? pietate, Estote misericordes sicut & Pater vester misericors est. ac si diceret, Vos qui in terris vices meas geritis, imitamini pietatem meam in omnes creaturas sese diffundentem. Percurrite intellectu à summo cœlo usque ad abyssos, & videbitis, quod ad omnes diffusum est oleum misericordiæ meæ, nec est creatum, quod se abscondat à calore meo. tu quoque, ô Princeps, opera pietatis impertire, quandoquidem Princeps apud Hebræos sonat beneficus, & tunc mihi similis eris. quod si secus feceris, ad Regni cœlestis gloriam, ad quam aspiras, nunquam tibi patebit accessus. Cur putas voluisse Salomonem valvas Templi Mosaici olivæ construi tabulis? quoniam misericordiæ est symbolum, quasi vellet innuere, sicut per ostium patebat

bat introitus ad Sancta Sanctorum, sic per miseri-
cordiam ad cœlum semitâ rectâ. Quare Rex re-
gum ex monte olivarum voluit in cœlum ascen-
dere? ut ostenderet per misericordiam, quæ oli-
varum monte figuratur, ad Paradisi gloriam in-
gressum parari. quod apprime figuratur per co-
lumbam, quæ egressa tempore diluvii rediit ra-
mum gestans olivæ virentibus foliis in ore suo.
paradisi non ingreditur gaudium, nisi qui miseri-
cordiæ decoratur foliis. hinc Dominus enixè hor-
tabatur potentes ad pietatem, quæ ducit ad vi-
tam, quâ qui caret, ad salutis portum haud facilè
perveniet. En oraculi testimonium, Faciliùs est
camelum intrare per foramen acûs, quàm divitem Matth. c. 19.
intrare in Regnum cœlorum. Porrò quia hic lo-
cus non est ita facilis, proinde duplicem exposi-
tionem adducemus. prima est Theophylacti, qui
per camelum, funem nauticum intelligit, sicut
enim iste funis integer, per foramen acûs ingredi
non potest, divisus in singula fila facilè ingredie-
tur; sic divitiis potens nisi pauperi subveniat ne-
cessitatem habenti, cœlum ingredi nequaquam
poterit. Altera expositio est Cajetani, qui asserit,
Hierosolymis portam quandam esse ita angu-
stam, ut foramen acûs appellaretur. Per hanc
portam camelus onustus, & collo erecto nulla-
tenus ingredi poterat, nisi demisso prius capite,
& sarcinâ depositâ; sic dives nisi priùs caput in-
clinet per humilitatem, & sarcinam deponat per
pietatem, nunquam in Civitatem sanctam in-
troibit. Cæterùm si divitias in fila pauperibus di-
stribuat, ad cœlestem gloriam evolabit, ubi cum
ingenti exultatione poterit cum Beatis canere,
Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa. Quid
plura? hoc tantùm dicam, quod est summa

rerum, exoptasne ô Princeps extremum diem claudere feliciter? audi Hieronymum dicentem,

Nunquam memini me legisse malâ morte mortuum, qui libenter opera pietatis exercuit: habet enim multos intercessores, quorum preces impossibile est non exaudiri. Sed plùs ultrà, audi rem dictu incredibilem, veram tamen; velles post mortem, carnis tuæ incorruptionem? sit erga pauperes munifica manus tua, & quod cupis, succedet ex votis. Polydorus Virgilius de Osualdo Scotorum, & Anglorum Rege, ejusque eleemosynis scribit, in hunc modum: Osualdus bonus Princeps, miræ sanctitatis, ac pietatis, eo ipso die, quo Christus Jesus à morte vitam resumsit, dum prandebat, discumbente cum eo sancto viro, ac Episcopo Aidano, à ministris intellexit, frequentes pro foribus domûs circumstare pauperes cibum petentes. Tunc pius Princeps charitate motus, lancem argenteam cum cibariis, quæ ad manus prima aderat, pauperibus minutatim dividendam dedit. Aidanus ob hujusmodi præclarum liberalitatis facinus ad Regem conversus, & ejus dexteram apprehendens, inquit, Nunquam putrescat ista manus. quod vir utique sanctus divino afflatus spiritu cecinit, ut reï probavit eventus. nam illa manus, consumto posthac corpore, integra semper mansit, quæ capsulâ decenti condita in urbe regia multa cum veneratione diu servata est. En sanctæ pietatis præmium, non solùm substantiæ multiplicatio, sed etiam carnis incorruptio. Ad hanc igitur concurrite Principes, ad hanc confugite, sub hac requiescite. est enim porta salutis, in qua inveniuntur omnia bona, proinde licebit

licebit dicere, Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.

Ne sis ipse miser, miseris succurrere disce.
Dives opum est, inopi qui dare novit opem.

Caput XXVI.

Cogitet quotidie Princeps se brevi moriturum, mox tumentes superbiæ fluctûs confringet.

Rbis tòtius Conditor, ac omnium dominantium Imperator, dum in admirabili Transfigurationis triumpho (Solis instar) gloriosus undique coruscaret, Moyse & Heliâ stipatus, præstantioribus Apostolis sociatus, choris Angelicis comitatus, in tam excelso dignitatis culmine, constitutus, de quibus, quæso, agebat? an de triumphis? non ita quidem. sed de mortis memoria sermonem habuit, loquebantur de excessu quem completurus erat in Hierusalem. Luc. c 9. Quid hinc? ut edocerentur homines, & præsertim Principes, mortis memoriam gaudiis humanis esse intermiscendam. Cui instituto etiam Ethnici, solo naturæ lumine illustrati, obsequentissimi fuere. Siquidem, Divo Hieronymo teste, antiquitus apud Romanos, in more positum erat, ut Imperatorem Romæ triumphantem quispiam Senatûs nomine, præcederet inclamando, Respice ad eos, qui te præcesserunt, & memento te esse moriturum. nempe, ut hoc remedio temperarentur laudes humanæ, ne fortè Princeps, tantæ celsitudinis majestate elatus, inani fastu intumesceret. Quin etiam

Claudiūs paradinus, vir apprime eruditus, recenſet in coronationibus Imperatorum, hujuſmodi genus uſitatum fuiſſe. nempe, ut eo ipſo tempore, quo capiti corona, manibus verò imperiale ſceptrum imponebatur, egregius ſepulchrorum fabricator, tres diverſos lapides, alabaſtrum, iaſpidem, & porphyrum afferret, ut ex illis, habito delectu, ſepulchrum conſtrueretur, altâ voce inclamans,

Elige ab his ſaxis, ex quo Auguſtiſſime Cæſar,
Ipſe tibi tumulum, me fabricare velis.

Ptolemæus Philadelphus Ægypti Rex, inter medias epulas triſtem mortis imaginem, ac mortui cranium, ſemper ad latus habuiſſe fertur, atque hanc à miniſtris interdum vocem in menſa repeti juſſiſſe, Inſpice Rex, & cogita, talem te cito futurum. Egregium hoc Ptolemæi factum, veterem Ægyptiorum laudabilem conſuetudinem mihi revocat in mentem. refert Herodotus magni nominis hiſtoricus, apud Ægyptios hunc fuiſſe morem, nimirum, in magnis conviviis mortui hominis caput ante oculos proponere; moxque inter pocula ſubjicere, Mementote, quò tandem redigendi ſumus, eo ſanè conſilio, ut conditionis ſuæ memores, moderatiùs fruerentur voluptatibus. ob hanc cauſam ſæpe admonebat Salomon dicens, Oculi ſapientis in capite ejus. per caput intelligit Olympiodorus cœleſtia. ille tenet oculos in capite, qui purgato intellectu, contemplatur ſuperna, eò quòd caput, eminentia quædam ſit, & totius corporis pars ſuprema; qui verò circa terrena occupatur, habere dicitur oculos in pedibus. qui ſunt infima pars, de quibus Vates dicebat; Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram. quando ergo dixit Salomon; Oculi ſapientis in capite

Herod. lib. 3.

Eccl. c. 2.

capite ejus, vult insinuare, quod sapiens, oculos habet ad cœlum. Gregorius per caput intelligit Christum, dicente Paulo, Caput viri Christus. oculi ergo sapientis in capite ejus sunt, dum Redemtoris sui opera, quæ imitari debet, contemplatur. In divinis litteris, caput significat principium, unde, ubi vulgata nostra legit; In principio creavit Deus cœlum, & terram; alii transferunt, In capite, confirmatur per illud Psalmi; Iñ capite libri scriptum est de me. Titelmanus hîc per caput intelligit principium libri Psalmorum. dum dicit ergo Salomon; Oculi sapientis in capite ejus, perinde est, ac si diceret; Oculi sapientis in principio ejus. quod est principum ejus? respice ad primum caput Genesis; Formavit Deus hominem de limo terræ. hoc est principium, ad quod respicit sapiens, nempe, ad lutum, ex quo formatus est.

Lib. 2. moral. c. 4.
1 Cor. c. 11.

De Philippo Macedonum Rege, nonne produnt historiarum monimenta, ipsum in aula regia puerum habuisse, huic tantum muneri destinatum, ut quotidie ad eum ingressus, tale quid proferret? Memorare, ô Rex, te esse hominem. tunc Rex, miseram conditionem considerans, tales è pectore effundebat voces, Heu me miserum! homo sum, & proinde mortalis, & in cinerem redigendus, quasi diceret,

Stobæus serm. 19.
Ælian. lib. 5. c. 15.

Post hominem vermis, post vermem fœtor, & horror,
Sic in non hominem, vertitur omnis homo.

Utinam nostrorum temporum Principes, egregium hunc Heroëm, paganum licèt, imitarentur, dicerentque inclamantes, En homo sum, & mortalis, quod si mortalis, cur ita vivo, ac si nunquam moriturus? si moriturus, cur in me vitia non commoriuntur? in vermes convertendus

 sum,

ſum, quomodo ergo me ipſum, ad meliorem frugem non converto? rationem exactè redditurus ſum, quomodo ergo lachrymarum imbribus perfuſus, toto corpore non contremiſco?

Quid ſum miſer tunc dicturus,
Quem patronum rogaturus
Dum vix juſtus ſit ſecurus?

Hæc eſt memoria in Principe laudanda, non illa quidem Mithridatis, qui duarum & viginti nationum, quibus imperabat, linguas adeò callebat, ut ſingularum oratores palàm audiret, & redderet ſine interprete reſponſum. non Cyri Perſarum Regis, qui ſingulos ſui exercitûs milites, qui penè innumerabiles erant, propriis nominibus appellabat. non Themiſtoclis, qui recordabatur, etiam quæ nollet, quæ vellet, non poterat oblivіſci. non Senecæ, qui in prodigium uſque eò proceſſit, ut duo millia nomina recitata, quo ordine erant dicta, referret. ſed ejus in primis memoriam probo, qui ſui nunquam capitur oblivione, oraculum Delphicum præ oculis habens, Noſce te ipſum. quod eſt dictum, Memento te eſſe hominem, & proinde moriturum. deberet enim Princeps, tria hæc habere verba in corde radicitus infixa. Scio me aſcendere, ut deſcendam; virere, ut areſcam; adoleſcere, ut ſeneſcam, & demum vivere, ut moriar. cui concinnè adagium illud, Homo bulla. quo admonemur, humanâ vitâ nil eſſe inanius, eſt namque (inſtar bullæ) quæ apparet in aquis momento temporis enaſcens, ſimul & evaneſcens,
Iac. c. 4. ſic homo, Divo Jacobo teſte, eſt vapor ad modicum parens, qui deinceps exterminabitur. Hinc
Iſa. c. 40. Iſaïas vocat hominem, herbam; omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus quaſi flos agri. Siquidem herba primò vireſcit, mox areſcit, tandem

dem putrescit; homo virescit in flore juventæ, arescit in senio, putrescit in morte. Adverte, quod dicitur, flos agri, non horti; quare hoc? quia flores horti, nempe, lilia, rosæ, hyacinthi, & id genus, per aliquos dies remanent florentes, at flores qui in agris crescunt, variis periculis sunt expositi, qui vel à prætereuntibus carpuntur, vel pedibus proteruntur, vel à bestiis depascuntur, ita ferme de homine, proinde dicebat Jobus; Qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut umbra. Porrò ex omnibus floribus, qui in hortis, vel agris virent, nullus est qui duas sustineat brumas, aut bis nivosum gelu patiatur: rident quidem in Vere, folia explicant, venustatem ostentant, odorem spirant, & colorum varietate delectant, sed quàm primùm, ut aëris Hiems ingruit, & bruma rigere incipit, cervices demittunt, colorem amittunt, omnis decor evanescit, & sensim penitus emoriuntur. idem de hominibus dicendum. quis est inter tot hominum millia, qui ad ducentos annos pervenerit? imò. quis ad centum? quàm pauci ad sexaginta? Ad hanc rem facit appositè ænigma illud ab Oedipo declaratum, Quodnam est illud animal, quod dicitur quadrupes, bipes, & tripes? En homo, qui graditur in infantia quatuor pedibus, quia manibus quoque, pedum vice nititur, & reptat, deinde confirmato gradu, duobus pedibus se sustinet, donec decrepit ætas baculum, quasi tertium pedem addit. sed quia miser homo luteos habet pedes, proinde ad primum lapidis ictum, statua corporis citò corruit, in cinerem redigenda. inter mortuum & vivum differentia est in solo puncto. Hebræi enim, si credimus Eusebio, unico nomine significant hominem vivum & mortuum, nimirum, methim, sed cùm scribi-

Iob. c. 14.

Euseb. li. 10 de præparat. Evang. c. 2.

scribitur, solo puncto distinguitur, quia si scribatur cum tsere, duobus punctis sic dispositis (..) significat mortuum, si autem scribatur cum schebà, punctis aliter dispositis, hoc modo, nimirum (:) significat vivum. itaque idem nomen diverso modo scriptum, significat vivum & mortuum. en vita brevis, quæ in solo puncto consistit. ô miseram Principum conditionem, quandoquidem Reginæ morti sceptra ligonibus æquanti, tributa solvere, & ipsi, vel inviti coguntur.

Pallida mors æquo pulsat pede
Pauperum tabernas, Regumque turres,

Valer. Max. lib. 8. Quis unquam felicior Alexandro, qui ob res præclarè gestas cognomen Magni adeptus est? mors tamen illum rapuit, vermibusque corrodendum tradidit; cujus acerbi casûs famâ auditâ, plurimi ad sepulchrum convenere philosophi, quorum alter dixit, Herì ô Alexander multos poteras à morte liberare, hodie mortis jacula non potes evitare. alius verò sic discurrebat, Herì, ô Alexander, ingenti Imperio tumebas, proinde te gentes timebant; hodie super faciem tuam impune discurrunt vermes. Herì, ô Alexander, exclamabant alii, orbis totus non sufficiebat tibi, audiens enim ab Anaxagora pluresesse mundos, non sine lachrymis dixisti, Heu me miserum, qui ne uno quidem adhuc sum potitus; sed hodie nobile corpus exiguo tegitur lapillo. Quod perpendens Philosophus moralis, in verba hæc aurea prorupit, Alexander orbi terrarum augustus est, orbis Alexandro angustus est. pulchre Poëta,

Æstuat infelix angusto limite mundi.
Sarcophago contentus erit; Mors sola fatetur,
Quantula sint hominum corpuscula.

Hoc semper in corde fixum habebat Carolus, qui

qui rerum gestarum gloria insignis, Magni cognomentum obtinuit. Hinc cùm in extremo mortis articulo constitutus, à suis rogaretur, quænam insignia sepulchro affigi vellet? respondit, Sola mortis insignia sculpantur, hæc est enim Regina illa potens, quæ omnes meas victorias in nihilum redegit, & de me ipso victore triumphum agit. Non petiit Ægypti pyramides, non mausolea Cariæ, non signa bello parta, non victrices Romani Imperii aquilas, non rerum gestarum memoriam, qua apud posteros immortalis haberetur, sed solam mortis figuram, appositâ inscriptione, Sola mors omnia æquat. Nec minori admiratione dignum est, quod olim Saladinus Ægyptiorum Regum maximus fecit, hic cum totum Orientem subjugasset, Occidentem terruisset, Asiam domuisset, totum denique Orbem concussisset, ut morti se jam vicinum vidit, mandavit ut statim ac spiritum exhalasset, tunica interior per omnes civitatis vicos, in hasta circumduceretur, & à præcone altâ voce inclamaretur, Saladinus Orientis flagellum, Asiæ dominus, omnium populorum terror, ex omnibus suis victoriis in bello partis, tandem Reginæ morti cedens, nihil secum defert, nisi unicum hoc indusium, quo in sepulchro operitur. quasi & ipse diceret, Sola mors omnia æquat. hinc canit Poëta,

Gregor. Turon. lib. hist.

Anton. p. 1, tit. 17. c. 9.

Fulgos. li. 7. c. 2.

Floruit in toto qui Rex Oriente potenter,
Nunc jacet. ex tantis, quid tulit? ecce nihil.

Vidit moriens illam vanitatem, quam vivens reputabat majestatem. Hinc Vates regius dicebat; Cùm interierit homo non sumet omnia. si non omnia, igitur aliquid. sed quid sumet, cùm nudus jaceat? opera sola. Opera illorum sequuntur illos. De magno Cyro nonne tradunt historici

Psal. 48.

verba

verba hæc aurea sepulchro affigi jussisse, ut ostenderet Reginæ mortis Imperium,

O vir quicunque es, & undecunque advenis,
Ego sum Cyrus, qui Persis imperium constitui,
Pusillum hoc terræ, quo meum tegitur corpus,
Mihi ne invideas.

Plutarc. in vita Xerxis. Factum planè memorabile, quod de Xerxe Rege veteres tradidere. cùm dux iste potentissimus innumerabiles militum copias collegisset, & eas in acie constitutas, videndi desiderio flagraret, in verticem montis se contulit, è quo cùm totum Hellespontum stratum navibus, & terram militibus coopertam cerneret, obortis lachrymis suspirabat. hoc spectaculo viso, mirabantur duces, & tam inusitati casûs causam petentes, dixere; Unde hic ejulatus, ô Rex? anne jam animum contrahis; num ante tubam pavor occupat artûs? hactenus te strenuum ducem ostendisti, & modò in lachrymas ruis? quibus cum fletu ait, Non ita viri, non ita, nulla unquam me formido invasit, aliud quid mente revolvo, quod mihi lachrymas excutiat. hinc video tot militum millia, quæ in acie produxi, & heu, centum ab hinc annis, nullus omnino superstes erit, omnes in cinerem redigentur, de omnibus Regina mors triumphum aget, quasi dictum illud, & ipse decantaret, Sola mors omnia æquat.

Philippus Macedonum Rex, cùm palæstram, in qua Græci luctabantur, ingressus esset, & inter luctandum, ad terram prolaberetur, jacentis sui corporis imaginem, in arena expressam videns, & quàm parùm loci occuparet, considerans, jocando cœpit dicere, O quàm minimam terræ partem naturâ sortiti, orbem appetimus universum? Utinam corda Principum, quibus totus

totus orbis non sufficit, regia hæc verba penetrarent, profecto superbiæ vestem exuerent. Proinde sapienter consulebat propheta; Vide vias tuas in convalle. quæ verba Septuaginta interpretes, apposite transtulerunt, Vide vias tuas in sepulchro. quasi diceret; cogita, ô homo, quàm exiguum tibi post mortem paratum sit domicilium, ut non nisi septem pedum spatium, tibi concedendum sit. Hoc fortasse Ethæi volebant innuere, dum sibi in Regem Ephron elegerunt, qui apud Hebræos sonat pulverem, quasi dicerent, Non superbè imperabit, qui pulverem se esse meminerit. Hoc apprime noverat Severus Imperator, hic enim mortis memoriam præ oculis habens, sibi adhuc viventi, loculum construi jussit, quem sæpe manibus contrectans, his verbis alloquebatur, Tu virum capies, quem totus orbis terrarum non capit. ac si diceret; Sola mors omnia æquat.

Hierem. c.2

Gen. 23.

Dion. Nic. in vita Sever.

Huic rei facit egregiè Epitaphium illud insigne, quod sibi ipsi descripserat Poëtarum Princeps, is enim extremum vitæ præsentiens, quatuor carmina composuit, miro artificio elaborata. in quibus ostendit, se compilando tres libros, vehementer insudasse, librum nempe, de Bucolicis, in quo tradidit artem pastoralis curæ; librum de Georgicis, in quo artem agri colendi descripsit; & librum Æneïdos, in quo scientiam militarem instituit. sed hinc quid mihi? ecce nudus egredior pusillo terræ claudendus,

Pastor, arator, eques, pavi, colui, superavi,
Capras, rura, hostes, fronde, ligone, manu.
De capris pastis, de rure sato, hoste subacto,
Nec lac, nec segetes, spolia nulla tuli.

Sed jam satis superque profanis historiis inhæsimus, rationi consonum est, ut & sacræ quædam pro-

producantur. primus itaque in campum prodeat magnus ille Basilius Cappadociæ Episcopus. hic namque in solemnitatibus præcipuis, quando ex officii sui præscripto, magnificam pompam præ se ferebat, ne fortasse intumesceret, uni ex domesticis mandabat, ut in mediis honoribus, in aurem mordicus diceret; Mortem cogita pater, & sepulchrum tuum perfici jube. Huic reï apposité facit Epitaphium pro Petro Comestore apud sanctum Victorem Parisiis, cum hac inscriptione,

Ciacon. in vita Lucii tertii.

Petrus eram, quem petra tegit, dictusque Comestor,
Nunc comedor nimis, & docui, nec cesso docere
Mortuus; ut discat qui me videt intumulatum,
Quod sumus, iste fuit, erimus quandoque quod hic est.

Hanc sacram philosophiam toto cordis affectu, observavit Pius Quintus æternis elogiis celebrandus ex Dominicana familia ad Pontificatum assumtus. hic enim piam hanc inscriptionem in sepulchro adhuc vivens sibi paravit.

Pius Papa Quintus Boschensis, diem mortis præ oculis habens, monumentum istud erigi mandavit, pro cadavere suo reponendo, quando divinæ clementiæ visum fuerit, ipsum ab hoc sæculo nequam eripere.

Hinc in Summi Pontificis solemni coronatione, ad memoriam mortis in mentem revocandam, pia inolevit consuetudo, ante ipsum quandam concremari stipulam, quæ brevitate suæ flammæ, vitæ etiam fugacitatem designat, inde protinus acclamatur, Sic transit gloria mundi Pater sancte. ac si diceretur,

Vir bone, quid curas res viles? res perituras?
Nil profuturas, damno quandoque futuras?
Nemo diu mansit in culmine, sed citò transit.
Est brevis, atque levis, in mundo gloria quævis.

Quocirca Pater Augustinus, ut memoriam mortis

tis in Principe excitaret, his verbis sæpe alloquebatur, Inspice sepulchra, & discerne si potes, victum à Rege, fortem à debili, pulchrum à deformi, tunc memorare naturæ tuæ, ne extollaris. quasi diceret,

Cum tumulum cernis, cur non mortalia spernis?
Tali namque domo clauditur omnis homo.
Quid valet argentum? quidve annis vivere centum?
Post mortem fumus, pulvis, & umbra sumus.

Rex iste sapientissimus, pro cujus elogio æternitati commendatur divinum illud oraculum, Inveni virum secundùm cor meum, quoniam probè noverat mortis meditationem valde conducere ad clavum Imperii ritè tractandum, proinde illam præ oculis semper habebat, & plorans frequenter dicebat; Cinerem tanquam panem manducabam. perinde ac si diceret, sicut panis Ps. 101. est cibus ad vitam corporis sustentandam necessarius; ita mortalitatis humanæ recordatio, mirum in modum prodest, ad vitam animæ fovendam. Hac ratione adducti, egregiam hanc inscriptionem litteris aureïs insignitam, sepulchro Palladii apposuere benevoli.

Hîc jacet Silvius Palladius, qui ut moriens viveret, vixit ut moriturus.

Utinam Christianus Princeps quotidie viveret, ut cras moriturus. neminem quippe læderet, jus suum unicuique tribueret, personam patris ageret, communi commodo consuleret, non pro libidine potestatis moveretur, sed freno tantùm rationis duceretur, ad summam reï administrandam, & tandem superbiæ fluctûs comprimens, confusus, & tremens, exclamaret, Quid superbis terra, & cinis? hæc est via Eccl. c. 10. regia, ad ritè moderandas Imperii habenas. Proinde Pausanias Lacedæmoniorum Rex, cùm Si-

monidem philosophum rogasset, ut sibi dignum aliquod documentum traderet, ad potestatem Imperii rectè administrandam, respondit vir sapiens, Hominem te esse memento. ac si dixisset, nihil ad bonum regimen magis accommodatum, quàm cogitare se citò moriturum. Quam doctrinam planè auream olim comprobavit Plutarchus. Cùm enim Trajanum Imperatorem, ejus discipulum, missâ quâdam epistolâ docuisset, quas virtutes sectari, quænam vitia evitare, & quibus rationibus, boni Principis officium implere oporteret, post varia, & quidem præclara monita, facilè eum omnia impleturum dixit; si unica mortis, ad hæc omnia, accesserit memoria. Ego scio, inquid, quod hæc omnia feceris, si tui nunquam oblitus fueris. Quis non miretur, tanto Imperatori, ad tam amplum imperium prudenter administrandum, aliud præceptum non esse præscriptum, quàm unicam mortis meditationem? Salomon quoque, quo nullus unquam fuit sapientior, quoties eum mentis elatio extra rationis terminos abriperet, ut vanos impetûs retunderet, hoc ipso freno usus est. Sum quidem & ego mortalis homo, similis omnibus. quasi diceret; quis sum ego, nisi cibus vermium? terra ista, quâ gravatus incedo, mihi protestatur, quod neque Regni potentia, neque sapientiæ fama, neque sanguinis claritas, neque divitiarum gloria, à Reginæ mortis unguibus me eripient, quoniam sum homo mortalis, sicut & cæteri, & quis est homo qui vivit, & non videbit mortem? hinc supremus artifex, hominem de limo terræ formavit, ut terra ipsa, quæ inter omnia elementa infimum locum obtinet, & omnium pedibus conculcatur, suæ vilitatis illum admoneret. Hoc præclaro argumento utebatur etiam regius Vates,

Plut. epist. ad Trajan.

Sap. c. 7.

Psal. 88.

tes, ad deprimendas mortalium elationes, dicens; Non apponat ultrà magnificare se homo super terram. quod sic ex Hebræo vertit Divus Hieronymus linguarum peritissimus, Non apponat homo magnificare se de terra. doctè quidem, ac si diceret: Quid se magnificat homo de terra? si ex aliqua cœlesti materia compactus esset, non mirum, at cùm sit ex terra formatus, & citò in terram sit resolvendus, ad quid magnificare terram, vermibus corrodendam? Huc facit opportunè, quod de Brachmanis legitur. Cùm enim ab Alexandro petiissent donum immortalitatis, ipse verò respondisset; Rem prorsus impossibilem postulatis filii, quia & ipse mortalis sum, tunc protinus adjecerunt, Cur ergo tam insanâ regnandi libidine flagras, ac si nunquam morti tributum soluturus? Celebrem statuam illam multiformem mente revolvat Princeps, cujus quidem caput aureum, brachia argentea, pectus æneum, tibiæ ferreæ, ac luteos pedes habebat. Imperii majestate, divitiarum copiâ, potentiæ magnitudine, gemmarum splendore, refulget Princeps (non inficior) at luteos pedes habet, quia & ipse moriturus, & relictis splendoribus, suspirans, & gemens exclamabit, Solum mihi superest sepulchrum. Proinde regius Vates Principes admonebat, Vos autem sicut homines moriemini. perinde ac si dixisset, Num vos æternos esse existimatis? num semper victuros, quia nunc sceptra aurea manu gestatis? toto cœlo aberratis. Nam statutum est omnibus hominibus semel mori. & mors sceptra ligonibus æquat. Ubi quæso, Cæsar ille, in curru eburneo triumphans, quem quadraginta elephanti trahebant? Ubi Marcus Antonius à leonibus invectus? ubi Aurelianus, carpento, quod à

Psal. 9.

Dan. c. 2.

Psal. 81.

cervis trahebatur, insidens? mors sola triumphat; & unusquisque dicit, Solum mihi superest sepulchrum. Hinc pictores, ut mortis naturam exprimerent, illam proponunt oculis hominum, nudam, lumine cassam, auribus carentem, & falce
Job c.1. armatam. nudam quidem, ut doceant mortales, quod hinc nudi exire debent, Nudus egressus sum, & nudus revertar. sed cur lumine captam? tria à Poëtis cœca describuntur, amor, justitia, mors. amor, quod omnes sine ullo personarum delectu feriat, vel potiùs ab effectu, quia amantes verè amentes, & cœcos efficiat. ut quidam experimento cognovit, proinde dicebat,

Nabam per gelidas brumalis gurgitis undas,
Nec mihi solstitium, nec grave frigus erat.
Omnis amor cœcus, non est amor arbiter æquus,
Nam deforme pecus, judicat esse decus.

Justitia, quia omnes æquali lance judicat. mors verò quòd obvia quæque ad terram prosternat. sed quorsum caret auribus? quia clamoribus non flectitur, lachrymis non movetur, & ad preces humanas veluti rigida rupes obsurdescit. hinc à Pericle Atheniensium duce, Atropos inexorabilis appellatur. Porrò quid per falcem, quam feralis hæc Megæra manibus tenet, & vibrat? quoniam mors omnia solo æquat. Ubi nunc aurea tot Regum sceptra? ubi tot purpuratorum galeri? ubi tot Pontificum infulæ, & throni? mors omnia æquat.

Est commune mori, mors nulli parcit honori,
Debilis, & fortis, veniunt ad funera mortis.

Diogenes Cynicus cùm sepulchra aliquando curiosius inspiceret, ubi defunctorum ossa cernebantur, Alexandrum Macedonem obvium habuit, & cùm ille percunctaretur, quid inter mortuos ageret? in hac ossium congerie, patris tui Philipi calva-

calvariam quæro, ſed à cæteris dignoſcere non valeo. hoc commento docens, in mundi hujus theatro, magnum quidem eſſe hominum diſcrimen: at in atra mortis aula, inter pauperes & Reges nullam prorſus differentiam. In denſa ſilva, quamdiu ipſa viret, diverſa arborum genera videmus, nodoſas quercûs, umbroſas fagos, frondoſas abietes, aliaſque arbores, & numero plurimas, & colore varias; quarum aliquæ, terræ adhærent; nonnullæ verò caput, & comas intra nubila condunt; aliquæ è floribus, aliæ è frondibus, & aliæ è fructibus dignoſcuntur: ſed mox ut ſecuris ad radicem accedit, & illæ in ignem conjectæ, & in cinerem redactæ, quis tunc laurum à rubo diſcernet? Mundum hunc ſilvam quandam, & homines arbores, ſi appellamus, non erit abſonum; quandoquidem etiam mundi hujus ſilva, quamdiu viret, variis coloribus diſtincta eſt, ſed primùm ut mors falcem admovit, deinde in cineres redegit, nullum ampliùs apparet diſcrimen.

Ad hanc rem fortaſſe Daniel alluſit, dum mortem comparat arieti duobus cornibus armato, Dan.c.8. quorum unum majus, alterum erat minus. nempe, ut diſcamus, nullam ſtirpem adeò nobilem reperiri, nec ullam originem adeò humilem, quam non feriat alterutro horum cornuum. cornu majori tangit Principes, & illuſtres heroës; minori verò pauperes, colonos, ac vilem plebeculam. currebat hic aries ab Oriente ad Occidentem, ab Aquilone ad Auſtrum, ut hinc manifeſtum fieret, mortem ſine ullo ætatis intuitu, omnes invadere. Ad Orientem tendit, cùm tenellos infantes, vix dum vivere incipientes, abripit. Ad Occidentem, cùm decoctos, & decrepitos ſenes de medio tollit. In Meridiem verò, cùm juvenes in

ætatis flore constitutos, in quibus calor, & humor viget, intercipit. ad Septentrionem autem, cùm frigescentes, & in senium vergentes prosternit. O mors verè parca, quia nemini parcis.

Quàm lepidè Apostolus ad memoriam excitandam invitabat, Statutum est omnibus hominibus semel mori; ac si diceret, respublicæ optimè constitutæ, præter jus civile commune, decreta quædam singularia præscribunt, quæ cæteras civitates non ligant. In universo hoc orbe tria sunt Regna, Regnum cæleste, inferorum, & terrenum. his tribus quædam leges peculiares sunt, & propria statuta. In cœlesti quippe Regno lex est, qua à morte omnes ejus incolæ præservantur. Præcipitabit Dominus mortem in sempiternum; & ideo dicitur terra viventium, Portio mea Domine sit in terra viventium. Regnum inferorum hanc legem habet, quâ omnes morti perpetuæ subjiciantur, Mors depascet eos. terrenum verò, hoc decretum habet, quod semel omnes moriuntur; Statutum est omnibus hominibus semel mori. statutum irrevocabile ab omnibus observandum, tributum universale ab omnibus solvendum, iter commune, ab omnibus calcandum.

Apud Cajetam in sepulchro marmoreo, æneaque urna, hæc inscripta reperiuntur Scipioni Africano,

Devicto Annibale, captâ Carthagine, & aucto
Imperio, hos cineres marmore tectus habes.
Cui non Europa, non obstitit Africa quondam.
Respice res hominum, quàm brevis urna premit.

Hoc apprime cognovit Alexander Magnus. sic divina referunt monimenta, Postquam Alexander Macedo percussit Darium Regem Persarum, post hæc cognovit, ut moreretur. Post triumphos, post victorias, post debellatum terrarum orbem. Quid super-

1 Machab. c. 1.

ſupereſt, ô Alexander? tandem, tandem tendimus in pulverem, ex quo formati ſumus, & ſolùm nobis ſupereſt ſepulchrum. Quid vano labore conſumeris, ô Triſmegiſte, in laudanda hominis natura? cur hominem, magnum miraculum auſus es appellare? magnum miraculum eſt homo. an ignoras hominem eſſe cinerem, & in cinerem redigendum? Cur tu Pythagora, hominem eſſe deum mortalem dixiſti? homo eſt deus in humano corpore latens. ſi ſubtiliùs naturam ejus indagaſſes, vidiſſes utique fundamentum ejus eſſe pulverem, & proinde corruptioni obnoxium. Et tu Plató philoſophorum Princeps, quomodo auſus es hominem appellare divinum genus? divinum quoddam genus eſt hominibus. Quomodo audes, ô Plotine, hominem è luto formatum, univerſum quoddam vocitare? homo eſt quoddam omne. ſed majori etiam encomio, tu ô Gregori Pontifex, hominem decoraſti, ſiquidem illum univerſam creaturam nominaſti. explicans enim illud Euangelicum; Prædicate Euangelium omni creaturæ, per omnem creaturam ipſum hominem intellexiſti. eſſe namque habet commune cum lapidibus, vivere cum plantis, ſentire cum animalibus, intelligere cum Angelis. Porrò nullus veſtrùm ſcopum attigit. Unus David pro reï dignitate, de homine locutus eſt, cùm ait, Homo tanquam pulvis, quem projicit ventus à facie terræ. ac ſi diceret, noli intumeſcere, ſed memento originem tuam à terra prodeuntem, in terram etiam tendentem: ex pulvere conditus es ô homo, in pulverem etiam reverteris. Non ineptè hic ſubjiciam Agathoclis exemplum, is cùm eſſet figuli filius, ita illi arriſit fortuna, ut Rex Siciliæ crearetur, veritus autem, ne regiâ dignitate inſoleſceret,

Pſal. 1.

Alex. ab Alex. li. 3. c. 21.

ut ſemper paternæ obſcuritatis memor eſſet, figulina vaſa, unà cum aureïs & argenteïs ad menſam quotidie voluit afferri. hanc vivendi rationem inſtituas, vellem, ô Princeps. tu enim figuli es filius, ſic divinâ atteſtante Scripturâ; Manûs tuæ Domine fecerunt me. licèt ad ſceptra te Deus evexerit, licèt diadema capiti impoſuerit, non ſuperbiâ extollaris, ſed priſtinæ tuæ originis memor, inter aurum & gemmas, vas luteum ante oculos pone, & memento ſceptrum Regale, olim fuiſſe arborem. Cur ergo ſuperbis terra, & cinis?

Huc perbelle faciunt variæ illæ hominis deſcriptiones, quas ſcientiæ in unum congregatæ, ex præſcripto Minervæ tradiderunt. Dialectica primo loco dixit; Homo eſt breve quoddam Enthymema; pro antecedenti, habet ortum; pro conſequenti, interitum. Aſtrologia ita hominem deſcripſit, Homo quaſi luna mutabilis, quia nunquam in eodem ſtatu permanet, ſed ſemper ad corruptionem tendit. non tamen ante peccatum fuiſſet homo corruptioni obnoxius, juſtitiæ originalis clypeo protectus; ſed in ipſo momento, quo peccatum intravit in mundum, ſtatim morti janua patuit. per peccatum mors, ait Paulus, non quòd peccatum fuerit cauſa per ſe hujus defectûs, ſed quaſi removens prohibens, quoniam per peccatum ſublata fuit Juſtitia originalis, per quam non ſolùm animæ vires continebantur ſub ratione ſine omni deordinatione, ſed totum corpus animæ ſine defectu. Phyſica ita reſpondit, Homo eſt animal rationale mortale. Mathematica ad rem noſtram propiùs accedens, brevi compendio concluſit, Homo eſt veluti figura ſphærica. Quæ quidem deſcriptio præ cæteris omnibus, placuit Minervæ. nec injuriâ. ſiquidem, ſicut figura ſphærica, in

D. Th. 1. 2. qu. 85.

in idem punctum, quo incipit, terminatur; ita homo initium sumens ex terra, in terram tandem desinit. Hæc est Academia, quæ ad meliorem frugem homines reducit. ita sentiebat Augustinus, Nihil sic revocat à peccato, quàm frequens cogitatio mortis. ita Hieronymus, Facilè contemnit omnia, qui semper cogitat se esse moriturum. ita Gregorius, Non potest meliùs domari caro viva, quàm cogitando, qualis erit mortua.

Antæus luctans cum Hercule, dum terræ adhærebat, non poterat superari. habe mortis vexillum ante oculos, terram te esse cogita, & mundi illecebras conculcabis, hac duce victor eris. Hinc antiqui terram appellabant magnam matrem, proinde infantes recenter natos, in terra tanquam in sinu materno reclinabant, imò ter bonam etiam vocitabant, ob triplicem bonitatem, nempe, quia nascentes homines excepit, exceptos toto vitæ cursu sustentat, ac defunctos intra gremium suum recipit, sed à vermibus corrodendos. quod considerans Joannes ille magnus, qui ob sermonis suavitatem, os aureum nominatur, dicebat: Proficiscere, quæso, ad sepulchra, siquidem in illis cum dolore cernes naturam tuam dilapsam, corpora corrupta, ossa in pulverem redacta. considera tunc, quis sit sapiens, quis insipiens, quis Imperator, quis miles, quis dominus, quis servus. tunc dicas mihi, ubi sunt flores adolescentiæ in sepulchris? ubi serenitas frontis? ubi vultûs lætitia? ubi orationis suavitas? ubi morum venustas? nonne omnia sunt cinis, vermis, & fœtor? Quid ergo superbis terra, & cinis? ô miser, solum tibi superest sepulchrum. O memoria salutaris, quæ adversùs peccati insidias, insignem victoriam refert. potest quidem merito inclamare strenuus miles, Hac

duce victor ero. ô quàm apposìtè ad rem præsentem facit egregium insigne, quod gerebat in stemmate regio, Julianus Imperator, Aquila nempe à sagitta percussa, quæ confecta fuit ex ejusdem plumis, additâ notulâ, Ex ipsa contra ipsam. mors ex peccato, at memoria mortis occidit peccatum, unde potest dicere, Ex ipso contra ipsum. Proinde Salomon exclamabat; Memorare novissima tua. sed quare? quia tunc occides peccatum, nam in æternum non peccabis. non enim ignorant sacrarum litterarum periti, quod ly, &, sæpe sumitur pro quia, sic intelligitur illud; Benedicta tu in mulieribus, & benedictus. quare benedicta? quia benedictus fructus. ita illud, posuisti in nervo pedes meos, & observasti semitas meas. quare continui pedes meos? quia tu dinumeras gressûs meos. iratus es, & peccavimus tibi. quare iratus? quia peccavimus. ita in hòc loco, memorare novissima tua. quamobrem? quia non peccabis. experimento enim comperies, quod omnia tanquam fumus evanescent, & rubore perfusus, exclamabis, Quid superbis terra, & cinis?

Doctrinam hanc sanè auream, bene noverat Ps. 145. David, Rex Serenissimus, proinde dicebat; Nolite confidere in Principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus. At quare, ô David sancte? exibit spiritus ejus, & revertetur in terram suam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Paraphrasis Chaldaïca legit; omnes machinationes eorum. Magne Deus, quænam dicendi copia sufficeret enarrare, varias ac immensas machinas, quas in mente sua erigunt potentes? arces quas fabricant? turres quas construunt? profectò, si tunc ad mentem potentis pateret accessus, utique labyrinthum Creticum erectum videremus,

mus, diverſis machinationibus circumſeptum, nempe, tale Regnum poſſidebo, talem civitatem expugnabo, totius Orbis dominatorem aliquando me conſtituam. & ecce repentè Regina mors ad radicem arboris admovet falcem, quæ omnes machinationes ad terram proſternit. & in illa die pereunt omnes cogitationes ejus. Nonne ſic contigit Pharaoni potentiſſimo Regi? ita quidem prorſus. dicebat enim, Perſequar inimicos, comprehendam, dividam ſpolia, implebitur anima mea, evaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea. en inſanæ cogitationes Regis. audiamus exitum. Flavit ſpiritus, operuit eos mare, ſubmerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus. Et ecce in illa die, diſſipatæ cogitationes ejus. ſiquidem de cunctis mortalibus mors ſola triumphat, divites & pauperes, populos & Principes, juvenes & ſenes, ſagittis aculeatis omnes transfodiens. & hoc forte volebat innuere regius Vates, cùm de regno Reginæ mortis loquens, dicebat; Gladium ſuum vibravit, arcum ſuum tetendit. gladius cominus percutit, eminus tranſverberat arcus, mors jugulat vicinos, ſenes nimirum, ſed & diſtantes, nempe juvenes celeri curſu invadens, ad terram proſternit. Proinde Salomon, omnium Regum ſapientiſſimus, frequenter dicebat; Memor eſto, quoniam mors non tardat. ac ſi dixiſſet, noli perpetuam tibi vitam polliceri, ô Princeps, noli tibi annos ſpondere Neſtoreos, ſed cogita, ubicunque degas, mortem tibi nocte, dieque inſtare, aſtare, citatoque greſſu te inſequi, ut te ſemel comprehendat, ubique te expectat, tu ſi ſapiens eris quotidie expectabis eam, ita conſulebat ille Poëta,

Exod. c. 23.

Pſal. 7.

Non est, crede mihi, Sapientis dicere, Vivam,
Sera nimis vita est crastina, vive hodie.

In ipso mundi primordio inermis quodammodo, & robore destituta videbatur, homines autem adeò validi, ut ei etiam insultarent, cùm vitam ad multas annorum centurias extenderent, & ad millenarium numerum quàm proximè accederent: sed paulatim tantam potentiam induit, ut omnes invadat, obruat, ac facili negotio prosternat. Quis fuit ille lapillus, sublimi monte delapsus, qui pedibus statuæ advolutus, ipsam dissipavit. & in cinerem redegit? mox adeò excrevit, ut universum mundum replerit? statua illa humanæ naturæ imaginem referebat. caput aureum, justitia originaria est, lutei pedes, fragilitas mortalium, lapillus, ipsa mors, mons ingens, peccatum, à quo lapillus ille delapsus, qui omnia in cinerem redegit. sed iste lapillus ad tantam magnitudinem se extulit; mors nimirum, adeò potens facta est, ut totus orbis terrarum sceptris ejus pareat; imperat in Africa, dominatur in America, regnat in Asia, triumphat in Europa, adeò ut jure possit dici, quod uterque Polus regni ejus limes est, & denique omnes nationes, ad illius imperium contremiscunt. Hîc sanè non possum non admirari, quod inter illos purpuratos Principes, qui coram Dario Rege tam sapienter de fortitudine disceptarunt, nullus omnino mortis meminerit. Qui enim mortem omnium rerum fortissimam dixisset; procul dubio veritatis scopum attigisset. ipsa, namque Reginas debellat, Regibus imperat, potentias omnes confringit. hinc meritò mulier illa
2 Reg. c. 14. Thecuitis, coram Davide Rege ait; Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur super terram. quasi diceret, cogites tecum velim generose Princeps, quod

quod ſicut flumina, cùm varios agros rigarunt, ac variis anfractibus per varias provincias defluxerunt, in mare tandem delabuntur; non ſecus etiam homines, poſtquam dudum in vitæ hujus ſtadio evagati ſunt, in terram decidunt, & in ſepulchrum, velut in Oceanum deſcendunt, è quo nunquam ampliùs egredientur, niſi ad tubæ ſonitum, cùm acclamabunt Angeli; Surgite mortui, venite ad judicium. Sed cur iſta mulier dicit, omnes? quia inexorabile fatum æquat omnia ſolo. Quis modò regnat in Perſia, de proſapia Cyri? Quis in Media, de familia Darii? Quis in Græcia, de ſtemmate Alexandri? Quis Romæ de ſtirpe Cæſaris, Omnes, omnes morimur. ſed cur dilabimur, ſicut aquæ? quia mors concitato curſu nos apprehendere nititur. Cujus reï egregium ſanè Emblema nobis proponit Joannes, dum ſe vidiſſe teſtatur; equum pallidum, & equitem eï inſidentem, cui nomen mors. Vidi equum pallidum, & qui ſedebat ſuper eum, nomen illi Mors. Apoc. c.6.

Quorſum mortem equo inſidentem? ut apertè exprimeret, quàm citatis greſſibus ad vitam hominibus eripiendam feratur mors. Quocirca vitam noſtram curſui Solis perſimilem dixere ſapientes, & quidem appoſitè: lucidum namque illud aſtrum videtur non moveri, cùm tamen interea tanto impetu feratur, ut ad ſingulos horæ quadrantes, centum viginti millia ria millia conficere, doceant philoſophi. id ipſum de vita hominis dicere licet. videtur quidem loco quieſcere, at curſoris inſtar celeberrimi, ſemper ad finem properat. hinc eſt quod naviganti nos comparabat Gregorius, hic namque opinatur, arbores, agros, ſcopulos moveri, ſe verò loco quieſcere; at non ſic res ſe habet. navis iter agit, cætera verò neutiquam moventur,

ventur, ſic homo vix natus, currit ad corruptionem, licèt ipſe non ſentiat. ſiquidem calor naturalis conſumit humidum radicale, in quo conſiſtit vita, quod, vel non reſtauratur per nutrimentum, ſecundùm medicos, vel reſtauratur quidem, ſed non ſecundùm æquivalentiam, ajunt Philoſophi. & ſic neceſſariò tandem ſequitur corruptio, quia omne agens in agendo repatitur, limâ limando ferrum conficitur, gladius ſcindendo hebetatur, ita calor vitalis cibos decoquendo minuitur, & demum opprimitur. ſicut vinum, cui imponitur modicum aquæ, convertit illam in ſe ipſum, efficitur tamen minùs validum, at ſi ſæpius apponatur, tandem vinum corrumpitur, & efficitur aqua, ſic nimirum, cùm virtus humana non omnino reſtauretur per ſumtionem alimenti, proinde, ut mors ſequatur, oportet, quæ licèt videatur moram trahere, alatis tamen pedibus volat. hinc dicebat Jobus, Militia eſt vita hominis ſuper terram. notandum, quod, ubi in vulgata editione dicitur, militia eſt vita hominis; in Græco legitur, Piraterium eſt vita hominis, ſicut namque piratæ nullibi conſiſtunt, nec anchoram jaciunt, ut ſecuri perſiſtant, ſic & vita noſtra quaſi Piraterium, quia nullam ferè ſecuram habet conſiſtentiam. quod ex alio loco magis dilucidè colligitur; Dies mei, dicebat idem Jobus, tranſierunt quaſi naves, poma portantes. Hebræus legit, tranſierunt cum Ebe; eſt autem Ebe, ſi credimus Pagnino, fluvius rapidiſſimus Arabiæ, qui tanto impetu fluit, ut naves deferat velociſſimè. ſed quæſo, cur portantes poma, non alias merces? ut vitæ brevitatem oſtendant, nam portantes poma, die, noctéque navigant, ne marceſcant. Vatablus, & Pagninus ex Hebræo vertunt; Sicut navis voluntaria, dicitur autem voluntaria, quaſi volet ad libi-

Ariſt. 2 de generat.

Job c. 7.

libitum voluntatis. & nos pro exigua hac vita tantum laboramus? meritò exclamabat divus Hieronymus, O brevis nostra æternitas! quotidie morimur, quotidie immutamur, & tamen immortales nos esse putamus. stultos Agrigentinos vocavit antiquitas, de quibus dicitur, Agrigentini epulantur, ut cras morituri, ædificant, ut semper victuri. hinc vita hominis comparatur vento; Memento Domine, quoniam ventus est vita mea; nam ventus invisibiliter, & sine mora transit, vita nostra nil aliud est, quàm cursus ad mortem, & quamvis homines laborent, ut diu vivant, currunt tamen ad terminum quem refugiunt. In ipso quidem mundi initio, mors non nisi pedibus incedebat, ac quodammodo claudicans, dudum morabatur, antequam homini appropinquaret, nongentos enim ac triginta annos vixit Adam. Noë nongentis quinquaginta annis. & ante diluvium, nongentis & sexaginta novem annis cucurrit, antequam Mathusalem comprehenderet. At nunc insidet equo, & ita ad cursum edocta est, tamque egregiè callet jaculandi artem, ut nos interdum in ipso etiam vitæ limine, transfigat. Quòd deplorans Franciscus Petrarcha, personam agens filioli sui, vix nati, mox ad interitum rapti, eleganti hoc carmine expressit,

Vix mundi novus hospes eram, vitæque volantis
Attigeram tenero limina dura pede.
Franciscus genitor, genitrix Francisca, secutus
Hos, de fonte sacro nomen idem tenui.
Infans, formosus, solamen dulce parentum,
Hinc dolor, hoc uno sors mea læta minus.
Cætera sum felix, & veræ gaudia vitæ
Nactus, & æternæ tam citò, tam facilè
Sol bis, Luna quater flexum peragraverat orbem,
Obvia mors, fallor, obvia vita fuit.

Me

Me Venetûm terris dedit urbs, rapuitque Papia,
Nec queror, hinc cælo restituendus eram.

Aspasia Periclis Atheniensium ducis uxor, cùm in hortulo collegisset botrum valde acerbum, dixit custos, Uvam habes hinc inde ipsâ maturitate maturiorem, & acriorem colligis? tunc ipsa protinus respondit, Prægnantium hic mos est. ecce proprium mortis ingenium, uvam sæpe maturam non tangit, sed acerbiorem colligit. Et hoc fortasse volebat innuere Joannes dilectus, dum mortem equitantem describit; ecce equus pallidus, qui sedebat super eum nomen illi Mors. Quare sedet super equum? ob cursûs sane velocitatem. Sed advertendum, quod pro pallido, Græcè est verbum, quod sonat pallidum & viride. sedet igitur mors super equum pallidum & viridem, quia juvenes pariter, & senes ad terram prosternit: siquidem mors quasi mulier prægnans, fructûs libenter carpit immaturos. Hinc dicebat Jobus, Lædetur quasi vinea in primo flore. lectio Hebræa habet, Diripietur fructus immaturus. Septuaginta legunt, Vindemiatur quasi botrus ante horam. Ambrosius quoque huic doctrinæ subscribit, Non maturiores, hoc est, homines ætate confectos miratur mors, sed acerbiores suo gustui aptiores. Non confidas ergo, ô homo, quia adolescens, in primo flore juventæ, mors enim nullum respicit, sed acerbiores etiam tollit. Vis igitur de morte victoriam referre? mortem quotidie ante oculos propone. ita consulebat Musonius philosophus: interrogatus enim, quisnam aptior modus ad diem ultimum feliciter claudendum? respondit, Vive, ut cras moriturus.

Dic homo, vas cinerum, quid confert flos facierum?
Copia quid rerum? mors ultima meta dierum.

Flos

Flos es? marcesces. candes? in morte nigresces.
Audis? surdesces. formidas nulla? pavesces.
Hæc lege, lecta tene, lachrymis laxentur habenæ,
Ne pateat pœnæ tibi janua, tempore cœnæ.

CAPUT XXVII.

Divini numinis timor, ac pietas in corde Principis, & semen ejus benedicetur à Domino.

IRMAMENTUM Regni timor Domini. usque eò Imperia floruêre, quousque sacras leges fideliter coluêre. Deus enim piorum amator, conatûs illorum prosperare solet, eventuque felici illorum consilia claudere. Proinde Salomon Rex potentissimus, dum coluit Deum, quid mirum, si cuncta pro votis habuit? ut à cultu Dei defecit, mox & Regnum ruere cœpit. sic divina referunt monimenta, Quia præcepta mea non custodisti, quæ mandavi tibi, disrumpens, scindam regnum tuum, & dabo illud servo tuo. Quoniam ad firmitatem Imperii, dux pietas, probitasque; ad imbecillitatem impietas, & improbitas semper fuit. Hinc omnium calamis, & vocibus laudanda Severi Imperatoris morientis verba, Firmum Imperium meis relinquo, si boni erunt; si mali, imbecillum. Noverat hoc & Theodosius, qui (Nicephoro teste) unicum verbum pro testamento filiis reliquit, sed gravissimum, nempe, Pietatem colerent, nec aliud. quasi in illa sola, universa imperii moles verteretur. Sciebat enim prudentissimus Princeps, quod timentes Deum, Deus ipse defendit; imò ad eorum tutelam, quasi scutum se opponit. nonnè ad

Abraham servum suum fidelem dixit: Ego protector tuus sum? at textus Hebræus quomodo legit? Ego scutum tuum. Percurramus quæso divina oracula, tunc dicite, ô Principes, quomodo Abrahamus trecentis tantùm decem & octo vernaculis, quatuor Reges simul prostravit? non arma hos, non miles, pietas fudit. Moyse manus in oratione protendente, Amalechitas vincit Israël; lassas remittente, vincit Amalech, Israël nullum stravit hostem. pro ferro, Moysis fuerunt preces. audiamus verba magni ducis Iosuë, fiduciæ plena, Sol contra Gabaon, ne movearis, & Luna contrà vallem Ajalon; steteruntque Sol, & Luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis, quis non miretur? obaudit cœlum homini. stant sidera, lapides pluunt, ut pro milite, lapis de cœlo Israëli esset in vindictam. Quorsum tot portenta? toto corde colebat Deum, & Deus voluntatem timentium se facit. Quid de Gedeone? nonne trecentis tantùm militibus stipatus, Reges Zebee, & Salmana cum quindecim armatorum millibus funditus delevit? quodnam prodigium huic simile? de cœlo, non de trecentis victoria venit. proinde dicitur, Gladius Domini, & Gedeonis. Quid de Samsone, qui in asini fortuita mandibula, cùm reliqua deessent arma, mille Philistæos prostravit? cœli, non mandibulæ victoria fuit. Quid de Machabæis, qui quot prælia gesserunt, tot portenta visa fuere? qui nullâ propè manu tot Regum victores fuerunt? pietatis fuere cultores, ideo protegente manu Deï, semper victores.

Gen. c. 15.

Iosue c. 10.

Nec pigeat annales Imperatorum, & Regum evolvere, & videbitis victricem manum Deï super timentes eum. Quomodo Constantinus de Maxentio

xentiæ tot nobiles retulit victorias? Crux illi, aquilæ fuerunt, quâ unâ, hostibus animos ademit, suis dedit. O militem verè pium! proinde in bello cœlitus prosperatum, de illo enim memoriæ proditum est, quod cùm juxta Danubium debellare deberet adversùs hostes acerrimos, copiosè congregatos, pericula sui exercitûs cogitans, timensque plurimam sanguinis effusionem, oculos ad cœlum levavit, & in somnis vidit, ad orientalem partem, signum crucis in cœlo, Angelosque adstare sibi dicentes: Constantine in hoc signo vinces; qui tali visione confortatus, similitudinem ipsius ex auro fecit, additâ inscriptione; Jesus Christus vincit; & ante exercitum ferri jussit, moxque irruens in hostes, ipsos in fugam convertit, & multitudinem maximam interfecit. Quomodo de Licinio Gallicanus triumphavit? qui Ioanne & Paulo monitoribus, cùm se voto, Deo obstrinxisset, hostem mox fregit, victoriam retulit, Imperium Constantino firmavit? non fregerunt Licinium arma, fregerunt vota, omnibus armis validiora. Quomodo Eugenium robore exercitûs adeò potentem vicit Theodosius? quia martyrum monumenta imperatoriis stagnantia lachrymis, orationibus pulsata, viro piò pro armis fuerunt. Cùm enim in duro hostium procursu suos inferiores sensisset, projectis armis, invalido planè munimento, flere purpuram docuit, terram verrere, inde supplici ad Deum dexterâ, ventos evocavit, qui hostilia in jaculatores suos retorserunt tela. stationem Solis olim Josuë imperavit, & impetravit. Theodosius novo prodigio ventos in subsidium evocavit, quorum famulatu, eâdem quâ venerunt viâ, tela redirent. hinc armatus Eugenius in exarmati Imperatoris manum venit.

Euseb. de vita Constantini lib. 1 c. 11.

Niceph. li. 8 hist. eccles. c. 12.

pro lorica & armis, cilicia, preces, & lachrymæ Theodosio fuerunt; pro milite, Deus. Vitreum (crede mihi) ô Princeps, est omne armorum munimentum, & Martius ardor eluditur, nisi timoris divini clypeo hostilia rejiciantur hastilia: testis sit idem Theodosius Imperator, qui Maximi tyrannidem armis debellaturus, legatis per Ægyptum dimissis, sacros arenosæ regionis Anachoritas summis precibus exoravit, ut se pugnante, Moysis exemplo, ad cœlum manûs, oraque attollerent, tum sanctissimi Eremicolæ Sinuphii super humerali sibi pro lorica imposito, & senili ejusdem baculo, quasi lancea dexteram adarmans, pius ac strenuus Imperator, inter ferream telorum grandinem, universo cum exercitu, ita illæsus evasit, ut incruento milite, hostilia agmina victor cruentarit. Sed quid profana loquor imperia? sacrum Ecclesiæ Regnum, nonne aliqua ex parte labefactari videretur, nisi heroïcis Religiosorum laboribus, quasi validissimis columnis solidaretur? testis Innocentius eo nomine tertius Pontifex Maximus, cui in quiete Lateranensis Basilicæ moles ruitura videbatur, nisi opportuno Divi Francisci Atlanteos humeros suggerentis auxilio, suffulciretur. Catacalus Michaëlis exercitûs ductor, quomodo Sarracenos Siciliâ expulit, qui nobilissimum Regnum miserâ premebant servitute? quia sacrato Christi corpore se suosque firmavit. armis firmatam gentem frangere desperaverat Catucalus, fregit sacratissimâ Dominici corporis sumptione, quâ hosti exitio, sibi, suisque pro ferro, & milite fuit. Ladislaüs Poloniæ Rex, quomodo Russos, populos potentes, profligavit? oratione duce, comite pietate. adesse Rex debuerat, ac exemplo ad audendum præire, præivit pietate.

tate. nam templum ingressus alliditur terræ, lachrymis pugnat, & expugnat absens hostem, sicque regiæ lachrymæ exercitum ducebant, Polonos tutabantur, hostem prosternebant. plùs proinde absentis preces, & lachrymæ, quàm præsentis arma potuerunt. Quomodo Hungaros acerrimos fideï hostes Henricus auceps Imperator debellavit? non telis, sed inclamante ante pugnam universo exercitu Kyrie eleison; inde consueta hostibus pendi vectigalia, vertit in pauperes, quo testatius Orbi esset, cujus dexterâ victoria stetisset. Egregium nec ullis retro sæculis auditum facinus Venceslaï Bohemiæ ducis quis non admiratur? arma in hunc Radislaüs Gunienfium Princeps moverat, & utrinque exercitus stabat. at Bohemiæ dux insontem utrinque populum miseratus, Radislaum ad singulare provocat certamen, lætus ille conditionem accipit, prodit Venceslaüs cilicio tectus, cui loricam injecerat, dexteram gladius armaverat, magis etiam crux, cujus signo se muniverat. Radislaüs autem cataphractus, animis, viribusque fidens, prævalidam hastam cominus toto corpore intorquebat, cùm subito cœlo vox data, Ne ferias. Stetit attonitus Radislaüs, inde arma projicit, pedibus denique Venceslaï provolvitur, victorem agnoscit, audaciæ veniam deprecatur. tunc Venceslaüs cum ingenti utriusque exercitus gaudio, irruit in supplicis, ex hoste amici, amplexus. Quid in hac pugna egit triumphum? an arma? an miles? an robur? plus hic cilicium, quam arma valuerunt. Scite admodum scripsit sapientissimus Rex Salomon, O quàm magnus, qui invenit sapientiam, & scientiam: sed non est super timentem Dominum. quoniam nihil deest timentibus eum. Hunc florentissima Gallia

ſub Clodoveï, Childeberti, Pipini, Ludovici, & aliorum Regum temporibus, qui proinde Chriſtianiſſimi cognomen adepti ſunt, quia Sedis Apoſtolicæ acerrimi defenſores, divini numinis cultores,& veræ pietatis exempla.Clariſſima Germania ſub Carolo Magno, & aliis fideï Catholicæ propugnatoribus.Feliciſſima Auſtria, ſub Leopoldis Chriſtianæ pietatis amatoribus. Fortunatiſſima Anglia, ſub Eduardis Romanæ Eccleſiæ egregiis protectoribus. At inter cæteros orbi dominantes, felices Hiſpaniarum Reges, quibus feliciter omnia cadunt, quia ſemper timorem Deï præ oculis habuere. Prodeat in primis Rex Siſſebutus, ſcientiis eruditus, belli potens, moribus ſanctus, quem Divus Gregorius religioſiſſimum appellat. hic ardenti æſtuans ſiti à Judaïcæ perfidiæ labe totam Hiſpaniam emundari, ab ea omnes Judæos primus relegare cœpit: cujus pietatis æmulator extitit ſucceſſor ejus Suinthilla; extremam deinde manum appoſuere Reges verè Catholici, Ferdinandus, & Iſabella, qui nihil pendentes magni momenti tributa, Mauros ab Hiſpania conati ſunt pro viribus expellere; maluerunt ærarium minui pii Reges, quàm perfidæ gentis vectigalibus creſcere. Sed hæc pietatis dona in illis ac poſteris divite dexterâ abundè compenſavit Deus, quo munere? novi orbis incremento. ignorabant alterum orbem arma, pietas invenit, & dedit. Nec ardens zelus priſcorum Regum, vel tantillum tepuit in noviſſimis eorum ſucceſſoribus. ſiquidem Carolus Quintus perpetuis encomiis celebrandus, Auſtriaci ſeminis nobile germen, cùm in Saxonica pugna Chriſti de cruce pendentis effigiem, impio ab hoſte glande trajectam vidiſſet, in hæc verba prorupit Princeps verè pius,

Greg. li. 7. epiſt.

pius, Ulciſci hanc injuriam Chriſte potes, protendenſque dexteram lachrymis madentem, ait, Hac vincere Chriſte potes. & mox ſecuta victoria eſt, hoſtiumque duces in Cæſaris poteſtatem venerunt. Quid? nonne Solimanum ſtrenuum in bello ducem, ad turpem fugam coëgit? nonne Tuniſium viriliter expugnavit? nonne Algerii potentiam generosè compreſſit? ſed quibus ducibus? pietate & fide. Philippus Secundus in tractando imperii clavo nulli ſecundus, Regni & gloriæ paternæ hæres, nonne draconem orientalem marinis fluctibus gloriosè ſubmerſit? Philippus itidem Tertius Hiſpaniarum Rex inclytus, nonne omnes Agarenos tanquam Catholicæ fideï hoſtes, ab omnibus ſuis Regnis tam prudenter, quàm religiosè, hac noſtrâ tempeſtate exturbavit? quid? nonnne ferunt multoties dixiſſe, Mallem regnis omnibus privari, quàm Deum ſemel injuriâ afficere. ô heroës inclyti æternâ memoriâ digni! Quæ unquam natio, ut ingenuè fatear, tot Regna, & Provincias incognitas invenit, ut Hiſpania? Quæ gens vexillum Crucis, & Chriſti gloriam nuntiavit inſulis, & remotiſſimis regionibus, ut Hiſpania? hæc in Indias fidem deduxit. hæc in fines Orientis, & Occidentis ſanctæ fideï nomen coram Regibus, & gentibus portavit. hæc in remotiſſimos Japonios, & Sinas penetravit, & gloriam Chriſti inter illos poſuit. Sed quid? nonne annis proximè elapſis, tres Principes legati venere ad urbem uſque Romam, ut obedientiam Chriſti Vicario præſtarent? Venerunt autem ex Japone, inſula maxima, & remotiſſima, quæ ab Hiſpania diſtat ſex mille leucas, quos ſummâ gratulatione Gregorius XIII, Pont. Max. ſuſcepit, & Xyſtus Quintus humaniſſimè tractavit, & pluribus decoravit muneribus. Porrò tantum,

& tam insigne opus, à quibus perpetratum? Patres Hispani hoc perfecerunt. Patres, nimirum, è Societate Jesu, qui in insula Japonia Christi fidem prædicantes, Principes, Reges, Provincias, Christianæ fideï fideliter subjugarunt. ô Societas planè singularis, verè admirabilis, quæ tam brevi temporis intervallo, universum mundum peragravit, in dies ubique crescit, & in vinea Domini fructum affert uberrimum. De hac jure quidem potest dici, quod de Ecclesia dixit Augustinus, Aut miraculis crevit, aut sine miraculis si miraculis, utpote à Deo factis, opus Deï esse comprobatur, sancta ergo est. si sine miraculis; hoc est maximum miraculorum, quod tempore misero, quando charitas friget, & iniquitas abundat, hæc sancta Societas tam feliciter, & tam copiosè creverit. hujus Societatis præclaros viros Jo. Federicus appellat cœlestes nuntios. Explicans enim verba illa Isaïæ; Ite Angeli veloces ad gentem convulsam, & dilaceratam, ad populum terribilem, post quem non est alius; monet instare jam finem mundi, quia omni nationi prædicatum est Euangelium, dicit etiam hos veloces Angelos, quos Deus mittit, esse Patres Societatis Jesu, qui ad extrema Africæ penetraverunt, & usque ad Orbis fines pervenerunt. dicuntur Angeli, hoc est nuntii, eò quod maximarum rerum legatione funguntur. veloces autem sunt, quia & devotione, & spiritu alacres, per vastissimi maris pericula, in alium amplissimum Orbem convolarunt. de quibus etiam explicat illud Isaïæ; Qui sunt isti, qui ut nubes volant, & quasi columbæ ad fenestres suas? nubes vocat, propter celerem obedientiam, & propter contemplationem, quâ in altum elevantur; columbas autem, quia fellis acerbitate caret hæc pacifica Socie-

Jo. Federic. Lumnius de extremo judicio & Indorum vocatione li. 2, c. 6.

Isa. c. 18.

Societas Jesu, quo nihil mirabilius. isti tanquam nubes volarunt in omnes fines terræ, quorum stillicidiis inebriatur Germania, salutiferæ doctrinæ pinguedine repletur Anglia, floret Gallia, triumphat Hispania. sed qua institutione, tam præclara facinora perfecerunt? quia in timore Domini altissimum posuere refugium, Regum Hispanorum benignâ adjuvante clementiâ. Proinde non mirum, si Deus omnium moderator, tot beneficiis, & in pace, & in bello eos cumulavit, ac in dies cumulat, eorumque dominia extendit, ab ortu Solis usque ad occasum. Quapropter divinum numen colat, & timeat Princeps, non eo tantùm nomine, quia Christianus, sed etiam ratione statûs conservandi. Populi namque seditiones non audent excitare: existimant enim, Deum sibi propitium fore, ut clarè constat Ægyptiorum testimonio; qui cùm viderent, potentiâ cœlitus demissâ, se demergi in profundum maris, dixerunt ad invicem, Fugiamus Israëlem, Dominus enim pugnat pro eis contra nos. hinc Philosophus docebat, Principem debere esse deïcolam, quia tunc homines solent timere Regem, quando vident ipsum timere Deum. Est enim formidabilis miles, in cujus dextera pugnat Deus; ideo inimici David exclamabant: Deus dereliquit eum, persequimini, & comprehendite, quia non est qui eripiat. hinc perspicuè colligas, nihil esse imbecillius homine, à quo recedit Deus. proinde reprobus Caïn timebat dicens; Ecce projicis me hodie à facie tua, omnis qui viderit me, occidet me. quem times? quis te occidet? an pater Adam? an mater tua Eva? nullus alius est in toto orbe terrarum, qui te possit occidere? timebat Caïn duram illam Deï desertionem. nam quando alii deficerent, vel

Eod. c. 14.
Arist. lib. 1 polit. c. 11.
Psal. 70.
Gen. c. 4.

ipsi lapides in eum insurgerent: at contrà, nihil fortius homine, in quo Deus est, divino præcone acclamante: Omnia possum in eo, qui me confor-
Judic. c. 6. tat. si Deus tibi adest, omnia habes. dixit Angelus Gedeoni; Dominus tecum virorum fortissime:
Philip. c. 4. mox ipse respondit; Si Deus nobiscum, quomodo tot mala? quasi innueret, ubi Dominus, omnia bo-
Psal. 22. na. hinc confidenter exclamabat David: Non timebo mala, quoniam tu mecum es. quare Beatissima Virgo gratiâ plena? quia Dominus tecum. Huc apposite facit quod Lucanus memoriæ prodidit, nimirum, Cæsarem dixisse nautæ, qui dicebatur Amiclas, timenti & expallescenti, quia ma-
Sueton. in Cæsare. re intumescebat. Quid times? Cæsarem defers, & fortunam ejus, & times? pone, pone timorem, quoniam fortuna Cæsaris tecum est. hoc idem & potiori jure dicendum est homini justo. Quid times? nihil tibi deerit, quia Dominus tecum. at si quispiam diceret; nonne Deus in omnibus rebus? hoc est enim placitum theologicum ab omnibus receptum, quod Deus est ubique per essentiam, præsentiam, & potentiam. per potentiam quidem, quia omnia subduntur Deo. per præsentiam, quia omnia nuda sunt oculis ejus. per essentiam, quatenus adest omnibus rebus, ut causa essendi. Responsio in promtu est, quoniam est quidem in omnibus, sed dicitur præcipuè in justis per gratiam, quâ privatur homo ob peccatum mortale, quâ privatione nihil infelicius. quod experimento probans David, lachrymarum imbres sine intermissione fundebat. & interroganti, cur ploras Da-
Psal. 42. vid? confestim respondebat; Quia dicitur mihi
Matth. c. 26. quotidie, ubi est Deus tuus? Petrus egressus foras flevit amaré. quamobrem? quia negavit Dominum suum. Magdalena plorabat juxta sepul-

chrum,

chrum. dicit Angelus; Mulier quid ploras? Tulerunt Dominum meum, & tu dicis quid ploras? & quænam major flendi occasio, quàm sine Deo esse? à quo omnia bona, & sine quo omnia mala. Proinde mentis omnino expers existimandus est, qui præsidio Deï destitutus, prosperum rerum suarum sperat eventum. Hoc apprime intelligebat Theodosius, quem paulò antè commemoravimus, qui, referente Cedreno, morti jam proximus, filiis suis lugentibus dicebat; In primis, ô filii, religionem, & pietatem excolite, per quam & pax servari, & bella confici, & hostes fundi, & tropæa statui, & denique victoriæ obtineri poterunt. Quocircà Gregorius Magnus in epistola ad Reginam Galliæ, aureum hoc conscripsit apophthegma, Facite quod Deï est, & Deus faciet quod vestrûm est. quid enim tam arduum, quod non obtineat Princeps, si timeat Deum, quando ipse Deus animæ timenti non dedignatur obedire, canente Regio vate, Voluntatem timentium se faciet. Pulchre Livius, Omnia prospera eveniunt colentibus Deum, adversa spernentibus. quod sanè oraculum Pauli testimonio comprobatur. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Sed quid pluribus immoror? si Principes omnes recensere vellem, qui divini timoris clypeo muniti, in victoriis floruerunt, nec sermo explicaret, nec scribendi esset finis: nonnullos tamen, & quidem insignes nefas esset silentio premere.

Joan. c. 20.

Psalm. 144.

Rom. c. 8.

Joannes Comnenus Imperator, cùm adverteret suos milites graviter à Scythis urgeri, ac fortiter premi, ad imaginem Deï genitricis, quam præsentem habebat, cum gemitibus sese convertit, copiosasque lachrymas fudit: statim verò cœlesti robore armatus, Scythicam aciem profligavit,

&

& eorum turmas facilè dissipavit. ob hanc victoriam partam, vota Virgini persolvit, vicit & Persas, indeque triumphum egit, in quo magnificè quadriga est apparata, & à quatuor equis candidissimis ducta, Imperator verò non conscendit, sed Deï genitricis imaginem in ea collocavit, habenas quadrigæ viris potentissimis moderandas, & cognatis suis currum dedit curandum, ipse crucem manibus gestans, pedibus incessit. de hoc Principe jure potest acclamari, Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum.

Clodoveüs primus Galliarum Rex Christianissimus, felix, & invictus in victoriis fuit. sed quamobrem? quia in divino numine spem omnem reponebat, quod vel ex hoc conjici potest; cùm enim Arrianos ex Gallia eliminaturus, exercitum comparasset, nuntios ad beati Martini basilicam direxit, dicens; Ite, & forsan aliquod victoriæ auspicium ab æde sancta suscipietis. Tunc datis muneribus, quæ loco sancto exiberent, ait; Si tu Domine adjutor mihi es, & gentem hanc incredulam meis manibus tradere decrevisti; in ingressu basilicæ sancti Martini dignare propitius revelare, ut cognoscam, quia propitius dignaberis esse famulo tuo. mox accedentibus pueris ad locum juxta imperium Regis, dum sanctam ingrederentur basilicam, hanc antiphonam ex improviso Primicerius incepit, Præcinxisti me domine virtute tuâ ad bellum, supplantasti insurgentes in me subtus me, & inimicorum meorum dedisti mihi dorsum, & odio habentes me disperdidisti. Quod milites audientes, & Domino gratias agentes, votaque beato Confessori promittentes, læti nuntiaverunt Regi. hoc signo gavisus, fretusque Clodoveüs, victoriâ, Deo cœlitus mirabiliter adjuvante, potitus est. de hoc

Gregor. Turon. lib. 2. c. 37. hist. Francorum.

Psal. 17.

hoc Principe verè pio, Vates regius exclamavit ſpiritu prophetico, Hic accipiet benedictionem à Domino.

De Othone Imperatore, nonne litteris traditum eſt, eum in ſuis eventibus ferè ſemper proſperatum? ita planè. ſed non in curribus, & in equis, ſed quia nomen Domini ſupplex invocabat. Comes quidam, referente Luitprando, tunc prædives, & potens, erat cum eo. hic autem videns quàm plurimos ex regis acie transfugas fieri, apud ſe cogitabat, quidquid à Rege in hac tribulatione poſito, petiero, ſine dubio impetrabo, cùm acre bellum nobis immineat, & ne ſe deſeram, timeat. ſupplicat ergo, ut Abbatiam quandam ditiſſimam ſibi concedat, ut ex ejus reditibus milites aleret, eïſque ſtipendia ſuppeditaret. Rex coram circumſtantibus viriliter reſpondit: Obedire oportet Deo, magis quàm hominibus: ſcriptum eſt enim, nolite ſanctum dare canibus. darem autem ſanctum canibus, ſi monaſteriorum prædia, quæ religioſis viris, Deo militantibus, ſunt tradita, tulero, & ſæculo militantibus dedero. ſi tibi cordi eſt, cum cæteris infidelibus avolare, quantò citiùs, tantò meliùs. tunc erubeſcens Comes, & ad Regis pedes corruens, ſe graviter deliquiſſe confeſſus eſt. hoc autem feciſſe ſui fratris intuitu, qui eï Regnum auferre moliebatur. at quia Rex ſanctus conſtanter in ſuo propoſito permanſit, idcirco Deus ita ejus victoriam proſperavit, ut etiam frater nudis pedibus ſupplex miſericordiam imploraret.

Luitprandus Ticinenſis hiſt. li. 4. c. 15.

Act. c. 5.

Nec minùs mirandum, quod ſcribit Jacobus de Vitriaco ex Canonicis Regularibus ad Cardinalatum aſſumtus, refert enim pro muris Antiochiæ paucos Chriſtianos contra innumerabiles barbaros pugnaſſe, & expugnaſſe: ſed quâ arte inſtructa

Iacob. à Vitriaco Cardin. in histor. Orient. lib. 2. c. 19. Paul. Emilius lib 4.

instructa erat acies? Lanceâ Salvatoris pro vexillo præcedente, vix nostris ab urbe egressis non in humana virtute, nec in pugnantium multitudine, sed tantùm in Domino confidentibus, ecce ros de supernis infusus consolatione mirabili ipsorum animos exhilarans, equos debiles, & jam ferè deficientes, subito robore suscepto, miraculosè confortavit. ex quo factum est, ut nostrorum exercitus innumeram infidelium multitudinem audacter aggrediens, & brachio forti pugnans, divino protectus adjutorio, gloriosè de hostibus triumphârit, aliis gladio trucidatis, aliis terga vertentibus, & equorum velocium præsidio fugâ elapsis.

Sed quid? non veritatem istam, præclaro testimonio satìs superque comprobavit pugna illa navalis adversùs Turcas apud Naupactum memoratu digna, & auditu jucundissima? Cùm Selimus Turcarum Imperator, Cyprio Regno paucis ante diebus expugnato, universum Ionium, atque ipsum Adriaticum sinum ingenti classe infestaret, omnium ferè Principum Christianorum classes, qui ad communis hostis bellum reprimendum, in unum conspirarant, Joanne Austriaco, Marco Antonio Columna, & Sebastiano Veniero ducibus, tandem Nonis Octobris, Turcis occurrunt. Tunc barbarus, & recenti victoriâ terrestri ferox, & quòd fideles, numero militum longè superaret, se invictum existimans, classem summo manè educit, & aspirante vento dat pugnæ signum. præstant idem, & quidem strenuè Christiani duces, quippe, qui majorem in Deo, quàm in viribus, spem collocatam haberent. Itaque ingenti clamore, & tormentorum fragore, undique concurritur. sub ipso verò pugnæ initio, tanta vento-

rum

rum mutatio consecuta est, ut jam fidelibus aspirarent, qui ante reflarant venti. Quare eodem die paucis horis dejiciuntur Turcæ de spe totius orbis Imperii, quam antea temere conceperant, & universa classis, præter quindecim triremes, quæ duce Occhialivo turpiter in principio pugnæ fugam arripuerant, partim capitur, partim obruitur, extendente manus ad cœlum, quasi altero Moyse, Pio Quinto, tunc Cymbam Petri feliciter gubernante, & universo populo Christiano acclamante, Dextera Domini fecit virtutem. O beati omnes, qui timent Dominum. timenti enim Deum, quid deest? Vis, ô Princeps, sapientiam, ad Regnum rite administrandum, ut postulabat Salomon; Da mihi Domine sedium tuarum assistricem sapientiam, ut mecum sit, & mecum laboret? time Deum, & obtinebis. Initium sapientiæ timor Domini. Vis diuturnam vitam in Regno protrahere? time Deum, & voti compos eris. teste Regio vate, Vis vitam, & dies videre bonos? diverte à malo, & fac bonum. Quapropter si longa, & jucunda vitæ tempora exoptas, desine peccare, & feliciter vives. ita pulchre consuluit Poëta,

Sap. c. 9.

Cur multum peccas, si multum vivere curas?

Hinc interrogatus olim Thales, quodnam rarum vidisset? Senem tyrannum, respondit. Vix enim quenquam illorum canescere, aut ad extremam senectutem pervenire videmus. idem mihi de peccatore fas sit dicere, unum esse de rarò contingentibus, hominem improbum ad decrepitam ætatem pertingere, cùm peccata plerumque filum vitæ præcidant, sic attestante oraculo Regio, Viri sanguinum & dolosi, non dimidiabunt dies suos. Quod quidem provenit, tum ex justitia, ne alios pravo exemplo inficiant, Succide arborem, ut quid terram

Psal. 5.

Luc. c. 13.

ram occupat? tum etiam ex misericordia, nè addendo peccata peccatis, graviùs in inferno puniantur. cui veritati multæ accedunt auctoritates.
Job c. 15. primo loco se offert Jobus Rex orientalis, qui interrogatus, quid illi eveniet, qui delicta delictis annectendo, diu perdurat? Antequam, ait, dies ejus impleantur, peribit, manus ejus arescet, & lædetur quasi vinea in primo flore. secundo loco accedit Rex Salomon, qui, patris ad instar, mo-
Ecclef. c. 9. net, & obsecrat, dicens; ne impiè agas multum, ne moriaris in tempore non tuo. Nec deest gravissimum sacræ historiæ testimonium. Moyses historicus Regius describens tempus, quo duraturus
Gen.c.6. erat mundus, habet hæc verba; Erunt dies illius centum viginti annorum. quæ verba explanans Strabo, inquit, ante diluvium centum & viginti anni concessi fuerunt homini ad agendã pœnitentiam, sed quia in malitia perstiterunt, omnis quippe caro corruperat viam suam, ante præscriptum terminùm centesimo anno deleti sunt. sed quid? nonne idem historicus refert Cham filium Noë à patre appellatum secundò-genitum? Porrò cùm surrexit à somno, & advertit se derisum à filio, non ampliùs appellat eum secundò-genitum, sed
Gen.c.9. tantùm dixit: Cùm vidisset Noë, quæ fecit filius suus minor. sed quomodo minor? si duo tantùm fratres fuissent, nulla utique difficultas esset; secundus enim proculdubio esset minor, sed cùm tres fuerint, quomodo poterit esse secundò-genitus, & minor? dum absque delicto vitam degit, vocatur secundò-genitus; sic enim exigit jus naræ: at vix in peccatum prolabitur, quod statim consurgit minor, hoc est, paucorum annorum. Nec silentio prætereundum memorabile factum, huic instituto valde accommodatum, quod refert
Bernar-

Bernardinus. Senensis, & contigit tempore suo in Regno Cataloniæ. Adolescens quidam, ait, adhuc imberbis duo & viginti annorum, parentum non parens monitis, tandem ob latrocinia patibulo suspensus est. ibi mox ei succrevit, populo inspectante, barba, ac sensim cum capillo incanuit, ipsaque facies decrepitum senem exhibuit nonagenarium. stupent omnes, intenti ora tenent, alternis vocibus clamant, Quid est hoc? quodnam portentum? Porrò Episcopus loci, oratione præmissâ declaravit malefactorem illum usque ad senium pervenire debuisse, sed in flore juventæ fuit sublatus, quia in paterna obedientia non se continuit, & nefandis facinoribus deditus erat; quæ stimulum morti præbuere, ut curreret ante præscriptum tempus. sic enim ait Paulus; stimulus mortis peccatum. simile de Anastasio Imperatore narrat divus Antoninus, apparuisse illi horribili specie virum cum libro, in quo scriptum erat, En ob tuam improbitatem quatuordecim annos vitæ tibi delebo. Eia igitur, Princeps, qui vitam diuturnam exoptas, vide, ne impiè agas multùm, ne moriaris in tempore non tuo. D. Bernardin. Sen. to. 2 in Quadrag.

Vis populum obsequentem, & ad nutum tuis legibus obtemperantem? divinus timor sit comes individuus, quia timentem Deum omnia timent, at si deficis à Deo, à te quoque omnia deficient. Quorsum creaturæ homini obedire detrectant? quia ipse Creatori obsequi repugnavit. olim justitiæ originalis auxilio omnia inferiora subjecta erant, & semper fuissent homini. Cæterùm Adamo peccante, & appetente propriam excellentiam & dominium, quod non habebat, perdidit dominium quod habebat, rebellando enim suo superiori, omnia inferiora rebellaverunt sibi. terra ince- Ægid. 2. dist. 22. q. 1. a. 2.

pit deficere, ſpinas & tribulos germinando. caro incepit rebellare, quia ſtatim ſenſit in membris ſuis aliam legem repugnantem legi mentis ſuæ. animalia omnia inceperunt repugnare, quia facta ſunt ſicut ſilveſtria; & dum vident hominem, non ſolùm eï non obediunt, ſed quantùm poſſunt ab eo fugiunt; & ſi ad eum aliquando veniunt, hoc faciunt, magis ad nocendum, quàm ad proficiendum. & licèt habeamus aliqua domeſtica, hoc eſt, ex quadam aſſuetudine, domando ea, ſic enim ſæpe faciendo, adgeneratur in eïs quædam conſuetudo, quæ eſt altera natura. Quod ſi aliquis inſurgat dicens, ſi creaturæ irrationales poteſtatem habent nocendi rationalibus, igitur creatura rationalis non præeſt, ſed ſubeſt; quod enim nocet, poteſtatem habet ſuper alterum, cui nocet; huic objectioni ita ſatisfaciam. verum eſt, quod creaturæ irrationales poteſtatem habent nocendi rationalibus, & in hoc præferuntur eïs: hoc autem non eſt ex prima inſtitutione, quia dictum eſt de homine, ut præſit volatilibus cœli, & beſtiis terræ; ſed eſt, ratione pœnæ peccati, ut quia non ſervavit homo voluntariam & debitam ſubjectionem reſpectu ſui ſuperioris, nec debita ſubjectio ſervaretur à ſuo inferiori. Si cupis itaque, Princeps, populum tibi fideliter ſubjectum, ſubjice te Deo, & voti compos eris. Filiorum tuorum felicem exitum videre deſideras? in Deï timore tibi vivendum eſt, ne filii perdantur iniquitate patris: ſic enim divina teſtantur oracula, Ego ſum Deus zelotes, viſitans peccata patrum uſque in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me. Si autem aliquis objiceret, filius non portabit iniquietatem patris. talis reſponſio ſatisfaciet. hoc quidem verum, ſi loquamur de bonis ſpiritualibus,

Alex. Alenſis 2. p. q. 17. m. 2.

Gen. c. 1.

Exod. c. 20.

bus, quoniam scelera parentum non officiunt filiis; non enim filius damnabitur pro peccato patris, sed pœnas dabit in bonis temporalibus in pœnam patris, quatenus filius, est quædam res ejus. Vis denique, ô Princeps, exitu felici diem claudere extremum? ad Deï timorem, tanquam ad tutissimum asylum confugito, & omnia succedent ex votis, sic divino acclamante oraculo, Timenti Deum bene erit in extremis. Siquidem Deus sic morientem, tanquam unicè dilectum osculatur. mortuus est Moyses in osculo Domini. Verum est enim illud adagium, Bona vita, bona mors. Huc perbelle faciunt nobilis Thecuitis aurea verba, Omnes morimur, & quasi aqua dilabimur super terram. Cur quæso, sicut aqua, non sicut oleum? Si vas oleï effunditur, sedulò colligis, at si aquam spargis, nihili facies. proinde Vates ille dicebat; Effusus sum sicut aqua. dilabitur ergo homo, sicut aqua, quia mortuus à cunctis derelinquitur, non enim ejus odor sustineri potest.

D. Th. 1. 2. q. 87.

Eccl. c. 1.

Psal. 21.

Non redolet, sed olet, quod redolere solet.

Sed aliam hujus loci explicationem afferunt Doctores, præsenti instituto magis consonam. aqua, juxta placitum philosophicum, neque dulcis neque amara; sumit verò qualitatem à meatibus, per quos transit. hinc aqua Ticini limpida, quia per terram arenosam transit; aqua Padi turbida, quia per terram luteam transitum agit. ita plane, si vitam recte institutam mors reperit, optima mors erit; Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. si vita malè acta, misera mors, Mors peccatorum pessima.

Ps. 115.
Psal. 33.

Hoc bene noverat perditissimus Nero, Nam moriens exclamavit; Turpiter vixi, turpiter moriar.

Iob.c. 9. riar. Huc allusit oraculum Jobi; Dies meï transiērunt sicut naves poma portantes. bene navis, vita hominis, quoniam celeri cursu fugit, & quasi ventus volat; Memento Domine, quoniam ventus est
Iob.c. 7. vita mea. sed quare sicut navis portans poma? cur non aurum? cur non sericum? hæc merces facilè putrescit, proinde mercator sollicitat nautas, ut remis, velisque contendant ad portum, quasi dicat, periculum est in mora. Porrò vix navis appellit, vix funibus alligatur, vix jaciuntur anchoræ, & confestim navis exoneratur. Quid autem remanet? solus odor, præterea nihil. Si fructûs sani, fragrans odor; si jam putruerunt, fœtidus & insuavis. sic nobis prorsus continget. si bene vixerimus, in Domino moriemur. O magna Regni felicitas, cujus Princeps in corde radicitus imprimit divini numinis timorem; nam vivens quotidiânam accipiet benedictionem à Domino, & moriens accipiet coronam vitæ nunquam morituræ. Quomodo Ambrosius ille Spinola, Catholici exercitûs apud Belgas generalis Præfectus, & Mediolani Moderator integerrimus, cujus magnum robur in armis, & in pace probata fides, quomodo, inquam, tot celebres victorias retulisset, nisi divino numine invocato, comite judicio? O dux invictissime, ætatis nostræ decus eximium, tu per virtutis semitam incedens, facilem tibi aditum aperuisti ad perpetuam tui nominis celebritatem. de te jure optimo liceat mihi dicere,

Hic est Ambrosius, quo non præstantior alter,
Spinola bellipotens, cætera fama canit.

Claud. Parad. Ad hunc scopum dirigebat cogitationes suas, tanquam sagittas, insignis illa Navarræ Reginæ Margarita, proinde pro stemmate gerebat heliotropium, additâ inscriptione, Non inferiora sequor.

quod

quod perinde fuit, ac si dixisset, Quemadmodum herba solaris, Sole oriente folia pandit, occidente claudit,& quò Sol convertitur, ipsa quoque gyrum agit; ita Christianus Princeps, in Solem justitiæ oculos assiduè defigat, ne freno divini timoris destitutus, prolabatur in præceps, sic admonente regio Vate, Contritio & infelicitas in viis eorum, viam pacis non cognoverunt. at quorsum tot mala? non est timor Deï ante oculos eorum. Hinc scitè admodum scripsit Augustinus Catholicæ Ecclesiæ decus & ornamentum. Nos non ideo felices dicimus Christianos quondam Imperatores, quia diutiùs imperarunt, vel imperantes filios placidâ morte reliquerunt, vel hostes reïpublicæ domuerunt, vel inimicos cives contra se insurgentes, & cavere, & opprimere valuerunt: hæc enim, & alia id genus ærumnosæ vitæ, vel munera, vel solatia quædam, etiam cultores dæmonum accipere meruerunt: sed eos re verâ felices dicimus, si justa imperant, si se homines esse meminerint, si potestatem suam ad Deï cultum dilatandum dirigunt, si Deum timent, diligunt, colunt; si plùs amant Regnum illud, ubi non timent habere consortes. Optimè noverat quantum prosit, & conveniat Principi, timere Deum, Ludovici Galliæ Regis Blanca Regina parens, idcirco frequentiùs verbum illud repetebat: Mallem, fili charissime, mortem te subire corporalem, quàm ut unico peccato mortali tuum offenderes Creatorem. Quod piæ matris verbum, usque adeò infixit animo filius optimus, ut præservante illum divinâ gratiâ, per totum vitæ suæ curriculum, ne ullum quidem mortiferum criminis contagium contraxisse dicatur. sed quo duce? divini timoris præsidio munitus; Timor enim Domini, ait Sapiens, expellit peccatum.

Psal. 13.

Augus. de Civ. Dei lib. 5. c. 24.

Clithoveus serm. 1. de S. Ludov.

 nec

nec dicatur, objectum timoris est malum, quomodo igitur timetur Deus, cùm ipse sit summum bonum? quoniam huic difficultati egregiè satisfacit Angelicus doctor, distinctione planè aureâ, duplex objectum potest habere timor, quorum unum est ipsum malum, quod homo naturaliter abhorret; alterum verò est illud, à quo malum provenire potest. primo modo Deus, cum sit summa bonitas, nequit timeri. nam objectum timoris est malum, Deus autem summum bonum: Deus igitur immediatè timeri non potest. quod sic intelligitur, quia motivum nullum est in Deo quare timeatur, aut odio habeatur, sed omne motivum est, quia infligit nobis pœnam, ex quo nobis displicet, ita explicat Cajetanus. Verùm secundo modo potest esse objectum timoris, quatenus ab ipso potest nobis imminere malum pœnę, & hoc in bonum nostrum, malum enim pœnæ non avertit nos ab ultimo fine, quin potiùs ad ipsum nos ducit. eodem ferè modo dicimus Deum timeri, quo dicimus odio haberi, at constat Deum, secundùm sui essentiam, ab homine apprehensum, non posse odio haberi, quia Deus est ipsa bonitas, quæ semper amabilis; si autem Deus apprehendatur ab homine per effectus, qui voluntati humanæ possunt esse contrarii, sicut inflictio pœnarum, quantùm ad hos effectus, Deus potest odio haberi. & sic intelligitur illud Regii vatis dictum; Superbia eorum, qui te oderunt adscendit semper. eodem prorsus modo; Deus immediatè, ait Divus Thomas, non potest timeri, timetur autem, ut causa mali, quatenus (ut bene advertit Cajetanus) est potens infligere malum.

D.Th. 2. 2.q.19. a.1.

2.2.q. 34.

Psal. 73.

Majestatem itaque Dei omnipotentis timeat Princeps, legi ejus subjiciatur, supremo legislatori obediat, tunc omnia feliciter evenient, cùm in manu

manu Dei ſint omnium jura Regnorum, & nullus unquam imperare ſciat, qui non novit obedire. hinc divinus Vates aſſiduis precibus enixè rogabat, Emitte agnum Domine dominatorem terræ. Iſa.c.16. ſed quis unquam audivit agnum orbi terræ dominantem? imperare cum leone, nemo eſt qui neſciat; at obedire cum agno, nullus omnino. Emitte ergo, ô Domine, inquit Propheta, filium tuum unigenitum, verum, & pium legiſlatorem, qui ſimul & dominari, & obedire ſciat, ut Principes edoceantur, quomodo divinis legibus parére debeant. Ad hanc rem egregiè facit Sereniſſimi regis oraculum, Et nunc reges intelligite; erudimini, Pſal.2. qui judicatis terram. ſervite Domino in timore, & exultate eï cum tremore. apprehendite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via juſta. hîc autem advertas, quod ubi nos dicimus, Apprehendite diſciplinam, Felix legit, Oſculamini filium. Apud viros primarios, hoc eſt in more poſitum, quando Regni ſucceſſor excipitur, in ſignum ſubjectionis manum ejus oſculari. hunc planè morem inſinuans divinus Vates, inquit, oſculamini filium, Jeſum nempe, cœlorum terrarumque Regem timete, obſequium illi & corde & opere præſtantes.

Utinam Principes noſtri temporis, ex hoc veritatis fonte aliquando potarent, non enim ita vitam traducerent, quaſi exiſtimantes omnia ſibi licere, Dionyſii tyranni filium imitantes, qui cùm à patre corriperetur, quòd Syracuſani cujuſdam Fulgoſ. li.7.c.3. uxori vim intuliſſet, diceretque indignatione furens, Audiſti unquam hujuſmodi facinus à me perpetratum? cui ſtatim filius, Sed nunquam patrem Regem habuiſti. quaſi innuere vellet improbus ille Princeps, quod omnia ſibi licerent, quia filius

Regis, Cùm tamen in maxima potentia, minima licentia esse debeat.

Principis ante oculos adsit divina potestas,
Sic firmum Imperium, sic erit alma quies.

Caput XXVIII.

Sub potenti manu Dei humiliet se Princeps, & exaltabitur Regnum ejus. At si erecto collo incedens, tanquam Deus adorari voluerit, descendet in profundum, quasi lapis.

QUAM gravi supplicio afficiantur Principes, qui humanæ conditionis obliti, divinos honores sibi temere adscribunt, impiorum Principum series hæc demonstrabit. Erexit se Angelus adversùs Deum, à cœlo empyreo est præcipitatus. exaltavit se primus parens, à terrestri Paradiso fuit expulsus. nimiâ elatione permoti filii hominum, tanquam gigantes adversùs Deum pugnare contenderunt, sed Deus divisis linguis dissipavit eos. Exaltavit se Pharao, ausu temerario dicens; Nescio Dominum. sed quid? Submersus est in mari rubro, quasi lapis. Exaltavit se impius Philistæus, à pastore inermi proprio jugulatur gladio. Exaltavit se parricida Absalon, è quercu pendens tribus lanceis confoditur. Erexit se Adonias Regnum ambiens, vitâ pariter & Regno privatur. Intumuit Roboam hæres Salomonis, scissum est ab eo Regnum patris sui. Exaltavit se Rex Chaldæus, dicens, Quis est Deus? cum belluis tamdiu conversatus est, donec resipiscens, verum Deum agnosceret. Exaltavit se ambitiosus

bitiosus Aman, adeò, ut ab universis adorari curaverit. sed in patibulo, quod Mardocheo paraverat, ipse tandem suspensus occubuit. Exaltavit se Antiochus, nimiâ superbiâ elatus, intestinis putrefactis, vivus à vermibus corroditur. Exaltavit se Herodes Agrippa Galilææ Rex, seu potiùs tyrannus, permittens se à populo acclamari Deum, confestim percussit eum Angelus Domini, eò quòd non dedisset honorem Deo; & consumtus à vermibus, expiravit. Erexit se monstrum illud horrendum Domitianus, ad tantam insaniam deveniens, ut divinum sibi honorem attribueret. hinc in primordiis litterarum se Deum, & Dominum jussit appellari. Deus, & Dominus noster Domitianus ita mandat; unde in epistolis conscribendis, hæc erat formula: Dominus, & Deus noster sic fieri jubet. inde postea institutum est, ut ne scripto quidem, ac sermone appellaretur unquam aliter. unde quidam assentator dixit, Edictum domini, deïque nostri. sed audiamus abominationem majorem. Nonne dici voluit filius Palladis? quod si quis facere detrectasset, tanquam magni criminis reus detrudebatur in carcerem. sed quid? à suis per insidias interfectus est.

Philostrat. in Tyaneo lib. 7.

Sueton. in Domitiano c. 13.

Cajus Imperator contendebat ab omnibus coli, ut Deus, sed ob tam nefandum crimen, gladiis confossus, cum uxore & filia occubuit. Sed quid de Cosdroa Rege Persarum? hic volens ab omnibus coli ut Deus, turrim ex auro, argento, & pretiosis lapillis construi fecit, & ibidem Solis, Lunæ, Stellarum imagines collocavit, per subtiles etiam & occultos ductus, quasi Deus aquam desuper infundebat, & in subterraneo specu, equi quadrigas trahentes, in circuitu ibant, ut quasi terram moverent, & tonitru simularent, dum au-

Sueton. de Cajo c. 22.

tem tumens in throno aureo, ſic reſideret, tanquam Deus adorari cupiens, tunc Heraclius Imperator exercitum copioſum collegit. Signa cum hoſte contulit, ac tres duces Coſdroë cum tribus exercitibus ſuperavit. quibus cladibus fractus Coſdroas, in fuga, quâ trajicere Tigrim parabat, Medarſem filium ſocium Regni deſignat:ſed eam contumeliam cum Syroës major natu filius ferret atrociter, patri ſimul & fratri ex fuga retracto necem attulit, Regnum ab Heraclio impetravit. ecce quàm miſere obiit, qui ut Deus adorari ambiebat.

Nec ſilentio involvendus Caligula ille, ad ſævitiam natus. hic omnium deorum ſimulachra decapitari juſſit, & ſingulis ſingula capita, vultum ipſius Caligulæ referentia, inſerebat, ut ſolus adoraretur. ſed tale flagitium an impunitum reliquit cœlum? omnibus infenſus, proinde & omnibus inviſus, turpiter occubuit homo perditiſſimus. Contra quorum inſaniam Joannes Gerſon quondam Cancellarius Pariſienſis pulchre cecinit hoc carmine,

Vidi ego veſicam modico turgeſcere flatu,
Quæ piſis ſonuit quatuor impoſitis;
At puer unus acu pupugit, diſploſa repente,
Vilis, & abſque ſono, flaccida detumuit.

O verè amentes, nimiùm ſe ipſos amantes, qui cùm eſſent viliſſima figmenta, citò vermibus tradenda, adeò inſolenter cornua erexere, ut ſacros honores ambirent, qui divinis tantùm numinibus conveniunt. Nonne amens Sophon Carthaginenſis, qui domi ſuæ plurimas aves humanam vocem referentes alebat, inſtruebatque non ſine magna temporis jactura, ut ſuo modo proferrent, Sophon eſt Deus. cumque illas volucres rite inſtructas cerneret, ad bene pronuntiandum. quod ambiebat,

biebat, è cavea dimittens, deïtatis illius præcones fuere, unde quotquot illas audiebant in admirationem rapti, mutuò colloquentes, dicebant; Sanè Sophon est Deus, quandoquidem volucres cœli disertâ voce deïtatem illius proclamant. Nonne insana Semiramis Assyriorum Regina? hæc enim scuto suo columbam, & gladium pro stemmate insculpebat; gladio potentiam portendebat, columba vero insinuabat, se tanquam deam ab Assyriis in columbæ figura adorandam. Quid de arrogantia Maximini, qui Romanis Senatoribus suos pedes osculandos præbebat? Quid de Rege Chaldæo, qui in aurea statua effigiem suam populo proponebat adorandam? Pharao regiâ dignitate elatus, nonne dicebat, Quis est dominus, ut audiam eum, & dimittam Israël? nescio dominum, & Israël non dimittam.

Thales Milesius jam senex admirandum quoddam naturæ secretum Madritæ philosopho Sirenensi communicavit, qui cùm hoc nomine ingentes ageret gratias, rogaretque, quam mercedem prò tanto documento vellet? Satis, inquit Thales, mihi erit, si id quod à me didicisti, cùm proferre volueris, tibi non adscripseris, sed me ejus repertorem prædicaveris. quantò magis & pleniori jure, hoc à nobis exigit Deus, ut omnia quæ habemus, non nobis, sed illi accepta referamus? à quo enim accepimus esse? à Deo, Ipse fecit nos. à quo scientiam? à Deo, Omne donum desursum est. à quo Regna? à Deo, Per me Reges regnant. Deus namque dicitur à dando, quod omnia det. si igitur omnia à Deo, cur divinos honores affectas? cur tibi adscribis, quod pleno jure competit Deo? cur non clamas? Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

O magna

O magna hominis insania, qui corruptioni obnoxius, putat tamen se deum esse. Toto quidem cœlo aberrabant, qui jumentis dementiores, nullum deum asserebant, de quibus Vates regius; Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. nec abs re, dixit in corde suo: si enim voce proferre ausus fuisset, omnes creaturæ contra eum insurrexissent, per universa mundi climata exclamantes, Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Quot quippe creaturas videmus, tot linguas mente concipe, quæ prædicant ore pleno, unum esse Deum, qui mare, qui terras, qui cœlum numine complet. huic reï satis apposité facit Salomonis oraculum, Spiritus Domini replevit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia; nempe cœlum, cujus amplexu omnia continentur, scientiam habet vocis, hoc est, habet librum apertum ad narrandum mirabilia Deï. Quid splendor Solis & Lunæ? Quid Stellarum aureus fulgor? Quid immutabilis orbium cœlestium motus? sunt voces, Deï potentiam prædicantes. Cœli enarrant gloriam Deï. Quid est aër, tot avium species recipiens, tantis diversarum vocum accentibus undequaque resonans? est vox, quæ prædicat Creatoris gloriam. Quid est mare, tam amplum, tot aquarum, atque piscium multitudine refertum? Quid terra tot floribus ornata? Quid tanta diversitas animalium? Quid denique omnes creaturæ in hoc mundi Theatro degentes? vivæ voces, quæ resonant Deum esse unum moderatorem omnium. Longè à veritatis scopo deviant & ipsi, qui plures deos posuere. Inter quos Manichæi omnium stultissimi, & jure dicuntur Manichæi à mania, quod verbum idiomate Græco significat ineptiam. isti statuebant duo principia, bonorum & malorum. pro bonis Deum, pro malis Diabolum

Psal. 13.

lum

lum constituebant. Porrò, quia hoc deliramentum nituntur probare nonnullis sacræ Scripturæ locis, perperam tamen intellectis, proinde juxta Catholicum sensum explicare non erit inutile. Arguunt primo ex Joanne, Vos ex patre diabolo estis. diabolus ergo pater malorum, non igitur unus Deus omnium opifex. Pro vera explicatione advertas, quod pater alterius dicitur aliquis dupliciter, vel quia ab eo habet substantiam, vel quia ab eo habet mores, doctrinam ejus suscipiendo per imitationem. hoc modo diabolus erat pater Pharisæorum. moventur præterea ex alio loco Joannis, Regnum meum non est de hoc mundo. Christus ergo non est Rex hujus mundi. Porrò non concludunt, quia Regnum Christi sunt fideles, qui non sunt de hoc mundo. sunt quidem in mundo, sed quasi exulantes,& ad Regnum cœleste anhelantes. Conantur insuper suam sententiam confirmare ex Paulo, Deus hujus sæculi excœcavit mentes infidelium. diabolus igitur est deus hujus sæculi. sed hoc non urget, quia diabolus non dicitur deus assertivè, sed nuncupativè, eo modo, quo venter dicitur deus. & tamen quis ignorat ventrem non esse creatorem? est ergo Deus unus omnium rerum creator, gubernator, & rector. In unitate quippe omnis natura consentit, Romanos geminos unum non capit Regnum. Rex unus est apibus, dux unus est gregibus, & in armentis rector unus. multo magis totius mundi unus est moderator. hoc idem docuit philosophus, Rerum natura malè administrari non vult, & multorum principatus non est utilis, unus ergo sit Princeps. idem prorsus confirmat in libris de cœlo, In causis non datur progressus in infinitum, sed ad supremam quandam causam perveniendum, à nulla alia depen-

Ioan. c. 8.

Ioan. c. 19.

2 Cor. c. 4.

Cyprianus de idol. & unitate.

Arist. 12 metaph. c. ult.

Arist. li. 1 de cœlo. dependentem, sed à qua cætera dependeant. idem ferè Marcus Tullius. Prima lectio, ait, quam sensus communis, & naturæ lex docet, est, unum esse Deum, à quo condita sunt omnia. Oportet, inquit Cusanus, unum esse Principem, alioquin magna oriretur confusio, quando in imperando plures concurrerent. Quando enim unquam Regni societas, aut cum fide cœpit, aut sine cruore desiit? Nonne Romanos fratres unum non capit Regnum, quos unum uteri cœpit hospitium? Nonne Antonius Getam morti tradidit? Quis Germanicum interfecit? Nero frater. Quis Titum? Domitianus. Pompejus, & Cæsar nonne affines fuerunt? non tamen amicitiæ fœdus in æmula potestate tenuerunt. hinc Poëta,

Lib. 1 de nat. deorum.

Nic. Cusanus li. 3. de conc. catholica.

Nulla fides Regni sociis, omnisque potestas
Impatiens consortis erit.

Lucan. lib. 2.

In unum igitur conferendum est Imperium, quò humana gubernatio divinæ sit quam simillima. Est itaque unus Deus omnium rerum causa universalis. Unus quidem, sed cum pluralitate personarum. Fuit quidem Deus, est, & erit semper unus: sed nunquam Deus fuit solus, quia quamvis ab æterno non fuerit essentia alia, quàm divina; tamen in illa essentia, est, & fuit ab æterno personarum pluralitas, quæ à Deo solitudinem excludit, adeò ut ista propositio sit falsa; Deus ab æterno fuit solus. ista vera, Solus Deus fuit ab æterno. & hîc obiter notandum, quod si in divinis non essent plures personæ, Deus posset dici solus, hoc est, solitarius, licèt sit cum Angelis, & animabus sanctis. non enim tollitur solitudo per associationem alicujus, quod est extraneæ naturæ, nam dicitur aliquis esse solus in horto, quamvis sint ibi multæ plantæ, & animalia. pari ratione diceretur Deus solus,

Ric. 1. sent. dist. 21. q. 1.

D. Th. 1. p. q. 30. a. 3.

ſolus, Angelis & hominibus cum eo exiſtentibus, ſi non eſſent in divinis plures perſonæ. ſtultos igitur optimo jure appellamus, qui non cognoſcunt unum eſſe Deum, qui regit univerſa. Cæterùm longè dementiores illos eſſe judico, qui eò inſaniæ devenerunt, ut velut divina quædam numina, & nominari & adorari ambirent, quaſi Luciferi ſuperbiam imitantes, qui erectâ cervice blaterabat, Aſcendam ad Aquilonem,& ero ſimilis Altiſſimo. Sed, quid ais, ô inſane? nonne cognoſcis te creaturam eſſe, non creatorem? nonne mente percipis, te effectum, non cauſam? Quorſum ergo illud, Ero ſimilis Altiſſimo? Pro hujus loci explicatione advertendum, quod duplex aſſignatur à Theologis ſimilitudo, una quæ dicitur omnimodæ æquiparantiæ; ſed hanc nec Lucifer, nec primi parentes appetiere: quia talis ſimilitudo non cadit in apprehenſione ſapientis, qualis eſt diabolus, cujus naturalis cognitio non eſt diminuta, ita atteſtante Dionyſio, cujus verba ſunt hæc, Divo Thomâ referente; Data ſunt dæmonibus aliqua dona, quæ nequaquam mutata eſſe dicimus, ſed ſunt integra, & ſplendidiſſima, & hoc ideo quia ſimplices ſunt, & propter ſimplicitatem ſuæ ſubſtantiæ, à natura eorum aliquid ſubtrahi non poteſt; unde naturalis cognitio in eïs non eſt diminuta: poteſt tamen tenebroſa vocari, & nocturna, quatenus in Deum non refertur. Naturalia igitur etiam in malis Angelis remanſerunt integra. hinc naturaliter cognovit ſe non eſſe ſimilem Deo, quantùm ad æquiparantiam. Siquidem nulla relatio æquiparantiæ, poteſt eſſe inter Deum, & creaturam; nam talis relatio requirit extremorum mutuam, & æqualem dependentiam: Deus autem non dependet ab aliqua creatura.

Hierem. c.14.

Dionyſ. de div. nom. c.4. D.Th. 1. p.q.64. a. 1.

Argent. 3 ſent. diſt. 5. a.4.

tura. Unde licèt similitudo reperta inter duas creaturas, sit relatio æquiparantiæ, non tamen, ut est inter Deum & creaturam. Alia dicitur similitudo imitationis, & hæc possibilis est creaturæ ad Deum, in quantum participat aliquid de similitudine ipsius, secundùm suum modum: quodlibet enim bonum, in creatura existens, est quædam participata similitudo primi boni. Potest tamen dici, quod quantum ad aliquid, Deo æquiparari appetiit, quatenus sibi inniti voluit, contemto divinæ regulæ ordine. Proinde Augustinus dicebat; Diabolus magis voluit suâ potentiâ frui, quàm Deï. Quid enim est dicere; Similis ero Altissimo? nisi, quemadmodum Deus suâ propriâ naturâ beatus est, non habens superiorem; ita ego beatus esse volo propriis bonis naturæ, nec me subjiciam ordini à superiore præscripto.

August. de vera relig.

In hoc Lucifer appetiit esse similis Deo, quia appetiit, ut finem ultimum beatitudinis, id, ad quod virtute suæ naturæ poterat pervenire, avertens suum appetitum à beatitudine supernaturali, quæ est ex gratia Deï. Sunt igitur diabolo similes nefarii homines, qui variis illusionibus illecti, divinos sibi honores præscribunt. Non sic Antiochus, qui tandem morti proximus, parvitatem suam cognoscens, dixit: Justum est, subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire. Non sic Rex Israël, nam cùm Rex Syriæ Benadab, unum ex optimatibus suis Naaman nomine, leprâ coopertum, ad Regem Israël mitteret, rogans, ut salutem ejus procuraret, Rex Israël lectis litteris, & audito nuntio, iratus nimis scidit vestimenta sua dicens: Nunquid deus ego sum? ac si diceret, licèt ego sim Rex, homo tamen sum, & quidem miser.

D.Th.1. p.q.63. a.3.

4 Reg. c.5.

Cùm

Cùm Sisanni Persarum Regi, quidam adulantes, pocula tantùm mellita propinantes, dicerent, se mirari, cur omnia, quæ tantus monarcha concepisset animo, non quàm primùm opere compleret, tunc modestiâ singulari, quamvis barbarus, ait; Ego Dominus verborum tantùm, & non rerum. perinde, ac si dixisset, multa quidem animo volvo, at solius Dei est, eadem in opus cogere, & exequi. Non sic Herodes Agrippa, qui improviso dolore percussus, dum sui eum deserebant, non valentem per se incedere, suspirans, & gemens dicebat; En ego vester deus, ducor ad mortem. Non sic Philippus Macedonum Rex, qui humanæ conditionis memor, non se deum, sed hominem mortalem appellabat, frequentibus suspiriis inclamando, Memento Philippe, te esse mortalem. Non sic Alexander filius, qui accepto lethali vulnere, ad Principes Regni lumina mœsta convertens, dixit: Vos appellatis me Jovis filium, at vulnus hoc proclamat, me esse mortalem. Non sic Tiberius, monarcha secundus post Augustum, hic enim vetuit, se Dominum appellari, neque unquam permisit, ullum templum sibi proprium extrui, quin & nomen patris patriæ à Senatu sibi oblatum, recusavit. Non sic Octavianus Imperator, qui divinos honores sibi à Romanis tributos, quantùm potuit, respuit. Romani enim gravissimis bellis assueti, tunc autem temporis, universi Imperii quietem admirantes, id Octaviani Imperatoris prudentiæ, in Imperio gerendo, attribuebant; ideoque tanto beneficio grati, illum tanquam Deum colere, ac venerari decreverunt. ille verò non minùs pius, quàm prudens, illorum votis repugnabat, quibus tamen urgentibus satisfacturus, Sibyllam, eâ tempestate in oraculis reddendis nobilem, quid sibi fa-

Sueton. in vita Tiberii c. 27.

Diodor. histor. Rom. c. 57.

Cornel. Tac. lib. 1 annal.

ciendum foret, consulit. illa pollicita responsum, cùm intra Imperatoris ædes, tempore quo Christus nascebatur, moraretur, quod Imperator quæsierat attentè contemplans, sublatis repentè in cœlum oculis, vidit prope Solem, aureum circulum, in cujus medio intuita quoque est pulcherrimam Virginem, intra brachia foventem Infantulum. tunc accersito Imperatore, quod viderat in cœlo miraculum, indicavit, & puerum illum omnino futurum Dominum, cui Reges omnes parêrent, prophetico spiritu afflata, prædixit, auditaque de cœlo protinus vox fuit, Hæc est arca cœli. mox Octavianus audito Sibyllæ responso, mandavit, ut eum nemo ampliùs vocaret Dominum, quandoquidem jam, qui omnium erat verus & legitimus Dominus, natus aderat.

Anton. 1 p. histor. tit. 4.

Quid de Carolo Quinto Imperatore invicto? hic cùm in castris audiret Turcarum Regis legatum, de suo Rege magnalia prædicantem, illumque Dominum dominorum vocitantem, justo furore percitus, exclamavit, dicens; Mentiris barbare, quoniam non est dominus, nisi solus Deus; quasi Ecclesiasticum decantans oraculum, Tu solus Sanctus, tu solus Dominus. O piam Principis sententiam aureïs litteris inscribendam! Nam re verâ solus Deus est Dominus, qui jure creationis dominium gerit, ac principatum omnium rerum, quas condidit. Fuit ab æterno semper Dominus, at potestate tantùm, quoniam ante creationem nullæ res erant, quæ illi obtemperarent, ut subditæ, nefas est enim inter divinas personas, dominium nominari, cùm nihil sit in Deo, eo ipso inferius; sed quidquid in illo est, infinitum est. At post orbem conditum, Deus est Dominus omnium, & usu, & actu. Domini est terra & plenitudo ejus.

Florian. Nan. Episcop. Scalensis in Cat. arg. super Gen. conclus. 23.

ejus. Nullus quippe titulus est major, nam verus Dominus duas conditiones sortitur, quæ nulli creaturæ conveniunt; soli autem Deo competunt, quarum una est, ut possit pro libito uti re, cujus est Dominus, & eam augere, minuere, ad nihilum redigere; altera verò, ut nullâ re indigeat. Ante creationem, non dicebatur Dominus, quia non erant subditi, quibus imperaret, relativa enim dicuntur ad convertentiam; pater, ergò filius; dominus, ergo servus. sunt quoque simul naturâ, adeò ut posito uno ponatur & alterum, non potest enim intellectu percipi, quòd ponatur dominus, & non ponatur servus, aliter non diceretur ad convertentiam. nec illud debet urgere, pater est ante filium, ergo non simul naturâ, quoniam in relativis duo sunt. unum est ipsa forma relationis, secundùm quam ad aliud sunt; alterum est ipsum fundamentum, & substantia, cui inest talis relatio. hoc prænotato, dicimus quod secundùm formam relationis, nullum relativum antecedit suum correlativum, quoniam non est prior relatio paternitatis, quàm relatio filiationis: nam in patre non potest esse relatio paternitatis, nisi in filio sit filiatio. porrò secundùm fundamentum, nihil prohibet, quod unum sit prius altero, ille enim homo qui dicitur pater, antecessit hominem, qui est filius; non tamen prior fuit pater, quàm fuerit filius, quoniam statim & simul, quod quis est pater, statim quoque est filius. ante creationem itaque non dicebatur dominus, quia non aderat servus. nunc autem omni jure dominus & solus dominus. quoniam dominium creatoris, relationem dicit ad creaturam; inde est, quod licèt ab æterno omnium rerum potestate dominus sit, actu tamen, ab initio solùm creationis, rerum dominus est.

Porrò magnum discrimen est, inter dominium Deï & hominum, quod homo non est dominus naturæ rerum, sed usûs tantùm, Deus autem, & naturæ & usûs. qua de causa dicitur solus Dominus, non tantùm, quia antonomaticè Dominus est, sed quia dominium creaturarum est à Deo, juxta illud: Per me Reges regnant; & quia homo rerum naturas nequit mutare, Deus autem potest naturas mutare, alterare, imò etiam ad nihilum redigere. proinde Deus solus est Dominus. Lepidam sanè historiam scribit Polydorus Virgilius de Canuto Rege. hic cùm juxta littus maris assedisset, dixissetque, Unda tibi jubeo, ne pedes meos tangas. nihilominus unda insurgens, totum eum madefecit. tum ille suos Principes alloquens, En, inquit, vocatis me Regem, qui mari, qui terræ, latè imperem, cùm tamen hanc parvulam undam meo imperio cohibere nequeo. Est Rex unus Jesus Christus Deï filius, cujus nutu cuncta reguntur, & Vintoniam profectus, statim coronam, quam gestabat, capiti imaginis Christi crucifixi suis manibus imposuit, nunquam posthac ejusmodi ornamento capitis usus insigni.

Polyd. Virg. Angli. hist. lib. 7.

Non sic denique Rex ille inclytus, qui sedens in throno regio, coronam in capite & sceptrum in manu gerens, fuit à quodam philosopho adoratus, tanquam Deus: at subinde ad Regis solium conscendit, eïdemque Regi assedit, quem cùm Rex objurgasset, respondit philosophus, vel tu deus, vel tu homo. si deus es, jam te adoravi genufluxus; si homo, non facio injuriam, tibi assistens; nec enim terra erubescit, quod alia terra prope ipsam sit, & pulvis pulveri adhæret. tunc Rex argutè dilemma dilemmate solvit, argumentum philosophi contra ipsum retorquens. Vel

ego

ego ſum homo, vel deus; ſi homo, non leviter peccaſti, me adorans; ſi deus, aſſidere non debebas, cùm nulla ſit inter Deum, & homines, æqualitas. O quàm turpe igitur, & indecorum, hominem citò vermibus tradendum, velle adorari, ut Deum.

Humiliamini itaque, ô Principes, ſub potenti manu Deï, per quem Reges regnant; nolite loqui ſublimia gloriantes, ſed ſervite eï, cum timore, mente recolentes, vos eſſe homines, non deos; & omnes Reges Deo comparatos, viliſſimos eſſe vermiculos, totamque terram cœlo comparatam, nihil eſſe. At nemo magnus in puſillo.

Regi cœlicolûm, vos flectite colla, potentes.
Tunc dabit omnipotens, regia ſceptra diu.

Caput XXIX.

Sacros Dei miniſtros piâ veneratione complectatur Princeps, In primis autem Summo Sacerdoti Pont. Max. omnium fidelium capiti, Imperiales faſces humiliter ſubmittat, & Regnum ejus germinabit ſicut lilium.

Uanta veneratione digni ſemper fuerint Sacerdotes, vicem Deï gerentes, ſupremi Monarchæ nuntii cœleſtes, olim præclariſſimi Principes, & virtute, & ſanctitate inſignes, abunde ſatìs docuêre. Proinde generationes illorum, divinis omni tempore benedictionibus repletas fuiſſe, hiſtoriarum tradunt monimenta.

Conſtantinum in primis Romanorum Impera-

torem, tanquam præclariſſimum ſpeculum propono, ad quod lumina Principum convertantur. is enim quandiu vixit, ſanctos ſacerdotes, utpote, angelos humanos, deos terrenos, viros cœleſtes, divino cultui dedicatos, maximis honoribus, & muneribus cumulavit. Quod præclaro Eccleſiaſticæ hiſtoriæ teſtimonio comprobatur. In Concilio enim Nicæno, cum eſſet inter Epiſcopos magna diſſenſio, ſummam reï ad imperatorem Conſtantinum detulerunt, ipſe autem à ſingulis ſuſcepit libellos, quos ſimul omnes in ſinu ſuo continens, ait ad Epiſcopos, Deus vos conſtituit ſacerdotes, & poteſtatem vobis dedit de nobis quoque judicandi: idcirco nos à vobis rectè judicamur, vos autem non poteſtis ab hominibus judicari, propter quod, divinum expectate judicium, non enim eſt conveniens, ut homo judicet deos. Cúmque hoc dixiſſet, omnes querimoniarum libellos juſſit exuri. Nec ſilentio involvam, quàm benignè ipſemet Imperator tractaverit ſacerdotes in Nicæna Synodo congregatos. Nam Patribus regiam domum præparavit, ſedes, & ſubſellia in ea poni præcipiens qui ſufficerent ordini ſacerdotum; rebus itaque honorificè diſpoſitis, invitavit ingredi, & de præſentibus habere Conſilium. Introivit autem & ipſe Princeps ultimus cum paucis; minori verò ſede, quàm aliis poſitâ, in medio eorum ſedit, primo tamen petens, ſibi hoc Epiſcoporum juſſione concedi. tanti apud eum ſemper valuit auctoritas ſacerdotii. Quid hinc? à manu Deï munifica, ingentibus honoribus, & beneficiis ſemper cumulatus fuit. Siquidem Imperii habenas diu & feliciter tractavit. Condidit Civitatem Romæ æmulatricem. in bellis gerendis ſemper invictus, ſemper Auguſtus triumphavit. In tyrannis opprimendis

Euſeb. li. 8 c. 2.

Hiſt. trimpar. lib. 2. c. 5.

mendis potentissimus, & tandem cuncta prospere agens, plenus dierum, è vita emigravit. cujus memoria semper in benedictione.

Valentinianus hujus nominis primus Imperator, Christianum Constantini animum secutus est. Auxentio namque defuncto, qui Mediolanensem præsulatum tenuerat, evocans Episcopos Imperator, hujusmodi apud eos habuit concionem, Nostis apertè, eruditi utique divinis eloquiis, qualem oporteat esse Pontificem, & quod non deceat eum verbo solùm, sed etiam vitâ gubernare subjectos. Talem itaque in pontificali constituite sede, cui & nos, qui gubernamus Imperium, sincerè capita nostra submittamus, & ejus monita, dum tanquam homines delìquerimus, veluti curantis medicamenta suscipiamus. **Histor. tripar. li. 7. c. 8.**

His dictis communi consensu pastor gregis ordinatur Ambrosius, cui tunc præsidialis cura fuerat commissa. Quo facto, hunc hymnum optimus Imperator Salvatori Domino obtulisse fertur. Gratias ago tibi Demine, omnipotens, & Salvator noster, quoniam huic viro ego quidem commisi corpora, tu autem animas. verba planè aurea, tanto viro digna.

Quis non admiretur Theodosii Imperatoris obedientiam Ambrosio sacerdoti humiliter præstitam? Apud Thessalonicam civitatem quidam judices lapidati fuere. Tunc Theodosius indignatus, delicti auctores interfici jussit, ubi septem millia gladio periere, non præcedente judicio. Hujusmodi autem cladem plenam gemitibus, audiens beatus Ambrosius, cùm Princeps venisset Mediolanum, & solemni pompâ in sacram vellet intrare basilicam, occurrit sanctus Episco-

pus foris ad januam, & ingredientem his sermonibus à sacri liminis ingressu prohibuit, Nescis, ô Imperator perpetratæ à te necis, quanta sit magnitudo? an fortè recognitionem peccati prohibet potestas Imperii? docet tamen, ut vincat ratio potestatem. Coæqualium hominum Princeps est, ô Imperator, & conservus, unus est dominus Rex omnium, & creator. Quibus igitur oculis aspicies communis Domini templum? Quibus calcabis pedibus sanctum Domini pavimentum? Quomodo manûs extendes, de quibus adhuc stillat sanguis innocuus? recede ergo, recede, ne secundo peccato priorem nequitiam augere contendas. Suscipe vinculum, quo nunc omnipotens Deus te ligavit. Mox obtemperavit Imperator. Noverat enim quæ sunt propria sacerdotum, & quæ Regum, gemens, & plorans, ad regalia remeavit. Post multos dies transactos, permissu Ambrosii, sacra limina ingreditur Theodosius, ibique pronus in pavimento jacens, Davidicam emisit vocem, Adhæsit pavimento anima mea, vivifica me secundùm verbum tuum. O verum Christiani Principis exemplum, aureis litteris inscribendum. Ad hanc rem optimè facit Maximi Imperatoris reverentia erga Episcopum Martinum observata. Cùm enim ad Imperatorem Maximum, ferocis ingenii virum, & bellorum civilium victoriâ elatum, plures ex diversis partibus Episcopi convenissent, & fœda circa Principem, omnium adulatio notaretur, seque turpi inconstantiâ regiæ clientelæ sacerdotalis dignitas subdidisset, in solo Martino apostolica auctoritas permanebat. Nam etsi, pro aliquibus supplicavit Regi, ita tamen prudenter egit, ut potiùs imperaret, quàm rogaret, & à convivio Principis, frequentur rogatus, abstinuit; dicens,

Histor. tripar. lib. 9.

Fulgos. l. b. 1.

Theod. li. 5. hist. ecclef. c. 17.

Sev. Sulpit. in vita S. Mart. li. 6.

dicens, se mensæ ejus participem esse non posse, qui Imperatores, unum Regno, alterum vitâ expulisset. tandem victus præfati Maximi precibus, ad convivium venit, mirum in modum gaudente Rege, quod id impetrasset. Convivæ autem aderant, veluti ad diem festum evocati, summi atque illustres viri, nempe, Comites duo, magnâ potestate præditi, frater Regis, & patruus, medius inter hos, Martini presbyter accubuerat, ipse autem sellulâ juxta Regem positâ consederat. Ad medium ferè convivium, ut mos est, pincerna primum calicem Regi, ut omnium nobilissimo obtulit, ille sancto Episcopo potiùs dari jubet, expectans, atque ambiens, ut ab illius dextera, poculum sumeret. Episcopus non recusavit, sed ubi ebibit; calicem, non Imperatori, sed presbytero suo tradidit, nullum nempe existimans digniorem, qui possit prior bibere; nec integrum sibi fore, si aut Regem ipsum, aut eos, qui à Rege erant proximi, presbytero prætulisset. Quod factum Imperator, omnesque, qui tunc aderant, ita admirati sunt, ut hoc ipsum eis, in quo contemti fuerant, placeret, celeberrimumque per omne palatium fuit, fecisse Martinum in regis prandio, quod in infimorum judicum conviviis, nemo Episcoporum fecisset. O regia dignitas sacerdotis! à summis Imperatoribus in tanto pretio habita, utpote, qui sciant, istos, non homines, sed angelos, & deos, à divinis oraculis appellari. Hinc in divinis litteris nomine regio decoramini; Vos estis regale sacerdotium, quia vos regibus, non Reges vobis præstant, & supra vos nihil erit in terra, sed ipsi vos eritis præsides orbis, duces hominum, custodes legum, & patres omnium. audiant sacerdotes, titulos insignes, quibus decorantur. Matthæus

Lucem appellat. Lucas, salem terræ. Hieronymus, generales Apostolorum vicarios. Gregorius, stellas mundi. Basilius, ardentes faces. Theodoretus, Deï coadjutores. Exodus, Deos. Malachias, Angelos. Hieremias, Reges. David, Principes. Michæas, duces. Et quæ dignitas, quæso, aut major, aut præstantior reperiri potest, dignitate Ducali, Principali, Regali, Angelicâ, Divinâ? Hinc servus Deï Franciscus frequenter dictitabat, Si Angelus, & sacerdos mihi eodem tempore occurrerent, priùs sacerdoti, deinde Angelo honorem exhiberem. Sanctus quoque Antonius Abbas, quoties sacerdotem obvium habebat, caput aperiebat, & in genua coram eo provolutus, benedictionem humiliter postulabat, eamque tanti faciebat, ut singulari se honore crederet affectum, si quando eandem obtinuisset. Nec immerito tot honoribus, & titulis cumulantur sacerdotes, utpote, qui peccata remittunt, abyssos claudunt, diabolos fugant, mortuos ad vitam revocant, miracula patrant. Proinde Vates regius divino afflatus spiritu canebat, Nimis honorati sunt amici tui Deus. Istos itaque tanquam Deï ministros venerare, ô Princeps, & copiosam recipies benedictionem à Domino. Sed in primis sacerdotem maximum, Pontificem summum, successorem Petri, Vicarium Christi, Romanæ Ecclesiæ caput visibile, in supremo dignitatis culmine, supra homines, citra Deum solum constitutum, cui Principes, Reges, Imperatores, fasces suos Imperiales submittunt, majestatem Pontificiam adorantes. ita factum fuisse legimus ab Attila Hunnorum Rege, qui ob suam feritatem Italiæ terror, & flagellum Deï dicebatur. is cùm in conspectu Leonis Papæ, totiusque Cleri Romani,

qui

qui eï occurrit, venisset, tacitâ quadam in viro sancto majestate perterritus, arma deposuit, & suas copias, ab indicto urbis excidio continuit, affirmans se clarâ luce vidisse, dum loquentis Pontificis verba exciperet, duos præstantes viros, Petrum, nimirum, & Paulum, strictis gladiis ejus capiti atrociter minitantes, ni sacerdotis Deï dictis acquiesceret.

Quod itidem ferè de Mauritio Constantinopolitano Imperatore legitur, qui statim ab impia in Pontificem Maximum, Gregorium Magnum, tyrannide abstinuit, superbâ dominatione, in Sanctissimi Pontificis obsequium commutatâ, ubi intellexit quendam inaudito, & prodigioso spectaculo, monachali habitu indutum, cujus nomen, adventus, & discessus omnes latuit, minaci ense in foro Constantinopolitano, spectante populo, clamantem, dixisse, Imperatorem citò hoc gladio periturum, nisi sanctissimis monitis obtemperaret.

Federicus primus Imperator, Romanæ Ecclesiæ majestatem, & Summi Pontificis auctoritatem, & verbis, & rebus egregiè confessus est. Nam cùm in Italiam venisset, Adrianum Quartum Pontificem, ita humiliter veneratus est, ut ad ejus pedes primùm venerabundus accederet, deinde descendenti ex equo stapedem teneret.

Albertus Kranth. li. 6 hist. Saxon. c. 16.

Quid de humili erga Pontifices Romanos obsequio, Ludovici Imperatoris Germaniæ Regis? is cùm Romam adiisset, & consiliis cum Benedicto Pontifice maturè compositis, inde profectus esset, ejus è vita transitum in itinere cognoscens, mox mœstus urbem repetiit. Non multò pòst Nicolaüs Romanus ex diacono eligitur, Cæsare præsente consecratur, rursumque in Patriarchium Lateranense deductus, coronatur, inde paucis inter-

interpositis diebus, cum Ludovicum de profectione cogitare audisset, officii caussâ ad eum in castra venit. Quod ubi Ludovicus sensit, obviam aliquanto viæ spatio prodiit, & desiliens ex equo, frenum, per integrum sagittæ ictum, tenuit, & convivio, sub militari tabernaculo excepit, quo suavissimis sermonibus celebrato, donis ipsum magnificis coluit, & in urbem reverenter prosecutus, destinato in loco iterum ad frenum accessit, osculoque sancto pedi oblato, in tabernaculum se recepit; atque inde in Lombardiam perrexit. O memorandum exemplum ante fores Principum aureïs litteris inscribendum! Sed quid de multis Galliæ Regibus? nonne illorum præcipuum munus fuit, Catholicam Ecclesiam tueri? Apostolicæ Sedis dignitatem defendere? turbulentorum hominum audaciam perfringere? Proinde optimo jure inter omnes Christianos Reges, miro omnium populorum consensu, atque applausu, Christianissimi dicti sunt. In primis autem Pipinus, & Carolus Pipini filius, qui ob res præclarè gestas, Magni cognomen obtinuit, ambo Romanam sedem usque adeò coluere, ut non modò sacerdotium ab omni vi hostili semper tutati sint, sed etiam summis sacerdotibus occurrere, illorum pedes osculari, & pedestres ipsi à frenis equorum, quibus sacerdotes vehebantur, illos in urbes suas introducere in magna gloria, atque in summa sui nominis, & diadematis claritate posuerint. Hoc autem fiebat, tum supremæ dignitatis veneratione, tum etiam grati animi ergò, in memoriam revocantes, quod quidquid præclari, atque præstantis habent, sive imperatoria munera, sive regios titulos spectaverimus, à sacerdotali munificentia acceperunt. Siquidem, quod Reges Galliæ occidentali

dentali imperio primi potiti sunt, quodque tam celebri, & insigni elogio præ omnibus Principibus Christianis, Christianissimi dicantur, id certè totum sacerdotibus acceptum referre debent. Quod & libenter faciunt, sese viriliter opponentes, pro Sanctæ Romanæ Ecclesiæ dignitate tuendâ. probè namque norunt, regiam illis potestatem, non solùm ad mundi regimen, sed maxime ad ecclesiæ præsidium, esse collatam, ut ausûs nefarios comprimendo, & quæ bene sunt statuta, defendant; & veram pacem his, quæ sunt turbata, restituant, & Romano Pontifici totius orbis Pastori, obedientiam præstent.

Non negamus, ait Innocentius Tertius, scribens Constantinopolitano Imperatori, quin præcellat Imperator in temporibus, illis dumtaxat, qui ab eo suscipiunt temporalia, sed Pontifex in spiritualibus antecellit, quæ tantò sunt temporalibus digniora, quantò anima præfertur corpori. Nosse debet Imperatoria celsitudo, quod fecit Deus duo magna luminaria in firmamento cœli, luminare majus, ut præesset diei, & luminare minus, ut præesset nocti. Utrumque magnum, sed alterum majus. Ad firmamentum cœli, hoc est, universalis Ecclesiæ, fecit Deus duo magna luminaria, id est, duas instituit dignitates, quæ sunt Pontificalis auctoritas, & Regalis potestas, sed illa quæ præest diebus, id est spiritualis, major est; quæ verò carnalibus, minor, ut quanta est inter Solem & Lunam, tanta inter Pontifices & Reges, cognoscatur. Quam planè prærogativam ex eo intelligere potes, quod dictum est, non à quolibet, sed à Deo; non Regi, sed sacerdoti, non de Regia stirpe, sed de sacerdotali prosapia descendenti, Ecce constitui te super gentes, & super Regna, ut evellas,

Innoc. de major. & obed. can. solitæ.

Hierem. c. 1.

evellas, dissipes, ædifices, & plantes. Siquidem Summi Pontifices super Cathedram Petri sedentes, supremum imperium in toto orbe, super omnes potestates semper habuere. Isti enim tantæ Sedis auctoritate, Principes, Reges, Imperatores consecrant, coronant, deponunt. ô verè thronus Regius, ô cathedra salutis, ô sedes planè admiranda. de te quidem pleno jure dici potest, Non

3. Reg. c. 19. est factum tale opus in universis Regnis. Tu es enim navis illa singularis, ut ait beatus Clemens, in qua Apostoli tempestate quatiuntur, navis semper invicta, diris tyrannorum procellis sæpius oppugnata, nunquam tamen expugnata, fluctibus hæreticorum undique concussa, nunquam tamen excussa. quia portæ inferi non prævalebunt adversùs eam. licèt enim potentia tyrannorum, & hæreticorum deceptiones aliquando infestent, & multos fideles à fide, & charitate avertant, totam tamen Ecclesiam non desolabunt. Dicet autem quispiam, quomodo portæ inferi non prævalebunt, cùm hodie videamus magna ex parte prævaluisse? nonne videmus totam Asiam, Africamque à Mauris occupatam? Quid? nonne, & Europam multis in locis hæresis labe inquinatam? quomodo igitur portæ inferi non prævalebunt? non prævalebunt adversùs Ecclesiam, quia fundata supra firmam petram, quia Ecclesiastica hierarchia usque ad consummationem sæculi perdurabit, quia Regni ejus non erit finis. proinde licèt ventis Aquilonaribus huc, illuc jactetur, nunquam tamen submergitur,

Fluctuat, at nunquam mergitur illa ratis.

Hinc Lunæ comparatur, pulchra ut Luna, quia Ecclesia aliquando plenior, aliquando minùs plena; obscuratur hac parte Luna, illâ clarescit; obscu-

obſcuratur Germania & Anglia, clareſcit Iapon, & China; & ſicut Luna deficit, non Solis defectu, ſed quia ipſa non reſpicit ex diametro Solem, ſic obſcuratur aliqua natio Catholica errorum tenebris, non propter Chriſtum, cujus vocatio & dona ſunt ſine pœnitentia, ſed quia à Sole cœleſti oculos averterunt, propterea eos Deus dereliquit. Gaudeamus igitur, quoniam Eccleſia perpetuò durabit; timeamus verò, quia Rom. c. 2. Luna eſt, ne in nobis deficiat, nunquam tamen deficiet tota ſimul, inconcuſſo manente oraculo; Ego rogavi pro te Petre, ut non deficiat fides Luc. c. 22. tua. Si autem aliquis objiciat, quomodo non defecit fides, ſi Petrus Chriſtum negavit? tunc talis reſponſio eſt adhibenda, De fide Petri poſſumus loqui duobus modis, vel in quantum ipſe Petrus erat perſona particularis, vel quatenus univerſalis Eccleſiæ perſonam gerebat: primo modo defecit fides Petri ad tempus, non tamen finaliter, quia per pœnitentiam ad Chriſtum rediit. Egreſſus foras flevit amarè. Scio tamen aliquos doctores aſſeruiſſe, in Petro non defeciſſe fidem, ſed ejus tantùm exteriorem confeſſionem. Auguſt. li. contra mendacium, c. 7. Porrò ſecundo modo non defecit fides Petri, nam-tridui tempore, ſalvata fuit fides in beata Virgine, quamvis tunc temporis in Apoſtolis defecerit fides, ſemper tamen remanſit in Virgine. de qua dici potuit, Mens immota manet. in cujus ſignum tempore paſſionis omnes cereï extinguuntur, præter unum, qui viget accenſus. Leo Papa ſerm. 9 de paſſ. Domin. Inconcuſſa igitur manet iſta veritas, Eccleſiæ navem adverſis ventis agitari, ſed nunquam obrui; à diris hoſtibus impugnabitur, ſed nunquam peribit; in mediis tyrannorum flammis verſabitur, ſed flamma non nocebit eï ad interitum.

hæc

hæc illa visio planè mirabilis, quam vidit Moyses. vidit enim rubum, qui licèt arderet, non tamen comburebatur, proinde admirans ait; Vadam, & videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus? Quid obsecro per *rubum*? quid per ignem? Philo Hebræus per rubum ardentem, intelligit populum Hebræum injuriâ oppressum; per ignem, Ægyptios oppressores, sed rubus non comburebatur, quia illa tribulatio in bonum illorum convertenda erat, & ipsi incolumes evasuri.

Gregorius per rubum, legem Mosaïcam intelligit. sicut enim ignis illuminabat rubum, sed rubi spinas non comburebat; ita lex Mosaïca demonstrabat peccata, sed peccati spinas non auferebat.

Bernardus per rubum ardentem, qui non consumebatur, intelligit miraculum, quod futurum erat in Beata Virgine, de qua canit Ecclesia; Rubum quem viderat Moyses incombustum, conservatam agnovimus tuam laudabilem virginitatem. rubus quidem ardebat, quia peperit Filium, sed non comburebatur, quia Virgo permansit.

At Hieronymus per flammam inhærentem rubo, sed rubum non comburentem, figurat Ecclesiam, quæ flammis tot persecutionum non consumitur. cui appositè accommodatur urbis Parisiensis insigne, Salamandra nimirum in medio flammarum, appositâ hâc notâ; Circumdor, sed non uror. Huc egregiè spectat, quod refert Plinius, ait enim, reperiri arborem quandam nomine larix, quæ igne non comburitur; quin potiùs, si in ignem projiciatur, ac si esset lapis, ejus flammis resistit, quod experimento probavit Cæsar, circa civitatem Gezgobiam, ibi namque erat turris ex hoc ligno confecta, cui ignem apponi jussit, & cum flammis

Plin. lib. 16. naturalis histor.

Celius Rodigin. lib. 6 lect. antiq.

flammis undequaque circumdaretur, nullum detrimentum passa est. En typus Ecclesiæ, quæ flammis hæreticorum undequaque opprimitur, sed nunquam deprimitur; imò sicut vinea, ait Ambrosius, dum ligatur, erigitur; & recisa non minuitur, sed augetur: ita Ecclesia sancta dum humiliatur, attollitur; & dum reciditur, coronatur. ita respondet Ecclesia Frederico Imperatori, qui carmine quodam adversùs Ecclesiam temere blaterabat.

Ambr. l. 9. cap. 10. in Lucam.

Roma diu titubans variis erroribus acta
Corruet, & mundi desinet esse caput.

At Ecclesia egregiè respondit,

Niteris incassum navem submergere Petri,
Fluctuat, at nunquam mergitur illa ratis.

Replicavit Imperator,

Fata volunt, stellæque docent, aviumque volatus,
Quod Fredericus ego malleus Urbis ero.

Audaciam retundit Ecclesia dicens,

Fata volunt, Scriptura docet, peccata loquuntur,
Quod tibi vita brevis, pœna perennis erit.

Hinc etiam malo punico comparatur: nam in cortice amarum, asperum, & durum, interiùs autem suavi constat dulcedine. habet etiam magnam granorum multitudinem, miro artificio dispositam, quæ quidem grana oculis intuentium se objiciunt, quasi lapides pretiosi, quapropter inter alios fructus, à natura coronâ donatur. En symbolum Ecclesiæ, quæ licèt interiùs maximâ dulcedine gaudeat, propter spem Regni cœlestis, exteriùs tamen, innumeras patitur amaritudines; & sicut malum punicum multis granis decoratur, ita Ecclesia meritorum copiâ abundat. coronatur malum punicum, semper regnat Ecclesia, imò quò magis oppugnatur, tantò magis dilatatur, & ma-

 jores

jores vires acquirit eundo, quasi vitis, quæ quò magis reciditur, eò magis abundat, cæsa uberior. oppugnari quidem potest, sed non expugnari.

Qui tibi bella movet, Genitrix sanctissima, non te
Lædit, at ipse suum trajicit ense caput.
Calce ferit stimulum, nam se miser ipse cruentat,
Quique putat stimulos se dare, damna capit.
Fortior es cœlo, cœlumque & terra peribunt,
At tu sponsa Dei, tempus in omne manes.

O navis divina, validis præsidiis undique stipata. Quos enim Remiges habet? Apostolos. quæ arma? Sacramenta. quos milites? Fideles. quæ vela? virtutes. quem ventum? qui per varios gurgites ad portum dirigat. Ecce Spiritus sanctus, qui semper assistit, de quo Vates in persona Ecclesiæ; Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. quam arborem? Salvatoris crucem, arbor se extollit, usque ad sidera. Crucis vexillum, & imperium, usque ad Empyreum.

O navis prodigiosa, in qua novum celebratur certaminis genus, hîc enim milites truncato capite cadunt, sed cadendo vincunt, sed patiendo regnant, sed moriendo triumphant. at quibus armis? non hastis ferreïs, non acutis gladiis, non globis bellicis, sed patientiæ clypeo protecti. Cæduntur gladiis, more bidentium, non murmur resonat, non querimonia, sed corde tacito, mens bene conscia, conservat patientiam. Proinde non ab re, illam turri Davidicæ compararunt expositores, ex qua mille clypei pendent, omnis armatura fortium. nulla quippe armatura fortior adversùs persecutionum aculeos, quàm viri fortis patientia: nam cùm injuria non fiat, nisi nolenti; qui non ægre fert injuriam, vim omnem retundit injuriæ. Verùm quomodo arcet hostes sine gladiis, sine jaculis,

culis, fine globis? en novus pugnandi modus,quem prædixit nobilis illa mulier, Nova bella elegit Dominus. triumphos enim agit Ecclesia,non pugnando, sed patiendo, non gladios vibrando, sed proprium sanguinem effundendo. idcirco Tertullianus tormenta Martyrum appellabat vestes palmatas. hic est habitus victoriæ nostræ, hæc palmata vestis, tali curru triumphamus. hinc strenui milites in Ecclesiis, cum palmis pinguntur, palmas habent in manibus, quia vinculis ferreïs, quibus obstringebantur, oscula dulcia imprimebant, benedicentes Dominum. ideo Paulus omissis titulis; Ego sum Apostolus, ego vas electionis, ego doctor gentium, solo hoc titulo gloriatur, ego vinctus in Domino. Palmas in ore, acclamabant enim coram Regibus, Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. Palmas in oculis, ibant gaudentes ad carceres, ad vincula, quasi ad epulas, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Palmas in pedibus, hinc Tiburtius calcato igne exultabat, Carbones isti mihi flores videntur. Palmas in corde, Credimus Jesum Christum,& hunc crucifixum. Palmas denique in omni loco, in omni tempore, coram omnibus. quia hæc erat vox omnium, Lætamur pro Christo graviora pati. Moyses dicebat, Vadam, & videbo visionem hanc magnam, quare rubus ardeat, & non comburatur. hoc idem de Martyribus dicendum, magna hæc visio, tot ictibus tormentorum, quasi malleïs concutiuntur, & nihil moventur, quasi dicerent,

Etiamsi fractus illabatur orbis,
Impavidos ferient ruinæ.

Hinc meritò Ecclesia assimilatur palmæ; Statura tua assimilata est palmæ, quia sicut palma ponderi

non ſuccumbit, ſed contrà nititur; ita Eccleſia poteſt quidem oppugnari, nunquam tamen expugnari. Mirum planè eſt, quod de templo Junonis Laciniæ, ſcribit Plinius: In Laciniæ Junonis ara ſub dio ſita, cineres manent immobiles, perflantibus undique procellis, notâ deinde appoſitâ, Flatus irritus omnis. hoc idem decantant Martyres, veniant procellæ, inſurgant venti, irruant infortunia, ſemper cum Domino erimus. Ecquid nos ſeparabit à charitate Chriſti? an gladius? flatus? flatus irritus omnis. Sanctus Cyprianus martyr, acceptâ mortis ſententiâ, an timuit? exultans, & gaudens reſpondit; Amen, amen. Deo gratias. Sanctus Sebaſtianus, dum ad martyrium ducebatur, in pectore gerebat chirographum ita ſcriptum, Quia Chriſtianus ſum. Edmundus Campianus Societatis Jeſu Theologus, acceptâ in Anglia, pro fidei confeſſione mortis ſententiâ, ſtatim oculis ad cœlum erectis, cecinit, Te Deum laudamus. omnes Sancti ibant gaudentes, quaſi ore pleno acclamarent, Lætamur graviora pati; frangimur, non flectimur; ſecatur corpus in fruſta, at mens immota manens, ſollicitatur fruſtra. urit flamma foris, ſed vis ardentior intus. iſti erant viri, hoc eſt, victores, nam ubi vulgata habet, confortare, & eſto robuſtus, exemplar Hebræum legit; Confortare, & eſto vir. hinc Gregorius dicebat; virum dici à virtute, ſed noſtrâ ætate, homines permulti, viri perpauci. Proinde Diogenes Cynicus in meridie, per forum civitatis facem ardentem manu gerens, quærebat hominem, & dicentibus: Ecce quamplurimi adſunt, reſpondit; Iſti non ſunt homines, quia non ratione, ſed libidine ducuntur. Porrò in primitiva Eccleſia erant viri fortes, qui nullo metu frangebantur. Hinc Eccle-

Ecclesia dicitur signum magnum, quia magnum miraculum à Deo effectum. Nonne magnum miraculum, contra tam diras tyrannorum persecutiones, Ecclesiæ non solùm fundatio, sed (ut ita dicam) prodigiosa progressio? præcipuè si spectentur illi, per quos fundata est, pauci numero, humiles genere, absque ullo mundanæ potentiæ præsidio. O felix navis tantorum Principum pretioso sanguine purpurata, sed præcipuè Petri, & Pauli, qui sunt Catholicæ fideï propugnatores acerrimi, & urbis Romæ vigilantissimi custodes, de quibus egregiè cecinit Venantius, Poëta Christianus,

Venantius Fortunat. li. 3 carminum.

Cœlorum portæ, lati duo lumina mundi
Ore tonat Paulus, fulgurat arce Petrus.
Inter Apostolicas radianti luce coronas
Doctior hic monitu, celsior ille gradu.
Corda per hunc hominum reserantur, & astra per illum,
Quæ docet ipse stylo, suscipit ille polo.
Pandit iter cœlis hic dogmate, clavibus alter,
Est via cui Paulus, janua fida Petrus.
A facie hostili duo propugnacula præsunt,
Quos fideï turres, Vrbs caput orbis habet.

O navis divinis elogiis celebranda, quæ multis quidem titulis, quasi rutilantibus gemmis decoratur, sed inprimis quinque privilegiis gaudet insigniri: dicitur enim Una, Sancta, Catholica, Apostolica, Visibilis. dicitur una, ratione communionis fidelium, quam confitemur in symbolo, Credo Sanctorum communionem. est enim Ecclesia, collectio multorum, ad unius Deï cultum. hinc explodendus Henrici Octavi error, Anglorum Regis, qui eò insaniæ devenit, ut diceret, tot esse Ecclesias Christi, quot sunt Regna. ô virum perditissimum, immundæ libidinis causâ, in miseriam

adeò turpem redactum. Eia igitur Christiani Principes, hujus Regis periculo sapite, Christi Vicario Romano Pontifici, in his quæ ad Christianam Religionem pertinent, humiliter obedite, & demum ante oculos vestros proponite Regem regum, Judicem universalem, qui venturus est judicare eos, qui sub prætextu temporalis & politici regiminis, Ecclesiasticam Summi Pontificis auctoritatem à Deo datam coarctare, non sine fidelium scandalo, & magno fideï detrimento præsumunt. hæc lubens dixerim Anglici regni calamitatem miseratus. Nam quod olim totius Christianæ religionis exemplar extitit, jam nostris temporibus omnium hæresium officinam non sine lachrymis videmus. Unde non ampliùs Anglia, seu Angelica terra, sed diabolica, ab omnibus ore pleno decantatur. Verùm redeamus, unde digressi sumus; nempe, ad Sanctæ Ecclesiæ unitatem, quæ satis superque probatur symboli Nicæni testimonio. Credo unam sanctam Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam. Et jure quidem dicitur una, siquidem Ecclesia est corpus Christi, sed unius capitis, unum tantùm est corpus, ut bene colligit Paulus, divisus est Christus? quasi diceret, ubi unum caput Christus, una tantùm est Ecclesia, quæ est ejus corpus. Nec propterea Ecclesia biceps, quod in ea sint duo capita, visibile & invisibile, quoniam etsi sint duæ personæ, Christus & Papa, Papa tamen est Ecclesiæ caput, ex Christo instituente, & habet vices capitis, ex supremo capite; ac demum Papæ potestas est derivata à Christo, qui propriâ virtute gubernat Ecclesiam. nec hinc sequitur, Ecclesiam esse bicipitem, quia hæc capita subordinata sunt, est enim Christus caput in cœlis, habens Vicarium in terris.

D.Th. in 3 p. q. 8. a. 6.

Titulo

Titulo etiam ſanctitatis decoratur Eccleſia, divino atteſtante oraculo, Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. nec obſtat axioma illud ab omnibus receptum, Bonum conſurgit ex integra cauſa, malum ex particulari defectu. Cùm igitur in Eccleſia ſint multi peccatores, & proinde non ex omni parte habeat ſanctitatem, non debet dici ſancta; præſertim cùm denominatio fiat à majori parte. plures autem ſunt peccatores, quàm juſti, quomodo ergo tota pulchra? Pro explicatione hujus difficultatis notare debes, quod ſigna diſtributiva in ſacris litteris, non uno tantùm modo accipiuntur, ſed aliquando pro omnibus, ſine aliqua exceptione, hoc eſt, pro ſingulis generum, ut illud, In Adam omnes moriuntur. aliquando ſumuntur pro aliquo tantùm genere, hoc eſt, pro generibus ſingulorum, ut illud, In Chriſto omnes vivificabuntur. quod tantùm intelligitur pro genere ſalvandorum, ita quod illud ſignum ſignificat, quod vel omnes quotquot ſalvantur, per Chriſtum ſalvantur, vel quod ex omni genere gentium vivificantur aliqui. quando ergo dicimus, Tota pulchra es, intelligimus, ut diſtribuat pro generibus ſingulorum, hoc eſt, in quolibet ſtatu, & gradu Eccleſiaſticæ Hierarchiæ ſunt amici Deï, ſine macula peccati mortalis. Nec denominatio fit à majori, ſed à nobiliori parte; à Sanctis nimirum, qui vivunt ſine macula mortali, licet à peccatis venialibus non ſint omnino liberi, quoniam venialia peccata non deſtruunt gratiam, & charitatem, in quibus ſanctitas formaliter conſiſtit.

D.Th. 2. 2. q. 1. a. 10.

Dicimus etiam Eccleſiam Catholicam, hoc eſt univerſalem, ratione loci, temporis, doctrinæ, & materiæ. ratione quidem loci, quia ubique

regnat Ecclesia. Dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum; à polo arctico, usque ad antarcticum, fama fideï Christianæ evolavit. ab Oriente quippe ad Indias usque enavigavit, ab Occidente usque in Americam, à Septentrione usque ad Iapones, à Meridie usque ad Brasiliam. sed quid pluribus immoror? per omnia mundi climata, ad ipsos usque Antipodes protendit. siquidem in omni loco prædicatur Euangelium, vel prædicabitur.

Nec illud multum urget, nunquam in universo mundo prædicatum est Euangelium; sed satis est, quod omnes obliget, & saltem successivè, omnes illud suscipiant, ejusque fama totum peragraverit orbem. Hinc malo punico comparatur, coronam gestans in capite, quia Ecclesia regnat ab ortu Solis usque ad occasum. Unde plenissimo jure Romanus Pontifex caput Ecclesiæ dicitur, & est Monarcha spiritualis in toto orbe, non quod præsit omnibus hominibus, qui sunt in toto orbe; sed quòd pręsit omnibus Christianis, toto orbo diffusis.

Augnst. de Civ. Deï lib. 15. Ratione temporis Ecclesia dicitur universalis, quia ab initio mundi perseverabit usque in finem. de qua Angelus Gabriël, Regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis. omnes Monarchiæ finem jam dudum acceperunt, at supremum Christi Imperium, in Ecclesia, nunquam cessabit. Ex parte doctrinæ fideï, Catholica est, Turrec. li. 1 suæ sum. c. 13. quia universaliter est vera, nullumque errorem admixtum continet, aut continere potest. denique ratione materiæ, quia omnes indifferenter vocat, omnesque, nullo excepto, suis præceptis obligat, & demum quia ante mundi finem nulla erit natio, quæ ad fidem non sit convertenda; non quia actualiter ad omnes se extendat, vel tempore præ-

terito

terito ad omnes simul se extenderit, vel in futuro ad cunctos pro eodem tempore se extendere debeat. Quoniam Ecclesia non sic dicitur Catholica, quia omnem hominem in singulari ad fidem actu recipiat. videmus namque multos in sua infidelitate mori; sed quia omnes nationes, & provincias recipit, ex eis aliquos convertendo.

Quarto loco dicitur Apostolica, quia succedit Ecclesiæ, quam moderati sunt Apostoli: nostra enim Ecclesia succedit illi, quam Petrus gubernavit, & hac ratione successor Petri vocatur Apostolicus, ut constat in publicis Ecclesiæ obsecrationibus, Ut dominum Apostolicum, & omnes Ecclesiasticos ordines in sancta religione conservare digneris, hoc est, Summum Pontificem, qui ideo Apostolicus dicitur, quoniam doctrinæ Apostolicæ custos est, & doctor infallibilis. Et jure quidem Apostolicus, quia continuâ successione à Petro usque ad nostra tempora hæc successio duravit. à divo autem Petro usque ad Pontificem nostrum URBANUM VIII, successerunt sibi continuâ successione Summi Pontifices, ducenti quadraginta tres. Et tanti valuit apud Augustinum hæc successio, ut dixerit, Multa sunt quæ me justè in gremio Ecclesiæ detinent: inter quæ numerat, tanquam quid potissimum, continuam Pontificum successionem, & tamen tempore Augustini non præcesserunt nisi triginta novem Pontifices à Divo Petro usque ad Anastasium, qui Sedem Apostolicam tunc temporis tenebat.

Turecr. li. 1, c. 19. Iren. lib. 3 con. her. c. 3.

Postremò Ecclesia dicitur visibilis, quod ex multis Sacræ Scripturæ oraculis, posset probari, sed (instar omnium) locus Matthæi satis abunde convincit, ubi docetur, fratrum delicta ad Ecclesiam fore referenda; at si Ecclesia non esset visibilis,

Matt. 18.

lis, quomodo eï denunciaretur incorrigibilis? Nec obstat argumentum Lutheri, omnes fideles credunt Sanctam Ecclesiam, sed fides est de non visis, ergo si credimus Ecclesiam, non videmus, & per consequens non est visibilis; aliàs diceremus, video Sanctam Ecclesiam, & non credo. non urget, inquam, hæc objectio, seu deliramentum, siquidem hæc duo simul verè consistunt, respectu diversarum rationum, nempe, quod omnes fideles credimus Sanctam Ecclesiam, & quod videmus Sanctam Ecclesiam. aliud enim est quod videmus, & aliud quod credimus. in quo sensu dixit
Joan. 20. Dominus Thomæ; Quia vidisti me, Thoma credidisti. aliud vidit, & aliud credidit, ut doctè advertit Gregorius, vidit hominem verum, sed eundem credidit esse Deum. ita & nos dicimus de corpore Christi mystico, quod est Ecclesia. Nam aliquid videmus, nimirum, collectionem hominum qui adunantur in confessione fideï, sub uno Christi Vicario in terris; & aliquid invisibile est in Ecclesia, quod credimus, nempe, fides, charitas, potestas spiritualis. hæc sunt, quæ credimus in Ecclesia, cùm dicimus, Credo sanctam Ecclesiam.

O igitur Cathedra benedictionis, ter quaterque beata, in qua post Petrum Apostolorum Principem, usque ad nostra tempora, quibus URBANUS Octavus Romanæ Ecclesiæ clavum feliciter moderatur, ducenti quadraginta tres Pontifices sederunt, & præsederunt. Cathedra, inquam, triginta trium Pontificum, qui eam initio nascentis Ecclesiæ tenuerunt, pretioso purpurata sanguine.

O Cathedra veritatis, extra quam nihil sanctum, nihil validum; nam velut Phœnix unica avis, non per omnes aëris regiones volitat, sed in solis

ſolis Arabiæ petris reperitur, ita quoque veritas, quæ inſtar Phœnicis unica eſt, nuſquam niſi in petra Eccleſiæ apparet, utpote, quæ nunquam in doctrina fideï errare poteſt, divino acclamante oraculo; Super hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversùs eam: ſi enim Eccleſia circa fidem errare poſſet, utique non eſſet fundata ſupra firmum & certum fundamentum. ſed quid? nonne dixit Dominus Eccleſiæ? Deſponſabo te mihi in fide? at hujuſmodi matrimonium eſt indiſſolubile. Eccleſia ergo non poteſt errare circa fidem. Matt. 16. Oſeæ 2. Cano de locis theol. li. 4. c. 4.

O Cathedra ſanctitatis, tu es illa, quæ ſub Silveſtro Pontifice in Concilio Nicæno Arrianam hæreſim, Jeſum Chriſtum ſolum eſſe hominem, non verò ſimul Deum, aſſerentem, condemnaſti.

Tu es illa, quæ ſub Damaſo in Concilio Conſtantinopolitano, Macedonium, & Eunomium in Spiritum Sanctum blaſphemos, profligaſti.

O Cathedra Apoſtolica, nonne tu es illa, quæ ſub Cœleſtino in Concilio Epheſino Neſtorii impietatem, duas in Chriſto perſonas ponentem, confutaſti.

O Cathedra ſalutis, nonne es illa, quæ ſub Leone Primo in Concilio Chalcedonenſi, Eutychetem unicam in Chriſto naturam promulgantem confregiſti?

O navis verè regia, tu pro fide Chriſti glorioſè decertans ſemper triumphos agis, tu manu invictâ hoſtes tuos debellans, vexillum Crucis extollis ad ſidera, tu inſtar armati exercitûs inſtructa, in tres acies diviſa, ſuperborum colla proſternis per totum orbem inclamans, Chriſtus vincit, Chriſtus regnat, Chriſtus imperat. In prima acie pugnatur & quidem ſtrenuè ſub duce Summo Pontifice, qui

qui Episcopos veluti tribunos militares pro salute omnium sibi creditarum, ad pugnam summâ charitate incendit. in secunda turma, ecce Nobiles & Primarii unà cum plebe admixti, qui in hac navi militantes, manûs movent viriliter ad prælia. omnes enim in Baptismo nomina dederunt, omnes in Confirmatione arma acceperunt, & omnes pro laborioso certamine gloriosa stipendia expectant. In tertia verò acie sese offerunt Religiosi diversis officiis destinati; horum aliqui, in vallis vigilias agunt, & in propugnaculis veluti in specula excubant, ut sedulò explorent, ne quid respublica Christiana detrimenti patiatur, idque perficiunt in Monasteriis, & Collegiis. Ex his alii extra castra se subripiunt, hostes invadunt, ingentia damna inferentes. & hi sunt præcones Ecclesiastici, quorum sonus in toto orbe ferè intonuit; alii in montibus excubant, in desertis tentoria figunt, insidias hostiles detegunt, & aperto Marte aggrediuntur; hi sunt sancti Patres eremum incolentes. en navis egregiè instructa, ut castrorum acies ordinata.

O Sedes verè divina, in qua sedet, & præsidet Episcopus universalis, totius orbis Pastor, Vicarius Christi in terris, Petri Apostoli verus successor. & meritò quidem hisce elogiis decoratur. quoniam Vicarius is propriè dicitur, qui absentis vices gerit; successor verò, qui in defuncti locum substituitur. Cùm igitur Christus Dominus absens sit, secundùm præsentiam visibilem, Petrus autem mortuus sit, idcirco URBANUS Octavus, Christi Vicarius, & Petri successor nuncupatur. Nec propterea Ecclesia dicenda biceps, quoniam hæc duo capita ita se habent, ut alterum alteri subordinetur, siquidem Christus est caput in cœlis habens Vicarium in terris, ad quem omnia judicia refe-

referuntur, & à quo omnes principatus pendent. Tres enim sunt regiminis formæ, Monarchia, quæ unius est principatus. Aristocratia, quæ paucorum, sed optimatum. Democratia, quæ penès populum gubernationis summam ponit, quam vocant popularem; ubi ad magistratus populus sine discrimine admittitur. Illa tamen Reipublicæ forma censetur optima, quæ unius est dominatio. Porrò quia præstantissimum regimen est monarchia, & certum est, Ecclesiam Dei à sapientissimo Principe Christo institutam, optimè gubernari, quis inficiari potest, ejus regimen debere esse monarchicum? regitur enim ab uno visibili summo Judice, cui cæteri omnes Principes subjiciuntur. hinc in persona Petri & successorum decantatur hoc distichon:

Arist. lib. 3 polit. c. 5.

Ecclesiam pro nave rego, mihi climata mundi
Sunt mare, Scripturæ retia, piscis homo.

Scio quidem Imperatorem, mundi Principem nominari, super omnes nationes, provincias, & regna constitutum, in cujus signum triplici corona decoratur; argenteâ, in Aquisgranis, quam accipit ab Archiepiscopo Coloniensi, & significat puritatem; Ferreâ quam accipit ab Archiepiscopo Mediolanensi Modœtiæ, & significat fortitudinem; Aureâ, quam dat Romanus Pontifex in Ecclesia sancti Petri ad altare sancti Mauritii, & significat excellentiam super omnes Reges, Principes, & nationes; est nihilominus sub potestate Papæ constitutus, quia Imperatorem tam electum & confirmatum deponere potest, & de facto deposuit, ut egregiè fecit Innocentius Quartus, qui deposuit Fredericum Romanum Imperatorem, & Regem Siciliæ, nam petiit ab eo, ut daret pacem Ecclesiæ, & mundo universo; at ipse pertinax, veluti alter Pharao, audire renuit, quare cùm fuisset

per-

perjurus, sacrilegus, & de hæresi suspectus, Papa depoſuit eum. Nonne Fabianus Pontifex inter ipſas etiam Eccleſiæ anguſtias, Philippum eccleſiaſticis ſuppliciis punivit? Nunquam tamen niſi causâ fideï, Regna per Pontificem mutata ſunt, hac enim de cauſa Stephanus Papa tranſtulit Imperium à Græcis, in Germanos, & Innocentius Quartus, Regi Portugalliæ, Regni adminiſtrationem interdixit.

Euſeb. li. 6 hiſt. eccleſ. c. 25.

ut patet c. Venerabilem.

Nec objiciatur, quod Conſtantinus Imperator impoſuit coronam Silveſtro Papæ, quia hoc fecit, non ſicut dominium, & auctoritatem præbens, ſed ſicut miniſter obſequens, cujus ſignum fuit, quod tenens equum, famulatûs, & obſequii officium exhibuit.

Ut dicitur 96. d. c. Conſtantinus.

Licèt autem ad tanti culminis ſublimitatem ſit evectus Romanus Pontifex, ut habeat juriſdictionem immediatam in omnes Chriſtianos, ut ſit ſuper Reges, & omnes Principes, ut ſit Chriſti Vicarius in terris, ut ſit Petri in prælatione ſucceſſor, ut ſit Eccleſiæ univerſalis Epiſcopus, & totius orbis Paſtor, ad imitationem tamen capitis, qui non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, Servus ſervorum Deï non dedignatur nominari. Hinc diſtichon graphicè elaboratum,

D. Th. in tract. cont. impugn. relig. c. 3.

Servierant tibi, Roma, priùs domini dominorum,
Servorum ſervi, nunc tibi ſunt domini.

O præclara Sedes, in qua ſedens Gregorius Secundus, Leonem Imperatorem, Iconoclaſtarum hæreſi faventem, atque eam in Italiam inducere molientem, non ſolùm excommunicavit, ſed etiam prohibuit ab Italia ſolvi vectigalia, & proinde mulctavit eum parte Imperii.

Cedren. in vita Leõn.

In hac Sede ſedens Innocentius Primus, Arcadium Imperatorem, atque ejus conjugem Eudoxiam,

Fulgoſ. li. 6. c. 3.

doxiam, à communi fidelium grege separavit, quia, Chrysostomo Patriarchatûs sui honore depulso, Theophilum Alexandrinum Patriarcham suffecerant.

In hac Sede sedens Innocentius Tertius, Othonem Quartum Imperatorem, anathemate innodavit, & Imperatoris titulo privavit. Blond. Decade 2. lib. 6.

In hac Sede sedens Innocentius Quartus in Concilio generali Lugdunensi, consentientibus universis Patribus, deposuit Fridericum Secundum, & dedit etiam Regi Lusitaniæ coadjutorem quendam, qui Regnum administraret, quandoquidem Regis negligentiâ, & respublica, & religio in Lusitania detrimentum patiebatur.

In hac sede sedens Gregorius Septimus, Henricum Quartum Imperatorem deposuit, & alium eligi jussit, quod & factum est.

In hac Sede sedens Clemens Sextus, Ludovicum Quartum Imperatorem à Joanne Vigesimo-secundo, & Benedicto Duodecimo excommunicatum deposuit. Pighius li. Hierarch. Ecclesiast. 5. c. 14.

In hac potestate sedens Leo Tertius, cùm cerneret Christianæ Reipublicæ curam, à Græcis Imperatoribus negligi, transtulit Romani Imperii jura à Constantino Irenes filio, ad Carolum Magnum Francorum Regem, eique Augusti titulum, & Imperatoris insignia contulit.

In hac Sede summæ potestatis sedens Zacharias, deposuit Kildericum à Regno, quòd ejus socordiâ Catholica Religio in Galliis non modicum detrimentum pateretur, & transtulit Regnum in Pipinum Caroli Magni patrem, quam translationem justam fuisse, nemo sanæ mentis negabit, præsertim, cùm eventus docuerit, mutationem illam felicissimam fuisse, nunquam enim Regnum Francorum Paul. Diac. lib. 6. c. 5. de gestis Longobard.

corum potentius, aut Religio in Gallia florentior fuit, quàm tempore Pipini, & Caroli.

In hac tandem supremæ auctoritatis Sede, sedens Gregorius Quintus, Sanctionem edidit, ut penès solos Germaniæ Principes jus esset eligendi Regem, qui post diadema à Romano Pontifice acceptum, Imperator & Augustus appellaretur. Electores verò Imperii septem constituit, nempe, tres Cancellarios, Maguntinum, Trevirensem, Coloniensem Archiepiscopos: Marchionem Brandeburgensem Camerarium, Comitem Palatinum Rheni dapiferum, Ducem Saxoniæ, qui ensem portat, Regem Bohemiæ, qui pincernam agit. quod eleganti carmine descripsit Poëta,

Blond. Flavius lib.3 decadis 1.

Bellarmin. de translat. Imp. Rom. li.3.c.1.

Maguntinus, Trevirensis, Coloniensis,
Quilibet Imperii fit Cancellarius horum.
Est Palatinus Dapifer, Dux, Portitor ensis.
Marchio, Præpositus Cameræ; Pincerna, Bohemus.
Hi statuunt Dominum cunctis per sæcula summum.

Hanc itaque Unam, Sanctam, Catholicam, Apostolicam, Romanam Sedem venerare, ô Princeps, Imperiales fasces, & sceptra, humiliter submitte, pro hac tuenda te ipsum, resque tuas expone, Constantinum, Theodosium, Carolum, Principes ingenuos, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ acerrimos defensores, tibi magistros constitue. & Regnum tuum accipiet benedictionem à Domino in æternum.

Principis æterni sacros venerare ministros,
Tunc tibi perpetuum cælitus auxilium.

C A-

Caput XXX.

Qui sacram religionem coluere, diu & feliciter, ferè omnes regnavere. At qui in eam insurrexere, turpiter quoque occubuere.

Ro constanti habeant Principes, eos, qui ab Ecclesia Catholica defecerunt, in maximas calamitates ferè omnes incidisse. Quod longo rerum usu compertum, & plurimorum exemplis comprobatum.

Si enim Julianus, magni Constantini nepos, sed avitæ pietatis immemor, calamum & gladium, adversus Romanam Ecclesiam, perfidus sumsit, nonne etiam dignas dedit tanti flagitii pœnas? Siquidem in bello cadens, divinitus sagittâ transfixus, & manu cruore repletâ, Christum blasphemans, in aëremque sanguinem projiciens, dixit, inclamando; Vicisti tandem Galilæe, vicisti. Et vacuatus paulatim sanguine circa noctis medium, infelicem animam exhalavit. Gregor. Nazian. orat. 2. in Iulianum.

Si Valens Valentiniani frater Arrianæ factionis studiosus, Deo dicatos viros, & veræ religionis cultores, crudeliter afflixit, quomodo extremum clausit diem? amisso exercitu saucius, ac trepidus fugiens, ab hostibus in vili tugurio circumseptus, vivus à flammis absumtus est. Amian. Marc. li. 21 hist. Ruffin. lib. 12. histor. c. 13.

Si Anastasius Primus impio & turbulentissimo, Eutychetis errori favit, Christianum nomen detestans, quid hinc? in suorum procerum conspectu, de cœlo tactus ictu fulminis concidit. Zonaras lib. 4 analium.

Si Rex Theodoricus, in sanctissimos Romanos Pontifices, & in omnes Catholicos diram tyran-

nidem exercuit, ob tantæ impietatis flagitium quid eï accidit? apoplexi correptus, in sua impietate animam egit, & , ut scribit Divus Gregorius, in ignem Lyparitanum submersus est,

Greg. in 4 li. dialog. c. 30.

Si Justinianus Primus, Eutychiani delirii *secta*tor, aliquando à Catholica pietate defecit: *quid* hinc? nonne inops consilii, & mentis, amentissimus ex hac vita decessit?

Si Rex Desiderius, nec Deum timens, nec homines metuens, in Adrianum Christi Vicarium insurgens, quàm plurimas urbes Ecclesiasticæ ditionis invadere, & occupare ausus est, ex hac impietate, quem eventum sortitus? non multò pòst Caroli Magni copiis, Regno pulsus, funestissimam suæ temeritatis memoriam Longobardis omnibus reliquit.

Blond. lib. 3 decade 1.

Greg. li. 4 epist.

Si Mauritius Imperator Divum Gregorium, & Romanam Ecclesiam perturbavit adeò crudeliter, ut aliquando ad eum Gregorius ita scripserit: Etsi peccata Gregorii tanta sunt, ut pati talia debeat, Petri Apostoli peccata nulla sunt, ut vestris temporibus pati ista mereatur. Quid inde? in suorum odium prolapsus, conspiratione militum in eum factâ, à Phoca cum uxore & liberis obtruncatur.

Io. Zonaras in sua hist.

Si Heraclius pristinæ suæ pietatis oblitus, quâ sibi tot victorias paraverat, sancta Romanorum Pontificum monita contemnens, Monothelitarum impietatem secutus est, quem finem sortitus? infelix hydropisi decessit, miserrimo illo morbi genere cruciatus.

Paul. diac. lib. 21.

Si Constans Imperator universa almæ urbis Romæ ornamenta diripuit, Christique Vicario Martino Primo, sceleratas manus ausu temerario injecit, an divinam ultionem effugit? non ita. in Siculis balneïs turpiter à suis occiditur.

Si

Si Constantius Arrianis favens, S. Dionysium Marlianum, Mediolani Archiepiscopum, in Catholica fide constantem permanentem, in Cappadociam insulam relegavit, an divinam evasit ultionem? obscuro loco, & maximo cum animi mœrore, vitam finivit. Ruffinus lib. 10. c. 20.

Si Valentinianus Junior, Divum Ambrosium Episcopum Mediolanensem, multis modis vexavit; imperavit enim, ut basilicam hæreticis traderet, ut in Palatio suo coram ipso de fide disputaret, exilium, ni obsequeretur, comminatus, quid ei accidit, divinâ sic permittente justitiâ? infami suspendio necatus est. Ambros. lib. 5. epist. 32.

Si Michaël Imperator Theophili filius, in Nicolaum Primum Romanum Pontificem, superbè nimis se gessit, & Ignatium Patriarcham Constantinopolitanum summâ injuriâ deposuit, quo fine diem extremum clausit? cùm ebrius cubitum iret, stans juxta lectum à suis domesticis trucidatur. Zonaras tom. 3 annal.

Si Fredericus Ænobarbus, Sedem Apostolicam multis annis infestavit, erigens cervicem contra Summos Pontifices, nonne divina ultio eum corripuit? cùm in fluvio, animi causâ, sese ablueret, repentè submersus interiit. Sabell. li. 5. ennead. 9.

Si Philippus, repugnante Sede Apostolicâ, ad Imperium evehitur, nonne ultricem Deï manum sensit? in oppido Bamberga, dum à prandio quiesceret, à Comite Palatino occiditur.

Si Fredericus Secundus Imperator, non tantùm Sedis Apostolicæ, sed & universi Cleri, per totum Imperium hostis acerrimus, ab Innocentio Quarto excommunicatus, non resipuit, imò crudelior indies effectus, quid eï contigit? à spurio suo Manfredo in Apulia interficitur.

Si Manfredus Apuliæ, & Siciliæ Regna occu-

Sabell. lib. 7. ennead. 9. pans, Ecclesiæque persecutor acerbus fuit, proinde ab Alexandro Quarto excommunicatus, quo fine terminavit? à Carolo Regis Gallorum fratre, quem Urbanus Quartus Siciliæ & Apuliæ Regem declaravit, debellatur, & in acie occiditur.

Si Ludovicus Quartus Imperator à Sede Apostolica bis excommunicatus, primùm à Joanne Vigesimosecundo, postea à Clemente Sexto, & indies in Ecclesiam acerbior, an manum Dei omnipotentis evasit? cùm in venatione esset, subitâ paralysi omnium membrorum correptus, ex equo decidens moritur.

Si Justinianus Secundus, Heraclianæ stirpis ultimus, impiam synodum reluctante Romano Pontifice, indicere, & celebrare præsumsit, quid hinc? abscissis naribus Chersonam relegatur, & licet opera Bulgarorum restitutus, iterum imperio deturbatus est, & cum Tiberio filio unico contrucidatus.

Si Constantinus Quintus, piorum omnium hostis, duos Constantinopolitanos Antistites, omni supplicio excruciatos, capite mulctavit; non multò pòst divina ultio subsecuta est. Nam exiguo temporis intervallo, insanabili elephantiâ consumtus est.

Si Leo Quartus Imperator, avaritiâ, impellente, per joci speciem, veluti alter Siculus tyrannus, Fulgos. li. 1. c. 2. templa diripiens, ex sanctæ Sophiæ capite, coronam auream, pretiosis gemmis onustam, sustulit, & eam sacrilego suo capiti imposuit, nonne Deus eam impietatem ultus est? ita quidem. nam pro gemmis, venenati carbunculi Leonis caput obsederunt, & coactus diadema deponere, impium Blond. lib. 1. decade 2. spiritum exhalavit.

Si Constantinus Sextus, legitimâ uxore spretâ, concu-

concubinam superinducens, sacrosancta matrimonii fædera violavit, ab Irene matre Regno expulsus, excæcatur.

Si Leo Armenius hujus nominis Quintus, divorum veneranda simulachra, & sacras reliquias exsecrans, conculcavit, merito ab adversariis in æde sacra multis vulneribus confoditur.

Si Henricus Quartus sacerdoti insultans, adversus Summos Pontifices arma sumsit, permittente Deo, ab Henrico Quinto ejus filio, Regno privatus, & carcere, & miseriis pressus, vitâ excessit. Nauclerus volum. 3.

Si Vitiza Gothorum Rex, contra sanctorum Conciliorum sanctiones, in ditione sua sacerdotibus non conjuges modò ducere, sed multas quoque habere permisit, nonne divinam ultionem sensit? prælio victus captusque, lumina, Regnumque simul amisit, & in tetro carcere decessit. Fulgos. li. 1. c. 2.

Si Honoricus Vandalorum Rex, cùm Arrianâ hæresi laboraret, complures Catholicos Episcopos ab Africa exilio mulctavit, & multos etiam morte affecit, an tantum scelus semper impune fuit? non. post multum temporis, in dirum morbum incidit, & scaturientibus è corpore ejus undique pediculis, hoc supplicii genere, sceleris sui pœnas luit, & experimento didicit, quàm horrendum sit incidere in manus Dei offensi. Omnes, omnes, qui à tramite pietatis deviantes, Sanctissimæ Matris Ecclesiæ decreta neglexerunt, exitiales exitûs habuere, ut eleganter cecinit Poëta, Victor lib. 3.

Ad generum Cereris sine cæde, & vulnere pauci
Descendunt Reges, & siccâ morte Tyranni. Juven. sat. 10.

Domitius Nero, crudelitatis exemplum, sævitiæ portentum, horrendum naturæ monstrum, quantam Christiano nomini cladem intulerit, vix po- Ioan. Bapt. Egnat. lib. 1.

test explicari. attendamus exitum. Diis, hominibusque invisus, ab omnibus derelictus, in miseram fugam compulsus, ut effugii locum inveniret, latibula omnia exquirebat; cùm autem intelligeret, nullum spei locum relictum, & timeret, ne graviora ei in morte contingerent, sibi ipsi tortor existens, ferrum jugulo adegit, adjuvante trepidam manum eunucho Sporo. de cujus infelici exitu circumfertur, Nero, ne moriatur, moritur. ut evadat conjuratos, ipsemet adversùs seipsum conjuravit.

Eusеb. li. 2. c. 17 histor. eccles. Domitianus ab omnibus contemtus, amicorum conspiratione trucidatus est.

Diocletianus ne in manus hostium deveniret, venenum sibi propinans, animam exhalavit.

Decius à Gothis superatus, & castris exutus, misere in undis suffocatus est.

Eusеb. li. 8 histor. c. ult. Maximinus tam horrendis doloribus correptus est, ut medici etiam ethnici dicerent, divinam esse plagam.

Maxentius in Christianos nonne omnè genus crudelitatis exercuit? sed quis exitus? eò miseriæ devenit, ut deletis copiis fugiens, in Tyberim insilierit, ibique gurgitibus absorptus est.

Valerianus à Rege Persarum in captivitatem ductus, Ephippiarii munus exercuit, stapedem tenens, barbaro Rege equum conscendente.

Euagrius lib. 4. c. 16. Justinianus senior donec Catholicus fuit, felicissimè imperavit, ita ut Italiam, Africam, aliasque multas provincias Romano Imperio restituerit. at ubi hæreticus factus est, & edictum proponere voluit de sua hæresi recipienda, mox repentinâ morte sublatus est. O divinam ultionem meritò illatam, non solùm Principibus Ecclesiam persequentibus, sed etiam hæresiarchis ipsam dilaceran-

lacerantibus. audiamus & istorum tragicum finem.

Arrius dysenteriâ vexatus, & internis cruciatus torminibus, in latrinis animam exhalavit. Ruffin. lib. 10. histor. c. 13.

Manichæus fuit excoriatus vivus à Rege Persarum, cujus corpus pelle exutum, dilaniandum bestiis traditum, cutis autem tanquam uter, in signum tantæ iniquitatis, ante portas suspenditur. ad tantum enim dementiæ prevenit, ut se Paracletum vocitaret. Epiphan. hæres. 66. Cyril. Hierosolymit. catechesi 6.

Nestorii impii linguam vermes, blasphemiæ vindices, corrodentes, mori coëgerunt. Euagrius lib. 1. hist. c. 7.

Lutherus sacrilegus, vitam clausit multò suaviùs, nam bene potus, & cibo distentus, absque ullo externo pietatis signo, cubitum secedens, apud inferos pernoctavit. Cochlæus in vita Lutheri.

Zuinglius armatus adversus Catholicos, agmen ducens, in acie interfectus est.

Carolstadius ministrorum Basileensium relatione, à diabolo suffocatus interiit.

Priscillianus hæresiarcha, cum sociis, à Maximo Christiano Imperatore, necatus est. Hieron. li. de viris illustrib.

Joannes Hus, & Hieronymus de Praga, in Constantiensi concilio, ab Imperatore Sigismundo exusti fuere.

Simon Magus, cùm volare vellet, orationibus B. Petri dejectus, tibias fregit, & paulò pòst, cum summa ignominia obiit. Ægesip. li. 1. c. 2. Eufeb. li. 5 hist. c. 16.

Montanus, & Theodotus, laqueïs seipsos necaverunt. Cochlæus in actis Lutheri.

Oecolampadius, cùm vesperi sanus cubitum ivisset, manè inventus est ab uxore, mortuus in lecto.

Donatistæ quidam, cùm canibus Eucharistiam projicerent, ab iisdem canibus lacerati sunt. Optatus li. 2. contra Parmenianum.

Michaël Servetus in media Genevensium urbe igni traditus, tam iniquo, atque impatienti

 animo,

animo, ſupplicium pertulit, ut magnis clamoribus, ſive, ut Calvinus ait, qui hiſtoriam mortis ejus conſcripſit, magno boatu gladium flagitaret; ſed cum in judices planè inexorabiles incidiſſet, tandem aliquando eſt longiſſimo illo, acerbiſſimoque dolore conſumtus.

Hieron. Bolſecus in ejus vita. Calvinus denique ſceleſtiſſimus, infeliciſſimo exitu vitam terminavit. quoniam à vermibus ſextipedibus, veluti Herodes, veluti Antiochus, & tanquam Maximinus, fuit conſumtus. quin, & invocatis dæmonibus, furibundus, & deſperans, miſerabili cruciatu animam emiſit. ecce tragicus finis. en infelix exitus. ecce miſeranda calamitas impiorum, non quærentium Dominum, à quo bona cuncta procedunt, & ſine quo nihil validum, nihil ſanctum.

Hinc igitur alieno periculo ſapientes, omnes ediſcant Principes, divinum Numen colere, ſacros Eccleſiæ miniſtros venerari, Sanctam Romanam Sedem humiliter adorare, in qua nunc ſingulari Omnipotentis Dei providentiâ, & communi omnium fidelium applauſu, ſedet Sanctiſſimus D. N. URBANUS Octavus, Pontifex Maximus, quem divina benignitas incolumem diu, & feliciter conſervet, ut orbis terrarum totus, ſub aureo regimine triumphans, præ lætitia geſtiens, decantare valeat, Jam feliciter omnia.

Qui colit Eccleſiam, felici navigat aurâ,
At qui contemnit, tendit ad exitium.

EX-

EXPLICANTUR

Propositiones notabiliores quæ in hoc opere continentur.

Factum

INDEX RERUM NOTABILIUM,

Quæ in hoc theatro continentur

A

Alexandri

Augu-

B

C

Caro-

F

G

H

I

Impe-

L

Mi-

N

O

P

Ranu-

R

S

Saul

T

V

